

LUND UNIVERSITY

Organiserande av stöd och service till barn med funktionshinder

Om projektnät, språkliga förpackningar och institutionella paradoxer

Larsson, Magnus

2001

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Larsson, M. (2001). *Organiserande av stöd och service till barn med funktionshinder: Om projektnät, språkliga förpackningar och institutionella paradoxer*. Department of Psychology, Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Organiserande av stöd och service till barn med funktionshinder

*Om projektnät, språkliga förpackningar och
institutionella paradoxer*

Magnus Larsson

Institutionen för psykologi
Lunds Universitet
2001

Institutionen för psykologi
Box 213
221 00 Lund

ISBN 91-628-5024-5
© Magnus Larsson

Tryckt av KFS AB
Lund 2001

Innehållsförteckning

Förord	IV
Introduktion	1
1. Stöd och service till familjer med barn med funktionshinder	5
Utveckling under 1900-talet	7
Trender och aktuell debatt	9
Verksamheternas formella organisation	11
<i>Forskning och utveckling</i>	<i>13</i>
Familjer med funktionshindrade barn	13
Mötet mellan föräldrar och habiliteringsverksamheter	16
Serviceideologi och arbetsmodeller	19
<i>Organisation av service</i>	<i>22</i>
Inomorganisatorisk samverkan	23
Team inom service för funktionshindrade barn	25
Servicesystemet som en helhet	29
Modeller för samordning	30
Sammanfattande diskussion	32
2. Teoretiska verktyg	35
<i>Syfte</i>	<i>35</i>
<i>Att problematisera samarbete</i>	<i>36</i>
<i>Organisationsteori</i>	<i>37</i>
Organiserande	39
Sensemaking	40
<i>Nyinstitutionell teori</i>	<i>42</i>
Institutionsbegreppet	43
Institutionaliserad ordning	45
<i>Professionellt handlande</i>	<i>46</i>
<i>Organisatorisk diskurs</i>	<i>47</i>
Aktörspositioner och språkliga förpackningar	51
<i>Sammanfattning och precisering av syfte</i>	<i>53</i>

3. Studiens genomförande	55
<i>Avgränsning och kontext</i>	55
<i>Urval av familjer</i>	56
<i>Empiriskt material</i>	56
Intervjuförfarandet	57
Observationer av möten	58
<i>Användandet av flera fall</i>	59
<i>Bearbetning och analys</i>	60
Hanterandet av data	60
Analysprocess och -teknik	62
<i>Tolkning, anspråk och validitet</i>	65
4. Fyra fall av stöd och service	69
<i>Anders</i>	69
<i>Berit</i>	71
<i>Christoffer</i>	74
<i>Doris</i>	76
5. Organiserandet av stöd och service	80
<i>Projekt</i>	81
Anders	85
Berit	86
Christoffer	87
Doris	87
<i>Projektens struktur</i>	88
<i>Sammanfattning</i>	89
6. Organiserandets mikronivå	90
<i>Språkliga förpackningar</i>	91
<i>Aspekter av organiserandet</i>	94
<i>Beteckningar och kontextualiseringar</i>	96
Beteckning	96
Kontextualisering	99
Handlingskonsekvenser	103
Sammanfattning	104

<i>Bilder av barnet</i>	105
Funktionellt barn	106
Medicinskt barn	107
Socialt barn	109
Psykologiskt barn	111
Förklaring och legitimering	113
Kombination av olika bilder	116
Utveckling, hopp och förväntningar	118
Sammanfattning	122
<i>Aktörspositioner</i>	123
Professionell och kompetent	124
– Svårigheter i en professionell och kompetent position	130
Kompetent förälder	136
– Svårigheter i en föräldraposition	139
Värnande om barnet	142
Familjeallierad	143
Sammanfattning	145
7. Organiserandets förutsättningar	147
<i>Institutionaliserade element</i>	147
<i>Institutionella paradoxer</i>	152
Fragmentering genom professionella diskurser	153
Barnfokuseringens motsägelsefulla praktik	158
Expertrationalitet och familjecentrering	161
Institutionaliserade projekt och lokal verklighet	163
<i>Institutionell ordning och projektnät</i>	165
<i>Sammanfattning</i>	167
8. Fyra projektnät	168
<i>Anders</i>	168
<i>Berit</i>	170
<i>Christoffer</i>	172
<i>Doris</i>	174
<i>Struktur och institutionell ordning</i>	176
<i>Sammanfattning</i>	178
9. Diskussion	179
<i>Organiserandets mikronivå</i>	179
<i>En institutionaliserad ordning</i>	184

<i>Handlingens logik</i>	186
<i>Organiserandets teori</i>	188
<i>Organiserandets praktik</i>	191
<i>Tillämpbarhet och kvalitet</i>	194
Appendix A: Cognitive mapping	196
<i>Intervjuer med cognitive mapping</i>	198
Appendix B: Studiens databasapplikation	199
English summary	202
<i>Background</i>	202
<i>Method</i>	204
<i>Data analysis</i>	205
<i>The organising of services</i>	205
<i>The paradoxical foundations of organising</i>	208
<i>Discussion</i>	211
Referenser	213

Förord

Denna avhandling är resultatet av ett flerårigt projekt och en ännu längre forskarutbildning. Tillsammans har dessa inneburit en spännande och svårförutsägbar resa, där en lång rad personer och händelser spelat roll, både för den resulterande avhandlingen och för mig som person. Vid en återblick är det några av dessa som jag särskilt vill tacka.

Först och främst vill jag rikta ett stort tack till de familjer och den personal som deltagit i denna studie. Utan er hade det aldrig blivit någon avhandling, och den erfarenhet och lärdom som alla samtal och möten erbjudit mig har varit ovärderlig. Tack för att ni tog er tid, och för den öppenhet med vilken ni släppt in mig i familjeliv, arbete och vardag.

När jag ser tillbaka är det tydligt att hela avhandlingsprojektet egentligen har min handledare Claes Edlund som ursprunglig källa. Det var han som föreslog att jag skulle börja forska och söka in på dåvarande Institutionen för tillämpad psykologi vid Lunds Universitet. Jag följde hans råd, och efter en vindlande väg med både annan verksamhet och nya projektidéer har det så blivit en avhandling. Under hela vägen har Claes fortsatt att vara min handledare, men också mycket annat. Det är på flera sätt sant att säga att utan honom hade det inte blivit någon avhandling.

Även andra har under vägen betytt mycket. Robert Holmberg, som jag delat arbetsrum med, har bistått med mycket stöd, stimulerande ironi och stor fackkunskap. Under olika skeden har Britta Högberg, Stefan Jern, Claes Nilholm, Carl-Martin Allwood med flera bistått med kommentarer och förslag till förbättringar av mitt arbete. Robert Goldsmith hjälpte mig med språket i den engelska sammanfattningen. Eva Samuelsson på Artsy Design gjorde avhandlingens layout.

I den praktiska barnhabiliteringsverksamhet där jag mer eller mindre arbetat under det senaste decenniet har några personer både stöttat och inspirerat mig. Tack vare Kerstin Ödlunds, Margareta Nilssons och Maj-Lis Franssons engagemang och idériakedom fick jag syn på och inspirerades av många möjligheter och sidor i verksamheten, och fick även viktiga kommentarer på mitt arbete i olika skeden.

Att skriva en avhandling är ett projekt som är beroende av alla sfärer i livet. Det har varit tålmodsprövande för min familj, och utan ert stöd och tålmod hade ljuset i tunneln vid många tillfällen tett sig alltför långt borta.

Tack också till Rådet för hälso- och sjukvårdsforskning, Stiftelsen Sävstaholm, Allmänna Barnhuset, och Stiftelsen Solstickan, som genom generösa bidrag möjliggjorde mitt arbete, fram till dess att jag erhöll en doktorandtjänst vid dåvarande Institutionen för tillämpad psykologi vid Lunds Universitet.

Introduktion

I ungefär ett decennium har jag arbetat med service och stöd till familjer med barn med funktionshinder. Jag har arbetat som psykolog direkt med familjer och barn inom både habilitering och förskola, i undersökningar och utvecklingsprojekt som fokuserat själva verksamheten, och efterhand också med forskning.

Det som fascinerat när jag mött familjer med funktionshindrade barn, och frustrerat mig i den konkreta habiliteringsverksamheten, är komplexiteten i organiseringen kring dessa familjer. Det känns ofta som en situation där det är ganska slumpartat vad som blir bra och inte bra, och där det som ska hända är mycket svåröversäglbart. Samtidigt som servicen beskrivs som rationell och systematisk uppenbarar sig ofta svårigheter på ett förvånande och oväntat sätt, medan annat visar sig oproblematiskt och enkelt. Det är också en verksamhet där det finns en stark längtan efter att ”förbättra” eller göra annorlunda. Som personal är det oerhört lätt att känna att man inte gör tillräckligt, eller att man inte kan tillräckligt.

I mitt eget praktiska arbete och i möten med familjer och personal har jag också noterat hur svårt det kan vara att bedöma vad som är en rimlig insats och hur lite redskap eller riktlinjer man i realiteten verkar ha för denna bedömning. Det finns ofta en stark längtan efter bättre, effektivare, smidigare, klokare, mer samordnad osv service. Erfarenheten blir lätt ett konstant dåligt samvete. Som konsult och utvecklare ställs man inför utmaningen att försöka bidra till att göra servicen bättre, samtidigt som varje sådant försök riskerar att ge både personal och familjer ytterligare känslor av otillräcklighet. För mig själv har det varit svårt att hitta en rimlig plattform för att förstå just vad ett rimligt och vettigt arbete skulle kunna vara, och vad det skulle innebära för olika parter.

Här ger det mesta av den forskning och de utvecklingstrender som finns inte mycket hjälp. Forskningen tenderar att vara snävt begränsad till skilda kunskapsfält, och bidrar då snarare till en känsla av att det är så mycket man borde veta och kunna göra. Praktikens komplexitet och mångfald skärs då helt enkelt bort. Ofta är forskningen också utvärderande eller starkt normativ, och konstaterar att praktiken inte når upp till de standards som ställs av serviceideologier, policies eller lagstiftning.

Samma sak gäller de flesta utvecklingstrender inom området. De utgår från en bestämd uppfattning om hur det ”borde” vara, och föreskriver sen vad man ska göra för att komma dit. Man beskriver med andra ord den befintliga praktiken

som bristfällig i relation till en modell av hur man tycker det skulle vara. Därmed ger de föga hjälp när det gäller att förstå vad det är som faktiskt sker, och till att värdera och bevara den praktiska kompetens som i stor utsträckning finns inom fältet.

I denna situation har mitt behov växt av att skaffa mig en mer nyanserad och fördjupad förståelse av vad denna service faktiskt är, vad det är man sysslar med, och vad det är för svårigheter och utmaningar som man har att tampas med, och som på ett eller annat sätt formar den praktik som utvecklas. Jag har känt ett behov av att utveckla en egen och ny förståelse av vad det är som pågår, som ger plats för mångfald och komplexitet, och som undviker snabba normativa ställningstaganden.

Min tro är att det kan löna sig att stanna till vid en sådan beskrivning. En grund kan då skapas för mer balanserade uppfattningar och därmed förhoppningsvis mer konstruktiva försöka att utveckla och i någon mening förbättra och bidra till servicen och arbetet med och kring dessa familjer. Förståelsen kan hjälpa till att skilja mellan det som går att förändra med tillgängliga medel, det som går att utveckla inom ramen för större förändringar, och sådant som inte kan eller bör förändras, utan ligga till grund för förståelse, accepterande och egen utveckling.

Den här avhandlingen är frukten av mitt försök att undersöka och förstå servicen. Den är slutresultatet från en forskarutbildning som pågått med olika intensitet i ett decennium. Under projektets gång vindlade vägen förbi en mängd insikter, tankar, teoretiska perspektiv, och kunskaper som jag inte hade någon möjlighet att förutse från början. Jag hade en rad olika idéer om hur slutprodukten skulle se ut, men ingen av dem blev förverkligad. När avhandlingen slutligen tog form var det närmast med förvåning jag noterade hur den såg ut. Ur alla mina idéer hade någonting kläckts, som för mig var en helt ny gestalt, men som samtidigt kändes både bekant och hemtam.

Avhandlingen är upplagd på följande sätt. I *kapitel 1* presenteras en bakgrund bestående av en beskrivning av fältet service och stöd till barn med funktionshinder och deras familjer. Efter detta följer en presentation av den forskningslitteratur som berör fältet, och som omfattar sådant som situationen för familjerna, mötet mellan dem och serviceinstitutioner, och olika aspekter av servicen och dess organisation. Kapitlet avslutas med en fokusering på servicens leveranspunkt i relation till enskilda barn och familjer.

Kapitel 2 inleds med att avhandlingens syfte formuleras som att undersöka hur denna servicens leveranspunkt organiseras. Kapitlet ägnas därefter åt att presentera teorier som preciserar detta syfte, och som kommit till användning i själva analysen och bearbetningen av materialet. Det handlar i huvudsak om organisationsteori av olika slag. Kopplingen mellan en teoretisk nivå och det

empiriska materialet, som består av intervjuer och mötesobservationer, sker vidare via diskursivt orienterad analys. Här presenteras kort det relativt nya och expanderande fält som diskursivt orienterad forskning inom organisationsfältet utgör.

I *kapitel 3* diskuteras undersökningens metod och genomförande. Här beskrivs det empiriska materialet, och det konkreta sätt som det hanterats och analyserats. Tillvägagångssättet diskuteras, liksom de kvalitetskriterier som kan vara tillämpliga.

Resultatet från undersökningen presenteras i kapitlen 4 till och med 8. *Kapitel 4* ägnas åt en översiktlig beskrivning av de fyra fall som undersökningen baseras på. Syftet med dessa korta historier är att skapa en bild av den empiriska verklighet som sedan successivt utsätts för analys och tolkning. Analysen inleds i *kapitel 5*, där själva verksamheten kring de fyra barnen beskrivs som ”projekt”, och det sätt som dessa projekt tar gestalt diskuteras. *Kapitel 6* utgör den centrala analysen av materialet. Här sätts det sätt som insatser, aktiviteter och projekt beskrivs, uppstår och upprätthålls, i fokus. Ur analysen framträder fyra centrala aspekter, som utgör kärnan i själva organiserandet. Det handlar om hur insatser gestaltas genom att dels benämnas och dels sätts in i specifika kontexter. Vidare innebär det konstruktion och användning av vissa bilder av det funktionshindrade barnet, och slutligen att samtliga involverade aktörer intar positioner i relation till varandra och till aktiviteten.

I *kapitel 7* fortsätter analysen men med ett något annorlunda fokus. I stället för själva organiserandet på en mikronivå handlar det nu om de förutsättningar under vilka det sker. Här görs ett försök till formulering av dessa som en institutionaliserad ordning, som både utgör resurser och begränsningar för det konkreta organiserandet. Denna ordning är också motsägelsefull och paradoxal, vilket lyfts fram som något som har betydelse för det konkreta organiserandet och för hur verksamheten konkret tar gestalt.

Därmed har ett antal begrepp genererats och getts ett innehåll. I *kapitel 8* är det så dags att återvända till de fyra fallen ett efter ett. Nu kommer tidigare införda begrepp till användning för att beskriva dynamik och organiserande på ett sätt så att verksamheten åter tar gestalt som en helhet, på fyra olika sätt.

Slutligen är *kapitel 9* en diskussion av studien. Här relateras studiens resultat till annan litteratur, och de teoretiska perspektiven diskuteras. Frågan om studiens kvalitetskriterier granskas utifrån studiens resultat, och implikationer för praktiken skisseras.

Efter själva huvudtexten finns två appendix. I det första av dessa, *Appendix A*, presenteras en teknik som kommit till användning i många av studiens intervjuer och för att representera delar av materialet. Detta har placerats som appendix eftersom tekniken kan behöva beskrivas på en relativt detaljerad nivå

samtidigt som detta skulle tyngt ner den huvudsakliga berättelsen om den infogades där. Tekniken hade då fått oproportionerligt stor plats.

I *Appendix B* presenteras kort en databasapplikation som varit det verktyg där det empiriska materialet lagrats och bearbetats. Databasen har utvecklats under studiens gång, och har fungerat som ett flexibelt verktyg för studiens successivt utvecklade analysstrategier. Eftersom det inte är en kommersiellt tillgänglig produkt kan en redovisning av dess huvuddrag och design vara till nytta för läsaren, och möjligen inspirera andra i liknande situationer.

1. Stöd och service till familjer med barn med funktionshinder

Denna undersökning behandlar den service¹ som skapas kring familjer med funktionshindrade barn. Med funktionshinder avser jag här alla typer av allvarliga och varaktiga nedsättningar i funktioner, vilket inkluderar rörelsehinder, utvecklingsstörning, grava neuropsykiatriska tillstånd (t ex Aspergers syndrom, autism, DAMP) mm.

Såväl vad denna service innebär, som vem som berörs av insatserna, definieras i viss utsträckning i lagtexter. Här är det framförallt Hälso- och sjukvårdslagen (HSL, 1982:763), samt Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS, 1993:387) som är av intresse. Förutom dessa lagar regleras förskolans och skolans ansvar gentemot barn ”i behov av särskilt stöd” i socialtjänstlagen respektive skollagen.

Enligt Hälso- och sjukvårdslagen 3 b § är landstingen skyldiga att erbjuda habilitering och rehabilitering, hjälpmedel för funktionshindrade, samt tolktjänst för vardagstolkning för barndomsdöva, dövblinda, vuxendöva och hörselskadade. I själva lagtexten definieras emellertid inte närmare vare sig vad habilitering är, eller vem som ska få denna service.

Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) är betydligt mer utförlig när det gäller att definiera såväl den population som ska servas, som vad servicen ska innehålla. Lagen är en pluslag, vilket innebär att den reglerar rättigheter när andra lagar inte räcker till. I 1 § definieras de som berörs, den sk personkretsen:

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om insatser för särskilt stöd och särskild service åt personer

1. med utvecklingsstörning, autism eller autismsliknande tillstånd,
2. med betydande och bestående begåvningsmässigt funktionshinder efter hjärnskada i vuxen ålder föranledd av yttre våld eller kroppslig sjukdom, eller
3. med andra varaktiga fysiska eller psykiska funktionshinder som uppenbart inte beror på normalt åldrande, om de är stora och förorsakar betydande svårigheter i den dagliga livsföringen och därmed ett omfattande behov av stöd eller service.

Målet för LSS definieras i 5 §:

---

¹ De insatser som skapas kring ett funktionshindrat barn och dess familj kan vara av mycket skiftande karaktär och innefatta behandling av olika slag, psykologiskt och socialt stöd, materiellt och ekonomiskt stöd, särskilda skolformer och anpassad förskoleverksamhet mm. Här kommer ”service” att användas som en generell term för att beteckna all denna verksamhet som förorsakas av barnets funktionshinder.

Verksamhet enligt denna lag skall främja jämlikhet i levnadsvillkor och full delaktighet i samhällslivet för de personer som anges i 1 §, Målet ska vara att den enskilde får möjlighet att leva som andra.

Lagtexternas definitioner, ansvarsfördelningar och målsättningar konkretiseras i en rad verksamheter och instanser. De utgör ett samhälleligt vård- och servicesystem kring barn med funktionshinder och deras familjer. De huvudsakliga instanser som förekommer i denna undersökning är följande:

- *Barn- och ungdomshabilitering* är en särskild verksamhet för insatser för barn och ungdomar med funktionshinder. Verksamheten är enligt HSL ett ansvar för landstingen, men är konkret organiserad på varierande sätt över landet. Den kan vara organiserad i nära kontakt med sjukvården, och har i på vissa orter varit inkorporerad som en del i barnsjukvården. På andra orter har den varit tydligare skild från sjukvården, och ingått i andra landstingspolitiska nämnder än sjukvårdsnämnden. Habiliteringens verksamhet styrs som nämnts av HSL, men normalt utförs även insatser enligt LSS här. I den dagliga praktiken görs ofta inte skillnad på insatser enligt dessa båda lagar, även om lagtexterna skiljer sig åt en hel del.
- *Hjälpmedelcentral* är en organisation för att erbjuda hjälpmedel till personer med funktionshinder. Denna organisation står för själva hjälpmedlet, utprovning (ofta i samarbete med personal från barnhabilitering), samt service och underhåll. Verksamheten är ett landstingsansvar, och kan på samma sätt som barnhabiliteringen vara organiserad på olika sätt på olika orter. Ett nära samarbete med barnhabiliteringen är dock regel.
- *Skola/särskola/förskola*. Inom förskolan finns möjlighet att få extra resurser till enheter och avdelningar med barn med ”särskilda behov”, t ex på grund av funktionshinder. Behovet bedöms av skolan själv, och resurspersonerna finansieras internt. Resurspersonerna kan fungera som resurser i gruppen, eller ibland som assistenter direkt till ett enskilt barn. Även andra former av särskilt stöd förekommer, som specialavdelningar, eller andra specialarrangemang. Särskolan är en speciell skolform för barn med utvecklingsstörning. I skolan finns också s k elevassistenter, vars roll motsvarar de extra resurserna på förskolan. Beslut, organisation och finansiering sköts av skolan. I både skola och förskola (och allt oftare gemensamt) finns resurspersoner som psykolog, specialpedagoger osv. Dessa finns ofta som ett övergripande team, som kan göra begränsade insatser kring enskilda barn eller på enskilda enheter, avdelningar och klasser.
- *Försäkringskassan* är den myndighet som hanterar sjukpenning, ersättning för vård av sjukt barn osv. Dessutom finns särskilda ersättningsformer för barn med funktionshinder, och vidare sköter Försäkringskassan vissa ersättningar till personliga assistenter enligt Lag om assistansersättning (LASS, 1993:389).

- *SIH, Statens Institut för handikappfrågor i skolan*, är ett statligt institut med konsulenter för olika typer av funktionshinder. Konsulenterna är en resurs för skolan och i viss utsträckning även för förskolebarn.

För några av dessa verksamheter är arbetet med dessa barn och familjer själva huvuduppgiften (Barn- och ungdomshabilitering, hjälpmedelscentraler, särskola, SIH), medan det för andra är en aspekt av den huvudsakliga verksamheten (som förskolan, Försäkringskassan). Av de förstnämnda verksamheterna är det bara särskolan som utgör ett slags normalmiljö för barnet. Verksamheten i de övriga innebär mer specialiserade insatser, och berör ofta sådant som sker inom andra verksamheters domäner (som t ex med hjälpmedel för skolarbete eller när barnhabiliteringspersonal ger råd till förskollärare).

Som antyds innebär stödet och servicen sammantaget en komplex verksamhet som relaterar till en komplex situation. Komplexiteten består bland annat av följande:

- Normalt är flera samhälleliga institutioner på olika sätt inblandade, med olika historia, kultur och sätt att relatera till barnet, familjen och varandra.
- Flera olika professioner är normalt involverade, ofta även från en och samma institution.
- Barnets tillstånd i sig kan vara komplext. Ofta rör det sig om flerhandikapp, vidare kan tillståndet variera och förändras över tid, framförallt under barnets tidiga år.
- De fysiska tillstånd det rör sig om är många och mycket varierande. Antalet möjliga medicinska diagnoser är mycket stort, och kring många av dem finns mycket begränsad kunskap, då det rör sig om små grupper av individer.
- Ett och samma tillstånd kan ha mycket varierande konsekvenser i termer av funktions-nedsättningar. Vidare beror familjens situation av många andra faktorer än barnets funktionsnedsättning, vilket gör att mer eller mindre standardiserade lösningar baserade på medicinska tillstånd eller funktionshinder är problematiska.

Den samhälleliga servicen till familjer med barn med funktionshinder har formats av politiska ambitioner, men också av en historisk utveckling. Det är också mot bakgrund av denna historia som nuvarande trender och diskussionsämnen kan bli tydliga.

Utveckling under 1900-talet

Habiliteringsverksamheten i dagens Sverige kan sägas ha åtminstone två rötter: dels habilitering av barn med rörelsehinder, och dels omsorger om utvecklingsstörda. Med dagens funktionshinderbegrepp görs ingen principiell skillnad mellan dessa båda grupper, men detta är en relativt sentida sammanslagning.

Modern habilitering av barn med rörelsehinder kan enligt Bille och Olow (1992) spåras tillbaka till tiden för andra världskriget. Kriget ledde till ett stort behov av rehabilitering för att fylla behovet av arbetskraft inom krigsmakt och industri. Med erfarenheter från detta arbete tog man efter krigsslutet sig även an rörelsehindrade barn. Habiliteringsverksamheten växte snabbt under 1950- och 60-talen, och Bille och Olow talar om 60-talet som ”de gyllene uppbyggnadsåren”. 70-talet karaktäriseras i stället som ”integreringsåren”, när dels fler yrkesgrupper inkluderades i verksamheten, och dels arbetet att integrera barn i reguljära skolor, förskolor etc. tog verklig fart. På 70-talet påbörjades också samgåendet mellan verksamheten för utvecklingsstörda och rörelsehindrade barn med sk samordnad habilitering på flera orter i landet.

Bille och Olow kallar 80-talet för ”’utredningsåren’ eller tiden för utveckling och forskning” (s. 17). Habiliteringsverksamheten hade blivit etablerad och en utveckling av såväl kunskaper som arbetsformer för t ex diagnosticering och utredning kom i fokus. 90-talet slutligen betecknas av författarna som ”knapphetens” decennium (s. 18).

Den andra utvecklingsmässiga ”roten” till dagens barn- och ungdomshabilitering handlar om omsorger om personer med utvecklingsstörning. Åtminstone sedan 1800-talet har dessa i någon form varit fokus för ett samhällsligt intresse och samhällsliga insatser. Bakk och Grunewald (1986) menar att det är vid industrialismens genombrott som man börjar se utvecklingsstörda som en särskild grupp (s. 5). Anstalter och institutioner börjar etableras, ofta med optimistiska och filantropiska tonlägen (Tideman, 2000). Efterhand förbyttes de optimistiska tongångarna i mer pessimistiska, orsakat av flera faktorer. Det allmänna ekonomiska klimatet blev sämre (inte minst under mellankrigstiden), de medicinska insatserna visade sig ha dålig effektivitet, och en insikt växte fram om gruppens storlek. Institutionalisering och sterilisering motiverades utifrån att omvärlden skulle skyddas (ibid., s. 34).

Efter andra världskriget påbörjades en lång ekonomisk expansionsperiod (från i de nordiska länderna) vilket möjliggjorde en utbyggnad av institutioner för utvecklingsstörda och differentiering av omsorgerna om dem (Mallander, 1999). Kritiken mot institutionaliseringen ökade emellertid successivt, och utbyggnaden ersattes först av en utglesningsfas (1970-85) och därefter en avinstitutioniseringsfas (1985-) i och med Omsorgslagen 1986, där nedläggning av traditionella anstalter föreskrevs (ibid., ss. 30-39).

Under 1970- och 80-talen var de viktigaste politiska honnörorden inom detta område normalisering och integrering. Det ansågs att personer med utvecklingsstörning skulle få ta större del av det välstånd som skapats, och att detta skulle ske inom det ordinarie samhällets ram. Allt mer av öppna och differentierade omsorgsformer skapades, och barn med utvecklingsstörning ansågs bäst växa upp med sina föräldrar (Tideman, 2000, s. 34). Som ett

led i detta överfördes ansvaret för omsorgerna om utvecklingsstörda till primärkommunerna, vilket fullt ut formulerades i Lag om särskilt stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). Där övergår ansvar för särskola och särskilda omsorger för personer med utvecklingsstörning (personkrets 1 och 2 i LSS) till kommunen. Kvar som ett landstingsansvar finns bl a att erbjuda expertstöd till alla barn med varaktiga funktionshinder i form av barn- och ungdomshabilitering (Mallander, 1999, s. 38). I och med LSS har den lagmässiga differentieringen av olika typer av funktionshinder i stort sett upphört.

Under åren har formerna för insatser inom barnhabilitering skiftat en del, liksom ideologierna kring hur insatser bör utformas och vad som bör vägleda dem. En spridd konceptualisering är Simeonson och Baileys (1990) uppdelning i fyra olika interventionsformer eller interventionsideologier med olika roller för familjer och föräldrar. Interventionsformerna beskriver samtidigt en version av verksamhetens historia. Den verksamhet de talar om är amerikansk Early Childhood Intervention. Konceptualiseringen är dock använd även i Sverige.

Den första och kanske mest spridda formen som Simeonson och Bailey beskriver är program bestående av interventioner (stimulering, träning etc.) som bestäms och utförs av en terapeut. Föräldrarnas roll är relativt sekundär, "a passive bystander" (ibid.). Den andra formen spreds på 70-talet och innebar att man betonade familjers delaktighet i interventionsprogram. Det skapades regelverk som gav föräldrar rätt att delta i planering av åtgärder för sitt barn, och föräldrar sågs som en medlem i interventionsteamet. Deras roll var emellertid oftast relativt oklar och lite formaliserad. En tredje form innebar en formalisering av föräldrarnas roll genom att de betraktades som medterapeuter, och instruerades att utföra interventionsprogram och stimulering.

Den fjärde formen, slutligen, utvecklades på 80-talet och innebar enligt Simeonson och Bailey att familjer betraktades som legitima stöd- och servicemottagare i sin egen rätt. Detta ledde till ett intresse för olika sätt att bedöma familjers behov och familjens mål med servicen etc. Familjens delaktighet utsträcktes och fick nya betydelser. Bland annat räknar författarna här in betoning på "empowerment" för familjer, som syftar till att utveckla familjens resurser att leva det liv man själv väljer.

Trender och aktuell debatt

Under 90-talet har debatten inom fältet i huvudsak fokuserat tre områden. För det första har det handlat om rättigheten till full delaktighet i samhället, för det andra om kvalitet i den offentliga servicen och vården, och för det tredje om individuella planer. Diskussionen om delaktighet utgår från ett medborgarrättsligt perspektiv, med en internationellt livaktig kritik

av det etablerade samhällets kränkande av funktionshindrade individers (och t ex deras familjers) rättigheter (Barnes & Mercer, 2000; Swain, Finkelstein, French & Oliver, 1993). Handikapporganisationer har här spelat en stor roll, bland annat genom att bidra till formulerandet av FN:s 22 standardregler för handikapp. I Sverige har rörelsen satt spår i form av utformningen och genomförandet av LSS-reformen som trädde i kraft 1994, och som gav den definierade personkretsen en rad nya rättigheter. Inte minst viktig var möjligheten att få en personlig assistent, som anställs av den funktionshindrade själv eller av denne utsett ombud. Även andra aspekter av lagen avspeglar debatten om medborgarrättsliga villkor, t ex att insatser enligt LSS kan överklagas i rättsliga instanser vilket inte gäller insatser enligt HSL.

Kvalitetsrörelsen gjorde under 90-talet sitt intåg i offentlig verksamhet, och därmed också i sjukvård och liknande verksamheter. 1993 inkluderades kravet på kvalitetsarbete i Socialstyrelsens föreskrifter för hälso- och sjukvård (SOFS 1993:9), och 1996 utvecklades det till att alla verksamheter ska ha ett kvalitetssystem (SOFS 1996:24). Socialstyrelsen har varit en aktiv och drivande part inom området och då inte minst när det gäller mer specifikt habilitering och service till familjer med funktionshindrade barn. Ett konkret uttryck för detta är socialstyrelsens finansiering av och huvudmannaskap för två relativt omfattande och inflytelserika projekt kring kvalitet i slutet av 90-talet (Socialstyrelsen 1998a, 1998b).

Både frågan om delaktighet och kvalitetstrenden finns representerade i Föreningen Sveriges Habiliteringschefer's policydokument från 11/5 2000 (Föreningen Sveriges Habiliteringschefer, 2000). Här formuleras verksamhetens inriktning:

Det övergripande målet är att barn/ungdomar med funktionshinder och deras familjer ska kunna delta i samhället utifrån sina individuella önskemål och behov. Varken funktionshinder eller hinder i miljön får sätta gränser för delaktighet. (ibid., s. 3)

Vidare ges kvalitetsutveckling en viktig funktion i detta:

Kvalitetsutveckling och utvärdering är en naturlig och ständigt pågående process helt integrerad i verksamheten. /.../ Syftet är dels att säkerställa barnets/familjens inflytande och delaktighet dels att säkerställa att verksamheten drivs effektivt och på kvalitativt bästa sätt utifrån deras behov. (ibid., s. 5)

Frågan om individuella planer utgår från möjligheten enligt HSL men framförallt LSS för den enskilde att få upprättat en övergripande plan för alla beslutade insatser och för hur dessa ska implementeras framöver. Planen betraktas ibland som ett verktyg för att åstadkomma delaktighet, men också som ett kvalitetssäkringsinstrument för verksamheterna. Verksamhetsinterna ”habiliteringsplaner” betraktas ofta också som ett sätt att hantera en del

av journalföringsskyldigheten. Trots rättigheten enligt LSS att upprätta en individuell övergripande plan konstaterade Socialstyrelsen i en rapport år 2000 (Socialstyrelsen, 2000) att få sådana planer generellt upprättas. Såväl Socialstyrelsen som Föreningen Sveriges Habiliteringschefer verkade under slutet av 1990-talet aktivt för att både habiliterings- och individuella planer enligt LSS skulle skapas i större utsträckning.

Verksamheternas formella organisation

Barnhabiliteringsverksamhet är i Sverige ett landstingsansvar. Verksamheten kan dock vara organiserad på flera olika sätt. Den kan vara en del av sjukvården, som en egen förvaltning eller enhet (ofta tillsammans med hjälpmedelsverksamheter), eller tillsammans med någon annan verksamhet som en fristående förvaltning eller enhet (t ex habilitering och barnpsykiatri).

Inom verksamheten finns en rad professioner, som psykologer, socionomer, sjukgymnaster, arbetsterapeuter, logoped, specialpedagoger, fritidskonsulenter m fl. Läkare är aktivt verksamma, men kan organisatoriskt tillhöra andra enheter (t ex om barnhabiliteringen inte tillhör sjukvården). Oftast är verksamheten organiserad i form av team som har ansvar för ett visst geografiskt område, för en viss ålderskategori (t ex ungdomsteam) eller en viss grupp av funktionshinder (t ex rörelsehinder). Inom en och samma habiliteringsenhet kan ett varierande antal team förekomma, beroende på befolkningsunderlag och verksamhetens storlek. Inom varje team finns normalt representanter för alla yrkeskategorier.

Kring varje barn och ungdom engageras ett varierande antal habiliteringspersonal. Det finns olika typer av samarbetsstrukturer för detta. En som förekommer i denna studie är Individualiserade Serviceprogram (ISP). Denna modell inkluderar insatser från alla involverade instanser kring barnet och familjen, och är snarast en modell för individualiserad verksamhetsövergripande fallhantering. Modellen har utvecklats i Sverige under 1980- och 90-talen (Larsson, Nilsson & Ödlund, 1997; Sjögren, 1996). Följande beskrivning baseras huvudsakligen på Larsson et al (1997).

ISP-modellen baseras på fyra "grundbultar":

- Tillgänglighet
- Delaktighet
- Helhetssyn
- Kontinuitet

Dessa grundbultar konkretiseras genom ett team som skapas kring det enskilda barnet och dess familj, där personer engagerade i servicen deltar oberoende av organisatorisk tillhörighet. På detta sätt garanteras familjen närvaro vid alla diskussioner och vid all planering och samordning av service och stöd.

Som en teoretisk bas för det konkreta arbetet används en handikappdefinition i form av Quebecrevisionen av ICIDH (International Classification of Impairment, Disability and Handicap, Fougeyrollas, St-Michel & Blouin, 1989; Sjögren, 1996). Den fokuserar relationen mellan ett funktionshinder och en konkret omgivande miljö, där en handikappande situation kan uppstå. Handikapp definieras som en situation där en person inte kan göra något som han/hon vill göra (som är "normalt" att kunna göra), för att situationen ställer krav på de funktioner som är nedsatta hos personen.

Med utgångspunkt i denna definition görs i ISP-modellen en kartläggning av handikappande situationer i barnets och familjens vardag. Utifrån kartläggningen konstrueras därefter service och stöd. Med hjälp av handikappdefinitionen förankras insatser i existerande behov och i barnets och familjens vardag. Den bidrar också med att peka på möjligheterna att rikta insatser såväl mot personen som mot omgivningen eller interaktionen mellan person och omgivning.

Sammansättningen av teamet sker enligt samma princip om att utgå från barnets och familjens behov. Deltagare väljs och bjuds in utifrån deras aktuella engagemang i service och stöd och mot bakgrund av kartläggningen av behov, snarare än utifrån en i förväg definierad teamsammansättning. Som en konsekvens av denna princip har teamet som sådant ingen formell auktoritet över deltagarna eller deras verksamheter. Detta innebär ett återkommande förhandlande som ett led i varje beslutsprocess.

Slutligen föreskriver modellen ett målorienterat arbete. Teamet sätter tillsammans gemensamma mål för arbetet, fördelar uppgifter i relation till detta, och följer upp arbetet.

Förskolans organisation kring funktionshindrade barn består i huvudsak av extra resurspersoner som kan förstärka bemanningen på en förskoleavdelning. Denna resursperson kan fungera som en allmän förstärkning, eller vara mer direkt fokuserad på det funktionshindrade barnet (såsom fallet är i denna studie).

Särskolan är som ovan nämnts en kommunal angelägenhet. Inom ramen för särskolan kan barnet vara individualintegrerat i en ordinär klass, eller gå i en särskild särskoleklass. För de barn i denna studie som går i särskolan gäller det senare alternativet. Särskoleklasserna är normalt relativt små, och sätts samman med hänsyn till barnens individuella behov och förmågor. De särskoleverksamheter som förekommer i denna studie är vidare integrerade i ordinarie skolverksamhet på så sätt att man har samma rektor och är lokaliserad inom vanliga skolans lokaler.

I studien förekommer även *assistenter enligt LASS* (Lag om assistansersättning, 1993:389). Assistans beviljas och bekostas av kommunen eller Försäkringskassan (om det gäller mer än 20 tim/vecka). Principen för assistenternas anställning

är emellertid att den funktionshindrade själv ska vara arbetsgivare. I fallet med barn eller personer som inte förmår ta detta ansvar kan goda män eller föräldrar i stället fylla den funktionen. I praktiken kan ansvaret läggas över på kommunen eller brukarkooperativ, som då drivs och ägs av en grupp av brukare eller deras företrädare. Assistenterna i denna studie är anställda av ett brukarkooperativ.

Forskning och utveckling

Familjer med funktionshindrade barn

Forskning om barn med funktionshinder visar ofta en bild av familjer som är mer eller mindre belastade, och vars situation skiljer sig från andras. Folkow, Lindblom, Möller, Nordholm och Westerberg (1996) menar att forskningen allmänt påvisat en massiv ”vårdtyngd”, karaktäriserad av bl a bundenhet, tidsåtgång, tunga och många lyft, känslomässiga svårigheter mm (s. 172-73). I deras egen kartläggning av situationen för familjer med gravt utvecklingsstörda flerhandikappade barn i Göteborg, fann de också liknande förhållanden. Crowe (1993) visar vidare att mödrar till flerhandikappade barn tillbringar mer tid med att ta hand om barnen och mindre tid med sociala aktiviteter, än andra mödrar.

Folkow et als arbete är viktigt för förståelsen av vad det innebär att vara en familj med ett gravt funktionshindrat barn. Samtidigt är den ett exempel på ett perspektiv på familjer som länge varit dominerande, där familjer betraktas som ”drabbade”, och beskrivs utifrån ett risk- eller bristperspektiv. Janson (1995) kritiserar detta perspektiv:

Frågorna har formulerats i ett problem, snarare än kompetensperspektiv. Det har inte gällt hur, utan om, familjen är en positiv resurs för barnet. (ibid., s. 325)

Högberg (1996) beskriver tre historiska faser inom forskningen, som baseras på tre något olika antaganden. Det första antagandet är att en ”psykopatologisk” reaktion är oundviklig för den som får ett funktionshindrat barn. Här finns forskning om krisreaktioner, social isolering, stress och praktisk belastning. Forskning utifrån nästa antagande utgår från att det är familjens otillfredsställda behov som ger upphov till stress, inte det funktionshindrade barnet i sig. Högberg menar att denna fas också kännetecknas av att man i hög grad bortser från forskningen med det första antagandet. I det tredje antagandet fokuseras både familjers styrka och svaghet. I fokus för denna forskning ligger anpassning och coping, och man intresserar sig t ex för vilka faktorer som inverkar på familjers möjligheter att bemästra sin situation.

Beresford (1994) gör en översikt över forskning med ett copingperspektiv utifrån Lazarus och Folkmans processmodell (Lazarus & Folkman, 1984),

och konstaterar att det finns en hel del forskning kring copingresurser, men betydligt mindre kring copingstrategier. I Lazarus och Folkmans modell fokuseras utfall på en individuell nivå, till skillnad mot det vanligare intresset för utfall på en familjenivå. Beresford konstaterar att det är svårt att avgöra vad som kan vara en ”bra” respektive ”dålig” copingstrategi, och att det ofta tidigare bedömts utifrån forskares eller praktikers egna subjektiva värderingar (ibid., ss. 190-191). Vad ett ”resultat” kan vara är också problematiskt, inte minst eftersom detta kan variera över tid, och strategier som är effektiva på kort sikt kan vara begränsande eller destruktiva på längre sikt. Dock ger forskningen hittills en samstämmig bild av att aktiva strategier är viktiga, såsom planerande, aktiv problemlösning och informationsökande. Hur olika copingstrategier berör barnet finns det emellertid mycket lite forskning om (ibid., s. 175).

Utan att explicit utgå från en copingmodell för också Guralnick (1993, 1997) ett resonemang om stressorer i relation till familjen som normalmiljö för barnet. Det centrala för Guralnick är familjen som den miljö där barnet utvecklas. Med utgångspunkt i Bronfenbrenners (1979) ekologiska utvecklingsteori försöker han knyta design och utvärdering av insatser till påverkan på familjemiljön. Utifrån en beskrivning av viktiga dimensioner i denna miljö (kvaliteten i förälder-barn-interaktionen, familje-orkestrerade barnerfarenheter, och hälsa och säkerhet) identifierar han stressorer (informationsbehov, oro i relationer och familj, resursbehov, hot mot tillit) som kan inverka menligt på den och därmed begränsa utvecklingsmöjligheterna. Insatser kan då förstås som inriktade på att mildra, kompensera, eller hantera dessa stressorer och deras effekter.

Janson (1995) utvecklar i viss mån denna tanke från Guralnick, och använder WHO:s handikappdefinition ICIDH (Socialstyrelsen, 1993/1997) som begreppsram för att särskilja olika behov och uppgifter för familjen och serviceorganen. I definitionen skiljs mellan en skadenivå, en funktionshindernivå, och en handikappnivå. Skadenivån handlar om det organiska tillståndet och en eventuell skada. Här kan själva skadeproblematiken dels förorsakar starka reaktioner hos föräldrarna, dels oftast gäller ett ”kunskapsmässigt komplicerat och höggradigt professionaliserat område” (Janson, 1995, s. 327). Föräldern hamnar i ett beroende av expertisen, både genom sitt starka engagemang och genom den kraftiga ojämlikheten i kunskap.

På funktionshindernivå handlar det om skadans konsekvenser. Här finns frågor om vad barnet kommer att kunna klara av, om han/hon kommer att kunna gå, cykla, gå i skola, flytta hemifrån etc. Perspektivet i servicen flyttas här rimligen mot ett kompetensperspektiv, och den kliniska miljön är inte lika självklar som referenspunkt för barnets kompetenser. Det är i vardagsmiljön en ”ekologisk validitet” finns.

På handikappnivån handlar det, enligt Janson, i hög grad om socialisation, dvs

”det sociala samspel, både inom och utanför den egna familjekretsen, som formar och bygger upp barnets självbild och förväntningar på omvärlden.” (ibid., s. 328). Denna socialisationsuppgift varken kan eller bör tas över av professionell personal, utan är en föräldruppgift, och senare en uppgift för kamratkretsen.

Både Guralnick och Janson fokuserar således familjens uppgift i relation till barnen. Samtidigt är det bara en av de uppgifter en familj kan antas ha. Gustavsson (1989) har med en mer hermeneutisk ansats undersökt de dilemman som familjer med funktionshindrade barn ställs inför vad gäller ansvar. Han menar att i alla familjer måste man göra kompromisser mellan ansvar, föräldraskap och egna livsprojekt. I familjer med funktionshindrade barn ställs emellertid särskilt höga krav på kompromisser. Vidare visar Gustavsson att föräldraskap till funktionshindrade barn inte alltid kan förenas med samhällsideal, som t ex när det gäller prestation och karriär. Att vara förälder är ett projekt i skärningspunkten mellan barns behov av omvårdnad, egna livsprojekt och samhällets institutioner och ideologi. Den existentiella intensiteten i och den ideologiska påverkan på detta projekt blir betydligt större när det är funktionshindrade barn som är involverade.

Samtidigt bygger även Gustavssons forskning på en viss bild av barnet med funktionshinder, som under senare hälften av 1990-talet utsatts för kritik. Priestley (1998) beskriver i en översikt forskningens bild av barn med funktionshinder som fokuserad på tre teman: a) funktionshinder (barnen beskrivs och definieras i termer av funktionshinder eller skada), b) sårbarhet (barnen uppfattas som sårbara, utsatta och passiva objekt), c) service (forskningen fokuserar barnens relation till service och insatser). Priestley menar att barnens komplexa identiteter döljs, och att de sällan uppfattas som aktiva sociala aktörer. Därmed kan man hävda att bilden av den familj som barnet växer upp i, också tenderar att bli förenklad och dominerad av dessa teman. Priestley föreslår som andra dimensioner i forskningen sådant som makt, kön, ålder, sexualitet, geografi mm, och ett större fokus på barnens aktiva skapande av en komplex identitet (ibid.).

Sammanfattningsvis visar forskningen om familjer med funktionshindrade barn dels att det kan vara en mycket krävande situation för en familj att ha ett funktionshindrat barn, och dels att familjen som utvecklingsmiljö för barnet kan behöva både uppmärksammas och stödjas. Samhällets serviceinsatser spelar här en viktig roll, både för att mildra situationen för belastade familjer, tillmötesgå familjernas behov, och för att realisera den potential som finns i familjen till en positiv och utvecklingsbefrämjande miljö. Forskningsansatserna är oftast beskrivande och kartläggande, och problematiseringar eller teoretiseringar kring familjer med funktionshindrade barn är relativt sällsynta.

Mötet mellan föräldrar och habiliteringsverksamheter

Forskningen om relationen mellan habiliteringspersonal och föräldrar utgår i huvudsak från ett konsumentperspektiv. Centrala frågeställningar handlar om föräldrars behov av service, föräldrars utvärdering av service och deras erfarenheter av att få besked om barnets handikapp (Högberg, 1996, s. 104). Det utvärderande perspektivet innebär att det oftast är brister i servicen eller missnöje från föräldrars sida som rapporteras.

Ett tema som utmärker mycket av den här forskningen är att familjer rapporterar brist på information (t ex Granlund & Olsson, 1994; McKay & Hensey, 1990; Roll-Pettersson, 1992; Sloper & Turner, 1992). Hur denna konsekventa brist ska tolkas och förstås är emellertid svårt att säga något om utan en vidare analys. De vanligen använda metoderna med enkäter med bundna svarsalternativ inbjuder inte till detta. Det finns dock några studier som tillåter en djupare analys och problematisering av fenomenet. Till exempel kunde Wesley, Buysse och Tyndall (1997) i en kvalitativ fokusgruppsundersökning relatera föräldrarnas informationsbehov till konstaterandet att föräldrar hade en bristfällig bild av servicesystemet. Behovet av information förstås då som ett behov av orientering i detta system.

Ytterligare en antydning om innebörden i informationsfrågan ges av en intervjustudie som McKay och Hensey (1990) gjorde bland brittiska föräldrar till barn med cerebral pares. Studien fokuserade mötet med personal, som många föräldrar är missnöjda med. Brist på förklaring var den vanligaste missnöjesaspekten, tätt följt av att få sin oro avfärdad av medicinsk personal. Informationsfrågan träder alltså här fram inom ramen för relationen till servicegivaren, och kan förstås som en fråga om denna relations karaktär och kvalitet.

Mötet mellan familjer och formell service diskuteras också kort av Beresford (1994) i den ovan refererade artikeln. Han konstaterar att formell service är svår att värdera som copingresurs, eftersom familjer ofta erhåller flera sorters service från flera institutioner. Vidare är det vanligt att familjer inte får all service de har rätt till. Man saknar information om tillgänglig service, och kan ha svårt att uppfatta vad man kan förvänta sig från en viss institution. Den roll den formella servicen har kan också vara tvetydig och motsägelsefull:

Formal support can also be as much a stressor as a coping resource. Interactions with professionals can be stressful. An unsympathetic doctor may increase parents' feelings of isolation. In addition, the difficulty of accessing services or dissatisfaction with a service can be additional stress. (ibid., s. 186)

Rapporten ”När åsikter blir handling” (SOU 1998:16) från bemötandeutredningen tar i ett avsnitt upp frågan om personals bemötande av personer med funktionshinder. Rapporten baseras i sin helhet på

attitydbegreppet. Inställning och åsikter uppfattas som centrala för hur det konkreta mötet mellan personer med funktionshinder och andra gestaltas. Rapporten berör dessa möten generellt i samhället, men innehåller även ett avsnitt om personals bemötande av personer med funktionshinder.

Bland de faktorer som kan spela roll för personalens attityder nämns organisatoriska förhållanden som arbetsorganisation och stress. Det påpekas också att forskning inte visar någon påverkan på attityderna från faktorer som självselektion (att personer som söker sig till dessa yrken skulle ha positivare attityder) eller utbildning (att existerande attityder skulle påverkas av utbildningsinsatser).

Personalen beskrivs i denna rapport utifrån perspektivet att vara ett potentiellt hinder för en god service, och som en grupp som måste påverkas för att ha rätt attityder. Problem i vården av personer med svåra funktionshinder beskrivs som en fråga om dåligt bemötande, och personalens attityder är det som antas ligga bakom (ibid., s. 68).

Betydelsen av personalens individuella egenskaper, attityder, etc har även betonats i amerikanska undersökningar. Dinnebeil och Hale (1999) undersökte emellertid hur samarbetsrelationen påverkas av serviceprogrammets uppläggnings och av hur själva leveransen av servicen går till. Undersökningen baserades på kvalitativ bearbetning av öppna frågor i ett frågeformulär. Ett antal faktorer som spelade roll för samarbetsrelationen identifierades, som t ex modellen för service, personalkontinuitet, schemaläggning av terapi och möten, möjligheter till val av behandlingsmodeller, platser för behandling etc. Av särskild vikt var förekomsten (eller avsaknaden) av en speciell person som föräldrarna hade kontinuerlig och relativt tät kontakt med, samt flexibiliteten i servicen. Organiserandet av den konkreta servicen framträdde med andra ord som central för vilken samarbetsrelation som etablerades.

Dinnebeil och Hales studie innebär att mötet mellan föräldrar och habiliteringsverksamheter beskrivs på ett mer nyanserat sätt än vad det enkla individperspektivet medger. I sin avhandling problematiserar Högberg (1996) mötet ytterligare genom att betrakta det som format både av djuppsykologiska krafter och av en politisk och organisatorisk dynamik. Hon undersöker hur tio olika nyckelbegrepp inom habilitering tolkas och förstås på tre olika nivåer: förvaltningsnivån, hos personalen, och hos föräldrarna. Bakom retoriken skönjes en komplicerad "kroppens politik" (Foucault, 1987; Swartling, 1989):

Medelst samordning, helhetssyn, service och habiliteringsplanering administreras samhällets tjänster. På den dolda agendan står anpassning och inordning. Vid gränsen för kroppens politik förmedlas öppet gränslöshet i förhållande till behov och rättigheter. Dolt strax bakom finns regleringar av dessa rättigheter och anspråk på anpassning. (Högberg, 1996, s. 257)

Via en analys av de sätt aktörerna orienterar sig i förhållande till funktionshindrets existentiella respektive materiella aspekter, visar hon hur denna dubbelhet också bidrar till att försvåra ett interpersonellt möte. Möjligheterna för både föräldrar och personal att uppfatta sig som missförstådda framstår som stora, trots goda intentioner, personlig kompetens och känslighet.

Ett annorlunda perspektiv på mötet mellan lekmän och experter, eller mellan lekmän och institutioner, ges på ett mer generellt plan av konversationsanalytisk och diskursanalytisk forskning, speciellt inom den tradition som kallas institutionell dialog (Drew & Heritage, 1992; Drew & Sorjonen, 1997). Begreppet ”institution” refererar där till verksamheten eller organisationen. Fokus för denna forskning är hur ett institutionellt arbete sker i interaktionen.

Language - in the form of talk-in-interaction - is the means by which the participants perform and pursue their respective institutional tasks and goals. /.../ The study of ‘institutional dialogue’ is, then, the study of how people use language to manage those practical tasks, and to perform the particular activities associated with their participation in institutional contexts - such as teaching, describing symptoms, cross-examining, making inquiries, negotiating and interviewing. Thus when investigating institutional dialogue, we are focusing on linguistic resources at various levels - lexical, syntactic, prosodic, sequential, etc. - which are all mobilized for accomplishing the interactional work of institutions. (Drew & Sorjonen, 1997, s. 92)

Forskning inom denna tradition har fokuserat mötet mellan läkare och patienter, mellan familjeterapeuter och deras klienter mm. Dessa studier ger en generell bild av mötet som komplext, och av en subtil dynamik mellan lekmännen och de professionella. Det finns också studier som specifikt berör servicen till familjer med funktionshindrade barn. Maynard (1991) studerade interaktion mellan läkare och föräldrar till utvecklingsstörda barn, och då särskilt hur diagnostisk information hanterades i interaktionen. I studien illustrerades dels hur identiteter konstrueras och gestaltas i interaktionen, dels hur allmänna kulturella mönster för den sociala strukturen av ”problem” spelar roll för interaktionen. I och med mötet med institutionen har barnen ”problem” som föräldrarna både bör och kan söka hjälp för, och de man då söker sig till är experter. Experternas kunskap uppfattas som objektiv och sann, medan föräldrarnas nedvärderas till subjektiva ”åsikter”. Detta förhållande skapades gemensamt i interaktionen, och avspeglar enligt Maynard de kulturella antagandena om hur man hanterar ”problem”, och hur kunskap om dessa fördelas.

Genom mikroanalys av interaktionen pekar Maynard alltså på att det som sker och skapas är en gemensam konstruktion, och att denna är inbäddad i en kulturell kontext. Perspektivet antyder en stabilitet i interaktionsmönstren, och en komplexitet som står i skarp kontrast till de mer hurtfriska formuleringarna från amerikanska forskare som förordar ”delaktighet”, ”partnerskap” och ”familjecentrering”.

Ytterligare en dimension i komplexiteten lyfts fram av Baruchs (1981) intresse för moraliska aspekter i mötet. Han studerade föräldrars erfarenhet av vårdssystem i relation till två skador, hjärtfel och gomspalter, och lyfte med hjälp av en diskursiv analys fram hur moraliska frågeställningar berörs i föräldrarnas berättelser. Dessa frågeställningar fanns ofta i så kallade "atrocity stories" (Dingwall, 1977; Webb & Stimson, 1976). "Atrocity stories" betyder ordagrant historier om "ohyggligheter", "ogärningar" eller "illdåd" (Prismas engelsksvenska ordbok, 1988). Det är berättelser om situationer där något gått fel, eller där föräldrarna har blivit förbigångna eller illa behandlade av någon representant från vården. Historierna adresserade enligt Baruch implicit frågan "hur kunde ni, som föräldrar, låta detta hända ert barn?" (Baruch, 1981, s. 276). Frågan är moralisk och historierna fyller en funktion av att försvara eller upprätta föräldrarna som moraliskt adekvata subjekt. Resonemanget i historierna rörde sig mellan en "vardagsverklighet" och en "medicinsk verklighet". Föräldrarna framställde sig som villiga att träda in i den medicinska verkligheten, men var primärt inte erfarna där. Historierna gick ofta ut på att denna mindre erfarenhet inom den medicinska verkligheten kom att fungera som ett ifrågasättande av föräldrakompetensen. Föräldrakompetensen försvarades inom ramen för vardagsverkligheten, och de implicita kraven på att också behärska den medicinska verkligheten framställdes som orimliga och illegitima.

Sammanfattningsvis har mötet mellan föräldrar och servicesystemet i huvudsak betraktats ur dels ett konsumentperspektiv, och dels ett individuellt perspektiv. Fokus har legat på frågor om hur servicen förhåller sig till föräldrarnas behov och förväntningar, och vilka individuella faktorer, beteenden och egenskaper som spelar roll för mötet. Denna bild har emellertid allt mer problematiserats av forskning som ser mötet som ett komplicerat samspel och en gemensam konstruktion. Till den instrumentella nivån fogas både moraliska, sociala och existentiella dimensioner på mötet och dess struktur, och som något som formas inom ramen för organisatoriska och samhälleliga förhållanden.

Serviceideologi och arbetsmodeller

Litteraturen kring servicens ideologi och praktiska modeller för verksamheten består i huvudsak av dels konceptualiseringar och beskrivningar av modeller etc, och dels av forskning kring effekterna och funktionerna i olika fall.

De olika konceptualiseringar som beskrivs i litteraturen fokuserar på olika sätt relationen mellan personal och familjer. Trivette, Dunst, Boyd och Hamby (1995) utgår från den grad av inflytande på servicen som ges till familjer, och skiljer mellan professionscentrerad, familjeallierad, familjefokuserad och slutligen familjecentrerad service, med en stigande grad av jämställdhet mellan familj och personal i relationen. Cunningham och Davis (1985) fokuserar

i stället typer av relationer, som beskrivs metaforiskt. De skiljer mellan expertmodell (en typisk ”medicinsk” modell), transplantationsmodell (där kunskap och träningsprogram ”ympas in” hos föräldrar) och konsumentmodell (där familjen ses som ”kund” som gör fria val av service). Till detta lägger Appleton och Michom (1991) en social nätverksmodell, där föräldrar, barn och terapeuter ses som delar av ett nätverk för socialt och utvecklingsmässigt stöd.

Beskrivningen av olika modeller och ideologier är normalt förenad med ett föreskrivande av en viss önskvärd modell, där familjen förväntas få hög grad av delaktighet, och kunna utveckla ett självständigt hanterande av sin situation (”empowerment”). Det finns en hög grad av konsensus inom fältet både i Sverige och internationellt, när det gäller en inriktning som allmänt betecknas som ”familjecentrering”. I det tidigare citerade policydokument från Föreningen Sveriges Habiliteringschefer (2000) sägs t ex om arbetssätt:

Individuell planering genomförs i samarbete med barn och familj. Insatserna utformas och planeras därvid utifrån varje barns/ungdoms specifika behov, egna mål och förutsättningar och omfattar även stöd till närstående. (ibid., s. 4)

En författare som på ett intressant sätt kommenterat denna inriktning är Brinker (1992). Han kritiserar på en konceptuell nivå både föreställningen om familjecentrering och viljan att ”mäta” dess realisering. Argumentationen består av tre led.

För det första menar han att begreppet familj är öppet. Olika familjemedlemmar har olika sätt att förstå sin familj, och själva definitionen och dess konnotationer växlar med tid, och genomgår rimligen en utvecklingsprocess. För det andra bär personal med sig till mötet sin egen förståelse av vad en familj är, och skillnaden mellan denna och den aktuella familjens kan vara stor. För det tredje är forskningens förståelse av hur familjedynamik spelar roll för individers utveckling alltför dålig i nuläget för att kunna ligga till grund för formulerandet av riktlinjer för intervention. Brinker ger en metafor:

If we accept that our knowledge about how to apply child development research to early intervention is in its infancy, then our knowledge about the application of family systems research is probably in the second trimester of our grandmother's pregnancy. (ibid. s. 326)

Det vanligaste är emellertid att man fokuserar modellens och ideologiens funktioner och effekter (t ex Behl, Akers & Roberts, 1997; Björck-Åkesson & Granlund, 1995; King, Rosenbaum & King, 1996; Lynch, Jackson, Mendoza & English, 1991; Rosenbaum, King & Cadman, 1992; Simeonsson, Edmonson, Smith, Carnahan & Bury, 1995). Simeonsson et al (1995) undersökte till exempel såväl föräldrars som personals förväntningar och upplevelser av en kartläggningsprocess vid ”Developmental Evaluation Centres”, som utgör första steget i familjers kontakt med ett amerikanskt servicesystem. Undersökningen baserades på två frågeformulär, som distribuerades till

föräldrar och personal (39 respektive 81 st), och pekade på en stor variation i upplevelser av kartläggningen och de roller man intog i denna. Resultaten relateras till ambitionen att familjerna ska vara delaktiga i processen, med förslag om vidare undersökning såväl som utvecklad praktik i denna riktning.

Från ett likartat utvärderande perspektiv men med mer ambitiös metod bidrar Bruder och Staff (1997) med en viss problematisering av relationen mellan ideologi, modell och praktik. De studerade service till 68 st 30-månaders barn och deras familjer, och inkluderade såväl dokumentation av vilka insatser som genomförs och deras fokus, som observation av utförandet av dem. De konstaterade att insatserna nästan uteslutande var barnfokuserade (snarare än familjecentrerade), samt att de tenderade att utföras på den servicegivande institutionen (snarare än t ex delvis i hemmet) och att interaktionen med barnen var styrd av vuxna (snarare än responsiv i relation till barnen).

Minke och Scott (1993, 1995) fokuserade istället själva processen där insatserna formuleras och beslutas, där ideologin om familjecentrering föreskriver en hög grad av inflytande och delaktighet för föräldrar. Detta sker i USA ofta i sk IFSP-möten (Individualized Family Service Plan), dvs i möten där en individuell serviceplan konstrueras och fastslås. Lagstiftningen betonar föräldrarnas aktiva medverkan, och strukturen med IFSP-möten är avsedd att stärka denna. Minke och Scott videofilmade sådana möten, och identifierade olika roller som både föräldrar och personal intog. Resultatet visade stor variation i delaktighet, både mellan olika möten och mellan olika episoder inom ett och samma möte.

Minke och Scotts studerade en existerande praktik där olika roller och relationer gestaltades. Samtidigt kontrasterar de sina fynd mot ideologin om föräldrars deltagande på lika villkor, och menar att det krävs mer än bara IFSP-formen för att realisera detta. McWilliam, Tocci och Harbin (1998) fokuserade explicit hur ett familjecentrerat arbetssätt ser ut i praktiken. Ett urval personal som av olika kollegor och samarbetspartners beskrevs som utpräglat familjecentrerade i sitt praktiska arbete valdes ut för en studie av dels deras egen förståelse av sitt arbete, och dels av upplevelsen hos de familjer som servades. 6 dimensioner identifierades:

1. Familjeorientering: att öppna dörren
2. Positiv inställning: att tänka det bästa om familjerna
3. Känslighet: i föräldrarnas skor
4. Responsivitet: att göra vad helst som behöver göras
5. Vänlighet: att behandla föräldrar som vänner
6. Barn- och omvärldskompetens

Både Minke och Scott och McWilliam et al använder sig av kvalitativ undersökande metod för att tränga djupare in i vad det i praktiken innebär att vara familjecentrerad. De fokuserar interaktionen mellan föräldrar och personal,

och skiljer ut dimensioner och dynamik som kännetecknar denna interaktion. Begreppet familjecentrering, och framförallt hur inriktningen förverkligas, problematiseras därmed i viss utsträckning. Det konkreta utförandet av servicen framstår som något som visserligen har ett samband med ideologi och retorik, men som också påverkas och formas av andra faktorer.

Detta problematiserande av relationen mellan ideologi, modeller och konkreta praktiker är värdefullt och öppnar för en större förståelse för servicens villkor. Samtidigt kännetecknas även dessa studier av att interaktionen inte sätts in i något sammanhang utanför själva mötet. Det dekontextualiseras och samspelet framstår därmed som ganska godtyckligt (jfr Alvesson & Sköldberg, 1994; Boden, 1994; Weick, 1995), och som produkten av individers sätt att tänka, deras attityder, deras kompetens etc. Råd för utveckling av praktiken tenderar då också att enbart fokusera individer ("utbildning"). De brister i den familjecentrerade praktiken som konstateras framstår just som brister, som i princip skulle kunna åtgärdas genom en bättre individuell praktik.

Sammanfattningsvis beskrivs i litteraturen ideologi och modeller i huvudsak utifrån spänningen mellan samarbete med och flexibilitet i förhållande till enskilda familjer å ena sidan, och ensidigt professionellt kontrollerad verksamhet å andra sidan. Ett familjecentrerat förhållningssätt förespråkas i en stor del av litteraturen, samtidigt som sätten att realisera det är mindre väl beskrivna. Kvalitativ forskning om en familjecentrerad praktik bidrar till att problematisera begreppet, och lyfta fram komplexiteten i den konkreta praktiken.

Organisation av service

Organiserande av service kan handla om allt från bensinmackar till intensivvård och är ett naturligt ämne för organisationsteori. Detta fält beskrivs ofta som flerparadigmatiskt med en mängd olika inriktningar och skolbildningar, ibland med mycket olika utgångspunkter och vetenskapsteoretiska antaganden. Organisatorisk struktur har varit ett huvudfokus inom den sk strukturella skolan, som sedan början av 1960-talet fokuserat dels vad organisatorisk struktur innebär, och dels hur denna struktur uppstår och fungerar i olika kontexter (Donaldson, 1996b). Några begrepp från denna tradition kan bidra med att lyfta fram de organisatoriska utmaningar som servicen innebär.

Robbins (1986) beskriver struktur som en fråga om tre aspekter av en organisation, nämligen a) komplexitet, b) formalisering, och c) centralisering. Komplexitet handlar om graden av differentiering vertikalt (hierarkiska nivåer), horisontellt (bredvidställda enheter med olika uppgifter), och spatialt (geografisk lokalisering). Formalisering handlar om i vilken grad arbetsuppgifterna är standardiserade, och centralisering slutligen om i vilken grad beslut är koncentrerade till en enda plats.

Mot bakgrund av begrepp som dessa har olika strukturtyper formulerats. En grundläggande uppdelning är å ena sidan mekaniska strukturer, med hög grad av komplexitet och relativt liten kommunikationstäthet, och å andra sidan organiska strukturer, med låg grad av komplexitet och högre kommunikationstäthet (Donaldson, 1996b; Granström, 2000; Robbins, 1986). Vidare skiljer man mellan byråkratiska strukturer, som bygger på en hög grad av horisontell och vertikal differentiering, och teambaserade, med låg differentiering och hög flexibilitet.

Ett slags mellanform mellan dessa är matrisorganisationen, som innebär en samexistens av välstrukturerade ”produktlinjer” med en mer flexibel ”teamorganisation” (Granström, 2000; Robbins, 1986). En ”imaginär” organisation kan istället beskrivas som en gränsöverskridande form, där centrala processer, aktörer mm existerar utanför en formell organisations gränser (Stenberg, 1999). Stenberg menar att begreppet imaginär organisation kan förstås som en övergripande beteckning på flera olika system eller strukturer, som t ex nätverk, projektorganisationer, virtuella organisationer m fl (ibid., 1999, ss. 22-23).

Bland de faktorer som påverkar strukturen märks framförallt storlek (Donaldson, 1996a; Robbins, 1986). Av större intresse här är emellertid antagandet om att uppgiftens grad av osäkerhet antas vara en viktig faktor, som avspeglas i graden av formalisering. Ju mer förutsägbara uppgifter, desto större formalisering är möjlig. Graden av osäkerhet har också ett samband med teknologi. Ju stabilare teknologi, desto mer förutsägbara blir uppgifterna, medan osäkerheten ökar med innovationstakten. Uppgiftens osäkerhet länkas till den mekaniska och organiska strukturen, där en mekanisk struktur antas vara mer förenlig med en låg grad av osäkerhet, medan en högre osäkerhet bättre hanteras i en organisk struktur (Donaldson, 1996b; Granström, 2000; Mintzberg, 1983)

Den litteratur som direkt berör strukturen och organisationen av servicen till barn med funktionshinder och deras familjer, fokuseras i huvudsak kring två teman: interdisciplinärt teamarbete, respektive servicens samordning och integration. Dessa två teman kommer nedan att presenteras och kort diskuteras, för att skapa en bakgrund för att formulera studiens syfte.

Inomorganisatorisk samverkan i team

Såväl skolan som barnhabiliteringsverksamheten i Sverige kan strukturellt beskrivas som professionella byråkratier så som de beskrivits av Mintzberg (1983). Dessa kännetecknas av en hög grad av horisontell differentiering, där professionella medarbetare interagerar med sina ”klienter” under relativt stor autonomi. Barnhabiliteringen omfattar dessutom ett relativt stort antal professionella kategorier, som också kan beskrivas som horisontellt differentierade sinsemellan. I dessa professionella byråkratier förekommer team som en central

koordinerande struktur. Det är inom dessa team som det interdisciplinära samarbetet och koordinationen i hög grad antas och förväntas ske.

Kring team finns en omfattande och variationsrik forskning inom social- och organisationspsykologi. I denna litteratur definieras teambegreppet ofta ganska brett och med få avgränsningar, och används också ofta synonymt med gruppbegreppet. Guzzo och Dickson (1996) definierar grupper som:

... made up of individuals who see themselves and who are seen by others as a social entity, who are interdependent because of the tasks they perform as members of a group, who are embedded in one or more larger social systems (e.g. an organization), and who performs tasks that affect others (such as customers or coworkers).
(*ibid.*, ss. 308-309)

Liknande definitioner är vanligt förekommande i litteraturen (Guzzo & Shea, 1992; Jern & Hempel, 1999; McGrath & Argote, 2001; West, 1996). Grupper och team förstås som objektivt existerande entiteter, och definitionen av dem utgår från deras egenskaper och hur de kan särskiljas från sin kontext (jfr dock Stiwnes, 1998, kritik av denna föreställning). Betoningen av en social och organisatorisk kontext är emellertid allt mer framträdande från och med senare delen av 1990-talet (Guzzo & Dickson, 1996; McGrath & Argote, 2001). Granström (2000) menar till exempel att grupper i olika strukturella kontexter (hierarkisk organisation, matrisorganisation, teamorganisation) utvecklar olika typer av destruktivt grupptänkande. Guzzo och Shea (1992) beskriver vidare en rad faktorer som alltmer uppmärksammas som betydelsefulla för teams arbete och effektivitet. Bland dessa finns organisatorisk struktur i termer av belöningsystem och stödsystem, ledningsstöd och ledarskap (även McGrath & Argote, 2001; West, 1996).

Det finns också en stor och alltmer uppmärksammas variationsrikedom i hur grupper och team ser ut (Guzzo & Dickson, 1996). Teambegreppet antyder till exempel en enhetlig och väldefinierad uppgift (vilket också ibland tas med i beskrivningen av välfungerande team, t ex Lind och Skärvad, 1998; Tannenbaum, Salas & Cannon-Bowers, 1996). I realiteten är emellertid uppgifterna både varierande och mångfacetterade. Betydelsen av uppgiftens dimensioner och komplexitet har diskuterats t ex av Steiner (1976) och McGrath (1984). Någon enhetlig eller allmänt vedertagen typologi har emellertid inte etablerats (Guzzo & Dickson, 1996; Jern & Hempel, 1999). Däremot har betydelsen av uppgiftens karaktär alltmer kommit att uppmärksammas som en central faktor för förståelsen av gruppens eller teamets fungerande. McGrath och Argote (2001) inkluderar gruppens uppgift och dess struktur i själva definitionen av en grupp. Gruppen säges då bestå av tre element: medlemmarna, gruppens uppgift ("projekt"), samt tillgänglig teknologi i vid mening (resurser, kompetens mm). Skilda typer av grupper kan då beskrivas i termer av olika balans och relation mellan dessa element.

Sammanfattningsvis kan team- och gruppforskningen sägas ha dels utgått från föreställningen om team som en objektivt avgränsbar entitet, och dels problematiserat denna entitets egenskaper. En allt ökande variation och komplexitet har framträtt kring teman som teamets kontext och relation till denna, teamets uppgift (eller funktion), och tillgänglig teknologi och resurser.

Team inom service för funktionshindrade barn

Sedan flera decennier beskrivs service för funktionshindrade barn både i Sverige och internationellt som baserad på teamarbete. Teamens uppgift och funktion beskrivs t ex av Yerbury (1997):

Since the 1960s it has been recommended that services for children with disabilities should be provided by multidisciplinary teams, with the implication that health professionals should work closely with others from education and social services./.../ Most districts now have child development teams composed of practitioners working with children. (ibid., s. 78)

Teamens uppgift ses här som dubbel. De ska både erbjuda direkt service till barnen och deras familjer, och samtidigt inta en indirekt roll i relation till barnen genom att säkerställa samordning av olika typer av service. Bailey (1984, s. 17) ger team i en amerikansk kontext liknande dubbla uppgifter, medan Robards (1984) skiljer på tre möjliga uppgifter för brittiska team: multidisciplinär bedömning av barnen, heltäckande behandling, samt registrering och övervakning ("monitoring").

Teamet beskrivs alltså som den enhet som står för service till barn och familjer. De framträder då närmast som en metafor för hela den verksamhet som de ska samordna och fungera inom.

Samma beskrivning av teamet som servicegivaren finns i svenska förhållanden. I ett policydokument beskriver t ex Föreningen Sveriges Habiliteringschefer att "[i]nsatserna ges av ett tvärprofessionellt team" (Föreningen Sveriges Habiliteringschefer, 2000, s. 7).

I flera svenska beskrivningar betonas den multidisciplinära konstruktionen mer än i amerikansk och engelsk litteratur. Ett exempel ges i en av de få läroböcker i habilitering som finns på svenska (Bille & Olow, 1992):

I begreppet habilitering innefattas allt det stöd man kan ge det tidigt handikappade barnet från medicinsk, pedagogisk, psykologisk och social synpunkt. /.../ Habilitering är den specialitet som från början haft en helhetssyn på den handikappades och dennes familjs behov av hjälp och stöd. Inom få medicinska specialiteter framträder lagarbetets betydelse som här, och verksamheten kan i många stycken sägas vara föregångare till den moderna syn på sjukvårdens tvärfackliga, interdisciplinära, utformning som vi ser idag. (ibid., s. 11)

Här finns, trots det motsägelsefulla i att samtidigt vara tvärfacklig och en medicinsk specialitet, en betoning på de olika kunskapsområdenas betydelse. En vanlig beskrivning av barnhabiliteringen består också av en uppräknig av ingående professioner, eller av de ”fyra hörnstenarna” medicinskt, psykologiskt, pedagogiskt och socialt kunskapsområde.

Den flerdisciplinära karaktären är ett huvudtema i diskussionen om teamarbetets realitet, och i föreskrifter för hur det bör ske. En känd och ofta refererad konceptualisering av teamarbetet är Baileys (1984) uppdelning i multi-, inter- och transdisciplinärt samarbete. Multidisciplinära team beskrivs som team där man möts kring diagnostik eller planering, men där varje disciplin agerar relativt oberoende. Interdisciplinära team kännetecknas av att slutprodukten inte skulle kunna åstadkommas utan ett interaktivt arbete och med bidrag från alla involverade discipliner. Det transdisciplinära teamet, slutligen, har tre karaktäristiska drag. Man har ett gemensamt teamperspektiv där det antas att man måste utföra arbetet tillsammans, man utnyttjar alla deltagares kompetens för ömsesidig utveckling och utbildning, och man har ett flexibelt sätt att dela på och gemensamt inta roller och ta ansvar (ibid., s. 19).

En annan relativt inflytelserik formulering är Pearsons (1983) resonemang om den interdisciplinära samarbetsprocessen. Han menar att ramen för samarbetet kan beskrivas med en matris med dimensionerna professionalism, kommunikation, samt filosofiska och psykologiska faktorer. Professionalism handlar om att kunna uppskatta och erkänna de andras bidrag. Kommunikation handlar om att alla måste hitta effektiva sätt att kommunicera sina resultat, mål och rekommendationer. Filosofiska och psykologiska faktorer, slutligen, handlar om ledarskap, klimat, beslut etc. Här finns bland annat behovet av att kunna skifta mellan ”case management” och ”team management”, dvs ärendefokusering och relationsfokusering.

I Sverige har ärendehantering och teamsamspel lanserats av Granlund, Stéenson, Sundin och Philipsson (1992) som begrepp för att beskriva teamarbetet. Författarna hävdar att de svårigheter i och den otillfredsställelse med servicen som konstateras vid olika undersökningar, har att göra med brister i ärendehantering, som i sin tur kan härledas till brister både i kompetens och teamrutiner.

Denna förenklade variant av Pearsons konceptualisering utvecklas i viss mån av delvis samma författare i ett senare arbete (Granlund et al., 1999). Dynamiken problematiseras där med hjälp av ett kaosteoretiskt perspektiv. Team förstås som dynamiska system bestående dels av mål och syfte, dels ett antal delsystem (ledarskap, regler, officiella förfaringssätt, resurser etc) och dels attraktorer (mål, kultur, relationer). Samtidigt bedöms teamen ifråga om effektivitet i

förhållande till mål och syften utan att varken dessa begrepp eller teamens relation till dem problematiseras.

Den interdisciplinära samarbetsprocessen problematiseras på ett annorlunda sätt av Webb och Hobdell (1980). De karaktäriserar teamet utifrån två dimensioner: deltagarnas kunskaper, och deras uppgifter inom teamet. Med hjälp av en uppdelning av dimensionerna i hetero- respektive homogenitet skapas en fyrfältstabell, där olika typer av situationer kan beskrivas (tabell 1).

Tabell 1. Team utifrån två former av homogenitet - heterogenitet enligt Webb och Hobdell (1980)

		Deltagarnas kunskaper	
		Homogena kunskaper	Heterogena kunskaper
Uppgifter inom teamet	Homogena uppgifter	1	2
	Heterogena uppgifter	3	4

Homogenitet både avseende kunskaper och uppgifter, ruta 1, innebär en situation med "likvärdiga individualister" (t ex ett team av tennisspelare). Författarna menar att detta är en situation som stämmer väl med många professionellas förväntningar. Ruta 2 utgör en osannolik och instabil konstruktion, där likartade uppgifter utförs av individer med heterogena kunskaper. I ruta 3 är det åter kunskaperna som är likartade, medan uppgifterna är specialiserade. Situationen innebär då ingen skillnad i status eller hierarki inom teamet. Ruta 4, slutligen, betecknas som ett "komplex team". Det kan finnas hierarkiska skillnader, som dessutom spås på av olika uppgifter.

Resonemanget nyanserar föreställningen om teamens flerdisciplinära karaktär genom att skilja mellan arbetsdelning och kompetenser, och lyfta fram situationen som flerdimensionell och komplex. Det sätt deltagarnas olika uppgifter hänger samman berörs emellertid inte, och heller inte hur teamets relation till verksamheten i stort.

Sammantaget kan de ovan refererade forskarnas diskussion beskrivas som fokuserad på team som koordinerar en horisontellt differentierad formell organisation. De problem som adresseras handlar om teamets inre arbete, som samordning och ärendehantering i en flerprofessionell situation. Teamens funktion eller deras uppgift problematiseras sällan, varken inom den givna formella organisationen, eller i relation till den levererade servicen.

Överhuvudtaget har social- och organisationspsykologisk forskning i relativt liten utsträckning kommit till användning för teamdiskussionen inom detta

fält. Detta kan åtminstone delvis förstås ur ett historiskt perspektiv. Införandet av tvärdisciplinära team har inneburit en förändring i den hierarkisk tradition som kännetecknat stora delar av områdena sjukvård, social omsorg, och institutionsvård. Det är mot bakgrund av denna hierarkiska tradition som team ofta förstås och beskrivs, till skillnad mot det effektivitets- och arbetsmiljötänkande som utgjort mycket av bakgrunden för intresset för grupper och team inom forskning och näringsliv (gruppers effektivitet, självstyrande grupper för att berika arbetet etc.). De uppgifter som beskrivs för team inom service för barn med funktionshinder kan också snarast beskrivas som administrativa och samordnande, medan betoningen i forskningen ligger på arbete med tydligare mål- och uppgiftsorienterade karaktär.

Inom forskningen om team i ett bredare vård- och omsorgsfält förekommer emellertid exempel på mer problematiserande ansatser där team kunnat sättas in i en större organisatorisk kontext. Som en kontrast till föreställningen om väl avgränsade och sammanhållna team (Antoniadis & Videlock, 1991; Bailey, 1984; Berteotti & Seibold, 1994) har till exempel Alderfers "embedded intergroup relations" (Alderfer, 1987) använts. Alderfer betraktar grupper som inbäddade i en kontext där gruppmedlemmarna också har andra tillhörigheter. Interaktionen i gruppen kan förstås som en intergrupp-relation mellan olika sådana tillhörighetsgrupper, framförallt om deltagarna identifierar sig med dessa i högre grad än med den aktuella gruppen. T ex kan interaktionen mellan en kvinnlig sjuksköterska och en manlig läkare färgas av deras identifikation som kvinna-man, eller sjuksköterska-läkare, snarare än att domineras av deras aktuella gemensamma grupp- eller teamtillhörighet.

Från detta perspektiv har Lichtenstein, Alexander, Jinnett och Ullman (1997) studerat betydelsen av diversifiering i interdisciplinära team med svaga gränser (dvs inte särskilt väldefinierade och/eller permeabla gränser). I studien upplevdes team som mindre integrerade ju större diversifieringen var, i termer av antal yrken, variation i antalet år i arbetet, etnisk olikhet, etc. Resultaten pekade på att så länge team har svaga gränser, kommer de att behöva hantera den turbulens och de konflikter som kännetecknar det omgivande sammanhanget och samhället. Här framträder med andra ord det flerdisciplinära teamet som komplext inte bara genom medlemmarnas olika kompetens, utan också genom att medlemmarna framträder som representanter för olika typer av grupperingar.

Ett annat sätt att problematisera föreställningen om team är att intressera sig för teams funktion. Dingwall (1980) närmar sig frågan från ett diskursivt perspektiv. Han studerade team inom primärvård och frågade sig vad de tre involverade professionerna (läkare, distriktssköterskor, och socialarbetare) menade när de pratade om team, och vad det ville åstadkomma med att arbeta i team. Utifrån deras olika historia, kultur och ambitioner kunde han

särskilja mycket disparata intressen. Professionerna försökte positionera sig i förhållande till varandra genom att i praktiken förespråka olika typer av team, med olika antaganden om roller och funktioner. I varje förespråkande av en teammodell ligger någons värderingar, intressen och ambitioner. De praktiska svårigheterna som upplevdes i teamen framstod då snarare som olika professioners svårigheter att inta eftersträvade positioner, och som uttryck för en kamp mellan olika professioner och traditioner, än som tekniska problem med att åstadkomma ”effektiva team”.

Med 90-talets uppsving för diskursanalys i varierande former har även intresset ökat för mikroanalys av vad som sker i team, och hur team används för olika intressen. Griffiths (1997) studerade till exempel maktspelet i två psykiatriska öppenvårdsteam. Författaren identifierade diskursiva strategier för att hantera makt och maktskillnader inom teamen, som kom till användning i det konkreta samtalet där remisser tolkas och omtolkas och arbetsuppgifter förhandlas. Själva ”ärendehantering” framstår därmed som flerdimensionell, och som en arena för bland annat ett subtilt maktspel.

Sammanfattningsvis framstår team inom vård och omsorg som mer än bara ett rationellt instrument för koordination och samverkan. Teamet fylls också av sådant som identitets- och tillhörighetsförhandlingar, politiska processer, och maktkamper. Bilden av det rationella målinriktade teamet, som dominerat i litteraturen om det specifika fältet service till barn med funktionshinder, ersätts i den mer generella litteraturen delvis av bilden av teamet som en arena för allehanda organisatorisk dynamik, och som i hög grad en del i ett större organisatoriskt sammanhang.

Servicesystemet som en helhet

Strukturen i servicen som helhet kring ett enskilt barn och dess familj är som vi sett normalt uppdelad dels på olika formella organisationer, och dels mellan olika aktörer inom dessa. Sett från servicekonsumentens perspektiv är det en horisontellt differentierad bild, dvs olika aspekter av barnets och familjens liv och vardag berör olika servicegivare. Ofta beskrivs servicen som potentiellt fragmenterad både i internationell (Haylock, Johnson & Harpin, 1993; Kagan, Goffin, Golub & Pritchard, 1995) och i svensk litteratur (Högberg, 1996; Janson, 1995; Socialstyrelsen, 2000).

Inom den framförallt amerikanska tradition som kallas “service integration” har möjligheterna att skapa en mer sammanhållen situation undersökts och diskuterats (Harbin, McWilliam & Gallagher, 2000; Kagan et al, 1995; Roberts, Akers & Behl, 1996; Roberts, Behl & Akers, 1996). Utgångspunkten är fördelningen av olika delar av servicen på olika formella organisationer, och hur uppgiften att relatera och i bästa fall integrera dem kan hanteras. I fokus är med andra ord servicesystemet som en del i ett större välfärdssystem.

Faktorer som underlättar respektive hindrar samordning mellan olika program och insatser har undersökts med syfte att identifiera möjligheter för hur ledning och politiska instanser kan förbättra integrationen (Dinnebeil & Hale, 1999; Johnson, McLaughlin & Christensen, 1982; Kagan et al, 1995; Summers et al, 2001; Wesley, Buysse, & Tyndall, 1997).

I denna litteratur har faktorer på olika nivåer diskuterats. På en individnivå finns faktorer som spelar roll för samarbetsrelationen mellan föräldrar och servicegivare, men också för servicegivarnas möjligheter att samordna service. Dinnebeil och Hale (1999) nämner t ex förmåga att kommunicera och en ”familjecentrerad” attityd hos servicegivaren och -koordinatören. Summers et al (2001) nämner vidare känslighet för och förmåga att ta upp ämnet om barnets särskilda behov med föräldrarna, engagemang och kompetens i arbetet, en positiv inställning till andra servicegivare mm.

Förutom de individuella faktorerna intresserar man sig för organisatoriska eller administrativa faktorer. Bland dessa nämns strukturella aspekter som finansieringssätt, policies, regelverk etc (Harbin, 1996; Kagan et al, 1995), men också mer konkreta aktiviteter som gemensamma utvecklings- och utbildningsaktiviteter, delande av dokumentation etc (Summers et al, 2001; Wesley et al, 1997). Martinson (1982) diskuterar svårigheter att samordna service också i termer av servicens grundläggande struktur och dynamik. Så t ex finns professionernas tendens att bygga slutna språkvärldar (“Tower of Babel syndrome”), och en inbyggd konkurrens mellan olika verksamheter.

Modeller för samordning

Den konkreta samordningen sker genom strategier på olika nivåer (Kagan et al, 1995; Lynch, Jackson, Mendoza & English, 1991; Martinson, 1982; Myrtle & Wilber, 1994). På en makro- eller interorganisatorisk nivå (Lynch et al, 1991, Myrtle & Wilber, 1994) handlar det om samordning av policies, remisshantering, informationsgivande mm, ofta kombinerat med förslag om övergripande (politiska) initiativ och incitament. På en mikronivå (dvs i det konkreta mötet med familjer och barn) beskrivs olika möjliga situationer och konkreta arbetsmodeller för en bättre samordning.

Roberts, Behl och Akers (1996) skiljer på tre sätt som servicens integration kan te sig. För det första finns en situation av ”ingen kommunikation”. Familjen och barnet vandrar från servicegivare till servicegivare, och kontakten mellan dessa går i huvudsak via familjen och barnet. För det andra kan en servicegivare agera som ”länkpersion” mellan systemet och familjen och barnet. Det är då denna person som agerar som den främsta kontakten med familjen och barnet, och som i sin tur därefter har kontakt med och samordnar övriga servicegivare. För det tredje kan servicegivarna samlokaliseras, s k “one-stop-shopping”. Familjen går in genom en enda dörr, och möter där de olika servicegivarna.

Genom samlokaliseringen sker en tätare kommunikation, men den behöver inte innebära någon djupare integration mellan de olika verksamheterna.

Kagan et al (1995) nämner vidare "case management" samt integrerad information och remittering som vanliga sätt att samordna service. "Case management" innebär att någon servicegivare får ett särskilt ansvar för att övervaka och samordna det system som en enskild familj möter. Integrerad information och remittering är en strategi som innebär att familjer ges samlad information om all tillgänglig service och ett arbete med att förmedla kontakter till andra servicegivare. Som en något längre driven samordning förespråkar Myrtle och Wilber (1994) skapandet av individualiserade "paket" av service.

Samordning via en person kan göras med olika modeller för hur denna person arbetar. Sloper (1999) diskuterar fyra olika modeller (länk-person, konsultationsmodell, partnerskapsmodell, samt en modell som fokuserar utveckling av coping-strategier), som skiljer sig åt vad gäller perspektiv och arbetssätt. Trots detta har modellerna det gemensamt att föräldrarnas behov i högre grad blir mötta, än med den icke samordnade servicen.

Litteraturen kring "service integration" kännetecknas i sin helhet av att ett praktiskt ledningsperspektiv. Man är intresserad av att åstadkomma förbättrad samordning, och att hitta medel för detta. Forskningen är oftast mycket ateoretisk, och varken servicens integration eller medlen för den problematiseras. Ett exempel är Summers et al (2001), som studerade situationen på sex orter i fem stater i USA. På dessa platser förekom två program för "Early Childhood Intervention", och frågorna gällde hur dessa var integrerade, samt vad som underlättade respektive hindrade deras integration. Såväl frågor som resultat i studien handlade om hur olika existerade rutiner och programaspekter (remissförfaranden, konstruerande av individualiserade planer, möten etc) upplevdes av olika parter. Den integration som framställs är då mera att förstå som koordinering av sinsemellan horisontellt differentierade verksamheter, än en problematisering av strukturen eller förutsättningarna för samordning.

Koordination av olika verksamheter och olika aspekter av service kan emellertid vara mer komplicerat än det på ytan ser ut att vara. Myrtle och Wilber (1994) påpekar i en genomgång av erfarenheter från äldreomsorg att systemet av service innehåller komplexa relationer mellan de involverade verksamheterna, och att dessa också kan arbeta under motsägelsefulla premisser som gör föreställningen om rationell samordning problematisk. Att samla service i ett integrerat byråkratiskt system skapar en oflexibel och oöverblickbar organisation, medan å andra sidan ett system av friare specialiserade enheter riskerar att inte vara heltäckande, inte samordnat, och få en bristfällig kontinuitet. Samordning av servicen just i leveransmomentet ("point of

delivery”) föreslås som ett sätt att hantera detta dilemma, utan att närmare specificera hur det kan gå till eller diskutera förutsättningarna för det.

Sammanfattande diskussion

Från ett strukturellt organisationsperspektiv består servicesystemet av flera formella organisationer. Det har karaktär av professionell byråkrati genom att ”fall” hanteras av en rad relativt självständiga aktörer, var och en med sin specialitet. Inom vissa av de formella organisationerna (framförallt barnhabilitering) samordnas verksamheten och fall fördelas på olika aktörer med hjälp av någon form av team (Bille & Olow, 1992; Högberg, 1996; Robards, 1994). Teamens funktion är att hantera en del av den administration och kommunikation som den horisontella differentieringen kräver.

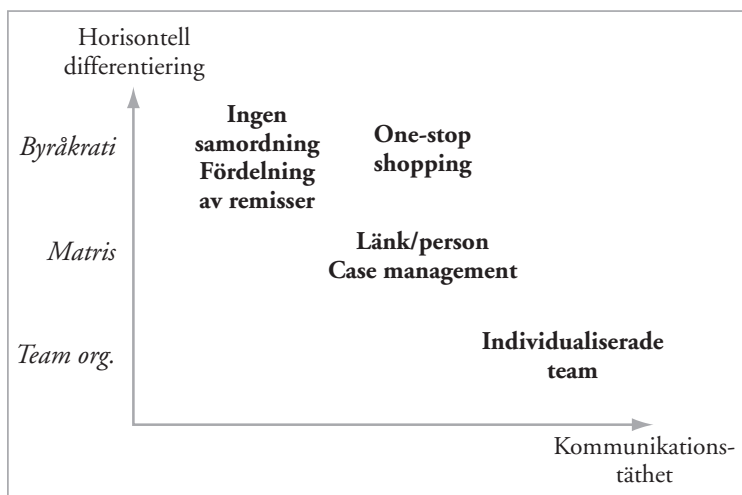
Den konkreta servicen uppstår emellertid på gränsen eller i mellanrummet mellan dessa formella organisationer och familjen. Servicens leveranspunkt ingår inte i någon entydig struktur, utan existerar just där olika strukturer möts, eller till och med utanför dem (som när personal från en organisation gör hembesök hos en familj). Systemets komplexitet innebär att mötet i princip kan gestaltas på många olika sätt, som mer eller mindre kan stämma överens med de olika involverade organisationernas inre struktur, eller med aktörernas förväntningar.

De olika modellerna för serviceintegration kan då förstås som försök att formellt strukturera detta möte. Samtliga modeller förhåller sig till en situation som är ”fragmenterad”, dvs med en hög grad av horisontell differentiering. De skiljer sig åt vad gäller den grad av differentiering som ska gestaltas i servicens leveranspunkt, samt när det gäller kommunikationstäthet (se figur 1). De kan då också beskrivas i termer av olika typer av strukturer (byråkrati, matrisorganisation, teamorganisation).

Roberts, Behl och Akers (1996) första situation, ”ingen kommunikation”, kan beskrivas som en byråkrati, där det i huvudsak är familjen själv som står för samordning. Länk-personsmodellen, liksom case-management, kan förstås som matrismodeller. En horisontell differentiering upprätthålls, men mildras av att någon aktör träder in i en annan roll och verkar ”på tvärs” i systemet. Case-management har också ofta i praktiken en nätverksfunktion, genom att involvera olika formella organisationer. Case-managern kan då förstås som en central aktör i en centraliserat temporärt nätverk.

Ytterligare en samordningsform består av det skapas ett ”team” kring den enskilda familjen och barnet, som t ex i den tidigare beskrivna ISP-modellen. Den horisontella differentieringen hanteras då genom skapandet av en tillfällig teamorganisation, som kan beskrivas som ett ”projekt” (Lundin, 1998) eller

en imaginär organisation (Stenberg, 1999). Denna konstruktion skiljer sig från länk-person och case-management genom den direktare kommunikationen mellan samtliga involverade servicegivare, och genom att den horisontella differentieringen blir då också lägre.

Figur 1. Modeller för samordning i ett strukturellt organisationsperspektiv.

Samtliga modeller har som principiell konsekvens att servicens leveranspunkt, när den väl strukturerats, bör bli mer förutsägbar. De skiljer sig åt när det gäller graden av samordningsansvar som tas av formella organisationer, och därmed också i termer av konsekvenser för de olika aktörernas roller. Modellerna gestaltar olika sätt att tänka om hur servicen bör organiseras, och implicit finns också föreställningar om vilka processer som är viktiga för detta.

Såväl det organisatoriska strukturperspektivet som de beskrivna modellerna handlar emellertid om en avskalad och i viss mening idealiserat välordnad organisatorisk verklighet. Som Myrtle och Wilber (1994) påpekar är systemet i realiteten betydligt mer komplext och motsägelsefullt, med en organisatorisk och institutionell logik som inte alltid är synlig på ytan. Det är vidare skillnad på hur "objektiva" strukturer ser ut, och hur aktörer uppfattar dem och sin egen position. Det är rimligen denna uppfattning och upplevelse av systemet, som spelar störst roll för hur man agerar (Robbins, 1986). Vidare har bland annat den refererade forskningen om team pekat på hur formella strukturer fungerar på flera nivåer, och tas i bruk för annat än det rent instrumentella syftet, som t ex maktkamper.

Samtidigt spelar den formella strukturen för mötet mellan familjer och servicegivare roll för vad som sker i mötet. Larsson (2000) studerade skillnader mellan föräldrars upplevelser av servicen när den var organiserad på två olika sätt och påvisade skillnader både när det gäller konkreta upplevelser av servicen, och när det gäller grad av inflytande över den. De två formerna var service samordnad enbart via ett verksamhetsinternt barnhabiliteringsteam å ena sidan, och systemövergripande individualiserade team (ISP-team) å den andra. Studien adresserar dock inte frågan om hur det konkreta organiserandet av mötet tar gestalt eller vilka aspekter av dessa formella strukturer som spelar roll.

Sammanfattningsvis berör litteraturen kring servicens organisation två områden: teamarbete och servicens samordning. Teamlitteraturen fokuserar ett internt samarbete inom enskilda verksamheter, och lyfter fram svårigheter både har att göra med förekomsten av flera professionella discipliner, och med uppgiftens komplexitet.

Servicen konkretiseras i sin leveranspunkt, där formella organisationer möter både varandra och familjer med barn med funktionshinder. Denna punkt beskrivs i litteraturen som fragmenterad. En rad olika modeller finns beskrivna för att införa olika formella strukturer som ett sätt att minska komplexiteten och öka samordningen av servicen. Litteraturen utgår emellertid i stor utsträckning från ett instrumentellt perspektiv, och problematiserar inte formella strukturers funktion eller innebörd.

Båda områdena lämnar emellertid servicens faktiska leveranspunkt obeforskad. Intresset för teamsamspel lämnar den konkreta servicen utanför (annat än i form av enskilda insatser). De föreslagna modellerna för samordning utgår från en beskrivning av servicen som bristfällig i relation till en ideal modell av hur det ”borde vara”, och kännetecknas i hög grad av en endimensionell syn på organiserandet. Forskning om vad som faktiskt sker kring enskilda familjer och barn, om det konkreta organiserandets dynamik och komplexitet, saknas i stor utsträckning. Det handlar då om hur det system skapas som därefter kan beskrivas som resultatet av ”teamarbete” och som ”fragmenterat”. Det är emellertid just detta fenomen, det pågående organiserandet i servicens leveranspunkt, som är ämnet för denna avhandling.

2. Teoretiska verktyg

Syfte

I centrum för denna studie står service och stöd till familjer med funktionshindrade barn. Denna verksamhet konstrueras och tillhandahålls av ett antal formella organisationer i samarbete med barnet och dess föräldrar. Servicen etableras i mötet eller mellanrummet mellan olika formella organisationer, och mellan dessa och familjen. Mitt centrala intresse handlar om hur denna service och dessa möten organiseras.

Organisationen av servicen har i föregående kapitel beskrivits med hjälp av strukturella begrepp. Det finns också en ambition och ett antal modeller för att skapa en ”ordning” i detta möte, och att samordna aktörerna. Det handlar då om att medvetet organisera mötet och göra det mer förutsägbart och stabilt.

Emellertid saknas i stort sett forskning om och beskrivningar av vad det är för organiserande som redan pågår, och som formar den existerande servicen. På ett praktiskt plan handlar detta om vad det är för förutsättningar som finns i det fält man vill strukturera och ordna. Det är rimligen dessa processer och förutsättningar som påverkar vilka modeller och arbetssätt som kan vara mer eller mindre konstruktiva.

Servicens organisation har ovan beskrivits i strukturella termer och i termer av teamdynamik inom enskilda formella verksamheter. Organiserandet i den punkt där servicen tar gestalt handlar emellertid om hur aktörer orienterar sig och handlar på ett fält mellan eller utanför formella organisationer. Aktörerna handlar, relaterar till varandra och skapar en ordning utifrån hur denna punkt framträder för dem.

Mitt syfte är därför att undersöka hur detta konkreta organiserandet av servicen kan beskrivas och förstås.

För detta syfte behöver det strukturella organisationsperspektivet flyttas till bakgrunden, och fokus istället läggas på processer på ett mikroplan. Syftet handlar om att beskriva och analysera de sätt som den faktiska servicen organiseras i den punkt där den tar gestalt och ”levereras”. Servicen organiseras genom att individer, handlingar, förståelser och intentioner ordnas på ett visst vis, som tar konkret gestalt i den existerande servicen.

Förutom det som presenterats i bakgrunden har ytterligare några influenser varit viktiga för det sätt jag förstått och närmat mig detta syfte. I följande

avsnitt kommer dessa att presenteras, och ett resonemang att föras som kan bidra både till en precisering av forskningsfrågan, och fungera som verktyg för det analytiska och tolkande arbetet.

Här uppstår samtidigt en paradox. Att presentera teori före det empiriska materialet och i ett eget kapitel kan ge ett intryck av att de teoretiska perspektiven var givna innan studien genomfördes. Så var emellertid inte fallet. Snarare är det så att formuleringen av relevant teori skett samtidigt med, och invävt i, bearbetningen av det empiriska materialet. En framställning som var mer trogen denna process hade därför bestått i enda sammanhållen presentation av det empiriska och teoretiska materialet. Valet att trots detta presentera teorin först, har gjorts för att förhoppningsvis göra framställningen mer lättillgänglig.

Att problematisera samarbete

Som tidigare beskrivits innehåller barnhabiliteringsverksamheter ofta team som organisatoriska strukturer. Vidare talas det ofta om ”teamet kring barnet / familjen”. Mycket av samarbetet och servicen kring familjer och barn associeras alltså med teambegreppet. På liknande sätt talas om ”tvärprofessionellt samarbete” mm.

Att utgå från begrepp som team i en studie av organiserandet av servicen kan dock vara ganska problematiskt. Att använda aktörernas begrepp för den egna verksamheten som analytiska verktyg innebär en risk att begränsa forskningsperspektivet. Silverman och Jones (1976) kommenterar en sådan användning av vardagliga begrepp i organisationsforskning utifrån begreppet ”byråkrati” så här:

To apply the concept is, then, to give evidence of membership of a language-community in which the definition of “certain” activities in this way “make sense”. Its use does *not* refer to the intrinsic features of some available object - structures or relations are not, in themselves, “really” bureaucratic (or otherwise) - for both the recognition of social relations as the product of underlying structures and their display as bureaucratic depends upon interpretative practices which provide ways of attending to the world. (ibid., s. 9, kursiv i original)

Att utgå från aktörernas vardagsanvändning av begrepp som byråkrati eller team, innebär att man deltar i en vardaglig språkgemenskap. I denna skapas en rationell och begriplig verklighet bland annat med dessa begrepp. Silverman och Jones menar emellertid att forskarens roll inte bara är att delta i detta språkliga skapande, utan också att betrakta och undersöka själva denna process. Intresset ligger då på hur vardagsaktörerna skapar, vidmakthåller, förhandlar, förändrar och hanterar sin vardagsverklighet. Forskaren kan då inte enbart blint förlita sig på dessa aktörernas egna begrepp, och aktörernas egen språkgemenskap.

By tacitly relying on actor's theories of the world, the student of organization confuses, then, the use of the social world as a *topic* of enquiry with its employment as an unacknowledged *resource* in developing explanations and theories. (ibid., s. 10, kursiv i original)

Silverman och Jones pekar på att begrepp för sociala strukturer används av aktörer, inte för att dessa strukturer ”finns” eller har vissa egenskaper, utan för att man med dessa begrepp skapar en begriplig och ”rationell” beskrivning av sin värld. Att göra själva detta konstruerande av en begriplig värld till undersökningsobjekt kräver då andra begrepp, för att inte fångas i den process man ska studera.

Intresset i denna studie ligger nära just det Silverman och Jones formulerar, även om angreppssättet är annorlunda. För att kunna fokusera och analysera det organiserande som försiggår i praktiken behövs teoretiska perspektiv och begrepp som kan synliggöra vad man gör när man ”gör service”, ”gör samarbete”, ”arbetar i team” osv.

Organisationsteori

Intresset för hur service till barn med funktionshinder och deras familjer organiseras har ovan preciserats till det som sker i den faktiska verksamheten med och kring ett konkret barn och dess familj. Fokus ligger på att undersöka hur processerna och dynamiken i denna punkt ser ut, och skapa en bild av det organiserande som spontant sker där. En central teoretisk utgångspunkt är då organisationsteoretisk litteratur kring organiserande som fenomen.

Begreppet ”organiserande” används i huvudsak på två sätt i organisationslitteraturen. Det kan för det första användas för att beteckna skapandet av organisatoriska strukturer. Frågan om hur man organiserar sig besvaras då med en beskrivning av resultatet (”man organiserar sig i team”), och ibland även med en beskrivning av den dynamik som spelat roll (t ex Sebrant, 2000). Det andra sättet handlar istället om processen, dvs vad är det som sker när ett organiserande äger rum. Här förstås organiserande som något som ständigt pågår, som det som upprätthåller en ”struktur”. Det är i denna senare mening som begreppet används här.

Litteraturen med fokus på organiserande som process kan sägas utgå från och ha sina rötter i March och Simons arbeten. I boken ”Organizations” (March & Simon, 1958) formulerade de en organisationsteori med mindre rationalistiska antaganden än den klassiska organisationsteorin. En central utgångspunkt i deras teori är antagandet om att verkligheten är komplex och mångtydig. Strävan att hantera denna komplexitet ses som avgörande för vad som sker i organisationer. Aktörer handlar med en ”begränsad rationalitet” (Simon, 1946/1992), vilket innebär att man agerar rationellt inom en begränsad

ram (begränsad information, begränsad tid, begränsade resurser för val och informationshantering). Detta innebär ett behov av att förenkla verklighetens komplexitet:

Rational behavior involves substituting for the complex reality a model of reality that is sufficiently simple to be-handled by the problemsolving process. (March & Simon, 1958, s. 151)

Den begränsade rationaliteten och strävan att hantera verklighetens komplexitet får i March och Simons teori stora organisatoriska konsekvenser. Själva den byråkratiska organisationsstrukturen kan i detta ljus förstås som ett sätt att organisera försöken att förenkla verkligheten och dess problem (March & Simon, 1958, s. 151).

March och Simons argumentation innehåller många insikter som senare utvecklats och förts vidare. Thompson (1967/1971) noterade i samma anda att organisationer innehåller både en ordnad sida, och en mer obestämd och oordnad sida. Teorierna, däremot, tenderar att fokusera den ordnade sidan, och betrakta det obestämda som oönskade avvikelser. Såväl "soptunnmodellen" (Cohen, March & Olsen, 1972) som delar av institutionell teori (Powell & DiMaggio, 1991; Scott, 1995) utgör dock inflytelserika försök att teoretisera kring både det ordnade och det obestämbara i organisationer.

Weicks formulering av "löst kopplade system" (Orton & Weick, 1990; Weick, 1979) är ytterligare ett exempel, som dessutom explicit tar sin utgångspunkt i det hanterande av komplexitet som March och Simon beskrev. Med detta begrepp betraktas organisationer å ena sidan som system, samtidigt som de å den andra innehåller en viss löshet. Lösheten är inte att förstå som "losskopplad", utan snarare som en koppling med en viss obestämbarhet, vilket innebär att delarna inte berör varandra "mekaniskt". Weick (1982) karakteriserar begreppet som en bild av ett system där delarna både är responsiva mot och särskilda från varandra. De hänger ihop samtidigt som de bibehåller en egen identitet. Det är system där delarna påverkar varandra "suddenly (rather than continuously), occasionally (rather than constantly), negligibly (rather than significantly), indirectly (rather than directly), and eventually (rather than immediately)" (ibid., s. 380).

Den lösa kopplingen innebär att bara en begränsad del av all nyansrikedom transporteras vidare och berör alla enheter i systemet. Mellan enheter uppstår en förenkling, och en minskning av informationstätheten. Det sker en tolkning som reducerar informationen. En poäng är att det då uppstår frihetsgrader mellan de olika enheterna. Begreppet är ämnat att fokusera just denna dubbelhet: att det finns kontakt och påverkan och därmed förusägbarhet och ordning, samtidigt som det finns förenkling och därmed losskoppling och obestämbarhet.

Det är värt att notera att begreppet inte formuleras som en struktur (Orton & Weick, 1990). Begreppets syfte är inte så mycket att klassificera en viss organisation som mer eller mindre kopplad, som att fokusera det faktum att det samtidigt finns både ordning (t ex i form av en viss struktur) och mer oordnade och obestämbara aspekter av organisationen.

Samtidigt som idén om löst kopplade system kan användas för att fokusera och diskutera några aspekter på organisationer, är begreppet i huvudsak metaforiskt, och saknar den precision som gör det tydligt operationaliserbart, eller kan göra det till en solid bas för en utvecklad teori. Orton och Weick kallar själva begreppet ”underspecificerat” (ibid., s. 203).

Löst kopplade system leder fram till frågan om hur ordning både uppstår och upprätthålls i en konkret situation i ljuset av en ständigt närvarande obestämbaerhet. Detta handlar med andra ord om hur ett organiserande går till.

Organiserande

”Organiserande” betecknar här alltså processen när ett ordnat handlande etableras. För vissa författare är den termen ställd i motsats till uppfattningen om ”organisation” som en objektivt existerande struktur (t ex Hosking & Morley, 1991), medan det för andra snarare handlar om hur en sådan struktur gestaltas i ett pågående handlande (t ex Woodilla, 1998). I båda fallen är en central utgångspunkt Weicks bok ”The social psychology of organizing” (Weick, 1979). Där definieras organiserande som något som handlar om samordnande eller sammanlänkande av handlingar:

To organize is to assemble ongoing interdependent actions into sensible sequences that generate sensible outcomes. (ibid., s. 3)

Weick betonar dels att organiserande berör handlingar, dels att det innebär ett meningsskapande. Utgångspunkten här är föreställningen om verkligheten som i princip mångtydig och motsägelsefull. I en mångtydig situation är det emellertid svårt eller omöjligt att handla. Handlingar kan heller inte kopplas samman till ett samordnat agerande eftersom mångtydigheten innebär flera möjliga tolkningsalternativ med olika (och ibland motsägelsefulla) handlingskonsekvenser. Att organisera innebär att eliminera denna mångtydighet, och etablera tillräckligt entydiga sätt att förstå situationen för att möjliggöra att handlingar länkas till varandra (och uppfattas som länkade på avsett vis). Handlingssekvenser kan då uppstå. Både handlandet och uppfattningen av det organiseras och blir ordnat.

Ordnat handlande skapas gradvis och successivt, och därigenom reduceras gradvis verklighetens mångtydighet och oordning. Allt större säkerhet kan etableras och därmed allt större stabilitet i handlandet. Hela tiden dyker det

emellertid upp nya handlingsalternativ och nya möjligheter till mångtydighet. Samtidigt som interaktionen utvecklas uppstår ständigt nya möjligheter till missförstånd och förvirring. Stabiliteten är temporär och partiell. Sims, Fineman och Gabriel (1993) sammanfattar processen:

Organizing is to be seen as a social, meaning-making process where order and disorder are in constant tension with one another, and where unpredictability is shaped and 'managed'. The raw materials of organizing - people, their beliefs, actions and shared meanings - are in constant motion, like the waters of a river. (ibid., s. 9)

Organiserande är alltså en pågående process, som ständigt befinner sig i spänningen mellan ordning och oordning, mellan begriplighet och mångtydighet. Som märks i denna formulering fokuseras en mikronivå, där individers handlande blir meningsfullt och ordnat. Olika individers handlande kopplas samman. För att det ska handla om ett organiserat handlande, och inte bara interaktion, specificerar Weick fenomenet som att det ska föreligga ett visst mått av beroende. Handlingarna kopplas samman på så sätt att de blir beroende av varandra för det fortsatta handlandet. Till skillnad från mer tillfällig interaktion handlar det alltså om hur fortsatta handlingar möjliggörs av den ordning som etableras och delas.

Organiserandet uppstår i samspel mellan individer och deras kontext (bland annat bestående av andra individer):

Perhaps most fundamental to our framework is the argument that the relationship between a person and their context is one of *mutual creation*. In other words, persons to some extent make their context and, to some extent, are made by them. (Hosking och Morley, 1991, s. x, kursiv i original)

Situationen tolkas på ett sätt som fastlägger en av flera möjliga versioner, där också individens handlande blir begripligt (Hosking & Morley, 1991; Weick, 1979, 1995). Kontexten konstrueras i den meningen att den ges innebörd och mening som också tar gestalt i handlandet. Ett organiserat handlande innebär alltid att två eller flera individer deltar i denna process. Deras gemensamma handlande blir då förutsägbart och begripligt.

Sensemaking

I sina senare arbeten lyfter Weick fram den meningsskapande aspekten av organiserandet genom termen "sensemaking" som ett centralt begrepp (Weick, 1995). Sensemaking handlar om processen där handlingsalternativ blir till och situationer får mening och begriplighet.

The concept of sensemaking is well named, because, literally, it means the making of sense. Active agents construct sensible, sensible (Huber & Daft,

1987, p. 154) events. They “structure the unknown” (Waterman, 1990, p. 41). How they construct what they construct, why, and with what effects are the central questions for people interested in sensemaking. (Weick, 1995, s. 4)

Sensemaking är svårt att översätta till svenska. Nära ligger ordet ”tolkning”. Weick lägger emellertid viss möda på att skilja mellan dessa två begrepp, och menar att sensemaking är mer grundläggande eller ”föregår” tolkning:

To talk about sensemaking is to talk about reality as an ongoing accomplishment that takes form when people make retrospective sense of the situations in which they find themselves and their creations. There is a strong reflexive quality to this process. People make sense of things by seeing a world on which they already imposed what they believe. People discover their own inventions, which is why sensemaking understood as invention, and interpretation understood as discovery, can be complementary ideas. (ibid., s. 15)

Sensemaking är något annat än tolkning, och innebär i någon mening skapandet av det som kan tolkas. Två svenska uttryck som med denna distinktion ligger nära till hands är ”skapa begriplighet” och ”begripliggöra”. I fortsättningen kommer båda dessa att användas, samtidigt som det engelska ordet kommer att användas när tydligheten så kräver.

Mening och begriplighet skapas både genom ett selektivt val av nyckelaspekter i en viss situation, och ett aktivt gestaltande i handling. Just handlingsaspekten är central, och skiljer ut skapandet av begriplighet i ett organiserandeperspektiv från meningsskapande i allmänhet. Det sätt en situation förstås på är här intimt förknippat med pågående eller förestående handling:

Meaning is constructed in the context of being committed to action. /.../ Individuals organize arguments and information to create and sustain a belief in the wisdom of the action chosen, thus in the enthusiasm required to implement it. (March & Olsen, 1989, s. 40)

En central funktion i den begriplighet som skapas är att den möjliggör handling. Man måste kunna tro på sin förståelse och känna ”nödvändig säkerhet” (Molander, 1996) för att kunna handla. Handlingen är samtidigt en aktiv del i begripliggörandet. Genom handlingen etableras eller skapas en begriplig situation (Weick, 1995) och mångtydigheten reduceras. Samtidigt gestaltas och formas en identitet för aktören själv. Man handlar som en viss rollfigur i en situation som man förstår på ett specifikt sätt (Hosking & Morley, 1991; Weick, 1995).

Skapandet av begriplighet innebär alltså att man skapar en förståelse av den situation man befinner sig i och vem man själv är i den, på ett sätt som möjliggör och tar gestalt i handling. Man kan skilja på tre nivåer i denna process:

- En *intersubjektiv* nivå som involverar två individer. De framträder i interaktionen som specifika individer, med hela sin erfarenhet och upplevelse. Den förståelse och handling som skapas begränsas enbart av själva interaktionen ram, vilket innebär att den kan vara mycket varierad och idiosynkratisk. Här finns det interpersonella mötet, och också platsen för förändring och innovation.
- Nästa nivå är en *generisk subjektivitet*, där social struktur är belägen. Individer som unika personer "... are left behind at the interactive level. Social structure implies a generic self, an interchangeable part - as filler of roles and follower of rules - but not concrete, individualized selves." (Wiley, 1988, s. 258, citerad i Weick, 1995, s. 71). Här är det en mer generell funktion som individerna träder in i. Man agerar som någon i en viss kategori. Den förståelse och de handlingar som skapas blir tillgängliga även för andra individer inom samma sammanhang, när de intar samma funktioner eller roller. En viss stabilitet skapas därmed. Begripligheten som skapas blir socialt tillgänglig inom en begränsad krets. På denna nivå kan organisationer och mer begränsade sociala strukturer förstås.
- Den tredje nivån, slutligen, betecknas som *extrasubjektiv*. Det handlar om en mer generaliserad kulturell nivå där det finns "ren mening" utan koppling till specifika roller eller funktioner, utan ett subjekt. Denna rena mening är social i den meningen att den är tillgänglig och användbar för alla som delar en given kulturell tillhörighet.

Sensemakingsperspektivet kan med dessa nivåer användas som en precisering av organiserandet. Det kommer här att i första hand förstås som skapande av en begränsat social begriplighet, dvs som sensemaking på en generiskt subjektiv nivå. Organiserandet omfattar då både föreställningar, individer och handlingar. Dessa ordnas så att samordnat handlande skapas och upprätthålls i en konkret verksamhet.

Nyinstitutionell teori

Så som det hittills beskrivits förefaller skapandet av begriplighet vara en ganska öppen och fri process. Samtidigt finns vissa förutsättningar för vad som kan vara delbart och begripligt i en viss situation. Nyinstitutionell teori är en riktning som ger verktyg för ett resonemang kring detta.

Institutionell teori är en riktning inom samhällsvetenskap med rötter från 1900-talets första hälft. Selznicks studie av en lokal del av en federal organisation i USA (Selznick, 1949/1980) brukar nämnas som en utgångspunkt, även om föreställningen om institutioner även finns hos t ex Durkheim. Traditionen har under 1900-talets sista decennier fått ett kraftigt uppsving med en del teoretiska omformuleringar. Man brukar därför tala om ny-institutionalism inom flera olika områden (organisationsteori, ekonomi, statsvetenskap, sociologi m fl).

Gemensamt för framförallt den senare utvecklingen är man tar avstånd från bilden av organisationer som rationella instrument eller aktörer, och att omgivningens betydelse betonas (Blomqvist, 1996; Scott, 1995; Tolbert & Zucker, 1996). Man intresserar sig snarare för olika funktioner som både formell och informell struktur kan fylla, och för relationen mellan struktur och handlande. Huvudargumentationen är att handlandet inte bara styrs av rationella målorienterade val, utan också av mer eller mindre medvetna politiska intressen, legitimitetssträvanden, tankemönster, värderingar etc.

Scott (1995) menar att den institutionella traditionen är mångskiftande och svåröverblickbar, men att den grovt kan ses som vilande på tre ”pelare”: en regulativ, en normativ, respektive en kognitiv. Den regulativa pelaren innebär att man intresserar sig för institutioner som något som styr handlande genom explicita regelverk och processer. Den normativa pelaren innefattar forskning med fokus på institutionella värderingar och normer och undersöker hur de styr handlande. Den kognitiva pelaren är i hög grad ett bidrag från ”nyinstitutionalism” inom organisationsteori och sociologi, och innebär ett fokus på hur institutionella förhållanden också innehåller standardiserade sätt att tänka, klassificera och uppfatta situationer i organisationer.

Institutionsbegreppet

Här är det framförallt den nyinstitutionella traditionen inom organisationsteori som är av intresse. Definitionen av det centrala begreppet ”institution” utgår inom denna oftast från Berger och Luckmanns (1967) formulering av verkligheten som en social konstruktion, där betydelser ”externaliseras” och framträder som ”objektiva” och med en existens oberoende av (konkreta) människor. Sådana ”kristalliserade” betydelser eller handlingsmönster är då institutionaliserade. Utifrån denna allmänna formulering ses sedan institutionsbegreppet av olika författare på lite olika sätt. Någon enhetlig och klar definition saknas, vilket ofta påpekas i kritiken av det nyinstitutionella perspektivet (Hasselbladh & Kallinikos, 2000; Jepperson, 1991; Scott, 1995).

I de olika formuleringarna kan man emellertid urskilja en kärna som har att göra med “the rules of the game” eller “an organized, established, procedure” (Jepperson, 1991, s. 143). Det handlar om etablerade och förgivettagna handlingsmönster (Barley & Tolbert, 1997; Blomqvist, 1996; Erlingsdottir, 1999; Zucker 1977/1991).

Samtidigt finns en värdekomponent i definitionen. I Scotts ovan refererade beskrivning är denna komponent i fokus inom den ”normativa pelaren”, men även inom annan forskning finns värden med som en aspekt. Handlingsmönstren legitimeras av värderingar och normer (Erlingsdottir, 1999; Hasselbladh & Kallinikos, 2000), som också pekar ut vad som är lämpligt att

göra i en viss situation (March & Olsen, 1989; Scott, 1995). Dessa aspekter sammanfattas av Hasselblad och Kallinikos (2000):

Institutions are conceived as consisting of basic ideals that are developed into distinctive ways of defining and acting upon reality (i.e. discourses). (ibid., s. 704)

Institutioner innebär handlingsmönster och värderingar, och bidrar därmed till att skapa situationer som är förutsägbara, och vidare till en känsla av säkerhet (DiMaggio & Powell, 1991). De skapar också legitimitet. Meyer och Rowan (1977/1991) hävdar att legitimitet vinnas genom att organisationer inkorporerar eller använder tillgängliga institutioner, som t ex strukturella element eller specifika procedurer. Så framstår t ex en professionell organisation som effektiv och kompetent (och vinner därmed legitimitet) genom att ha anställda från ett flertal professioner, eller rationell genom att t ex ha ett implementerat kvalitetssystem.

Institutionsbegreppet i den här traditionen innebär då att det inte är specifika organisationer som är institutionaliserade. Det handlar inte om "samhälleliga institutioner" som t ex rättsinstanser, skatteförvaltningen, eller Svenska kyrkan. Begreppet betecknar här snarare aspekter av sociala fält, eller "element" (Zucker, 1987) som t ex som strukturella komponenter (t ex ledningsteam, personalavdelning, brukarråd), eller specifika idéer (t ex kvalitetssäkringsidén), regler och handlingsmönster etc. Dessa element förstås som något som "finns" tillgängligt i ett socialt fält eller en organisatorisk omgivning (Scott, 1995; Scott & Meyer, 1994; Zucker, 1987), och som kan tas i bruk av enskilda organisationer, eller "tvingas på" dem av moden etc. Med omgivning kan menas hela industrier, verksamhetsområden (som sjukvården), professioner, nationer mm. Institutioner i den här meningen är alltså snarare något som hör till en kultur eller delkultur, än en egenskap hos en enskild organisation eller myndighet. Man talar ibland om att institutioner "genomflyter" organisationer och omgivningar (Blomqvist, 1996; Erlingsdottir, 1999).

Olika institutioner och institutionella element behöver med detta institutionsbegrepp inte vara samstämmiga. De kan mycket väl t o m vara i motsättning till varandra, eller baseras på värderingar som är i konflikt med varandra (Brunson & Olsen, 1990). De kan då försätta aktörer i dilemmor eller paradoxer (Czarniawska, 1997), som måste hanteras för att upprätthålla den pågående verksamheten. Dessa paradoxer och deras hanterande kan i sig vara viktiga förklaringsfaktorer för hur den konkreta verksamheten tar gestalt (Brunson & Olsen, 1990; Czarniawska 1997; Meyer & Rowan, 1977/1991).

Så som det formuleras inom denna tradition är institutionsbegreppet relativt abstrakt. Visserligen talar Berger och Luckman (1967) om "lingvistiska

objektifieringar”, och Hasselbladh och Kallinikos (2000) både om ”diskurs” och om ”teknologi för övervakning och kontroll”. Det mest framträdande är dock institution som ett mönster i agerande och uppfattning, och som sådant mer abstrakt än konkret diskurs eller teknologi.

Det sätt föreställningen om institutionalitet kommer till användning i min studie är främst genom begreppet *institutionaliserade element*. Med detta begrepp avses då etablerade handlingsmönster, i betydelsen specifika sätt att förstå och handla, baserat på vissa värden och normer.

Institutionaliserad ordning

Tillsammans skapar institutionaliserade element en ordning. Warren, Rose och Bergunder (1974) talar om “institutional thought structure”, som ett tankemönster som delas av aktörer inom ett fält. Begreppet används för att förklara stabilitet och isomorfism i offentliga organisationer i olika amerikanska städer, och antas då utgöra ett mönster för hur den sociala verkligheten förstås:

[I]t functions locally as a patterned set of beliefs, structures, and behaviors in which the problems of the cities are defined and addressed. (ibid., s. 20)

Begreppet har en metaforisk tydlighet och föreställningen om en gemensam ”tankestruktur” är intressant, men samtidigt problematisk. Var finns denna, om inte i individernas ”huvuden”, och vad skiljer den i så fall från den individuella kognitionen?

Czarniawska (1997) flyttar fokus från tankar till diskurs och handlingar, och introducerar istället begreppet handlingsnät (“action net”, ibid., s. 66).

Action nets are neither people nor groups; they may be large (across several organization fields) or small (a project); the focus of analysis can be a combination of such nets (an organization field). It is from the action net that we deduce which actors are involved, not the other way around. This means, for example, that the net will continue to exist even when the actors are exchanged for others, or when the original actors change their identity (they may become machines), although it always means the change in the character of the net as well; that the changing net may press for a change in the identity of the actors. (ibid., s. 179)

Begreppet fokuserar mönster av handlingar, snarare än att utgå från individer eller andra entiteter. Detta innebär också en skillnad mot den vanliga föreställningen om nätverk. Begreppet nätverk är enligt Czarniawska mycket närmare förknippat med föreställningen om individen som en fri och rationell aktör, medan hon med handlingsnät vill fånga mer av den institutionella karaktären. Det är inte individer som är utgångspunkten för handlingsnätet, utan deras institutionellt formade handlingar. Individerna framträder i den pågående handlingen “... by trying to fit into a plot and except others to

comply (Davies and Harré, 1991).” (Czarniawska, 1997, s. 180). Handlandet formar aktörens identitet, snarare än tvärtom.

Handlingsnätet och dess ”intrig” är vidare något som träder fram i språket genom gemensamma språkliga ”koder” (ibid., s. 180). Diskursen framträder som en ”bärare” av institutioner, men också som arena för aktiva handlingar.

Begreppet handlingsnät fångar därmed upp flera av de tidigare diskuterade aspekterna av organiserandeprocessen. Samtidigt fokuseras den institutionella nivån, där stabilitet står i fokus. Begreppet pekar ut ett slags motpol, på ett makroplan, till organiserandets mikrodynamik, där den konkreta interaktionen begripliggörs. Här betonas istället de förgivettagna förutsättningarna för denna process, i termer av möjliga handlingar, möjliga sätt att förstå, och möjliga identiteter. Begreppet kommer att vara en utgångspunkt för att skapa en sammanfattande beskrivning av förutsättningarna för organiserandet vid servicens leveranspunkt.

Professionellt handlande

Så här långt har teoretiska begrepp och perspektiv som berör organiserande och samverkan diskuterats. Ett annat teoretiskt perspektiv handlar om själva konstruktionen av de insatser som servicen består av, och hur det kan betraktas som ett professionellt handlande och en professionell problemlösning. Det professionella handlandet innebär att generaliserad kunskap relateras till en konkret praktisk verklighet. Två forskare som teoretiserat kring detta är Donald Schön och Bengt Molander.

Donald Schön (1983, 1987) beskriver den professionella aktören som en som aktivt deltar i konstruktionen av det problem han/hon arbetar med. Han använder begreppen ”framing” och ”naming” för att beskriva denna process. ”Framing” betecknar insättandet av ett fenomen i en viss förståelseram, där det kan ses ”som något”. ”Naming” innebär att detta ”något” betecknas. Begreppen lyfter fram två sidor av samma skeende, där namngivandet innebär ett samtidigt insättande i en viss förståelseram. Det är inom en viss ram som en viss beteckning blir begriplig och meningsbärande.

Betecknandet och inramningen sker genom att den professionella aktören ser den aktuella situationen som lik en annan, känd, situation. Repertoaren av tidigare kända typsituationer eller ”fall” är en central del i den professionella kunskapen.

Schön beskriver den professionella aktören som någon som genom sin namngivning och sitt inramande går i dialog med den konkreta situationen. Handlandet innehåller inte bara ett utförande av problemlösande aktiviteter, utan också ett experimenterande och ”reflekterande”. Detta innebär ett prövande av

olika inramningar och beteckningar. I det praktiska handlandet sker en pendling mellan omformulering av situationen, och ett agerande utifrån en viss, för tillfället bestämd, inramning och beteckning.

Molander (1996) resonerar med utgångspunkt i ”tyst kunskap”, och förhåller sig kritisk till Schöns beskrivning av denna process som reflekterande. Han menar t ex att Schön underskattat betydelsen av rutin i det professionella eller ”skickliga” handlandet. Att handlandet innebär att beteckna och se något som ett ”fall”, dvs som likt något annat redan känt, tar emellertid också Molander som utgångspunkt. I stället för ”framing” talar han därefter om gestaltning, som förefaller innehålla en starkare betoning på handlande. Beteckningens sammanhang och innebörd tar gestalt i och genom ett aktivt handlande.

Bekantgörandet eller igenkännandet bygger vidare på en känsla av säkerhet och av att ”veta vad man håller på med” (Molander, 1996, s. 228). Denna säkerhet handlar om att ha byggt upp en egen inre ”bild”, som gör fallet och handlandet begripligt. Det blir då begripligt för den som delar samma referensram. Säkerheten byggs upp i ett sammanhang där en professionell dialog existerar (ibid., s. 213).

Sammantaget betonar båda forskarna en professionell aktörs sätt att närma sig en situation som i grunden konstruerande. Själva det problem som löses konstrueras gradvis utifrån en mer ostrukturerad situation (”en röra”, Molander, 1996, s. 134). Med begreppen betecknande, inramande, och gestaltande öppnas för en analys av hur det professionella handlandet sker, men också för hur det organiseras, när fler aktörer är involverade.

Organisatorisk diskurs

De perspektiv som hittills diskuterats befinner sig på en teoretisk nivå, och en koppling till den empiriska nivån behöver göras innan det är dags att gå över till det konkreta hanterandet av materialet. Kopplingen och specificeringen görs med hjälp av det framväxande område som kallas ”organisatorisk diskurs”.

Inom organisationsforskning finns ett tilltagande antal studier som på olika sätt fokuserar språklig interaktion eller ”diskurs”. Variationsrikedomen är stor både när det gäller syftet med studierna och hur man tolkar och använder begreppet ”diskurs” (Alvesson & Kärreman, 2000; Grant, Keenoy & Oswick, 1998; Hardy, Palmer & Philips, 2000). Ofta skiljer man mellan två olika tolkningar av begreppet diskurs (Alvesson & Kärreman, 2000; Oswick, Keenoy & Grant, 2000), som skiljer sig åt både när det gäller begreppets omfattning och dess relation till en social verklighet.

Enligt den första tolkningen handlar diskurs om ”texter” eller andra språkliga fenomen och härrör närmast från den breda floran av diskurs-

och konversationsanalys. Diskursanalys är ett forskningsfält som involverar lingvistik, pedagogik, psykologi, sociologi mfl discipliner. Begreppet ”diskurs” är svårdefinierat och flertydigt (van Dijk, 1997a), men ett centralt tema inom denna tradition är att språket självt ses som studieobjekt, och inte bara en resurs eller en väg för att nå andra objekt. Potter och Wetherell har formulerat en socialpsykologiskt orienterad version av diskursanalys (Potter & Wetherell, 1987) som fått stor spridning. De närmar sig kända socialpsykologiska fenomen och frågeställningar med ett diskursanalytiskt arbetssätt:

The research questions discourse analysts do focus on are broadly related, as we have seen, to construction and function: how is discourse put together, and what is gained by this construction. (ibid., s. 160)

Konversationsanalys betecknas ofta som ett specifikt fält med rötter i etnometodologi (Psathas, 1995; van Dijk, 1997b). Intresset riktas mot detaljerna i själva det språkliga samspelet. Dessa undersöks genom en mycket närgången mikroanalys. I stället för att göra antaganden om deltagarnas motiv, åsikter, känslor etc, fokuseras strikt det som konkret gestaltas i språket, och hur deltagarna åstadkommer saker genom ett språkligt handlande. Till exempel intresserar man sig för hur identiteter skapas och förhandlas, samt hur ett komplicerat förhandlade av innebörder sker såväl med ords innebörd som med samspelets struktur och ordning.

Från de diskurs- och konversationsanalytiska traditionerna har forskning som delvis berör ett organisationsområde utvecklats inom det som kallas institutionell dialog (Drew & Heritage, 1992; Drew & Sorjonen, 1997). Här ligger intresset på samtal i institutionella miljöer. Det kan t ex handla om terapeutiska samtal (Buttny & Jensen, 1995), nyhetsintervjuer (Heritage & Roth, 1995), samtal mellan läkare och patienter (Mishler, 1984), eller mellan sarskollärare och föräldrar till barn med utvecklingsstörning (Adelswärd & Nilholm, 1998). Genom att nära studium av hur samtalens struktur och organisation skiljer sig från informella samtal analyseras hur den institutionella miljön också tar gestalt i själva interaktionen. På subtila sätt gestaltas och konstrueras det institutionella sammanhanget i själva den språkliga interaktionen, och språket används för att “... accompli[sh] the interactional work of institutions” (Drew & Sorjonen, 1997, s. 92).

Diskurs- och konversationsanalys har även influerat mer renodlad organisationsforskning, där frågeställningarna handlar om organisation och organiserande snarare än att det är den språkliga interaktionen som sådan som är studieobjektet. Woodilla (1998) intresserar sig till exempel för hur konversationer och samtal i arbetet är arenor för organiserande, och för hur organisationens medlemmar konstruerar delade meningar kring specifika organisatoriska uppgifter. Genom ett detaljerat studium av bland annat turtagning (dvs hur man turas om att tala

och lyssna) och andra lingvistiska karaktäristika analyseras hur organisatoriska roller intas och mening förhandlas fram.

Enligt den andra tolkningen är diskursbegreppet betydligt mer omfattande. Inspiration hämtas här i hög grad från Foucaults arbeten. Foucault betraktade ”diskurser” eller ”diskursiva formationer” som tanke- och förståelsemönster (Foucault, 1976/1980, 1975/1987, 1966/1994; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Några centrala teman i hans arbeten var hur kunskapsformer spelar roll för den sociala verkligheten. Inom diskurserna skapas positioner för subjektivitet, som ger det individuella subjektet en specifik form och ett specifik innehåll. Makt är då också ett centralt begrepp. ”Diskurs” blir för Foucault något som skapar och strukturerar den sociala verkligheten. I den organisationsforskning som använder ett Foucaultinspirerat diskursbegrepp, riktas ofta intresset just mot makt och dominans. Organisationer ses som en plats för kamp mellan olika grupper och intressen.

När det gäller forskningsintresset inom den diskursivt orienterade organisationsforskningen skiljer Mumby och Clair (1997) mellan två huvudriktningar: dels en kulturell eller tolkande inriktning, och dels en kritisk tradition. Inom den kulturella inriktningen ligger fokus på i huvudsak deskriptiva undersökningar av hur organisationsmedlemmars diskursiva praktik bidrar till att skapa en gemensam social verklighet.

Intresset för hur den sociala verkligheten konstrueras delas av den kritiska traditionen. Samtidigt är dess huvudsakliga fokus makt och kontroll. Ofta är studier i denna tradition inspirerade av Foucaults analyser, men även Faircloughs (1992, 1995) ”kritiska diskursanalys” har haft stort inflytande (Mumby & Clair, 1997; Oswick, Keenoy & Grant, 2000). Ett exempel på ett sådant perspektiv ges av Clairs studier av sexuella trakasserier (Clair, 1993; Mumby & Clair, 1997), där fokus låg på den förståelseram (“frame”) som användes av kvinnorna själva för att tala om sina erfarenheter. Med dessa förståelseramar positioneras kvinnorna själva som deltagare i sin egen underordning genom att ramarna på olika sätt neutraliserar och naturaliserar övergrepp och dominans.

Samtidigt som dessa riktningar varit inflytelserika tömmer de inte på något sätt ut den möjliga variationsrikedomen inom fältet organisatorisk diskurs. Alvesson och Kärreman (2000) konstruerar två andra dimensioner som fångar in flera av de perspektiv som hittills diskuterats, och som också pekar ut andra möjliga angreppssätt.

Den första dimensionen består av graden av koppling mellan begreppet ”diskurs” och upplevelser och erfarenheter hos individen. Här finns å ena sidan den Foucaultinspirerade “muskulösa” positionen, där diskursen omfattar och definierar subjektet. Individen konstitueras i diskursen. I dimensionens

andra pol finns en betydligt lösare koppling, där “diskurs” betecknar språkliga medel som är tillgängliga för individuella aktörer, och som fungerar som resurser fria att tas i bruk för olika ändamål. Mellan dessa ändpunkter kan tänkas positioner där diskursen i varierande grad styr och strukturerar både subjektet och subjektiviteten.

Den andra dimensionen handlar om hur vidsträckt begreppet diskurs är. Alvesson och Kärreman skiljer på fyra positioner, från ett kort perspektiv (“närsynt”) till ett omfattande (“grandiöst”):

- *Mikro-diskurs*. Diskurs handlar här om pågående interaktion, och intresset ligger på en detaljerad analys av samtal och språkanvändandet i specifika mikrokontexter.
- *Meso-diskurs*. En relativ känslighet för språkanvändning i kontext, men också med ett intresse för bredare mönster utanför den lokala kontexten.
- “*Grand Discourse*”. Här handlar det om samlingar av diskurser som ordnas i en större helhet. Dessa kan t ex konstituera organisationers sociala verklighet, i termer av dominerande diskurs eller företagskultur/ideologi.
- “*Mega-Discourse*”. Omfattande och universella formationer och standardiserade repertoarer och språkformer, som närmast kan förstås på en kulturell nivå, gemensamt för hela samhällen och specifika tidsepoker.

Tillsammans med den övriga refererade forskningen inom detta fält ger Alvesson och Kärreman därmed möjligheter att fokusera bearbetningen av avhandlingens empiriska material. Organiserandet av service har preciserats som skapandet av begriplighet på en generisk nivå. Det sätt som denna begriplighet tar gestalt i det empiriska materialet är diskursivt. Aktörerna själva görs begripliga som aktörer i en organiserad verksamhet med hjälp av språkliga medel i intervjuer och på möten. På samma sätt gestaltas deras handlande som själva verksamhetens innehåll och substans. Genom granskning av själva den språkliga gestaltningen kan skapandet av begriplighet då belysas.

Själva diskursbegreppet kan specificeras med hjälp av Alvesson och Kärremans konceptualisering. Det handlar här om delade och gemensamma uppfattningar om vad som pågår kring enskilda barn och deras familjer. Dessa uppfattningar sträcker sig utanför den omedelbara interaktionen, men behöver inte ha större räckvidd än till de berörda individerna under den tid som arbetet pågår. Det är de som är berörda som behöver begripa några detaljer i det som sker (utöver generella beskrivningar som ”service” eller ”insatser”), och dela uppfattningen om det. Nödändigt samarbete, rimliga och stödjande förväntningar, och acceptans för det som sker behöver etableras i första hand i denna krets. Det handlar med andra ord om en begränsad kontext. Diskursens omfattning hamnar då närmast på en mesonivå.

Frågan om diskursens koppling till subjektet återkommer vi till i nästa avsnitt, i samband med att några analytiska redskap specificeras för den konkreta bearbetningen av empirin.

Aktörpositioner och språkliga förpackningar

I diskursen konstrueras inte bara institutioner och institutionellt handlande, utan även själva aktörerna. Från Sacks studium på 1960- och 70-talen av hur individer kategoriseras och förknippas med vissa kategoribundna handlingar och egenskaper ("Membership Categorization Device", Sacks, 1992) och framåt har detta intresse för förhandling och konstruktion av subjektet varit ett centralt tema för vissa forskare (t ex Antaki & Widdicombe, 1998; Wetherell & Potter, 1988; Widdicombe, 1993). Subjektets identitet förstås då ofta som "subjektpositioner" som erbjuds, förhandlas, intas och gestaltas i interaktionen.

Analysis starts when one realizes that any individual can, of course, sensibly be described under a multitude of categories. /.../ The interest for the analyst is to see which of those identifications folk actually use, what features those identifications seem to carry, and to what end they are put. (Antaki & Widdicombe, 1998, s. 2)

Det handlar alltså om något som ger mening. Till skillnad från föreställningar om identitet som en "inre" struktur är emellertid intresset här riktat mot hur "identiteter" förhandlas och upprätthålls i en konkret situation. Identitet i denna betydelse är alltså ingen egenskap hos individen, utan handlar om den position individen intar i ett samspel.

Från Foucault och den forskning som inspirerats av hans arbete ges begreppet subjektposition emellertid en mer omfattande innebörd. Som tidigare nämnts konstitueras hos Foucault subjektiviteten i diskursen (Foucault, 1966/1994, 1976/1980). Individerna är "i händerna" på diskursen, och ges i denna sina specifika positioner. Diskursen spelar en central roll både för erfarenhet, upplevelser, betydelser och handlingsalternativ. Här är individen fångad "inuti" diskursen, i kontrast till det konversationsanalytiska perspektivet där individer positionerar sig "med hjälp av" den. Denna tolkning av begreppet har framförallt vidareutvecklats av feministiskt orienterad diskursanalys (t ex Davies, 1997; Jones, 1997), men den är även vanlig inom ett organisatoriskt fält (Anderson-Gough, Grey & Robson, 2000; Fournier, 1998; Mumby & Clair, 1997).

I denna studie kommer begreppet position att vara ett centralt verktyg för att undersöka hur verksamheten organiseras. Begreppet kommer att användas i betydelsen av en identifikation och specifik subjektform, skapad och gestaltad med språkliga medel. Till skillnad mot den Foucaultinspirerade traditionen är syftet emellertid inte att hävda att eller undersöka hur subjekt konstitueras på

ett mer grundläggande sätt av diskursen. Med Alvesson och Kärremans (2000) begrepp är position här tolkat som mindre ”muskulöst” och mer löst kopplat till subjekt och social verklighet.

Samtidigt måste begreppet ges en viss stabilitet i det sociala sammanhanget. Mitt intresse är socialpsykologiskt organisatoriskt, och inte primärt språkligt. Position förstås därför som något som har att göra med hur verksamheten kring det funktionshindrade barnet organiseras. Detta organiserande sträcker sig då utanför den direkta interaktionen både i tid och rum. Organiserandet innebär en stabilitet mellan olika tillfällen. Därmed är begreppet här använt på ett något mer generaliserat sätt än inom konversationsanalysen, där intresset riktas mot det strikt lokala. Position används för att beskriva en aspekt av verksamhetens organiserande, som berör det sätt aktörerna träder in i denna verksamhet. För att tydliggöra detta perspektiv kommer begreppet *aktörsposition* att användas, snarare än ”subjektposition” eller ”identitet”.

Aktörsposition förstås alltså som något som aktörerna är relativt fria att inta, utifrån de möjligheter en situation erbjuder. Subjekten framträder i aktörspositioner på den arena som den språkliga interaktionen utgör. Frågan om hur denna arena är strukturerad lämnas utanför själva diskurs- och positionsbegreppen, och undersöks istället i termer av institutionalitet.

Ett annat begrepp som hämtas från det diskursivt orienterade forskningsfältet är tolkningsrepertoar (“interpretative repertoire”, Potter & Wetherell, 1987; Wetherell & Potter, 1988; Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Begreppet betecknar det faktum att variationer i språkbruk inte är slumpmässiga eller helt utan struktur:

Inconsistencies and differences in discourse are differences between relatively internally consistent, bounded language units which we have called /.../ interpretative repertoires. (Wetherell & Potter, 1988, s. 172)

Repertoarerna utgör resurser som kommer till användning i det konkreta språket. Här tillhandahålls de ”byggstenar” som talare använder för att konstruera förklaringar, beskrivningar mm. De består av en begränsad mängd termer som används på ett specifikt sätt och med en viss grammatisk stil, och är ofta organiserade runt en eller flera nyckelmetaforer. Wetherell och Potter använder begreppet för att summera och gestalta mönster i hur individer använder språket:

In dealing with lay explanations the analyst often wishes to describe the explanatory resources to which speakers have access and to make interpretations about patterns in the content of the material. The interpretative repertoire is a summary unit at this level. (ibid., s. 172)

Begreppet tolkningsrepertoar blir alltså ett analytiskt verktyg, och avviker därmed från den realism som t ex kännetecknar mycket konversationsanalys (Schegloff, 1997; Wetherell, 1998; jfr Alvesson & Sköldberg, 1994). Det ger en möjlighet att gå utöver den konkreta samtalsnivån, och förstå samstämmighet och mönster på en social, snarare än individuell nivå:

[I]nterpretative repertoires can be seen as a kind of tool-kit of resources for people to use for their own purposes. They represent a consistency in accounts that is not located at the level of the individual speaker. (Burr, 1995, s. 117)

Burr (1995) menar emellertid att begreppet "interpretative repertoire" inte skiljer sig mycket från vad många menar med "diskurs", dvs en språklig repertoar som finns tillgänglig i ett visst socialt sammanhang. Det centrala förefaller vara förståelsen av denna repertoar som specifik för ett visst sammanhang, där den används på specifika sätt och där man med de tillhandahållna verktygen (begrepp, stilar, formuleringar etc.) åstadkommer relativt likartade saker, snarare än den specifika beteckningen ("interpretative repertoire" eller "diskurs").

Så som dessa författare beskriver en tolknings repertoar framstår dess omfång eller tillgänglighet som ganska öppen och vid. Det förefaller vara en resurs som är allmänt tillgänglig inom en kultur eller delkultur. I relation till sådant som är relevant här (service till enskilda barn och familjer, hur den levereras, tas emot och organiseras) är emellertid detta ett alltför brett och allmänt begrepp. Här måste språkliga resurser förstås inom ett mer specifikt sammanhang. Det behövs ett begrepp som täcker en mer begränsad språklig repertoar, som är knuten till den konkreta praktiken kring ett enskilt barn. I denna studie kommer *språkliga förpackningar* att utgöra ett sådant begrepp. De definieras som språkliga resurser som är tillgängliga för de närmast involverade, och som refererar till den pågående servicen. Förpackningarna förstås som en språklig konstruktion som "omsluter" en konkret praktik, genom att vara en begränsad variant av begreppet tolknings repertoar, lokalt förankrad i servicen till det enskilda barnet och dess familj.

Språkliga förpackningar betecknar något som fungerar som resurser för organiserandet i verksamheten kring det enskilda barnet och dess familj. De kan beskrivas som delar av ett gemensamt språk inom detta begränsade system, eller de "implicita koder" som används i ett handlingsnät för att förstå och klassificera handlingar. Därmed utgör de alltså resurser för att skapa gemensam begriplighet inom systemet.

Sammanfattning och precisering av syfte

Sammantaget ger de presenterade teoretiska perspektiven några verktyg för att analysera och tolka det empiriska materialet. Forskningsfrågan om servicens

organiserande kan preciseras till att handla dels om hur detta organiserande rent konkret går till, dels om förutsättningarna för det.

Organiserande kommer i avhandlingen att ses som *skapandet av begriplighet på en generisk nivå*. Det sätt detta sker och tar gestalt kan konkretiseras med hjälp av två begrepp:

- *Språkliga förpackningar*, dvs resurser som används för att beskriva det specifika sammanhanget och den specifika verksamheten. Dessa språkliga förpackningar kan skapas som eller omfatta gestaltningar och beteckningar, och ges mening genom en viss inramning.
- *Aktörpositioner*, dvs de sätt som aktörerna relaterar till och engageras i det som sker. Genom sina positioner ingår aktörerna i verksamheten på ett begripligt och organiserat sätt.

Organiserandets förutsättningar skall analyseras i termer av institutionalitet, beskriven som en konstellation av *institutionaliserade element*. Institutionaliteten utgör basen för den möjliga begripligheten i detta fält. Samtidigt innehåller den motsägelser som försätter aktörer i paradoxer.

Begreppet *handlingsnät* används slutligen för att skapa en övergripande beskrivningsform. Handlingsnät är

- organiserande, dvs länkar samman handlingar och aktörer och gör dem begripliga och förutsägbara
- positionerande, dvs erbjuder vissa specifika positioner för olika aktörer
- institutionaliserat, dvs innehåller relativt stabila värdebaserade handlingsrecept.

Dessa verktyg kan nu bidra med en precisering av undersökningens syfte i form av en frågeställning:

Hur begripliggörs servicen till barn med funktionshinder och deras familjer, av de aktörer som är involverade, i termer av:

- hur språkliga förpackningar skapas och kommer användning,
- hur aktörerna intar positioner i verksamheten, och
- hur förutsättningarna för detta organiserande ser ut i termer av institutionella och organisatoriska resurser och begränsningar?

3. Studiens genomförande

Avgränsning och kontext

Undersökningen handlar om ett samhälleligt servicesystem kring enskilda familjer med funktionshindrade barn i Sverige (södra Sverige). Det sätt som barn och familjer valts ut och kontaktats på (se nedan) har inneburit att arbetet fokuserats kring barn med pågående kontakt med barnhabilitering och relativt omfattande eller multipla fysiska och/eller psykiska funktionshinder. Studiens första avgränsning har därmed formulerats i termer av vilka *barn och familjer* som fokuserats.

Arbetet är genomfört med utgångspunkt i flera habiliteringsverksamheter, där arbetet organiserats på olika sätt. I studien inkluderas servicegivande personal oberoende av deras verksamhetstillhörighet eller profession. Genom det sätt som urvalet gjorts och som den första avgränsningen formulerats kommer barnhabiliteringspersonal att stå för en signifikant del av denna personal. Barnhabiliteringen utgör därmed också den verksamhet som fått störst tyngd i materialet.

Studien fokuserar *samarbetet med och kring enskilda familjer*. Detta fokus föranleder två avgränsningar. Den första gäller det undersökta *objektet*. Fokus här skiljer sig från den tidigare forskning som intresserat sig för det interna samarbetet i en habiliteringsverksamhet. I det interna samarbetet hanteras hela den population av barn och familjer som har kontakt med den aktuella verksamheten. Till skillnad mot detta har här utgångspunkten tagits i enskilda familjer med funktionshindrade barn, och enbart det arbete och den personal som relaterar till detta barn och denna familj har varit i fokus.

För det andra innebär detta fokus att ett verksamhetsövergripande system studerats. Det är i skärningspunkten mellan familj, skola/förskola, habilitering, assistentorganisation, sjukvård, hjälpmedelscentraler mm, som systemet existerar. Samverkan sker emellertid också ofta på andra nivåer, i form av t ex ledningskontakter kring policy och gränsdragningar etc. Denna eventuellt existerande mer övergripande samarbetsnivå har inte tagits upp. Studien kan därmed gränsas av i termer av *nivån* på samarbete och samverkan. Det är endast konkret arbete kring enskilda familjer som studerats.

Vidare finns avgränsningar i form av perspektiv och teoretiska utgångspunkter. Studien fokuserar samarbetet kring familjer med funktionshindrade barn utifrån ett socialpsykologiskt och organisationsteoretiskt perspektiv, med en explorativ

och analytisk ansats. Däremot är syftet inte att värdera eller utvärdera vare sig samarbetsmodeller eller effektiviteten av olika insatser, varför effektmått inte använts eller eftersträvat. Barnen har heller inte tagits med i studien, och deras fysiska och psykiska tillstånd har varken bedömts eller studerats. Ytterligare en avgränsning kan därmed formuleras som att *verksamhetens effekter* i termer av effektivitet eller konsekvenser för de funktionshindrade barnen inte studerats.

Urval av familjer

Urvalet av familjer har gjorts via barnhabiliteringsverksamheter, där kriterierna varit:

- Familjer med barn med funktionshinder där det finns pågående insatser från barnhabiliteringen
- Familjerna bör av praktiska skäl vara svensktalande
- Samarbetet med och kring familjerna bör vara relativt välfungerande, för att undvika att undersökningen sammanblandas med problemlösande intervention, och för att forskningen inte ska försväras av accessproblem.

Urvalet har konkret ombesörjts via ledningspersonal på tillfrågade barnhabiliteringsverksamheter, som också förmedlat kontakten. Från habiliteringspersonal har familjerna fått en första kort information om studien och accepterat att jag tar kontakt. Medgivande till att delta i studien har getts efter att jag presenterat arbetet i större detalj. Via familjerna själva har sedan de som på något sätt är engagerade kring barnet och familjen med anledning av barnets funktionshinder identifierats.

Av dessa har de som varit mest engagerade i aktivt arbete intervjuats. Vidare har intervjuer gjorts med ett mindre antal personer i andra positioner, som på något sätt spelat roll för verksamheten kring barnet och familjen. Identifikationen av dessa senare har skett löpande och med utgångspunkt i vad som successivt framkommit i arbetet.

Empiriskt material

Det konkreta tillvägagångssättet har arbetats fram genom en mindre pilotstudie¹ (Larsson, 1996), som omfattade totalt 11 intervjuer. Materialet från denna ingår inte i avhandlingen. Pilotstudien bidrog emellertid till att utveckla såväl forskningsfråga, teoretiska perspektiv som tillvägagångssätt.

I studien har ett antal personer i och kring *fyra familjer med barn med funktionshinder* intervjuats (se tabell 2). De olika fallen benämns i tabell 2 och i texten

¹ Pilotstudien finansierades av Rådet för hälso- och sjukvårdsforskning, och pågick höst 1995 till vår 1996.

framöver med ett fingerat barnnamn. Sammanlagt har 38 personer intervjuats, mellan en och sex gånger vardera. Totalt har 83 intervjuer genomförts. Intervjuerna har normalt varat ca 45 minuter (mellan 30 minuter och ca 3,5 tim). Intervjuerna har varit halvstrukturerade (Kvale, 1996; Patton, 1980). Två olika tillvägagångssätt har använts. Dels har mer traditionella halvstrukturerade intervjuer genomförts, och dels har en särskild teknik (Cognitive Mapping, se Appendix A) använts för att dokumentera och skapa ett underlag för fortsatta intervjuer. Den senare formen har använts när det handlat om personal som är aktivt engagerad i konkret arbete, och där det funnit såväl skäl som möjlighet att genomföra ett något mer omfattande intervjuarbete. Valet av tillvägagångssätt har i hög grad varit pragmatiskt.

Intervjuerna har skett under en tidsperiod som varierat mellan ca 1,5 år och ca 2,5 år för olika familjer (se tabell 2). Den tidsperiod som intervjuerna sträckts ut över har bestämts delvis av praktiska skäl, och delvis av situationen kring den enskilda familjen.

Tabell 2. Fördelningen av intervjuer och intervjupersoner i de studerade fallen

	Antal personer intervjuade	Totalt antal intervjuer	Tidsperiod
Anders	9	25	2,5 år
Berit	9	25	2 år
Christoffer	8	12	1,5 år
Doris	12	21	1,5 år
Totalt	38	83	

Intervjuförfarandet

Intervjuer med *personal* har skett både med och utan Cognitive Mapping-teknik (i fortsättningen CM). I båda intervjuformerna har samma teman fokuserats:

- vad personen gör i sitt arbete som har relevans för det aktuella barnet och familjen,
- vad syftet med detta arbete är, och konsekvenserna så som personen själv ser dem,
- vem man samarbetar med,
- hur personen uppfattar sammanhanget runt familjen och barnet, t ex vem som mer är engagerad, vad som är viktigt etc.,
- vad som är svårt respektive lätt i arbetet,
- personen har ombetts beskriva en situation som känts engagerande, och haft relevans för arbetet med familjen och barnet.
- reflektioner över och upplevelser av vad som förekommit senaste tiden (t ex efter möten och träffar mm).

Intervjuerna med CM-teknik har i korthet inneburit att samtalet representerats i form av konceptuella kartor. Dessa består av korta textsnuttar som förenas grafiskt med pilar, där pilarna representerar resonemanget i intervjun (se närmare Appendix A). Tekniken har använts för att dokumentera innehållet i en första intervju, varefter en andra intervju genomförts med dessa konceptuella kartor som utgångspunkt. Den andra intervjun har därmed inneburit en validering och elaborering av materialet från den första.

I vissa fall (som t.ex. när intervjupersonen inte längre varit aktivt engagerad i arbete med familjen och barnet, har en lednings- eller stabsfunktion etc.) har en del teman varit irrelevanta och vissa mer specifika frågor kommit i fokus utifrån den konkreta situationen och intervjupersonens relation till familjen.

När det gäller *föräldrarna* har intervjuernas fokus varit något annorlunda. Teman för dessa intervjuer har varit:

- kontakter med olika service- och vårdorgan,
- vad dessa kontakter inneburit och hur man upplevt dem,
- vardagen med barnet, hur denna upplevs och hur man försöker hantera detta,
- reflektioner och reaktioner på den senaste tiden (efter första intervjun), särskilt efter möten och träffar etc.

Intervjuerna har i samtliga fall utom två spelats in på band. Orsaken till att det inte gjordes vid två tillfällen var vid det första tekniska problem, och vid det andra att intervjupersonen inte ville bli inspelad.

Observationer av möten

I de fall *möten* förekommit och jag kunnat närvara vid dessa har jag fört anteckningar om det som sagts och skett. När så har varit möjligt, och samtliga närvarande gett medgivande till det, har de dessutom spelats in på band. Också dessa band har skrivits ut i sin helhet.

I två familjer har möten förekommit med viss regelbundenhet i samband arbetsformen ISP, medan det kring de andra två familjerna förekommit behandlingskonferenser. I de familjer där det funnits ISP-team har det förekommit betydligt fler möten, varför det också finns fler mötesobservationer i dessa fall.

Mötena har i huvudsak använts som bakgrundmaterial i denna studie. En mer omfattande analys av dem skulle innebära en egen studie.

Tabell 3. Observerade möten i de studerade fallen

	Antal observerade möten
Anders	8
Berit	5
Christoffer	1
Doris	1
Totalt	15

Användandet av flera fall

Materialet kring de fyra familjerna har ordnats och analyserats som fyra fall. Studien har därmed designats som en flerfallstudie (Yin, 1994). Fallstudier är empiriska undersökningar av fenomen i sin egen kontext, där ofta gränsen mellan själva fenomenet och dess kontext är diffus och glidande (Yin, 1994). Forskningslogiken innebär en strävan efter en komplex beskrivning av ett komplext fenomen som underlag för en teoretisk betraktelse och analys. Stake (1994) betonar att i fallstudier ligger fokus på den epistemologiska frågan om vad som går att lära av det enskilda fallet, snarare än på en önskan att generalisera resultaten. Med hjälp av mer än ett fall kan analysen berikas genom att fallens särart granskas.

Att använda flera fall innebär alltså inte att försöka generalisera med hjälp av en urvalslogik. Fallstudiens anspråk på generaliserbarhet utgår istället från en analytisk generalisering (Yin, 1994, s. 10). Snarare än att genom statistisk generalisering kunna belysa egenskaper hos en population, handlar det om att teorin belyses och prövas. Därmed kan både själva teorin utvecklas, och dess tillämpningsområde nyanseras. Flera fall innebär en möjlighet att belysa teorin ur fler aspekter, eller att nyansera frågan om tillämpningsområdet. Däremot ökar inte generaliserbarheten med antal likartade fall, vilket skulle vara fallet med en urvalslogik.

Varje fall i en flerfallsstudie ska enligt Yin fylla ett specifikt behov i den övergripande designen. Även om denna ambition är lovvärd förefaller den bygga på en mycket strukturerad frågeställning, samt att fallens karaktäristika är kända i förväg och därmed möjliga att utgå från i designen. Denna studie är mer explorativ, och fallens särdrag har i hög grad uppenbarats efterhand (förutom rent formella aspekter som ålder, kön, skolform etc). Fallens funktion i studien är snarast att de ger vissa möjligheter till jämförelser, både utifrån likhet (bekräftelse) och olikhet (kontrast).

Bearbetning och analys

Hanterandet av data

Arbetet med det empiriska materialet, efter själva fältarbetet, betecknas av Huberman och Miles (1994) som "data management":

We define data management pragmatically as the operations needed for a systematic, coherent process of data collection, storage and retrieval. (ibid., s. 428)

Det handlar här om problemet att dels representera, och dels göra data "tillgängligt" för reflektion och analys. För Miles och Huberman är data management länkat till de två processerna "data display", som pågår både före, under och efter själva insamlande, och "data reduction", som innebär urval av data ur den potentiella rymden av tänkbara data, men också reduktions-, kondenserings- och sammanfattningsprocesser i efterhand, på vägen mot en analys. Dessa steg leder fram till att slutsatser kan dras (ibid., s. 429), mot bakgrund av reducerade och representerade data, vilket i sin tur leder tillbaka till ytterligare arbete med representation och reduktion i en iterativ process.

I denna beskrivning förefaller det som om reduktion av data är en nödvändig delprocess. All hantering av data innebär emellertid inte reduktion. Kvale (1996) diskuterar fem möjliga strategier i att analysera och bearbeta data. Han skiljer mellan kondensering, kategorisering, narrativ analys, tolkning, och ad hoc-analys. De två första sätten kan beskrivas som reducerande, medan narrativ analys och framförallt tolkning har en annan karaktär.

Meaning interpretation goes beyond a structuring of the manifest meanings of a text to a deeper and more or less speculative interpretation of the text. /.../ In contrast to the text reduction techniques of categorisation and condensation, interpretations likely lead to a text expansion... (ibid., s. 193)

Här handlar det om expansion snarare än reduktion. Ad hoc, slutligen, innebär en kombination av olika strategier, som kan vara både expanderande och reducerande.

Snarare än den process av successiv reduktion och systematik som Miles och Huberman diskuterar blir hanterandet av data i Kvales beskrivning beroende på bearbetningsstrategi. Sättet att strukturera materialet har också betydelse för vilken analys som blir möjlig eller naturlig. Om man först reducerar materialet, blir till exempel förutsättningarna för en tolkande ansats kraftigt förändrade.

Wolcott (1994) använder i stället för begreppen data management och analys det övergripande begreppet "transformering" av data, som innehåller de tre processerna beskrivning, analys och tolkning. Dessa tre processer utgår från olika frågor i relation till materialet, och har olika kännetecken. Beskrivning är t ex en datanära process, analys kännetecknas av noggrannhet och systematik,

medan tolkning är friare och mer kreativ och söker förklaring och förståelse. Processerna försiggår inte nödvändigtvis sekventiellt eller i en entydig följd. Balansen mellan de tre processerna kan vidare vara olika i olika studier, och när olika angreppssätt används. Bilden av forskningsprocessen blir mer dynamisk än t ex i Miles och Hubermans beskrivning.

Dessa författare försöker på olika sätt skapa länkar mellan de olika aktiviteter och problem som erbjuds av två poler i ett kvalitativt forskningsprojekt. Den ena polen utgörs av hanterandet av data, avgränsning av vad som är data och vad som inte är det, och skapandet av någon form av överblick. I praktiken är problemen med att hantera mängderna av data monumental när det gäller kvalitativt material av typen intervjuutskriften. Transkriberade intervjuer utgör en textmängd som just genom sin linjaritet är relativt svårtåtkomlig. Den är inte ordnad, överblickbar eller enkelt sökbar i sitt ursprungsformat. Här väcks impulser att strukturera, kvantifiera, avgränsa, och på alla möjliga sätt ”hålla dammluckorna stängda”. Det som hotar är en flod av data eller dataliknande fragment som riskerar att dra med sig och dränka forskaren. När floden lagt sig efterlämnar den då en enda enorm skräphög, snarare än analys och tolkning.

Den andra polen utgörs av de tolkningsmöjligheter och de antydningar till betydelse och mening som väcks av olika datafragment. I relation till denna pol väcks impulser till tolkning och spekulation, till teoretiserande och slutsatser av långtgående och spännande art. Det är den spännande intellektuella diskussionens passion som stimuleras. Risken här är att helt tappa fotfästet och den kritiska blicken för hållbarhet och anspråk i de tolkningar och slutsatser som formuleras. Impulsen är att expandera små datafragment, teoretisera kring dem, och på denna grund flyga iväg till den lättsamma diskussionen där både fotfäste och stringens glöms bort.

Utmaningen under arbetet med denna studie har i hög grad bestått i att vare sig fastna i den ena eller den andra av dessa poler. Det har inneburit att försöka hitta sätt att dels länka mellan dem via lagom strukturerade processer, och dels kunna hitta en för den aktuella studien lämplig övergripande balans.

Ett centralt verktyg här har varit en databasapplikation, med vars hjälp det empiriska materialet hanterats (se Appendix B). Programmet har möjliggjort överblick över och orientering i materialet på ett flexibelt sätt. Genom olika delverktyg har såväl hanterandet av datamängden, som ett friare tolkande och teoretiserande både getts utrymme, och kunnat relateras. Utvecklingen av databasen har skett successivt under arbetet. Strävan har varit att hålla forskningsfrågan och dess successiva precisering i fokus, samtidigt låta materialets särprägel och struktur vara vägledande. Analysstrategier har enkelt och snabbt kunnat prövas på det konkreta materialet, i successiva försök att strukturera bearbetningen på ett sätt som belyser frågan. Det har därför också varit viktigt att undvika lockelsen att enkelt kategorisera och reducera mängden

av data till innehållskategorier, något som flera kommersiella produkter (t ex QSR NUD*IST och Ethnograph) genom sin design inbjuder till (Coffey & Atkinson, 1996, s. 12).

Arbetet har alltså fortgått med en samtidig utveckling av såväl analysstrategier som -verktyg. Arbets sättet kan beskrivas som sökande och pragmatiskt. Inspiration och stimulans har hämtats från olika traditioner (Coffey & Atkinson, 1996; Czarniawska Joerges, 1998; Potter & Wetherell, 1987; Strauss & Corbin, 1990). Därmed har inte någon enskild ”metod” på något stringent sätt följts vare sig när det gäller datahanterandet eller senare steg, fram till och med analys. Av de olika bearbetningsstrategier som Kvale (1996) identifierar är det snarast en ad-hoc-analys som genomförts. Beskrivning, analys och tolkning (i Wolcotts (1994) termer) har hela tiden blandats och fått befrukta varandra. På ett mycket konkret plan har olika nivåer i databasapplikationen utvecklats, som grovt motsvarar dessa processer, och med vars hjälp en växling mellan dem kunnat ske.

Analysprocess och -teknik

Totalt sett har analysen innefattat kategoriseringar och tematiseringar, analyser av enskilda individers berättelser och andra avgränsade delar av materialet, samt ett mer tolkande arbete. Konkret har varje intervju skrivits ut ordagrant eller representerats enligt Cognitive Mapping-teknik (CM, se Appendix A). I de fall intervjuer gjorts som intervjuar med CM-teknik, har den första intervjun skrivits ut som en begreppskarta, och legat till grund för den andra intervjun. Denna andra intervju har därefter skrivits ut ordagrant. Efterhand har även delar av intervjuer som först representerats som CM-kartor skrivits ut, utifrån de teman som successivt framkommit bearbetningen. CM-kartorna har då fungerat som ett sätt att skapa överblick över intervjuerna och identifiera relevanta avsnitt. Den fortsatta analysen har därefter gjorts på ordagrant transkriberat material.

Materialet har först kodats på ett öppet och induktivt sätt, för att skapa överblick och söka efter teman och mönster. Kodningen fokuserades utifrån forskningsfrågan. Centrala teman handlade om vad det var för service och aktiviteter som beskrevs, samt hur verksamheten i sin helhet kring det enskilda barnet kunde skönjas i materialet. Kontakter mellan olika aktörer, avstånd och olikhet dem emellan dem noterades särskilt.

Denna första kodning har skett genom att utsnitt av materialet försetts med ”nyckelord”. Ett utsnitt har då kunnat vara av varierande längd från enstaka satser upp till hela historier på mer än en A4-sida. Med hjälp av markeringar och förklarande text har kodningens innebörd specificerats. Tekniskt har detta skett genom att poster skapats i databasen, dit aktuella avsnitt kopierats, tillsammans med identifierande information (intervjuperson, intervju, datum

mm, se vidare Appendix B). Därefter har utsnittet kommenterats och försetts med nyckelord (obegränsat antal per utsnitt). Totalt har 1 993 sådana ”element” skapats. 118 olika nyckelord har använts i 5 520 kodningar, i genomsnitt 2,8 nyckelord per utsnitt.

I sökandet efter mönster i hur verksamheten kunde beskrivas i sin helhet trädde efterhand beskrivningen av konkreta insatser fram som en central dimension. En mer fokuserad bearbetning av dessa ledde fram till en tematisering av ”projekt” inom varje fall. Till exempel betraktades då beskrivning av de aktiviteter som handlade om medveten fysisk träning och stimulans till rörelse som ett projekt, ”Motorisk träning”. Arbetet övergick här till en mer fokuserad hierarkisk kodning, med delvis nya begrepp.

På detta sätt har en första tematisering åstadkommit, som gett en överblick och möjliggjort att materialet kunnat betraktas på flera olika sätt: tvärs igenom hela materialet, inom varje fall, eller för varje individ för sig. En beskrivning av materialet kunde också konstrueras där ”projekt” fungerade som ett sätt att gestalta den varierande graden av kontakt och ”täthet” i verksamheten.

Nästa nivå i bearbetningen handlade om att granska dessa projekt och analysera det sätt som insatser och aktiviteter tog gestalt och organiserades. En viktig teknik här var att kontrastera olika individers berättelser mot varandra. Här användes också en diskursivt orienterad och ”nära” läsning av textavsnitten. I detta arbete framträdde fyra teman i organiserandet (beteckningar, kontextualiseringar, konstruktion av bilder av barnet, och intagandet av en egen position, se vidare kap 6). Dessa teman analyserades var och en för sig på något olika sätt.

När det gäller beteckningar och kontextualiseringar har fokus riktats mot hur insatser och aktiviteter beskrivs i intervjuerna. De beskrivningar som finns har kodats och granskats närmare. Dels har denna analys skett inom varje fall, och dels har fallen kontrasterats mot varandra. I huvudsak har innehållsliga aspekter varit i fokus, men också vissa formaspekter (t ex användandet av en viss vokabulär).

Bearbetningen av de olika bilderna av barnet har skett genom att alla explicita beskrivningar av barnet identifierats och kodats (från omfattande beskrivningar som upptar upp till en A4-sida, till korta delar av satser). Vidare har mer implicita sätt att tala om barnet identifierats i samband med beskrivningen av insatserna. Detta material har tematiserats och jämförts mellan de fyra fallen. Fokus har legat på innehållet i talet om barnet, och i mindre utsträckning berört talets formaspekter.

Aktörernas positioner och positionerande har analyserats genom att passager identifierats där intervjupersonen själv träder in i berättelsen, eller när andra

identifieras och beskrivs. Dessa har sedan granskats i viss detalj, med mer fokus på hur man talar än vad man berättar om. Analysen berör därmed mer av en formaspekt. Samtidigt finns viktiga innehållsliga aspekter. Olika individers utsagor har kontrasterats mot varandra, och på samma sätt har materialet jämförts mellan projekten. Detta har resulterat i en tematisering av några olika typer av positioner man intar, men också i identifikation av vad som används för att göra detta och i vilken kontext det görs.

Arbetet med dessa fyra teman i organiserandet har skett med ett separat kodningssystem ("Analystråd", se Appendix B för tekniska detaljer). Olika varianter av hierarkiska kodningar prövades, tillsammans med jämförelser såväl tvärs igenom materialet, som inom varje fall, och inom enskilda projekt. Totalt gjordes 5 832 kodningar i detta arbete.

Analysen utvecklades, formulerades och sammanfattades (genom text och tabeller) i särskilda dokument ("Fallaspekt"). Ett sådant dokument kunde t ex handla om hur insatser inom ett visst fall beskrivits av olika individer, eller om de sätt viss person beskriver sin egen position i relation till olika aktiviteter och andra personer. Detta arbete innebar en rekonstruktion av helheter i materialet, som åter prövades mot det ursprungliga empiriska materialet. Vidare har samma typ av dokument använts för att undersöka och utforska andra potentiella teman som funnits intressanta eller kring aspekter som behövt utvecklas. Totalt har 86 "Fallaspekter" skrivits.

Den sista nivån i bearbetningen bestod av ett mer spekulativt tolkningsarbete. Tolkningsansatser formulerades kontinuerligt på särskilda dokument i databasen, och prövades allt mer systematiskt mot det empiriska materialet i form av de första kodningarna (utsnitt försedda med "nyckelord") samt vid varje tveksamhet ett återvändande till rådata. Teman som framkom här var till exempel ett motsägelsefullt sätt att använda vissa begrepp, samt förekomsten av olika typer av rationalitet eller habiliteringsideologi etc. Successivt växte tolkningar fram som kunde fördjupa och utveckla dessa teman. Detta tolkningsarbete har således pågått parallellt med det ovan beskrivna analysarbetet.

Sammanfattningsvis har de strategier som använts varit:

1. Kodning och tematisering på traditionellt vis, tvärs igenom hela materialet och inom varje fall, successivt uppbyggande av (flera parallella) hierarkiska strukturer. Denna strategi är relativt induktiv, men innebär också möjligheten till konceptuella hopp, där mer teorirelaterade begrepp appliceras i tematiseringen.
2. Granskning av individuella berättelser.
3. "Konfrontation" av individers berättelser mot varandra, parvis. Detta gav en tydlighet i vissa skillnader, som successivt kunde prövas vidare inom ramen för det enskilda fallet.

4. En "nära" och diskursanalytiskt orienterad bearbetning av vissa teman.
5. Ett tolkande arbetssätt, som inneburit en uppifrån-ned-strategi. En tolkning har tentativt formulerats, varefter materialet genomsökts efter belysande empiriskt material som associerats med tolkningen.

Bearbetningen har alltså en abduktiv prägel (Alvesson & Sköldberg, 1994), där induktiva och mer tolkande strategier kombinerats och samspelat med varandra. Under bearbetningens gång har tyngdpunkten också successivt förskjutits från ett mer induktivt arbete i början, medan tyngdvikten i senare faser låg allt mer på teoretiska begrepp och modeller som kunde konfronteras med empirin.

Tolkning, anspråk och validitet

Frågan om en studies anspråk handlar i viss utsträckning om epistemologi och ontologi. Under det senaste decenniet har en livfull och emellanåt hätsk diskussion förts angående positionerna "realism" och "relativism" (t ex Parker, 1998). Realism har kommit att stå för tron på en objektiv verklighet med i princip upptäckbar struktur. Relativismen innebär olika former av avståndstagande från detta, och ett hävdande av en mångfald av möjliga perspektiv, tolkningar etc. Därmed skapas också utrymme för kunskapens kontextuella, politiska och moraliska karaktär.

Det empiriska materialet i denna undersökning består i huvudsak av intervjuer. Med denna typ av material kan språkets relation till en yttre verklighet betraktas på flera olika sätt. Två positioner som ofta relateras är för det första när man betraktar språket som representerande en yttre verklighet, dvs intervjupersonen framträder som en informant om något som händer och sker utanför den omedelbara intervjusituationen (Kvale, 1996). Den andra ytterligheten är att intervjuer enbart betraktas som interaktion, där språket uppfattas som arena och verktyg för aktörernas aktiva verklighetskonstruktion. Relationen till en yttre verklighet ses då som oklar och problematisk (Silverman, 1993).

Snarare än att totalisera en av dessa båda positioner betraktar jag här språket som *delvis* representerande (Alvesson & Sköldberg, 1994). Intervjuerna ger en möjlighet till inblick i intervjupersonernas subjektiva sociala värld (Miller & Glassner, 1997), där språket utgör en aspekt av en vardaglig praktik (Collier, 1998). Inblicken begränsas och problematiseras av interaktionen i intervjuerna och språkets konstruktiva karaktär (det som skapas är en specifik *version* av erfarenhetsvärlden), samtidigt som denna aspekt utgör en empirisk dimension i sin egen rätt.

Med andra ord tolkar jag intervjuerna som delvis speglade en existerande verklighet utanför själva interaktionen. Detta antagande om realism kan nyanseras med hjälp av Burrs (1998, s. 23) uppdelning av begreppet:

1. Reality (truth) versus falsehood
2. Reality (materiality) versus illusion
3. Reality (essence) versus construction.

I fokus i detta arbete står subjektiva uppfattningar om en arbetsorganisation, som tar gestalt dels i uttalanden i intervjuer, och dels i iscensättningar på möten. Här intresserar jag mig för en verklighet som är konstruerad (tredje dimensionen ovan), snarare än för en i tingen eller fenomenen inneboende essens. Men jag antar också att denna konstruerade ordning existerar och får reella konsekvenser (dvs materialitet på Burrs andra dimension). Arbetsorganisationen ses som konstruerad *och* existerande ”därute”.

I och med att jag antar att fenomenen har en reell existens blir frågan om ”sanning” aktuell. Alvesson och Sköldberg (1994) presenterar ett tredelat sanningsbegrepp:

- Korrespondens, dvs påståendet stämmer med verkligheten
- Signifikans, dvs påståendet säger något viktigt och intressant om ett fenomen
- Pragmatism, dvs påståendet öppnar eller underlättar nya vägar för handling

Alvesson och Sköldberg delar Burrs strävan att nyansera föreställningen om ”realism”, och skapa utrymme för en poäng- och färgrikare forskning utan att föreställningen om en verklighet ”där ute” måste överges. Det är lätt att dela denna strävan. Här kommer det att göras genom en strävan att tolka det empiriska materialet och tillskriva det mening utöver det empiriska materialets konkreta gestaltning. Tolkningen går utöver den realitet som de intervjuade personernas verksamhet utgör, för att säga något ”intressant” om det som är ”sant”. Med Alvesson och Sköldbergs terminologi strävar jag efter både signifikans och korrespondens. Den pragmatiska sidan är däremot inte i fokus, i den meningen att det inte är konsekvenserna av någon specifik praktik som undersöks. Studien är heller inte någon form av aktionsforskning med syfte att utveckla verksamheten. Att en fördjupad förståelse kan vara till praktisk nytta är emellertid en helt annan sak och en förhoppning.

Tolkning åstadkoms genom att fenomenen tillmäts mening. Polkinghorne (1988, 1992) menar att tolkning är ett centralt element i vetenskapen om mänsklig erfarenhet (human sciences).

Rather than being reproductions of clear pictures of the real as it is in itself, human experience consists of meaningful interpretations of the real. (Polkinghorne, 1992, s. 150)

Mänsklig erfarenhet består av och förstås med hjälp av meningsfulla tolkningar. Att tillskriva mening innebär samtidigt att sätta in fenomenen i (nya) sammanhang. Därmed ”levandegörs” de (Ricoeur, 1988). Såväl texter som handlingar får

sin mening, blir till liv, genom sin relation till ett sammanhang. I mitt fall handlar detta sammanhang om en forskningskontext, konkretiserad i de redovisade teoretiska utgångspunkterna. Tolkningen blir en central aspekt av hela forskningsprocessen (Kvale, 1996).

Tolkningsprocessen avstannar emellertid inte vid någon viss ”sanning”. Det finns alltid möjligheter till nya innebörder och andra kontexter. Kvale argumenterar för att se tolkningen som ett ”hantverk” (Kvale, 1996, s.105 ff) där kvaliteten ligger i en kunnigt och omsorgsfullt genomförd process, kännetecknad av aktivt och kritiskt engagemang i alla steg. Alvesson och Sköldberg (1994) menar att detta kritiska engagemang baseras på ett slags provisorisk rationalitet. Enligt denna innebär forskarens kvalitetskriterium en tro dels på en rationell vetenskaplig dialog, dels på en kritisk och aktiv reflektion. Det är genom reflektion och överväganden av alternativ mm som en stabilitet i tolkningen kan nås, och som grunden läggs för en rationell och vetenskaplig diskussion. De skiljer på fyra nivåer i denna kritiska reflektion (ibid., s. 325):

1. Interaktion med det empiriska materialet
2. Tolkning
3. Kritisk tolkning
4. Självkritisk och språklig reflektion

Reflektionen uppstår genom att dessa olika nivåer spelar upp mot och speglas i varandra. Alvesson och Sköldberg inkluderar både det empiriska materialet och den språkliga gestaltningen i reflektionen. Hela forskningsprocessen är därmed inkluderad både i ett tolkande arbete och i den kritiska reflektionsprocessen.

I den här studien har en kritisk granskning och prövning skett på flera sätt, både i förhållande till själva fältarbetet, och när det gäller beskrivning, analys och tolkning. För det första innebär arbetssättet med Cognitive Mapping-tekniken vid intervjuer en aktiv återföring av innehållet i den första intervjun till intervjupersonen i nästföljande intervju. Här valideras materialet på en empirinära nivå, både genom direkta bekräftelser och korrigeringar, men också i form av elaborering av materialet. För det andra har efterhand delar av analyser allt mer prövats i intervjuer och därmed återförts till intervjupersoner, som ett led i den successiva forskningsprocessen (Strauss & Corbin, 1990). För det tredje har återföring skett genom en skriftlig fallbeskrivning till huvuddelen av intervjupersonerna i samtliga fall, efter att fältarbetet avslutats. Dessa har resulterat i mindre korrigeringar och justeringar. I två av fallen (Anders och Berit) har två andra former av återföring skett. Dels avsattes en stund vid ett ISP-möte i vardera fallet till reflektion och diskussion kring verksamheten, dels diskuterade jag med barnhabiliteringspersonalen i båda fallen aspekter av min beskrivning och analys.

När det gäller tolkning och analysansatser har den datoriserade databas-applikationen fungerat som ett viktigt verktyg för att hålla isär och konfrontera en empirisk och en tolkande nivå. Genom detta har tolkningar successivt utvecklats, och ibland helt övergetts.

Frågan om studiens anspråk handlar också om hur pass generaliserbart resultatet är. En fallstudie med en teoretiserande och tolkande ansats kan rimligen inte göra anspråk på att vara ”representativ” i statistisk mening. Det är svårt eller omöjligt att klart definiera både den population från vilken dessa fall dragits, och de sätt som de är representativa på. Snarare är detta frågor som i viss utsträckning klargörs i analysen. Det handlar om vad fallen ”är” för något, och vad de då är exempel ”på”.

Yin (1994) argumenterar för en fallstudies generaliserbarhet genom vad han kallar analytisk generalisering:

[C]ase studies, like experiments, are generalizable to theoretical propositions and not to populations or universes. In this sense, the case study, like the experiment, does not represent a “sample”, and the investigator’s goal is to expand and generalize theories (analytic generalization) and not to enumerate frequencies (statistical generalization). (ibid., s. 10)

Det handlar om att teoretisera kring de studerade fenomenen, att utveckla och därmed granska teorin. Huruvida denna utvecklade teori därefter är tillämpbar på andra fall kommer då också att vara beroende på tolkningens och teorins abstraktionsnivå och generella anspråk. Generellt gäller att ju mer abstrakt teori, desto vidare tillämpningsområde.

I den här studien kan olika nivåer urskiljas. Först görs en beskrivning på relativt konkret nivå av den studerade empirin. Här är tillämpningsområdet begränsat till likartade konkreta fall. Med denna nivå som utgångspunkt görs därefter successiva analyser, tematiseringar och tolkningar. Ju mer abstrakta dessa blir, desto vidare tillämpningsområde, och desto mer är signifikansriteriet i centrum. Som kvalitetskriterium för alla dessa nivåer gäller den kritiska reflexionen över hur empirin hanteras, hur tematiseringar görs och teorier används, samt hur tolkningar konstrueras.

4. Fyra fall av stöd och service

Analysen av det empiriska materialet innebär en djupdykning i detaljer och att granska dessa ganska nära. Det är därför av värde att först presentera de fyra fallen på ett mer övergripande sätt med korta fallbeskrivningar. Syfte är då att ge en översikt och allmän bild av vad det är för verksamhet som har studerats och om något av dess dynamik.

I dessa historier, liksom i all följande presentation och diskussion, har namn och andra detaljer förändrats för att bevara anonymitet. Beteckningarna är dock konsekventa i hela avhandlingen.

Anders¹

Anders är en pojke som föddes med en kromosomavvikelse och som därefter visat sig ha en rad andra svårigheter. Vid min första kontakt med familjen, när Anders var 2 år gammal, var han allmänt kraftigt försenad i sin utveckling, hade kraftig mjölkallergi och en synnedsättning. Han kunde inte sitta och inte kontrollera huvudet. Han hade stora problem med att äta och behålla maten, och matades via en ”knapp” i magen.

Kring Anders och hans familj fanns från början av min kontakt ett ISP-team, med relativt regelbundna ISP-möten. På de flesta mötena var 5-6 personer närvarande: mamma (tillsammans med Anders), arbetsterapeut, förskoleassistent, logoped, sjukgymnast, och eventuellt kurator och specialpedagog.

Anders föräldrar och senare även hans förskoleassistent tränade dagligen med honom. De ”gjorde jympa” med honom och stimulerade hans utveckling bland annat med hjälp av olika specialpedagogiska hjälpmedel och leksaker. Från barnhabiliteringen var sjukgymnast och specialpedagog involverade kring liknande saker. Deras insatser handlade både om direkt arbete med Anders (från sjukgymnasten) och om att handleda, tipsa och stötta föräldrarna och assistenten, samt att ta fram lämpliga hjälpmedel och leksaker.

Från min första kontakt med familjen fanns ett arbete och engagemang för att förbereda en förskoleplacering. Både föräldrarna och personal från barnhabiliteringen höll på med förberedelser inför detta. Bland annat informerade man den blivande förskolepersonalen om Anders svårigheter och

---

¹ 9 personer intervjuade, totalt 25 intervjuer, under en tidsperiod på ca 2,5 år.

om arbetet med honom. Han fick från början en assistent, som arbetade bara med honom, och som tog en viktig del i arbetet med stimulering av hans utveckling. Samtidigt värnade hon om hans plats i barngruppen och kontakt med andra barn på förskolan.

Kort efter att Anders börjat på dagis uppenbarades oklarheter och bristande samordning mellan personalen från barnhabiliteringen. Assistenten upplevde efter hand situationen som ganska splittrad. Ett särskilt möte ordnades (förutom de vanliga ISP-mötena), där man lyckades tydliggöra och koordinera insatser och mål för de olika aktörerna. Detta samordnande, där personal träffades på förskolan för att stämma av mål och insatser, fortsatte vid några tillfällen.

I början handlade mycket om Anders matsituation. Information och arrangemang kring denna tog stor plats i förberedelserna inför förskolestarten. Här engagerades framförallt en logoped från habiliteringen, samt dietist och läkare. Anders fick mat genom en "knapp" i magen med en procedur som tog lång tid, vilket väckte frustration. Stora delar av förskoledagen gick åt till att mata honom, och flera timmar av tiden hemma gick för föräldrarna åt enbart till matning. Frågan diskuterades på ISP-möten, men det fanns inga givna lösningar på problemet. Problemen utreddes på olika sätt, och olika varianter av mat provades. Efterhand minskade tiden, och frågan minskade så småningom i aktualitet.

Anders hade också flera olika, och efter hand förändrade, medicinska problem. Bland dessa fanns en kraftig allergi och infektionskänslighet. Senare utvecklades också epilepsi. Man försökte medicinera mot epilepsin, men hade svårt att hitta en fungerande medicin som hade stabil effekt. Medicinen fick bytas flera gånger, vilket var en ganska utdragen process av nedtrappning och därefter insättande och upptrappning av ny medicin. Krampmönstren förändrades också emellanåt på ibland dramatiska sätt. Epilepsin blev en dominerande fråga för Anders allmänna tillstånd och hade stor betydelse för familjens tillvaro. Det stora problemet var att få kramperna under kontroll och hitta en stabilitet i hans tillstånd, och då också få en något lugnare tillvaro för familjen.

De som konkret arbetade med epilepsifrågan var, förutom föräldrarna, läkare och sjuksköterska. Epilepsin spelade också stor roll för all aktivitet som Anders var engagerad i genom den kraftiga påverkan det hade på hans allmäntillstånd. Även personalen som arbetade med honom och hans utveckling påverkades genom detta av epilepsin. Hans instabila allmäntillstånd spelade roll för alla som var involverade.

Under de ISP-möten som hölls diskuterades dessa teman och frågor. Vidare tog frågor om olika hjälpmedel ofta ganska stor tid i mötena. Man försökte hitta hjälpmedel som fungerade bra, och anpassa dem som man hade. Ofta tog

det ganska lång tid att få fram bra hjälpmedel, och i ett fall togs frågan om denna långa tid upp som ett klagomål.

Under den första tiden jag hade kontakt med familjen genomfördes också en anpassning av familjens hus. Detta kom emellertid inte att ta någon större plats vare sig på ISP-möten eller i mina intervjuer.

Föräldrarna arbetade mycket själva med hjälpmedel och anpassningar. När det gällde bostadsanpassningen utförde pappan själv mycket av arbetet. Föräldrarna ordnade och anpassade dessutom vagnar och träningshjälpmedel. De kom på en hel del idéer själva, men fick också inspiration från andra familjer eller från mässor och tidskrifter mm, men mer sällan från habiliteringspersonalen.

Samarbetet mellan habiliteringspersonalen var vid några tillfällen ett eget tema i servicen kring Anders. Som nämnts fanns det frågor kring samordning vid förskolestarten. Vidare uppkom tidigt en meningsskillnad mellan personal om arbetsformer och inriktningar, vilket ledde till en uppdelning av arbetet i två ”sektorer” med relativt lite kontakt sinsemellan. Drygt ett år senare återkom frågan och resulterade i en turbulent diskussion och ett utbyte av en personal från habiliteringen i arbetet kring barnet och familjen.

Vidare var familjens relation till försäkringskassan en källa till frustration. Familjen hade svårt att få gehör för en ansökan om vårdbidrag. Efter ett byte av handläggare (p g a intern omorganisation) förändrades emellertid situationen till det bättre.

Berit²

Berit föddes efter en svår förlossning som tillfogade henne grava hjärnskador. Skadorna resulterade i en ganska svår cerebral pares, som innebar en lång rad funktionshinder. Hon kunde inte styra i stort sett någon kroppsdel med någon större precision och hade således stora svårigheter med att både sitta, stå och äta. Hon hade heller inget tal. Samtidigt var både föräldrarna och personal runt Berit mycket osäkra på hur pass hennes intellekt var påverkat, vilket var svårt att bedöma på grund av svårigheterna med kommunikationen.

När jag först mötte familjen var Berit 3,5 år gammal. Hon gick på förskola, och hade gjort det sen hon var ca 1 år gammal. Där fanns en assistent som arbetade direkt med henne. Det fanns också (sedan början av min kontakt) ett ISP-team, där föräldrar, förskoleassistent och barnhabiliteringspersonal ingick.

Kring Berit och familjen pågick en del aktivitet, med varierande intensitet:

---

² 9 personer intervjuade, totalt 25 intervjuer, under en tidsperiod på ca 2 år.

- Sjukgymnasten arbetade med Berits motorik och hade gjort det sedan hennes första år och de allra första kontakterna med habiliteringen vid några månaders ålder.
- Logopeden hade inlett ett försök att förstå vad Berit skulle kunna utveckla för kommunikation, och hade varit på besök på dagis.
- Assistenten på förskolan tränade Berit varje dag. Det hon lade mest energi på var motorisk träning, men även t ex kommunikation fanns med under förskoledagen.
- Bostadsanpassning. Familjens hem höll på att byggas om med kommunalt stöd. En kontaktperson för detta var arbetsterapeuten, och från kommunen fanns en arkitekt och en handläggare som granskade förslag och beviljade medel.
- Vidare fanns ett pågående arbete med stäskal och hjälpmedel. I detta var sjukgymnasten och arbetsterapeuten inblandade, samt en konsulent från hjälpmedelscentralen.
- Kuratorn hade viss kontakt med framförallt mamman för stöd och bearbetning.

Under det första året i studien pågick som sagts ett arbete med Berits kommunikation. Logopeden och försökte specialpedagogen tillsammans med förskoleassistenten pröva om Berit kunde använda enkla ja- och nej-signaler i form av symboler och i framtiden också elektroniska kontakter. De prövade också att introducera en dator för Berit. Arbetet utfördes på barnhabiliteringen, dit Berit kom en gång i veckan tillsammans med förskoleassistenten. Samtidigt försökte assistenten i varierande omfattning att använda ja/nej-signaler på förskolan.

En hel del av de svårigheter som dessa försök mötte handlade om Berits problem med att styra sin motorik. Det var svårt att veta om de rörelser och knapptryckningar hon gjorde var tillfälligheter eller om de var viljemässiga. Detta gjorde det också svårt att förstå om hon gjort den mentala kopplingen mellan en knapp eller symbol och dess betydelse.

Föräldrarna var inte i någon större utsträckning direkt engagerade i Berits träning. Sjukgymnastik hade de av flera skäl svårt att utföra, och annan träning var helt enkelt svår att hinna med. I stället var det förskoleassistenten som skötte mycket av Berits träning, och detta var ett arrangemang som fungerade väl ur föräldrarnas synvinkel. De var informerade om vad som skedde, och engagerade i målsättningar och utveckling av arbetet, men behövde inte sköta själva den konkreta träningen. Det gav dem mindre dåligt samvete, och de hade mer tid och möjlighet att också ta hand om Berits syskon.

Under detta första år tog föräldrarna kontakt med ett fristående träningsinstitut, för i huvudsak motorisk träning. Habiliteringspersonalen var inte inblandad i denna kontakt, och fick information om den först efter ett tag. Detta

väckte reaktioner hos personalen i form av förvåning och en känsla av att bli bortvald.

Familjen besökte institutet och inledde träning enligt deras metod. Vistelsen där var en stor händelse för både Berit, föräldrarna och assistenten. Man var efteråt överens om att Berit gjort stora framsteg under denna träningsperiod. Assistenten som var den som mest arbetade med Berit, upplevde själva metoden som stimulerande och givande. Här integrerades pedagogiken med träningen på ett för henne nytt sätt, och barnen hade roligt tillsammans.

Vid hemkomsten var man fast beslutet att fortsätta arbeta enligt denna metod. En följd av detta var att det uppstod en diskussion kring hjälpmedel som sjukgymnasten och arbetsterapeuten ville att Berit skulle använda, men som inte stämde in i institutets träningsätt. Samtidigt aktualiserades en fråga om ortopedisk operation för Berit. Genom den skulle hon kunna bli lite mer stabil i vissa rörelser. Vid hemkomsten började detta utredas, och frågan fanns med i nästan ett år innan operationen genomfördes.

Arbetet med träningen från det fristående institutet innebar att det uppstod spänningar i relationen mellan å ena sidan habiliteringspersonal och å den andra föräldrar och assistent. Det blev allt svårare för sjukgymnasten att handleda assistenten, eftersom assistenten nu arbetade efter en annan metod. Från föräldrarnas och assistents håll uppfattade man också habiliteringspersonalen som kritisk mot den nya träningen. På båda sidor uppstod känslor av besvikelse och distans.

På institutet hade föräldrarna även blivit inspirerade att försöka utveckla Berits matsituation. Till en början gick detta arbete bra. Föräldrarna tog upp frågan med habiliteringspersonal, men några särskilda insatser eller åtgärder vidtogs inte. Efterhand blev emellertid arbetet allt svårare. Frågan om maten togs upp på ett ISP-möte, och assistent och föräldrar uttryckte ett missnöje med att man inte fått större stöd från barnhabiliteringen.

Något senare kulminerade spänningarna mellan föräldrarna och habiliteringspersonalen. Sjukgymnasten tog initiativ till ett samtal med mamman. Det blev ett öppet och viktigt samtal, där båda parter talade om sina upplevelser av situationen. De upplevde båda upplevde mötet som konstruktivt, och man kom avslutningsvis överens om att fortsätta arbeta, men ha öppna kanaler mellan varandra. Konkret fortsatte föräldrarna och assistenten med sin träning, medan sjukgymnasten intog en något mera tillbakadragen roll, och inriktade sig på uppföljning och bedömning inför operation, hjälpmedel, etc.

Några månader senare blev den ortopediska operationen av. Den ledde till komplikationer i form av delvis förlorad känsel och rörlighet. Långsamt kom funktionen tillbaka, men när jag lämnade familjen hade den inte helt återställts. Föräldrarnas besvikelse och frustration ökades ytterligare av att frågan väcktes

om denna operation var otillräcklig och det skulle behövas ytterligare operativa ingrepp. Efter ett tag beslöts dock att det inte behövdes.

Strax efter operationen åkte familjen till träningsinstitutet en tredje gång, och passade då på att lämna Berit i assistentens omvårdnad och ta några dagars semester med resten av familjen; deras första riktiga semesterresa sedan Berit föddes.

Efter hemkomsten från institutet återkom frågan om Berits kommunikation genom att logopeden utredde hennes möjligheter att åstadkomma ljud. Ett ISP-möte dominerades av en diskussion om detta, och om möjliga kommunikationssätt för Berit.

Under det första året av min kontakt med familjen pågick anpassningar av hemmet. I huvudsak föreföll arbetet gå smidigt, och ombyggnaden underlättade påtagligt familjens vardagsliv. När jag lämnade familjen hade frågan om Berits framtida skolgång börjat ta form. En utvecklingsbedömning, eventuellt med hjälp av en mer specialiserad resurs, planerades. Frågan om vilken skolform som var lämplig för henne hade också väckts.

Christoffer³

Christoffer föddes som familjens första barn. Under hans spädbarnstid upptäcktes att han hade en kromosomavvikelse av ganska ovanligt slag. Kunskapen om den begränsades i huvudsak till att den skulle komma att ge utvecklingsstörning och allmänt försenad mognad. Denna prognos stämde ganska väl in på Christoffers utveckling de första åren som, förutom den försenade utvecklingen, var en relativt vanlig uppväxt.

Han började på förskola, där också en extra resurspedagog fanns för hans särskilda behov på grund av den sena utvecklingen. Vid 7 års ålder började han särskolan i en klass på 5-6 barn. Individualintegrering i reguljär klass fanns med i diskussionen vid skolplaceringen, men bl a på grund av brist på lämpliga klasser blev detta inget verkligt alternativ, vilket föräldrarna sedermera varit nöjda med.

Under Christoffers förskoleperiod fanns en förskolekonsulent från barnhabiliteringen som fungerade som ett slags kontaktperson för familjen. Hennes funktion var att länka mellan familjen och övrigt servicesystem, men också att vara bollplank och dialogpartner för föräldrarna. Denna funktion försvann i och med att Christoffer började skolan, med ett större avstånd som följd. När jag kom i kontakt med systemet gick Anders i andra klass, och kontaktpunkterna mellan aktörerna var då ganska få (familj - skolpersonal - barnhabiliteringspersonal - fritidshem). Under studiens gång tillkom en del

---

³ 8 personer intervjuade, totalt 12 intervjuer, under en tidsperiod på ca 1,5 år

aktivitet, och mot slutet av min kontakt hölls också en habiliteringskonferens, där alla involverade träffades och pratade om Christoffer och vad som skedde runt honom.

Vid min första kontakt fanns en del pågående aktivitet kring Christoffer och hans familj:

- Särskolan fyllde stor del av Christoffers vardag.
- En sjukgymnast från barnhabilitering var engagerad i fysisk träning av olika slag.
- En arbetsterapeut från barnhabiliteringen arbetade med att skaffa en dator till Christoffer att ha för skolarbete.
- En logoped från barnhabiliteringen hade Christoffer som ansvarsbarn, men var inte aktivt engagerad i arbete med honom under denna tid.
- Christoffer gick på ridning och bad en gång i veckan, ordnat via barnhabiliteringen.

Efter hand tillkom aktiviteter i form av att den fysiska träningen utökades, datorn anlände och togs i bruk av Christoffer, och logopeden från barnhabiliteringen förberedde arbete med honom.

Christoffers skoldag innebar ett arbete med inläring inom en rad olika områden. Inläringen, med sikte på att lära sig läsa, skriva och räkna, var en huvudinriktning för skolpersonalen. Samtidigt fanns här en bredare inriktning mot att kunna klara sig som vuxen individ, vilket konkretiserades med sådant som att lära sig klockan, att ha hand om pengar mm. En svårighet här var att Christoffer var relativt långsam med många saker. Arbetet med läsning, skrivning och räkning tog stor plats och involverade också flera aktörer, som föräldrar och arbetsterapeut från barnhabiliteringen.

Arbetsterapeutens roll i läs- och skrivinläringen var att föreslå och arbeta för att Christoffer skulle få en bärbar dator som skrivhjälpmedel, för att hantera de svårigheter hans dåliga handmotorik innebar. Arbetsterapeutens engagemang ledde till en utredning av Christoffers svårigheter och ett arbete för att motivera datorn som hjälpmedel, samt att se till så datorn kom på plats och introducerades hos honom. Därefter övergick arbetet med datorn i hög grad till skolpersonalen, som anpassade uppgifter, hjälpte honom att lära sig använda den mm. Ganska snart fungerade datorn som ett viktigt hjälpmedel för inläringen, och hans skrivande och läsande utvecklades.

I skolan arbetade man med individuella mål och planer. Man försökte på det sättet både individualisera arbetet med Christoffer och knyta det till mål som föräldrarna såg som viktiga. Både skolpersonal och föräldrar var också engagerade i skolarbetet. Skolan hade dock relativt stor självständighet att utforma såväl de konkreta uppgifterna som de övergripande målen, även om föräldrarna var informerade om och accepterade dem.

Parallellt med skolarbetet var flera personer engagerade i fysisk träning av olika slag. Det handlade om ridning, bad, styrketräning mm. Sjukgymnasten intog en viktig roll här, samtidigt som båda föräldrarna var engagerade och tränade och badade med honom.

Under min kontakt uppmärksammades att Christoffer hade fått allt svårare att gå. Detta föranledde dels medicinska utredningar och medicinering, dels nya former av fysisk träning. Här engagerades t ex personal från fritids i styrketräning med honom.

En del av träningen handlade inte i första hand om att utveckla hans fysiska förmåga, utan snarare om att förhindra att den försämrades, att det uppstod andra problem som kontrakturer (eller att de förvärrades) etc. Detta hölls under uppsikt av sjukgymnasten i samarbete med föräldrarna.

Till träningen och arbetet med Christoffers rörlighet hörde också anskaffandet av vissa hjälpmedel. Via habiliteringen anskaffades t ex en cykel till skolan som Christoffer kunde förflytta sig med, och därmed inte alltid bli efter sina kamrater.

Det fanns vidare ett engagemang kring Christoffers tal. En logoped från barnhabiliteringen hade vid ett tidigare tillfälle gjort en utredning av hans kommunikationssvårigheter, men vid denna tid fanns inga logopediska insatser, och i skolan fanns inga resurser för detta. I samband med en habiliteringskonferens vid slutet av studien planerades det för att logopeden skulle inleda ett mer aktivt arbete med talträning mm. Det arbete som senare verkställdes blev emellertid begränsat.

Doris⁴

Doris var en flicka med en helt normal spädbarnstid. Successivt under hennes uppväxt framkom diffusa förseningar och andra symptom på avvikande utveckling. Hon utvecklade inget tal och även i övrigt ett delvis avvikande kontaktbeteende. Efterhand fick hon också motoriska problem. Efter en ganska utdragen period av utredning och letande efter orsaker till fastslogs en diagnos när Doris var 5 år. Sedan tidigare fanns vissa insatser från barnhabiliteringen, men i och med diagnosticeringen utvecklades denna kontakt och hon fick under en period mer och möjligen mer fokuserade insatser.

Vid min första kontakt med Doris och hennes familj hade hon sedan ungefär ett år personlig assistans enligt LASS (Lag om assistansersättning, 1993:389), där brukaren själv, eller dennes ombud, är arbetsgivare. Flera personer delade på assistentarbetet, varav en stod för huvuddelen av arbetstiden och därmed

---

⁴ 12 personer intervjuade, totalt 21 intervjuer, under en tidsperiod på ca 1,5 år

intog en särställning i många avseenden. Assistenterna tillbringade hela dagen från ca kl 7 på morgonen tillsammans med Doris. Det innebar att de var med både i skolan, i hemmet och i andra miljöer på fritiden.

Det fanns inte mycket insatser från barnhabiliteringen. Doris hade haft flera sjukgymnaster tidigare, varav den senaste slutade under året dessförinnan av organisatoriska skäl. En ny gymnast hade nyligen tagit kontakt med familjen för att initiera ett arbete med Doris. Vidare hade familjen efterfrågat logoped, men vid detta tillfälle fanns ingen sådan kontakt. Det fanns en arbetsterapeut på habiliteringen som hade ett ansvar för Doris, men ingen pågående aktivitet som involverade henne. Under tiden närmast före min kontakt hade Doris varit på en specialenhet för en kommunikationsutredning. Den innebar en intensiv kontakt under en kort period.

Sedan ett halvår gick Doris i särskolan. Mellan läraren och kanske framförallt de personliga assistenterna, som var med under hela skoldagen, fanns tidigt en viss spänning. Det fanns en oklarhet om de ömsesidiga rollerna, och en oenighet om vad som var viktigt för Doris under skoldagen. Bland annat hade assistenterna tillsammans med föräldrarna å ena sidan och läraren å den andra olika åsikter om hur Doris skulle använda ett kommunikationshjälpmedel i skolan. Assistenten och föräldrar arbetade mycket med kommunikation via hjälpmedlet, men läraren såg inte detta som någon viktig del i skoldagen, utan betonade snarare sitt pedagogiska arbete som det viktiga i klassrummet. På ett något mer generellt plan hävdade läraren den professionella autonomi i att bestämma över skoldagen, medan föräldrar och assistenter i kontrast till detta ville engagera sig i och ha viss delaktighet i hur Doris skoldag skulle gestalta sig. Därför fanns relativt lite kontakt mellan föräldrar och klassläraren under det första året. Det förekom varken föräldrassamtal ("kvartssamtal") eller föräldramöten. Däremot hade föräldrar och assistenten under året vissa kontakter med skolledningen.

Efter det första året bytte Doris av organisatoriska skäl (platsbrist) klass, och flyttade till en annan skola i samma stad. I den nya klassen fick föräldrar och assistent genast en mycket annorlunda relation till lärare och resurslärare. Ett kreativt och stimulerande klimat uppstod snabbt. Mellan lärare och assistent formulerades efterhand en arbetsdelning och ett samarbete med ömsesidig respekt och ömsesidigt utbyte och lärande. Läraren delade också föräldrarnas och assistentens betoning av betydelsen att arbeta med Doris' kommunikation. En situation uppstod med ganska gemensamma uppfattningar deras delaktighet i skoldagens planering och innehåll, utan att rollerna för den sakens skull suddades ut eller blev oklara. När jag lämnade fältet verkade alla parter mycket nöjda med hur skolsituationen utvecklats.

Som nämnts hade Doris svårigheter att kommunicera, och använde ett hjälpmedel för detta, i form av enkla symboler att peka på. Det konkreta

utförandet och användandet formades i samarbete med en specialenhet, även om familjen börjat experimentera redan tidigare. Under hela den studerade perioden var kommunikation en viktig fråga, som de som var nära henne arbetade med. Det fanns som nämnts inte mycket arbete med kommunikation i skolan under Doris första skolår, men under det andra blev detta arbete en viktig aspekt även av hennes skoldag. På hösten under detta andra skolår hade Doris kontakt med specialenheten igen, och under våren därpå tillbringade hon ytterligare en kort period där, denna gång tillsammans med några kamrater. Senare påbörjade också en logoped på den lokala barnhabiliteringen ett arbete som fokuserade hennes kommunikation, där hon i huvudsak hade kontakt med Doris' lärare. Under hela tiden var assistenterna och familjen mycket engagerade i att använda och utveckla hennes kommunikation i vardagen.

Syftena med vistelserna på specialenheten beskrevs på lite olika sätt av olika individer. Personal på enheten betonade att det ska finnas klara frågor inför en kontakt, och att det är dem man arbetar med. Denna beskrivning av klara frågor delades till en del av andra, samtidigt som planeringen av vistelserna ibland beskrevs som ganska oklar. Några menade också att vistelser på specialenheten åtminstone delvis använts som ett slags ersättning för bristande logopedresurser i det lokala barnhabiliteringsteamet. Sammantaget fokuserades emellertid kontakten med denna specialenhet fokuserats på Doris kommunikation och utvecklingen av hennes kommunikationshjälpmedel. Man provade olika typer och varianter av symboler och sätt att använda dem, producerade material, och arbetade med att strukturera det konkreta användandet. Vistelserna uppfattades positivt av såväl föräldrar som assistenter och lärare. De som var med Doris på specialenheten fick se henne i nya situationer, fick se nya sidor av henne, och kunde få goda råd och tips av personalen mm.

Doris funktionshinder innebär att hon har ganska omfattande motoriska svårigheter. Vid början av min kontakt fick hon en ny sjukgymnast, som under hela tiden därefter arbetade med henne en gång i veckan. Efter en behandlingskonferens ett drygt halvår senare skedde också ett visst utbyte av erfarenheter och idéer mellan denna sjukgymnast och skolpersonal, lärare och idrottslärare.

Sjukgymnastens arbete inriktades på att öka Doris rörlighet och förmåga att använda sin motorik praktiskt (t ex kunna använda händerna mer). Andra syftet var att motverka och förebygga felställningar i rygg och leder och försämrade motorik, och även att utveckla hennes möjligheter till samspel och självständighet.

Vid min första kontakt fanns som tidigare nämnts, ganska få habiliteringskontakter, och en viss splittring i kontakterna. Efter hand förändrades denna situation. Sjukgymnasten blev kontaktperson för familjen,

en behandlingskonferens anordnades, och kontakterna mellan såväl hemmet och skolan som mellan barnhabiliteringen och skolan utökades. Framförallt skedde denna förändring i samband med att Doris bytte skola och lärare. Skolan utvecklades också till en central plats för samverkan.

En central roll i hela systemet av service intogs av assistenterna. Vid sidan av föräldrarna hade assistenterna de mest frekventa kontakterna med de övriga involverade runt Doris. De var förtrogna med hennes situation, och fungerade som en viktig informationskälla för andra när det gällde att forma olika insatser på ett konstruktivt sätt. Assistenterna hade också en central roll i att utföra eller möjliggöra en rad av de insatser som andra bistod med. T ex gällde detta kommunikationen, där assistenterna aktivt arbetade med hennes hjälpmedel och kunde möjliggöra för och hjälpa andra att via detta kommunicera med Doris.

En viktig funktion fylldes också av ett kunskapscentrum som finns på annan ort. Familjen kände förtroende för deras kunskap och kunde få råd om olika aspekter av Doris tillstånd, och också få information och kunskap om själva funktionshindret.

5. Organiserandet av stöd och service

De fyra fall som står i fokus i denna studie erbjuder en variationsrik och mångfacetterad empirisk verklighet. Under den aktuella tiden pågick ett flertal aktiviteter inom varje fall, och verksamheten genomgick också smärre förändringar. Insatser genomfördes, hjälpmedel anskaffades, provades och byttes ut, träningsformer utvecklades etc.

I intervjuerna blir servicen och dess organiserande synlig och tillgänglig genom de sätt den beskrivs, men också gestaltas, med språkliga medel. Det är denna språkliga gestaltning som står i fokus i hela avhandlingen. Detta kapitel kommer i huvudsak att handla om *beskrivningen* av servicen. Intervjuerna betraktas då som berättelser om en vardagsverklighet, som existerar utanför och oberoende av själva intervjutillfället. Frågan i det här kapitlet gäller vad det är för verksamhet som beskrivs. Hur och på vilka sätt är den ordnad och organiserad?

Själva organiserandet har emellertid i hög grad att göra med hur denna ordning tar form och skapas. Detta har då att göra med hur det som sker kan begripliggöras som just service och stöd. Det åstadkoms genom att vardagsverkligheten beskrivs på ett visst vis. Organiserandet blir synligt i hur beskrivningen tar form, och handlar därmed också om ett språkligt gestaltande. Fråga handlar då med andra ord om hur den ordnade verksamheten blir till och upprätthålls. Detta kommer att vara i fokus i nästa kapitel.

Intresset i det här kapitlet riktas alltså mot det sätt servicen beskrivs och träder fram i intervjuerna. Det handlar om hur ett konkret arbete ordnas och organiseras som service och insatser kring ett enskilt barn och dess familj. Verksamheten framträder som ett myller av saker som olika aktörer (föräldrar och personal) gör, med olika skäl och syften, med mer eller mindre samarbete med andra aktörer, och inte minst i interaktion med det funktionshindrade barnet. Samtidigt finns i myllret en ordning och organisation, som får den att träda fram som just stöd och service.

Kapitlets innehåll baseras på en analys av materialet inom varje fall, med avseende på vad det är man är engagerad i och vilka relationer man beskriver i samband med det. Förutom att fallen använts som analysenhet har ”projekt” identifierats och använts som enheter för tematisering och kontrast.

Projekt

För beskrivningen av verksamheten kring de enskilda barnen och deras familjer framträder själva aktiviteten som det grundläggande. Det är utifrån att betrakta det som pågår - som olika personer är engagerade i och berörs av - som en organiserad verksamhet blir begriplig. Själva aktiviteten framträder i materialet som ett ”skelett” kring vilket relationer byggs upp, positioner intas och samspel utvecklas.

Dessa aktiviteter framträder i intervjumaterialet i form av en mängd beskrivningar och berättelser. De blir synliga i olika sammanhang och på olika sätt. Till exempel beskriver en logoped sitt arbete med Doris så här:

... min bedömning var av det jag såg av henne här att hon inte är mogen för detta just nu, utan då föreslog jag att fortsätta jobba med pictogram, jobba mera med pictogram och vi visade hur man kan använda dem i en leksituation, hur man kan använda dem när hon ska äta för att visa vad hon vill ha, ja, vad hon vill välja och ha till mellanmål /.../ gjorde iordning det som en kommunikationskarta, så vi gjorde flera såna praktiska saker som dom kunde använda hemma, och gav förslag på hur dom kunde jobba vidare med pictogrammen... (E 549)¹

Logopeden arbetar bland annat genom att hon ”visade hur man kan använda [pictogram] i en leksituation”. Hon instruerar andra som ska arbeta mer konkret med barnets pictogram. Insatsen består av att möjliggöra detta arbete genom kunskapsöverföring. Men engagemanget stannar inte där. Hon har också producerat material som kan användas, genom att göra i ordning en ”kommunikationskarta” och andra ”praktiska saker som dom kunde använda”. Hon sysslar både med kunskapsöverföring och produktion och anpassning av fysiska hjälpmedel, men med ett och samma syfte.

Andra intervjupersoner beskriver aktiviteter som på olika sätt knyter an till logopedens berättelse. Här berättar Doris assistent om något av det hon gör tillsammans med barnet:

I: Men som jag förstår det kommer du in här också, att så att säga hjälpa henne kunna säga ifrån och vara en egen individ

Ass: Mm

¹ Transkriptionen i intervjuцитat och utskrift från möten är anpassad för att öka läsbarheten, snarare än för att representera större detaljrikedom, som t ex pausers längd, avbrutet tal, etc. I de fall det behövs betecknas intervjupersonen med en förkortning som avser deras yrkes- eller föräldraroll och intervjuaren med ”I”. Tre punkter (...) används i början av citat för att ange att det är ett utsnitt ur en längre talsekvens, i slutet av citat för att ange att talsekvensen fortsätter, och inuti citat för att markera kortare pauser. Tre punkter mellan snedstreck (/.../) indikerar att ett obestämt antal ord skurits bort. Hakparenteser ([I: mm]) används vid något tillfälle för att markera inskjutna kortare inpass från intervjuaren. Svårtytt eller ohörbart tal markeras som [ohörbart] och avser en sekvens som motsvarar något eller några ord. Numrering av turer används i några fall för att förenkla referenser i texten. Numret efter citatet refererar till det ”Element” i studiens databas från vilket det hämtats, och är unikt för varje citat.

- I: Hur tänker du om det, hur gör du det?
 Ass: Ja, det har väl varit mycket att man har börjat jobba med de här pictogrammen bland annat
 I: Ja
 Ass: För hon har ju sin egen lilla pärm där hemma, där hon har blivit jätteduktig, där hon då har dom viktigaste bilderna, där hon har saker som hon tycker är kul att göra, hon älskar att sitta och titta i den här pärmen, sen så då peka, som det var nån gång hon hade pekat på telefonen, och sen pekade hon på farmor och farfar, så hon ville ringa till farmor och farfar...
 (E 628)

Assistenten arbetar med hjälpmedlet i en vardaglig kontext, där det relateras till vad barnet tycker är roligt och till personer som hon känner (farmor och farfar). Både assistenten och logopeden är med andra ord engagerade i aktiviteter och insatser som nära knyter an till varandra utan att vara exakt lika.

Den helhet som dessa aktiviteter och insatser (eventuellt tillsammans med ytterligare andra) utgör kallar jag för *projekt*. Projekt är en helhet skapad på en analytisk nivå strax ”över” det empiriska materialet, som ett resultat av en tematisering av intervjumaterialet. Begreppet refererar till ett antal beskrivningar av insatser och arbete, som knyter an till varandra eller berör likartade fenomen i relation till barnet eller familjen. De beskrivna insatserna är relaterade antingen genom att själva aktiviteterna hänger samman, eller genom att resultaten av dem berör varandra. Ett projekt förstås vidare som något som har en relativt konkret inriktning, samtidigt som det i mitt sammanhang oftast inte har någon definierad slutpunkt.

Begreppet projekt refererar till något i intervjupersonernas erfarenhetsvärld som beskrivs i intervjuerna. Det finns därmed en dubbelhet i begreppet. Det är både en summering av något som antas existera i intervjupersonernas vardagsvärld utanför intervjusituationen (Kvale, 1996; Miller & Glassner, 1997), och av något som gestaltas och konstrueras i intervjusituationen (Potter & Wetherell, 1987; Wetherell, 1998).

Denna dubbelhet är emellertid ingen tillfällighet, utan har att göra med att det är organiserandet som är i fokus. Beskrivningen i intervjusituationen innebär att en version av vardagserfarenheten konstrueras, som gör denna erfarenhet begriplig och ger den sammanhang och mening. Innehållet i intervjupersonernas beskrivningar refererar till praktiken utanför intervjusituationen, men det specifika sättet som beskrivningen framställs på hör hemma i intervjun. Detta specifika sätt tjänar syftet att framställa praktiken ”som” service och insatser. Praktiken begripliggörs i intervjun, och får sammanhang och mening just som en organiserad verksamhet i form av stöd och service. Eftersom organiserande i denna avhandling ses som ett skapande av (gemensam) begriplighet, är det just denna version av vardagserfarenheten som är av intresse. Organiserandet sker just i ett specifikt sätt att ”prata praktik”.

”Projekt” refererar alltså till en beskrivning av vardagsfarenheten, som organiserar den som service och insatser. Beskrivningen utgör en språklig version av praktiken, anpassad både till den aktuella intervjusituationen och till den praktiska verksamheten utanför intervjusituationen (Collier, 1998). Dubbelheten gör det då möjligt att resonera både om praktiken och om den språkliga framställningen. Resonemanget om praktiken handlar om hur servicen är ordnad och hur dess gestalt ter sig, medan analysen av det språkliga begripliggörandet handlar om hur det som sker överhuvudtaget begripliggörs som ordnad ”service”, dvs om själva organiserandet som process.

De projekt som identifierats i det empiriska materialet är på flera sätt mycket varierande. Det finns tydliga och mindre tydliga projekt, längre och kortare, mer sammanhållna och mindre sammanhållna, projekt med intensiv aktivitet och sådana med relativt liten osv. Projekten innehåller och ger plats åt beskrivningar av flera olika aktiviteter, som på något sätt hänger ihop. Olika aktiviteter och aktörer kan till exempel beskrivas som mer eller mindre beroende av varandra. Detta beroende är en viktig dimension för att gruppera olika aktiviteter i projekt.

Med Thompsons (1971) diskussion av olika typer av beroenden kan beskrivningen av relationerna nyanseras. Han skiljer på tre typer:

- Med *samlad beroende* menas att resultatet av en verksamhet bygger på varje enskild aktörs insats, samtidigt som aktörerna inte är inbördes beroende av varandra.
- *Sekventiellt beroende* handlar om att först gör en aktör något, varpå nästa aktör ”tar över”. Beroendet är då större, och aktörerna inbördes beroende på ett annat sätt.
- Slutligen innebär *ömsesidigt beroende* att man samtidigt är engagerade i olika aktiviteter som är sinsemellan beroende även när det gäller själva utförandet.

I Doris-exemplet ovan kan man förstå beroendet som närmast sekventiellt. Logopedens arbete med kunskapsöverföring och ordnande av praktiska saker är användbara för assistenten för att hon ska kunna gå vidare med sitt arbete. Assistentens arbete bygger delvis på logopedens.

Inom den helhet som ett projekt utgör finns det oftast någon form av beroende mellan olika aktiviteter och insatser. Däremot framträder de olika projekten som i betydligt mindre grad beroende av varandra. Att beskriva knippen av aktiviteter som projekt innebär med andra ord att försöka fånga en ojämn fördelning av relationer mellan den mångfald av aktiviteter som beskrivs. Med begreppet ”lös koppling” (Orton & Weick, 1990; Weick, 1979) handlar det om att projekten framträder som sinsemellan relativt distinkta områden, inom vilka aktiviteter är betydligt tätare relaterade och påverkar varandra mer,

jämfört med relationen mellan projekt. Samtidigt är tätheten i relationerna en gradfråga. Rimligen kan inga aktiviteter som berör samma individ vara fullständigt oberoende.

Kring Doris finns, förutom det ovan beskrivna kommunikationsprojektet, en del insatser som berör hennes fysiska rörlighet. Bland annat beskriver sjukgymnasten på barnhabiliteringen ett arbete med motorisk träning tillsammans med henne. Samma assistent som ovan är också engagerad i något som beskrivs som ”motorik” där hon har en viss kontakt med sjukgymnasten. De pratar tillsammans om vad Doris kan och har problem med, vad hon skulle behöva träna och hur det skulle kunna gå till. Assistenten beskriver sin aktivitet bland annat så här:

I: Jag tänkte framåt, om man säger fram till sommaren, vad blir det, fyra månader, vad tror du är viktigt, vad kommer du, vad förväntar du dig, vad kommer du att fokusera, vad kommer att vara viktigt i ditt jobb fyra månader framåt?

Ass: Mm, vi är ju då väldigt inriktade på det motoriska, träna på det här att äta själv, som jag sa häromdan när vi var ute och cyklade, tänk dig sen till sommaren Doris, då kommer du att cykla omkring var som helst utan nån hjälp, bara en sån grej att peppa henne till tusan att hon kanske känner att hon har ett mål, att wow då när hon kommer ner till sommarstället då, i somras kunde jag inte cykla helt själv, i sommar när jag kommer ner kan jag visa alla där att jag kan cykla själv, såna mål är det ju rätt mycket att det vi håller på att jobba med, det ska vi, det ska liksom bli bra så folk som inte träffar Doris så ofta ska verkligen kunna se skillnad /.../ och sen att man får jobba vidare på det där att hon får komma tillbaka till att använda sina pictogram, att peka när hon ska gå på toaletten och då sen att få henne helt torr, det blir ju ett mål framåt i tiden...

(E 658)

Assistenten hjälper Doris lära sig cykla och bemästra cyklandet. I jämförelse med hur hennes aktivitet ovan var beroende av logopedens, genom hennes kunskapsöverföring och konstruktion av praktiska hjälpmedel, framstår aktiviteten här som mindre betydligt mindre beroende av det sjukgymnasten gör. Man kan snarare tala om ett ”samlat beroende” i Thompsons termer. Det totala utfallet av den motoriska träningen påverkas av båda, men den enes handlande påverkas i liten grad av den andres, eller mer specifikt, ingen av dem verkar för sitt eget handlande beroende av vad den andre gör. Därmed inte sagt att det inte kan finnas ett givande utbyte dem emellan.

Assistenten är emellertid också engagerad i Doris kommunikation, och arbetar med att hon ska använda sitt kommunikationshjälpmedel när hon ska gå på toaletten. Assistenten är alltså en aktör som är engagerad i mer än ett projekt. Projekten sammanstrålar i hennes vardag och konkreta varande tillsammans med barnet. I berättelsen är de emellertid lite åtskilda, och det är snarast så att element från dem båda läggs sida vid sida. Cyklandet handlar om motorisk

träning, men kommunikationshjälpmedlet ("pictogrammen") är relaterat till toaletten. Projekten strålar samman i assistentens arbetsdag och i henne som person, men detta innebär inte med nödvändighet att de integreras på ett mer fundamentalt sätt, utan framträder som relativt distinkta fenomen.

Vilka projekt finns då kring de olika barnen och familjerna? Tidigare har fallen beskrivits med en kort historia. Renodlas beskrivningen till de projekt som identifierats och konstruerats på ovanstående sätt blir resultatet följande lista.

Anders

- *Förskolestart*

I början av min kontakt planerades att Anders skulle börja i förskolan. Detta projekt handlade om att en assistent skulle finnas på förskolan, personalen skulle vara informerad och beredd osv. Vidare handlade det om att få en förskoledag som var konstruktiv och med en rimlig struktur, där både träning, lek och vila fick sin plats.

- *Matning*

Varje måltid tog i början av min kontakt lång tid för Anders. Detta berodde dels på hans problem med att behålla maten, dels på själva matningsproceduren (via en knapp i magen), och dels på hans allergi som ställde stora krav på själva maten. Projektet innebar att försöka minska ner tiderna, och frigöra tid både för Anders själv, för föräldrarna och för förskoleassistenten.

- *Hantering av medicinska problem*

Anders hade en del problem som betecknades som medicinska, som t ex epilepsi. Det som skedde kring dessa problem handlade om undersökningar, inläggningar på sjukhus, medicinering samt vardagligt hanterande av problemen (inklusive att man informerade och informerades om detta).

- *Hjälpmedel*

Projektet innefattade en rad olika typer av hjälpmedel som fyllde framförallt tre olika funktioner. Det handlade om sådant som hjälpte och stödde Anders i olika fysiska positioner, framförallt när det gäller att kunna sitta. Vidare handlade det om saker som fungerar som träningsredskap. För det tredje var det saker som underlättade familjens vardag. Många hjälpmedel fyllde mer än en funktion. Detta kan betraktas som ett och samma projekt dels för att det är ungefär samma personer som framträder här, och dels för att det finns en likartad tematik i de beskrivna skeendena.

- *Träning och stimulans*

Flera personer var engagerade i att stimulera och träna Anders med fokus på olika funktioner. Stimulans och träning syftade till att stödja hans generella utveckling, men fokuserade även vissa funktionsområden (motorik, sinnen). Här var i första hand föräldrar, förskoleassistent, sjukgymnast och specialpedagog aktiva, men även andra deltog på olika sätt.

Berit

- *Motorisk träning*

Projektet hade en historia från Berits första tid, och handlade om att dels stimulera och träna hennes allmänna motoriska förmåga, och dels att förhindra försämring eller sekundära svårigheter som felställningar av leder och skelett. Projektet innehöll, som nämnts, efterhand en konflikt kring familjens engagemang i träning med hjälp av ett fristående institut. Efterhand som denna träning utvecklades kan man möjligen prata om två olika projekt kring motorisk träning, som stod i konflikt med varandra. Engagerade personer var sjukgymnast från habilitering, föräldrar samt förskoleassistent, samt vid vistelser på träningsinstitutet även personal där.

- *Matning*

Detta projekt pågick under den senare delen av min kontakt, och fokuserade Berits sätt att äta. På grund av motoriska svårigheter fick Berit mycket av sin mat via sond. Projektet handlade om att sluta med detta, och övergå till ordinärt matintag och ordinär mat. Involverade personer var framförallt förskoleassistent och föräldrar.

- *Operation*

Detta handlade som vi sett om en ortopedisk operation för Berit. Denna fråga var aktuell under ganska lång tid. Projektet innebar kontakter mellan Berit, föräldrar, sjukgymnast, ett flertal läkare från habilitering och ortopediska enheter m fl för bedömningar av Berits problem mm. En operation genomfördes också mot slutet av min kontakt. Samtidigt väcktes en fråga om ett eventuellt behov av ytterligare operativa ingrepp.

- *Hjälpmedel*

Här handlade det framförallt om hjälpmedel med specifika syften som att Berit t ex skulle kunna sitta (dvs. stolar av olika slag). Även en rad andra saker kom till användning i olika sammanhang. Projektet engagerade i huvudsak arbetsterapeut och sjukgymnast från habiliteringen, föräldrar samt förskoleassistent.

- *”Permobil”²*

Detta är tekniskt sett ett hjälpmedel, men det kan finnas skäl att betrakta det som ett separat projekt. Ett skäl är att det hade en annan karaktär än det som annars dominerade hjälpmedelsprojektet. Vidare initierades det av föräldrarna, och inte av habiliteringspersonal.

Projektet handlade om att Berit skulle få en elektrisk rullstol som hjälpmedel för att kunna förflytta sig. Det stora problemet som var det första som kom upp och som tog en hel del tid och möda, handlade om att hitta och utforma ett sätt så hon kunde styra den. Detta var ett avsevärt problem, med de motoriska svårigheter Berit hade.

² Permobil är ett märke på en motoriserad, elektrisk ”rullstol”. Beteckningen används ofta som en alldaglig beteckning på ”elrullstolar”, och var den beteckning som aktörerna här använde

- *Kommunikationsträning*

Detta var ett mindre projekt som syftade till att utveckla kommunikationshjälpmedel för Berit. Det första steget i detta handlade om att använda signalsystem för enkla svar (ja och nej). En annan aktivitet var att försöka hitta styrmedel till dator för henne. Projektet innebar ett aktivt prövande av detta i början av min kontakt, men aktiviteten minskade efterhand, och projektet kom att hamna i bakgrunden.

Christoffer

- *Träning av rörlighet och styrka*

Här handlade det om Christoffers fysiska status, och det som skedde var i huvudsak träning i olika former. Syftet var dels att utveckla hans motoriska förmåga, och dels att motverka och kontrollera komplikationer som kontrakturer etc. Det var ett brett projekt, som på något sätt engagerade de flesta aktörerna kring Christoffer. Sjukgymnasten intog emellertid en central ställning.

- *Skolarbete med läs- och skrivinlärning*

Skolprojektet handlade om att Christoffer skulle lära sig saker. I fokus stod hans läs- och skrivinlärning. I projektet deltog inte bara skolan, utan också föräldrar och i viss utsträckning arbetsterapeuten genom hjälpmedel för skolvardagen, speciellt vad gällde läsande och skrivande.

- *Stärka självkänsla*

Detta något mindre projekt relaterade i viss mån till båda ovanstående. Christoffer hade varierande grad av motivation i sin träning och i sitt skolarbete. Flera aktörer såg särskilt till denna motivation, och försökte arbeta för att stärka den och Christoffers självkänsla, bland annat genom att modifiera träning och sätt att arbeta med läs- och skrivinlärning.

- *Utveckla talet*

Detta projekt handlade om att utveckla Christoffers förmåga att kommunicera klarare med sin omgivning. Projektet förknippades med logopedinsatser. Emellertid är fanns det under denna tid inte mycket aktivt arbete från någon logoped, vilket innebar att aktiviteten inom projektet var låg. Det fanns dock ett engagemang och en förväntan från flera aktörer på större aktivitet.

Doris

- *Kommunikationsträning och kommunikationshjälpmedel*

Doris använde ett kommunikationshjälpmedel, som formades och provades ut med hjälp av en specialinstitution. Kring detta fanns ett aktivt arbete, med syfte att Doris skulle kunna kommunicera friare och kunna göra egna val. I arbetet ingick att utveckla användandet av hjälpmedlet, men också att utöka hennes kommunikationsrepertoar.

- *Motorisk träning*

I den motoriska träningen med Doris var framförallt en sjukgymnast från barnhabilitering och assistenter var aktivt engagerade. Träningen skedde både vid särskilda träningsstillfällen och inbakat i den dagliga samvaron tillsammans med assistenterna.

- *Forma skolarbetet*

Skolsituationen kännetecknades av motstridiga åsikter om vad som skulle ingå i skolarbetet, och vad assistentens roll skulle vara. Den konkreta fråga som fanns i centrum var vilken roll Doris kommunikationshjälpmedel skulle spela i skoldagen. Från att till att börja med ha handlat om användandet av kommunikationshjälpmedlet över huvud taget, kom frågan med i hennes nya klass att handla om hur man konkret kunde arbeta med hjälpmedlet i skoldagen. Kring denna fråga ville skolpersonalen också ha hjälp av barnhabiliteringens logoped.

Projektens struktur

När aktiviteten kring barnen och familjerna beskrivs som projekt skapas en plattform för en snabb överblick över servicens gestalt. Servicens leveranspunkt är visserligen varierad och utan formell struktur, men det finns ändå flera generella drag värda att notera.

Beroendet mellan olika aktiviteter var som nämnts viktigt när gällde att identifiera och konstruera projekt. Bland alla de olika beroenden som blivit synliga dominerar de två formerna samlat och sekventiellt beroende. Det samlade beroendet handlar om att man delar inriktning och målsättning, men utför det man gör relativt autonomt. Så är ofta fallet när mer än en person är engagerad i någon form av träning. Här finns emellertid också ofta episoder och situationer med mer utbyte mellan individerna. Därmed närmar det sig ett sekventiellt beroende. I dessa fall handlar det om ofta kunskapsöverföring, information om kartläggningsresultat, konsultation och liknande. Förutom detta finns sekventiellt beroende kring hjälpmedel och andra fysiska ting. Någon ska ta fram, anpassa, tillhandahålla en viss sak, som någon annan är beroende av för en viss aktivitet. Ömsesidigt beroende är däremot betydligt mer ovanligt. De berättelser där det finns handlar om när man engagerat sig i problemlösning tillsammans med någon annan. Ofta är det kring fysiska ting, komplicerade hjälpmedel eller datorer, som detta utspelar sig.

Så långt handlar det om projektens inre struktur. När det istället gäller hur olika projekt ordnas i förhållande till varandra, har det redan konstaterats att de är relativt oberoende. Det är sällsynt att projekt bygger på varandra. De delar en gemensam generell inriktning, mot att barnet ska utvecklas och både det och familjen ska kunna leva ett bra liv. Någon mer konkret övergripande uppgift finns emellertid inte, vilket innebär att det till och med är tveksamt

om de generellt kan sägas vara samlat beroende. Vidare finns ganska få kontaktpunkter mellan olika projekt. Projekten konstrueras och drivs s a s ”inifrån”. De personer som är involverade kan naturligtvis ha kontakt på olika sätt, men när det gäller själva projektet är man relativt oberoende. Denna lösa struktur hör bland annat samman med att de flesta aktörerna sällan får återkoppling på sitt arbete. Vidare är konkreta samarbetsprojekt mellan barnhabilitering och skola relativt sällsynta.

Samtidigt finns naturligtvis enstaka punkter och tillfällen med mer kontakt mellan olika projekt. De tydligaste exemplen är när assistenter är engagerade i flera projekt (ofta av träningskaraktär) eller föräldrar som är involverade i olika funktioner och roller i servicen. Vidare kommer flertalet projekt på tal inom ramen för ISP-möten eller på behandlingskonferenser. Den kontakt som finns mellan projekt kring ett barn går normalt via dessa individer och tillfällen.

Sammanfattning

De olika aktiviteter som sker inom servicen till det enskilda barnet och dess familj ordnas som projekt. Ett projekt innebär ett kluster av relaterade aktiviteter, som aningen hänger samman i själva utförandet, eller när det gäller resultatet och konsekvenserna. Normalt finns ett visst beroende mellan olika aktiviteter inom projektet. Inom ett projekt hör då aktiviteter ihop i högre grad än vad fallet är mellan olika projekt.

Inom varje fall har 3-6 projekt identifieras. Tillsammans bildar de en löst sammanhållen struktur, där det gemensamma syftet i huvudsak finns som en generell inriktning. De olika projekten är relativt oberoende av varandra, och det finns kontakt mellan dem i huvudsak i vissa knutpunkter (som via assistenter eller på möten).

6. Organiserandets mikronivå

Service till de enskilda barnen och deras familjer är ordnad i projekt, inom vilka aktiviteterna är tätare relaterade än vad fallet är mellan projekten. Beskrivningen av dessa projekt och deras relationer svarar på frågan vad servicen är för verksamhet, och hur den framträder. Det är en beskrivning av en ordning och en struktur i det myller som den konkreta vardagen utgör, där handlingar på avstånd i tid och rum knyts samman till ”service och stöd” till ett enskilt barn och dess familj.

Nästa fråga handlar om hur denna ordning skapas och upprätthålls. För att kunna belysa detta krävs en mer närgående granskning av hur det går till när beskrivningen tar gestalt. Frågan handlar om hur olika aktiviteter begripliggörs som just insatser, som kan ordnas på olika sätt. Det handlar om hur de blir till insatser över huvud taget, i en specifik version av vardagsverkligheten som träder fram i intervjuer och på möten. Enligt denna version är det som sker begripligt och rimligt, och dessutom just insatser i verksamheten kring ett visst barn. Det handlar med andra ord om organiserandets mikronivå, där en verksamhet etableras och blir till.

Det sätt som detta begripliggörande blir synligt i det empiriska materialet är via språkliga gestaltningar i intervjuer och på observerade möten. Naturligtvis är detta bara en aspekt av organiserandet. Det finns också en konkret praktik, där personalen arbetar direkt med barnet eller rådgör med föräldrar och annan personal.

Det är emellertid i språket som dessa konkreta handlingar ges innebörd och mening. Genom de sätt som man pratar om praktiken utvecklas dess innebörder både för de involverade och för andra som inte direkt deltar i det konkreta arbetet. Handlingar ges mening och knyts till syften och till andra handlingar. Det skapas förväntningar aktörerna emellan. Med de språkliga gestaltningarna skapas då det samarbete som krävs för att kunna utföra och vidmakthålla insatser. Verksamheten ordnas och stabiliseras. Praktiken organiseras som ”service till barnet och familjen”. Även de personer som inte direkt är involverade i att t ex leka med Anders med olika stimulerande leksaker, uppfattar detta som träning och stimulering av hans sinnen och fysiska förmågor. Det blir en begriplig och kommunicerbar realitet, och en viktig del av verksamheten kring honom och hans familj.

I intervjuer och på möten skapas och används alltså språkliga verktyg för att beskriva och begripliggöra det som sker. En undersökning av hur organiserandet på denna mikronivå i detalj går till handlar om att närmare granska hur dessa språkliga verktyg ser ut och hur de används.

Språkliga förpackningar

I intervjuerna beskrivs en lång rad aktiviteter som man är engagerad i. Beskrivningen av det som utgör ”insatser” och som är delar i verksamheten kring barnet och familjen, baseras normalt på någon form av beteckning. Den kan vara mer eller mindre tydlig, och kan finnas i flera varianter. Ett av projekten kring Christoffer kan tas som exempel för att närmare granska hur det ser ut. Det handlar om att Christoffer går dåligt, och sjukgymnasten (Sjg) har påbörjat styrketräning med honom för att åtgärda detta.

- Sjg: Jaa, både dom i skolan och föräldrarna eller om dom i skolan hade pratat med föräldrarna och sagt att varför går han så [dåligt], så borde jag ju ha tänkt till att det gör han naturligtvis för att han har dålig styrka, nu måste jag ta tag i och göra nånting åt det här, och egentligen om jag ska vara lite självkritisk så skulle jag kunnat ha startat med det mycket tidigare
- I: Jag får en sån, min bild av det är också att det har inte varit så att dom har ställt såna frågor, att det har inte kommit den typen av signaler, eller?
- Sjg: Eftersom jag kände mig lite ertappad när jag satte igång med det så har det säkert kommit signaler som inte har riktigt fått komma till ytan riktigt
- I: Mmm, ok, min andra tanke där var att kanske är det så att det finns ett antal människor då, som föräldrarna, som skulle ha kunnat sagt då, som kanske till och med har tänkt det, men av olika anledningar inte sagt nåt, kan det finnas nåt sånt, olika anledningar att man inte säger, att det inte finns tillfälle, att det inte är så viktigt eller
- Sjg: Jag tror inte dom har sett, dom har sett symptomen men dom har inte sett vad det var som orsakade dom
- I: Just det
- Sjg: Utan plötsligt så insåg jag, hjälp, det är bristande styrka
/.../
- Sjg: Där var, där är ju ens yrkeskunskaper viktiga på det viset att man försöker använda dom när man ser symptomen, för det tyckte jag ju att han hade styrketräning när han red och när han simmade, men så till slut insåg jag att det räckte inte
- I: Mm mmm
- Sjg: Kände jag mig som sagt lite ertappad, kände att jag hade inte gjort tillräckligt ändå
(E 1117)

I historien berättas om hur en insats kommer till. Berättelsen börjar med en problemupplevelse som flera kring barnet har, där man upplever att Christoffer ”går dåligt”. Denna beskrivning har emellertid ännu inte gett anledning till några speciella insatser. Det är först när sjukgymnasten fokuserar detta och

”tänker till” som en första insats kommer till. Som ett svar på frågan varför han går dåligt, formulerar sjukgymnasten att han har ”dålig styrka”. Detta är en förklaring och en tolkning av vad den första formuleringen ”går dåligt” innebär.

Formuleringen är betydelsebärande och konsekvensrik, och tillräcklig för att en insats ska övervägas och sedan genomförs. Direkt efter att formuleringen presenterats säger sjukgymnasten att ”nu måste jag ta tag i och göra nånting åt det här”. ”Dålig styrka” ersätter här den ursprungliga formuleringen ”går dåligt” och öppnar samtidigt för handling. Problemet har tolkats och transformerats, och en insats kan skapas.

Den nya beteckningen ”dålig styrka” innebär också att en viss aktör implicit förknippas med problemet. Det här är något som en sjukgymnast ska göra något åt. Det blir ett ”sjukgymnastiskt” problem, som sjukgymnasten har på sitt ansvar att åtgärda. Ansvar fördelas på ett specifikt sätt när den dåliga styrkan träder in som en tolkad version av Christoffers beteende.

Konstruktionen av insatsen kan beskrivas som att en sjukgymnastisk tolkningsrepertoar kommer till användning. Ur denna hämtas och anpassas en användbar beteckning. Den är vardagsnära, inte något fackuttryck, och inte heller jargongmässig. Ändå hör den ihop med ett visst språkbruk i hela berättelsen, som ger både den och sammanhanget specifika innebörder. Den första formuleringen, ”går dåligt”, betecknas som ett ”symptom”. Något senare i citatet refererar sjukgymnasten till en professionell problemlösning, där ”yrkeskunskaper” används för att förstå ”symptom” och bedöma insatser. Det som används kan beskrivas som (delar av) en sjukgymnastisk orienterad vokabulär, organiserad runt motoriska förmågor, träning av dessa, och sjukgymnasten som en professionell aktör. Med andra ord är det en sjukgymnastisk tolkningsrepertoar. Beteckningen ”dålig/bristande styrka”, hämtad från denna repertoar, blir en central del i den språkliga konstruktionen av en insats.

Det som sker kan förstås som det professionella handlandets betecknande och inramning (Schön, 1983, 1987). I betecknandet särskiljs något som ett fenomen eller problem som ska hanteras eller lösas. Samtidigt kommer en viss förståelseram till användning, där det betecknade blir meningsfullt och begripligt. ”Dålig styrka” betecknar det fenomen som ska hanteras, och kan ersätta beskrivningen Christoffer ”går dåligt” genom att gåendet förstås som en fråga om styrka, snarare än t ex ledbesvär eller ovilja. ”Dålig styrka” är det som kan och ska hanteras av en professionell sjukgymnast.

Schön betonar den konstruktiva sidan av denna process. Mening och begriplighet skapas, snarare än upptäcks. I exemplet framställs emellertid

fenomenet som faktiskt existerande, oberoende av sin beteckning. Det beskrivs som ett ”symptom”. Här skapas med andra ord inte bara fenomenet, utan också dess fakticitet och objektiva status.

Som antytts har betecknandet praktiska konsekvenser, i och med att ansvar fördelas. Formuleringen ”bristande styrka” är associerad med sjukgymnasten som företrädare för det professionella kunskapsfält inom vilket den identifierats. Talaren framträder som sjukgymnast, och som någon som har ansvar för att agera i relation till fenomenet. Ansvaret träder också fram i berättelsen i form av ett dåligt samvete, att talaren känner sig ”påkommen”.

De praktiska konsekvenserna går emellertid längre än så. I själva beteckningen ”bristande styrka”, finns en lösning implicerad, ”träning för att öka styrkan”. I intervjun är denna implicita lösning helt självklar och oproblematisk. Det sätt som en lösning på detta sätt impliceras kan förstås som en funktion av den specifika, sjukgymnastiska, tolkningsrepertoar som används. Både ”bristande styrka” och ”träning” finns inom och knyts samman inom dess ram. Beteckningen av ett problem ”pekar på” formuleringen av en adekvat lösning. Att beteckna fenomenet som ”bristande styrka” har alltså omedelbart öppnat för styrketräning (eller mer specifikt, gåträning) på ett sätt som ”svårt att gå” inte gör.

Citatet illustrerar några centrala aspekter av hur insatser och därmed projekt tar form i intervjuerna. En språklig förpackning skapas för insatsen eller projektet genom att en beteckning förknippas med paket av betydelser och konsekvenser. Beteckningen får sin innebörd och mening genom att förstås inom (och skapas från) en viss språklig kontext eller tolkningsrepertoar.

När denna språkliga förpackning väl konstruerats blir den också tillgängligt för andra aktörer. Den fungerar som en gemensam resurs för att begripliggöra det som sker kring barnet och familjen, och för att tala om och orientera sig i verksamheten. Gåträningen framträder t ex i en intervju med Christoffers föräldrar:

M: ...[han] har /../ börjat få gymnastik, alltså gåträning mer på fredagar

P: Via sjukgymnasten på habiliteringen

M: Jaa, och det tror jag också är väldigt bra för honom, eller det är ju jättebra för honom
(E 1169)

Beteckningen med associationen till sjukgymnasten fungerar som en resurs för föräldrarna för att beskriva vad som pågår. Gåträningens språkliga förpackning är alltså tillgänglig för aktörer även utanför den praktik som den specifika insatser utgör, och fungerar som ett smidigt sätt att prata om den. Varje enskild aktör behöver då inte känna till alla detaljer i vad som faktiskt görs. Med hjälp av förpackningen skapas på ett praktiskt sätt en beskrivning av servicen och dess innehåll.

Att gåträningen är något som föräldrarna känner till utesluter emellertid inte existensen av andra sätt att beteckna och agera kring samma fenomen. Föräldrarna berättar om Christoffers svårigheter att gå, men betecknar och tolkar det även på ett delvis annat sätt:

... han hade en omgång förra vintern när han hade väldigt svårt att gå, han kom knappt ur sängen på morgnarna och så där, så han var påtagligt stel ... (E 1629)

Detta sätt att beteckna fenomenet som ”påtagligt stel” är annorlunda än sjukgymnastens ”bristande styrka”, och kombineras i berättelsen också med andra konsekvenser, nämligen medicinsk undersökning och medicinering mot ledinflammation. ”Påtagligt stel” blir en del i en något annorlunda språklig förpackning, med andra handlingskonsekvenser och insatser än ”bristande styrka”. Samtidigt står den inte i något motsatsförhållande till den tidigare, utan de båda kan tvärtom vara ömsesidigt förstärkande.

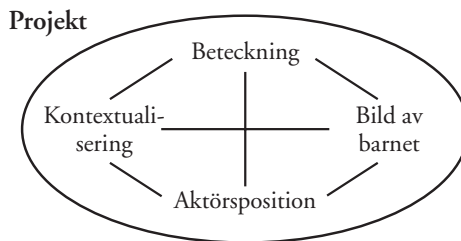
Projekt och insatser tar alltså gestalt och organiseras i och med hjälp av språkliga förpackningar. Det är med hjälp av dessa konstruktioner som praktik etableras och vidmakthålls som just service och insatser. Den konkreta praktiken ges en inramning och begriplighet. Den förståelse som förpackningen kommunicerar och ger upphov till skapar förutsättningar för att upprätthålla en pågående verksamhet. Aktörernas förväntningar på varandra och på projekten specificeras. Förpackningarna fungerar som organiserande resurser genom att begripliggöra aktiviteter både för de som är direkt involverade i dem, och i hela verksamheten kring barnet och familjen.

Aspekter av organiserandet

Skapandet och användandet av språkliga förpackningar innebär ett organiserande genom skapande av en kommunicer- och delbar begriplighet. I denna process vävs beteckningar av aktiviteter och situationer samman med en beskrivning av vad det är för sammanhang man agerar inom, och med en gestaltning av den talande själv. En helhet skapas och begripliggörs fortgående både för den som talar och den som lyssnar genom att aktör och handling ömsesidigt får stödja och definiera varandra (styrketräning är något som en sjukgymnast gör).

I detta organiserande går det emellertid att urskilja några centrala aspekter. En närmare granskning av processen innebär att särskilja och granska dessa var för sig. Några aspekter har redan skymtat fram i diskussionen av hur en språklig förpackning konstrueras, som t ex skapandet av en beteckning. Detta är något som ingår i själva skapandet av en förpackning. Andra saker åstadkoms snarare genom att använda denna förpackning (tillsammans med andra resurser) på speciella sätt och i specifika sammanhang. Sammantaget har efter hand fyra aspekter efter hand framstått som centrala i detta organiserande (se figur 2):

- Vissa fenomen, situationer och aktiviteter sätts i fokus genom att en *beteckning* skapas, som kan utgöra en central del i en språklig förpackning.
- Insatser ges mening och innebörd genom att beteckningar och beskrivningar sätts in i större språkliga sammanhang. Det sker en *kontextualisering* av beteckningen.
- *Bilder av barnet*, i form av beskrivningar och språkliga konstruktioner, används i och tillsammans med projektens språkliga förpackningar. De vävs samman med beteckningar och kontextualiseringar i beskrivningar av verksamheten, och bidrar till att begripliggöra insatser som rationella och rimliga för barnet och familjen.
- *Aktörernas eget positionerande*. Man relaterar till det som sker från vissa positioner, där man framträder "som" en viss aktör och på ett visst vis. Att etablera och inta dessa positioner är något som görs bland annat med hjälp av de redskap som övriga aspekter av organiserandet innebär.

Figur 2. Fyra centrala aspekter av organiserandet av projekt.

Figur 2 illustrerar hur dessa fyra aspekter tillsammans utgör det organiserande som åstadkommer verksamhetens projekt. Aktiviteter begripliggörs som insatser och service, och ordnas som projekt. Varje insats kan betraktas utifrån alla fyra aspekterna, och omvänt är det med hjälp av alla fyra aspekterna som det blir till en insats. I vissa sammanhang är det emellertid någon aspekt som är mer iögonenfallande, medan andra är mer undanskymda eller implicita.

Strecken i figuren är tänkta att illustrera att aspekterna hör samman, utan att "leda till" varandra. De kan utläsas som "utgör resurs för", "involverar", "ger utrymme för" osv. Strecken illustrerar också att det finns en viss flexibilitet och "löshet" i organiserandet. Det finns inga mekaniska eller tvingande relationer mellan de olika aspekterna. Detta betyder emellertid inte heller att alla kombinationer är möjliga, utan just att det finns en viss grad av frihet i relationen.

Organiserandet är naturligtvis också något som sker och förändras över tid, på ett sätt som inte framgår av figuren. De olika aspekterna relateras till varandra på ett dynamiskt sätt, som kan variera mellan olika situationer och

tidpunkter. Till exempel kan olika bilder av barnet komma till användning vid olika tillfällen för att upprätthålla eller utveckla en viss aktivitet, eller de sätt som en beteckning kontextualiseras förändras med tiden.

Hur denna organiserandets mikronivå trätt fram i det empiriska materialet är det som står i fokus i resten av detta kapitel. Aspekterna och presenteras utifrån de sätt de tagit gestalt i intervjumaterialet och på möten, tillsammans med hur de vävts samman i ett skapande av begriplig service och begripliga projekt och insatser. Beteckning och kontextualisering fogas samman under en gemensam huvudrubrik, eftersom de utgör de centrala delarna i de språkliga förpackningar som fungerar som viktiga organiserande resurser. Beskrivningen av dem innehåller ett resonemang som förs med hjälp av empiriska illustrationer. De övriga två, om bilder av barnet och aktörspositioner, innehåller dessutom en presentation av de olika bilder respektive aktörspositioner som finns i materialet, och är därför längre.

Beteckningar och kontextualiseringar

Beteckning

Beteckningarna på den aktivitet man är engagerad i kan se ganska olika ut. Det projekt som belysts hittills (Christoffer och styrketräningen) har varit relativt väl avgränsat och med ett specifikt fenomen i fokus. Samtidigt är emellertid relationen mellan tydligheten och konkretionen i beteckningen och de handlingsmöjligheter den öppnar inte entydig. Att en beteckning är mer specifik och ”konkret” är inte nödvändigtvis ett kriterium på användbarhet eller ett krav för att beteckningen ska vara handlingsbefrämjande. Beteckningen får en innebörd från en viss tolkningsrepertoar, och det sätt som handlingar kan pekats ut och legitimeras är beroende av det sammanhang denna repertoar ger.

Fysisk eller motorisk träning är projekt som förekommer i alla fyra fallen. Här finns en rad olika aktiviteter, och den generella beteckningen är ofta bara ”träning”. Denna träning kan dels ha flera olika syften och inriktningar, och dels vara relativt diffus och ibland explorativ. Doris sjukgymnast har vid ett intervjutillfälle nyligen börjat med träning och befinner sig i en explorativ och sökande fas:

I: Vad gör du då, alltså vad, vad sysslar ni med den halvtimmen?

Sjg: Ja, vad sysslar vi med, för det tar tid att klura ut vad man ska syssla med tycker jag med Doris, jag känner inte att jag riktigt alls är färdig med vad jag vill göra och vad vi huvudsakligen ska ägna oss åt, men jag har hört det dom har nämnt, då föräldrarna och assistenten, det är då det här att hon inte kan ta sig ner till golvet själv, hon kan inte resa sig upp själv från golvet, det är ju sån praktisk sak som är bra att kunna så det har vi tränat rätt så mycket, och att gå upp för små höjder, kunna gå i trappor så småningom så vi tränar

på små höjder att gå upp och ner, hon tränar att gå på ojämnt underlag, att gå på mjuka mattor, och det här också att kunna resa sig upp [och] sätta sig ner igen...
(E 1184)

Sjukgymnasten beskriver att hon inte har en färdig eller klar idé om vad det är hon ska syssla med tillsammans med Doris. Hon utgår i sitt arbete från vad hon hört andra nämna, vad som gjorts tidigare och från hur andra beskrivit Doris fysiska svårigheter. Två aspekter av denna historia är av intresse här.

För det första betecknar sjukgymnasten det som sker som ”träning”. Det som sker beskrivs som relativt vardagliga saker (”ta sig ner till golvet själv”, ”resa sig upp från golvet själv”). När det betecknas som träning får det emellertid en specifik mening och innebörd. Samtidigt blir det begripligt varför sjukgymnasten sysslar med dessa vardagliga saker. Att ”gå uppför små höjder” och ”gå på ojämnt underlag” blir delar i en större helhet, nämligen projektet ”motorisk träning”. I denna helhet ingår vidare ett visst perspektiv på barnet och ett syfte med aktiviteten. ”Träning” är det som knyter samman de vardagliga aktiviteterna med varandra, med ett implicit syfte, med ett visst perspektiv på barnet, och med sjukgymnasten som aktör. Beteckningen fungerar som central del i en språklig förpackning, som både förklarar och organiserar det som sker.

Träningen blir vidare möjlig genom att ett visst perspektiv anläggs, snarare än genom att ett visst problem fokuseras. En sjukgymnastisk förståelseram kommer till användning, där begrepp som träning har en självklar status. Samtidigt är det konkreta innehållet i denna träning inte särskilt klart. Beteckningen implicerar en viss tid som man tillbringar tillsammans, normalt med jämna tidsintervall som varje eller varannan vecka, men inte nödvändigtvis med något specifikt fokus eller något problem som ska lösas. Sjukgymnasten har vid detta laget heller inte någon färdig idé om vad hon ska fokusera. Detta framstår emellertid inte som något praktiskt problem. En beskrivning av själva formen är här fullt tillräcklig som underlag för insatsen. Som sjukgymnast är det rimligt och begripligt att syssla med något som kan betecknas som träning, utan att detta ständigt behöver konkretiseras eller knytas till ett visst problem. I beskrivningen i intervjun inleder hon sitt arbete, och börjar med att använda formen för att söka sig fram till ett mer fokuserat innehåll.

Att detta sökande tar tid och att det inte är uppenbart från början vad fysisk träning mer i detalj ska innehålla är i sig inget underligt eller ovanligt. Det är heller inte avsikten här att hävda att det som sker här är ”fel” eller inte borde ske på detta sätt. Historien används för att illustrera att beteckningens funktion av att befrämja och öppna för handling och insatser inte alls förutsätter konkretion eller avgränsning av ett specifikt ”problem”, på det sätt som t ex skedde i historien om ”gåträningen”.

Det som spelar roll är snarare hur beteckningen relateras till en viss tolkningsrepertoar. Med hjälp av denna repertoar pekas handlingsmöjligheter ut och begripliggörs. I citatet ovan beskrivs barnet i termer av vad hon kan och inte kan ("hon inte kan ta sig ner till golvet själv"). Det handlar om rörelser, som att gå på olika sätt ("upp för små höjder", "i trappor" mm). Det man gör är sånt som att hon "tränar att gå på ojämnt underlag, på mjuka mattor". Gåendet är "träning" och associeras med träningsredskap som "mjuka mattor". Vokabulären domineras av beskrivningar av motoriska förmågor, och dessa associeras med både beteckningen "träna" och med specifika redskap. Det är ett motoriskt orienterat perspektiv som tar gestalt med dessa språkliga medel. En sjukgymnastisk tolkningsrepertoar, som mer är ett specifikt sätt att använda ett vardagsspråk än användande av fackjargong, kommer till användning och gör träningen begriplig och rimlig.

I detta exempel har det handlat om träning som sker på en viss plats, skild från vardagen, där också vardagliga handlingar får en annan innebörd. Det är genom kontexten även i fysisk bemärkelse, platsen och tiden, som handlingarna blir till träning. Samtidigt kan "träning" också framträda på ett nästan motsatt sätt, som ett sätt att förstå och beskriva aktiviteter i vardagen. Berits förskoleassistent berättar så här om en del av sitt arbete:

... nu om de andra barnen sitter och ritar så sätter jag mig med Berit, hon sitter på en stol och får, alltså hela balansen, med kroppen, och då kan jag köpa det här att jag håller i hennes hand, antingen så ritar vi nånting som jag säger "nu ritar vi en sän" eller så hjälper jag henne bara precis att hålla kitan på pappret och hon är med, och det gäller ju i all, plötsligt kan man då ... ja, spela spel och sånt, även om hon inte riktigt ser vad det är hon gör, så tycker hon, hon tycker att det är roligt, en social grej och samtidigt så tränar hon hela sin motorik då. Så att mycket, hon mycket, mycket med motorik, i och med att motoriken kommer in i det dagliga på nåt sätt så blir hon en mycket mer social varelse, hela sin samvaro, att hon är plötsligt med mycket mer så att säga... (E 25)

Assistenten beskriver hur hon tillsammans med Berit sätter sig hos andra barn och ritar. Men det är "träning" som sker: "samtidigt så tränar han hela sin motorik". Projektet fogas in i förskoledagen, där platsen där "träningen" sker kan vara samma som där andra barn "leker", och aktiviteten på ytan den samma. Assistenten ser Berits kropp, balans och "motorik" och ser till så aktiviteten blir "träning". Beteckningen fungerar samlande på en mängd aktiviteter, och associeras med begrepp som "balans", "styrka" och beskrivningar av kroppsdelar (armar, ben, händer, fötter, huvud, bål etc.) samt motoriska funktioner (böja, hålla, stå, sitta, stabilitet, styra etc.). En språklig förpackning används för att beskriva och skapa mening i en rad aktiviteter i en pågående förskolevardag. De bildar tillsammans ett projekt genom användandet av en "sjukgymnastisk" eller "motorisk" tolkningsrepertoar, med en viss vokabulär, språkliga former och associationer.

Sammantaget beskrivs intervjupersonernas praktik med hjälp av att aktiviteter betecknas på ett specifikt sätt. Begrepp från en viss tolkningsrepertoar kommer till användning och knyts till en konkret situation eller praktik. Beteckningen spelar en central roll i hur både projektets "problem" eller objekt skapas (i betydelsen skärs ut, benämns, ges mening), och hur vägen öppnas för de handlingar eller insatser som praktiken består av. De repertoar som det handlar om kan vara av olika slag, men vanligt förekommande är varianter på professionella diskurser. Med hjälp av dessa förflyttas både projektet och det fenomen som insatserna riktas mot en bit från en vardaglig kontext, och blir domänspecifikt. Samtidigt utgör den professionella diskursen är en nödvändig resurs, både för att hämta material till beteckningar, och för att dessa ska bli begripliga och ge en känsla av igenkännande och säkerhet (Molander, 1996; Schön, 1983).

Man kan alltså betrakta de tolkningar och konstruktioner som sker som inte bara naturliga utan också nödvändiga ingredienser i ett professionellt eller "skickligt" handlande. Användandet av specifika tolkningsrepertoarer innebär inte bara en förflyttning av problem till professionella domäner, utan skapar också möjligheten att angripa situationen med andra resurser än "sunt förnuft", nämligen med professionella metoder och kunskaper.

Det som skiljer analysen här från Schöns och Molanders diskussioner, är att detta här framträder som diskursiva fenomen, och därmed också något som sker inom en social, snarare än individuell, sfär. Intresset ligger här inte på hur namngivning öppnar för individens professionella resurser. Beteckningarna är istället intressanta här som centrala delar i de språkliga förpackningar med vilkas hjälp olika aktiviteter samlas ihop och görs begripliga på en generiskt social nivå. De bidrar till att organisera det som sker och ordna det som projekt.

Kontextualisering

Hittills har analysen fokuserat hur ett projekt organiseras med hjälp av en beteckning och en viss tolkningsrepertoar. Samtidigt är inte beteckningen nödvändigtvis bunden till en och samma repertoar eller till att förstås på ett enda sätt. Olika repertoarer kan komma till användning för att förstå och ge mening åt ett projekt. En illustration av hur det kan gestaltas ges av ett avsnitt från ett ISP-möte kring Berit. Vid ett tillfälle diskuterades då Permobilprojektet. Ett avsnitt av samtalet utspann sig enligt följande (M och P är föräldrar, A en personal från barnhabiliteringen, numreringen betecknar turer eller talsekvenser).

- 1 P: ...för man ser ju hur mycket det ger henne bara den lille [rullbrädan] hon har hemma nu, och kunde man då fixa till den här Permobilen så hon kan använda den utomhus, helt plötsligt så blir det ju mycket roligare för henne att vara ute och för oss, ska vi göra, [ohörbart] vi mer ute
- 2 A: Ja
- 3 P: Som det är nu så har man Berit med sig ute så är där...
- 4 M: [ohörbart]
- 5 P: [ohörbart] har inte en chans att göra ett smack för hon kan liksom inte göra nånting där
- 6 A: Nä, nä, för det är väl det också att hon kan själv inte påverka
- 7 P: Nä
- 8 A: Mer än att skrika
- 9 P: Nä, precis, hon vill ju göra grejer
- 10 A: Att hon vill själv kunna, för jag faktiskt, när jag tittade på detta innan, så tittade jag på det vi hade skrivit som mål, gå med hjälpmedel, och så då ha en vagn som fungerar, jag tänkte det här med [rullbrädan] och så, det är ju mer egentligen att målet är att hon ska kunna ta sig dit hon vill
- 11 Flera: Mm
- 12 A: Så då få vi nästan revidera och sätta till, för det, det är ju inte bara det här att själv kunna använda sin kropp till att göra det, utan att behovet att ta sig till olika ställe och att man då får använda
- 13 P: Kunna ta sig dit hon vill för egen maskin
- 14 A: Ja visst
- 15 P: Det är liksom det optimala
- 16 A: Ja...
(E 1963)

Pappan talar om att om man kunde ordna så Berit kunde använda elrullstolen (Permobil) utomhus så skulle det vara mycket roligare för både henne och familjen att vara ute, och man skulle kunna vara ute mer (tur 1). Han fortsätter att utveckla detta i sina två nästa turer (3 och 5) med att berätta att i nuläget kan Berit inte ”göra ett smack” utomhus. Elrullstolen sätts alltså in i en kontext av att pappan vill att familjen ska kunna vara utomhus, och att Berit ska kunna tycka det är roligt. Det är en familjesamvaro som gestaltas, och pappan talar med en omsorg inte bara om barnet, utan om familjen som helhet.

I tur 10, däremot, talar en av habiliteringspersonalen om en annan kontext. Hon börjar med att ”hon vill själv kunna”, och relaterar detta till vad man formulerat som mål tidigare, och föreslår ett nytt mål som inkluderar frågan om elrullstol: ”målet att hon ska kunna ta sig dit hon vill”. Detta är en formulering som fokuserar barnet och dess förmåga, och som relateras till att kunna gå med hjälpmedel. Elrullstolen sätts in i ett sammanhang som handlar om Berits förmågor, och om hennes möjligheter att kunna förflytta sig självständigt.

Denna kontext är annorlunda än pappans, men inte nödvändigtvis i konflikt. Medan pappan pratar om en familjesituation, pratar personalen om barnet och dess funktioner. Pappan talar om att vara ute på sommaren, medan personalen tar sin utgångspunkt i målformuleringar, som tidigare fokuserat barnets funktioner. Beteckningen ("Permobil") är den samma, men får genom de olika kontexterna olika innebörder och associationer.

Kontexten kan också handla om olika verksamhets- och professionella sammanhang. Arbetet med den dator som Christoffer fick som skrivhjälpmedel kan illustrera detta. Arbetsterapeuten berättar så här:

Jag hörde talas om honom först på teamet /.../ och förstod att den här killen som hade en kromosomavvikelse hade finmotoriska problem vilket gjorde att han inte hade så lätt när han skulle skriva i skolan, det var vad jag först hörde, och jag frågade mina kollegor och dom hade ju också börjat se detta, han var ju inte så gammal vid det tillfället och jag bestämde mig för att åka ut till skolan och träffa honom där, göra någon form av finmotorisk bedömning, antingen på skolan eller här, jag skrev ett brev hem till föräldrarna, fick aldrig tag i dom på telefon, och dom skrev tillbaka, och jag berättade också att man kan om man har finmotoriska problem skrivmässigt, att man har möjlighet att få en dator som skrivhjälpmedel... (E 249)

Här finns en problembeskrivning som kläs i relativt professionella termer som "finmotoriska problem", delvis motiverat av intervjuarens uppfattade position som någon förtrogen med området från insidan. Samtidigt finns en mer vardaglig beskrivning av problemet, eller snarare dess konkreta yttringar: "vilket gjorde att han inte hade så lätt när han skulle skriva i skolan". Även här framträder alltså två nivåer av problemet, en mer konsekvensmässig och vardaglig, och en med en mer tolkad karaktär.

Den mer tolkade versionen, "finmotoriska problem", placerar in problemet i en viss professionell domän. Finmotorik är arbetsterapeutens område. Beteckningen "finmotoriska problem" både hämtas från och får sin betydelse inom en professionell tolkningsrepertoar. På ett kondenserat sätt har problemet transformerats till en professionell domän, och den professionella tillhörigheten "arbetsterapeut" har samtidigt fått ett konkretare innehåll.

På ett sätt som i hög grad liknar ovanstående projekt med styrke/gåträning innehåller också här själva beskrivningen av problemet implicit dess åtgärd. Detta blir särskilt tydligt när beskrivningen utvecklas mot citatets slut till "finmotoriska problem skrivmässigt", och kopplas till projektet att skaffa en hjälpmedelsdator. Detta är en uppgift för en arbetsterapeut. Konstruktion av insatsen har därmed blivit hennes ansvar. Nu kan hon inte hantera detta på alldeles egen hand, utan behöver också enrollera andra. Projektet läggs emellertid upp och drivs av arbetsterapeuten.

Samma projekt finns med i skolpersonals berättelse (Lär är klasslärare, Ass assistent, I intervjuaren):

I: Det här med Christoffers dator, det är en sån pryl som har kommit in och är rätt tydlig och uppenbar så, hur, vilken roll spelade ni i det när hans dator kom till, hur var det så att säga i er värld?

Ass: Jaa

Lär: Det var väl föräldrarna som ville det, men vi var ju med då och sa att vi tyckte också att han behövde det, att han skulle inte, jaa, han skulle ha svårt att hänga med i skolarbetet om han inte hade den

I: Mm

Lär: Så det är ju föräldrarna och vi, men det är ju föräldrarna som har tagit initiativet till den, vet inte om det är vi eller föräldrarna

Ass: Jo, men vi hjälptes åt
(E 1394)

Här relateras datorn till skolarbetet, och skolpersonals handlande har varit att hävda att "...han behövde det" och att det skulle vara svårt för honom att följa skolarbetet utan den. Datorn är ett verktyg för att skolarbetet ska fungera, för att Christoffer ska hänga med. Problemet uppfattas här alltså som en del i skolarbetet, som ett problem att hålla takten och att följa klassens arbetstakt. Datorn är ett hjälpmedel för skolarbetet, snarare än för "finmotoriken" som ovan hos arbetsterapeuten. Att finmotorik och skolarbete har ett samband är ganska naturligt, men det som är av intresse här är just hur beteckningen sätts in i olika kontexter. För arbetsterapeutens del handlar verksamhetsfältet om finmotorik medan det för skolpersonal är skolarbetet. Datorn relateras till det egna verksamhetsfältet, vilket gör det egna agerandet i projektet begripligt och legitimt.

Beteckningen och dess kontextualisering hänger alltså inte ihop på något mekaniskt sätt. Tvärtom finns möjligheter att sätta in samma beteckning i ganska olika sammanhang. Samma beteckning tillåter olika "framing" (Schön, 1983). Detta möjliggör en viss flexibilitet. Olika aktörer kan engagera sig i samma projekt, men ha olika syften med det, och förstå sitt engagemang på olika sätt. Därmed uppstår ett utrymme för samarbete inom projekten. Aktörer från olika organisationer kan samverka utifrån att en och samma beteckning sätts in i olika verksamhetskontexter. Genom att skapa beteckningar som inbjuder till detta öppnas möjligheter och allianser kan byggas. Arbetsterapeuten ovan använde till exempel ett skolrelaterat element i sin beteckning ("finmotoriska problem skrivmässigt"), vilket inbjuder skolpersonal till ett engagemang i projektet.

Den språkliga förpackning som byggs upp kring beteckningen med hjälp av det sätt den kontextualiseras har med andra ord ingen entydig gräns. Det som är delat och gemensamt i förpackningen kan variera. Enskilda aktörer kan skapa delvis specifika innebörder genom att foga till kontexter, och använda

tolkningsrepertoarer, som inte delas av andra. Andra aspekter kan delas med vissa (som den skolpersonal i citatet ovan) men inte med andra. De centrala delarna, där beteckningen är tydligast, fungerar emellertid som en gemensam repertoar för de involverade aktörerna.

Ibland öppnas också möjlighet för samverkan över professionsgränser med hjälp av beteckningar som är neutrala vad gäller kunskapsdomäner, och samtidigt diffusa eller mångtydiga nog att tillåta olika tolkningar och kontextualiseringar. På detta sätt kan man förstå det sätt som interaktion uppstår kring en del komplicerade hjälpmedel eller andra fysiska ting. Elrullstolar och datorer kan knytas an till flera olika domäner (vardagliga, motoriska, kognitiva, sociala, kommunikativa mm), och därmed bli objekt som samverkan kan koncentreras kring.

Möjligheten att sätta in beteckningen som språkligt paket i olika sammanhang är en konkretion av påståendet att projekten är "löst kopplade" (Orton & Weick, 1990; Weick, 1979). Det som utgör det delade "objektet", projektets språkliga förpackning, fungerar som ett medel och inte mål.

Individuals come together because each wants to perform some act and needs the other person to do certain things in order to make performance possible. People don't have to agree on goals to act collectively. They can pursue quite different ends for quite different purposes. (Weick, 1979, s. 91)

Projektet utgör ett "medel" där man är tillräckligt överens om innebörden för att interagera. De syften och mål som detta medel sätts i relation till kan emellertid vara ganska olika. Detta faktum behöver emellertid inte på något sätt vara uppenbart för aktörerna själva. Så länge projektet fortskrider enligt planerna och den egna förståelsen inte utmanas eller blir problematisk, behöver olikheten inte märkas.

Handlingskonsekvenser

Både beteckningen och den kontext den sätts in i innefattar, öppnar för, och implicerar handlingar. Så kan t ex själva formen för handling fungera som beteckning på projektet, om än i förkortad eller metaforisk form (som t ex "träning"). Andra beteckningar antyder lämpliga handlingsvägar, som t ex "bristande styrka" implicerar "styrketräning" eller "otydlig kommunikation" implicerar "kommunikationsträning".

Beteckningen möjliggör handlingar och vägar pekats ut. Samtidigt minskas utrymmet för andra tänkbara handlingar. När en viss riktning pekats ut skjuts andra eventuella vägar i bakgrunden. Beteckningen innebär ett begripliggörande, och därmed också en elminering av situationens naturliga mångtydighet (Molander, 1996; Schön, 1983). Den språkliga förpackningen

blir därmed också en aspekt av själva det praktiska handlandet (Weick, 1995). En handlingsbefrämjande säkerhet kan etableras, åtminstone temporärt.

Förutom att handlingsvägar pekas ut av beteckningen, skapas också en position från vilken någon kan utföra dessa handlingar. Ett ansvar fördelas, där beteckningen pekar ut någon viss aktör som den som bör handla. ”Kommunikationsträning” som förstås utifrån en logopedisk professionell tolkningsrepertoar, innebär samtidigt ett ansvar för en ”logoped” att handla. En position har skapats, som kan intas av en ”professionell logoped” som har att utföra ”kommunikationsträning”. Andra kan ges andra positioner, som när kommunikation förstås inom en vardagskontext. Då impliceras positioner för de som finns i vardagen, som några som kan stimulera eller träna ”kommunikation” inom ramen för den pågående vardagen.

Beteckningen och den kontext den förstås inom skapar och ordnar på det sättet vissa positioner, där individer kan träda in som just aktörer. Samtidigt konstrueras en viss version eller bild av det objekt som handlingen riktar sig mot, vilket oftast är barnet.

Sammanfattning

Projekt och insatser blir begripliga och kommunicerbara mellan de involverade aktörerna med hjälp av språkliga förpackningar. De fungerar på en nivå mellan det direkt konkreta arbetet och generaliserade språkliga resurser som tolkningsrepertoarer. Förpackningarna konstrueras kring en beteckning, som sätts in i en viss språkliga kontext. Genom kontextualiseringen får beteckningen associationer, innebörder och betydelser, vilket bidrar till den språkliga förpackningens begripliggörande funktion. Beteckningen och kontextualiseringen knyter ihop hela konstellationer av aktiviteter, betydelser och relationer och ordnar dem som insatser och projekt. De ger svar på frågan ”vem gör vad med vad och vem här?”.

Beteckningar skapas genom att en situation benämns och känns igen ”som” något. Ofta sker detta som ett led i en professionell problemlösning. Utifrån en professionell tolkningsrepertoar namnges en situation, och kan då relateras till professionell kunskap och erfarenhet. Den språkliga kontexten erbjuder emellertid inte bara själva beteckningen, utan ger den också mening och innebörd. Repertoarerna tillhandahåller associationer, förklaringar och konsekvenser. Beteckningen, förstådd utifrån en viss tolkningsrepertoar, implicerar lösningsstrategier, och pekar också ut vems ansvar det är att agera längs dessa linjer. En situations inneboende mångtydighet reduceras i begripliggörandet, och handlingsvägar för en konkret insats öppnas och säkras.

Relationen mellan en beteckning och den språkliga kontexten är emellertid mer eller mindre lös. Samma beteckning kan ofta sättas in i något olika sammanhang och få olika innebörder och implikationer. Detta ger den språkliga förpackningen en flexibilitet och variationsrikedom, och öppnar för större möjligheter att forma samarbetsrelationer och koalitioner kring enskilda projekt.

Skapandet av beteckningar och det sätt de sätts in i kontexter har på flera sätt handlingskonsekvenser. Här synliggörs handlingsalternativ och ansvar, och därmed öppnas och upprätthålls vägen för konkreta insatser. Positioner skapas för individerna, utifrån vilka de kan handla på ett sätt som är begripligt för dem själva och andra involverade.

Bilder av barnet

I berättelserna om vad de olika personerna i undersökningen gör, vad de tänker och vad de planerar, finns många bilder av det funktionshindrade barnet. Barnet är på sätt och vis utgångspunkten för hela det system av handlingar, aktörer, känslor, planer mm som etableras kring dessa familjer. Det är därför av intresse att undersöka vad det för ett barn som konstrueras i dessa berättelser.

Beskrivningarna av barnet är mångfacetterade och varierade. Det är möjligt att tematisera och sammanfatta dem på en mängd olika sätt, där olika sidor av dem kommer i fokus. Här har följande kategorier varit de mest framträdande:

- Funktionellt barn
- Medicinskt barn
- Socialt barn
- Psykologiskt barn

Kategorierna har skapats utifrån det sätt som barnet betraktas ”som” något, där vissa aspekter lyfts fram och ges särskild relevans. Speciella vokabulärer kommer till användning och barnet ses i specifika kontexter. Annorlunda uttryckt handlar det om den förståelseram (”frame”, Goffman, 1974) som är aktuell och inom vilken barnet betraktas. Därmed an knyter tematiseringen till begripliggörande som organiserande process. Kategorierna relaterar också delvis till de övriga aspekterna av organiserandet. De har skapats genom ett konceptuellt ”hopp” i tematiseringen, där hela denna gestalt spelat roll.

Nedan kommer dessa olika kategorier att illustreras och diskuteras. Alla illustrationerna har hämtats från samma fall, i ett försök att belysa variationsrikedomen i hur ett och samma konkreta barn kan framträda. Samtidigt kommer det sätt som kategorierna gestaltas i de övriga fallen att kort kommenteras.

Funktionellt barn

I en ganska vanlig bild av barnet sätts dess olika förmågor i fokus. Dessa beskrivningar förekommer ofta i samband med berättelser om träning. Ett exempel är när Doris sjukgymnast berättar om en del av sitt arbete:

... jag ser ju då att hon liksom är med mera nu än vad hon var för ett tag sen, hon gör mera saker spontant, jag låter henne hjälpa till att plocka fram alla sakerna för då blir det lite naturligt att hon bär och kånkar på grejer och jag tycker att hon liksom förstår bättre att hon ska hålla kvar i sakerna, det är inte bara det där att hon tar ett grepp och sen släpper hon, utan hon tar tag i det och bär fram, och sen släpper hon ju oftast ner på golvet, så att hon böjer sig ju inte ner särskilt lätt, men jag tycker det funkar rätt bra, vi kånkar på mycket saker och ... ja... och sen försöker jag få henne att hålla fast om hon till exempel sitter på rullbrädan, och så får hon hålla i en rockring och sen drar jag henne då, så att hon verkligen ska hålla i sig, hålla i rockringen, hålla greppet kvar, så jag försöker hitta såna saker där hon ska också hålla fast ett grepp ... (E 709)

Sjukgymnasten berättar om hur hon upplever Doris under träningstillfällena, och hur den bilden har förändrats. Doris är ”med mera” nu och gör saker mer spontant. Hon hjälper till att plocka fram saker, och sjukgymnasten upplever att Doris ”förstår bättre att hon ska hålla kvar i sakerna”. Bilden utvecklas genom både beskrivningen av vad Doris gör (tar tag i det och bär fram) och av vad hon inte gör (tar ett grepp och släpper).

Beskrivningen av Doris är sammanvävd med berättelsen om vad de tillsammans gör under träningen. Beskrivningen formas kring några olika aktiviteter där Doris håller i saker. Både när det gäller ”kånkandet” och med ”rockringen” handlar det om hon ska hålla i och hålla fast, snarare än att släppa taget. Det är funktionen att hålla fast, och hennes förmåga att göra detta, som är i fokus. Den bild av Doris som framträder är av ett barn som har svårt att hålla fast, och som därmed har svårigheter med vissa fysiska funktioner.

Samtidigt finns det en mental sida av denna funktion. Hon ”är mera med nu”, och hon ”förstår bättre att hon ska hålla kvar i sakerna”. Hennes aktiva medverkan är större än tidigare. Här ges alltså bilden av de fysiska funktionerna en ytterligare dimension och ett samband skapas. Doris fysiska funktionsförmåga beror åtminstone till en del på dessa mentala funktioner, som att ”vara med” och att ”förstå”.

På detta sätt skapas det jag kallat bilden att ett funktionellt barn. Barnet beskrivs ofta utifrån vad det har svårt för, men ibland också utifrån vad det kan eller har utvecklat för förmågor. De funktioner som beskrivs är mycket varierade. Det kan handla om fysisk rörlighet, men även om mentala funktioner, som att minnas, koppla ihop och förstå saker, kunna ta initiativ etc. En av Doris personliga assistenter berättar just om mentala funktioner, och knyter dem också till fysiska:

- Ass: ... vi har ju kommit underfund med det mer och mer alltså ju längre tiden har gått nu att hon är ju, hon är väldigt smart, hon fattar väldigt snabbt men sen är det då, det är inte alltid kopplingen sker när hon vill att det ska ske utan det kan komma långt senare
- I: Alltså då, koppling?
- Ass: Koppling från tanke till handling, så det är väl där det har varit, eller är lite struligt just med att, säger jag till henne att hon [utföra en viss rörelse så tar det tid], inte förrän då den här lilla sista kopplingen kommer, och det är, man får ju ta god tid på sig om man ska göra en sån grej...
- (E 629)

Detta är ett barn som ”fattar väldigt snabbt” men samtidigt sker inte alltid ”kopplingen” förrän långt senare. Det tar tid för henne att röra sig, och det har då att göra med denna ”koppling från tanke till handling”. Det är den här funktionen som är problematisk och gör att det tar tid.

Beskrivningen bygger på att assistenten har engagerat sig i och skapat sig en egen bild av Doris. Bilden fungerar som en förklaring av en del av de fysiska svårigheter som är mer direkt synliga. Förklaringen är användbar för assistenten, genom att begripliggöra en del av Doris nedsatta fysiska funktion, och möjligen också genom att antyda vad som kan vara rimligt att göra tillsammans med och att vänta sig av Doris.

Bilden av det funktionella barnet handlar alltså om såväl mentala som fysiska funktioner, och är användbar för orientering i vad man kan göra med och tillsammans med barnet, och för att tydliggöra insatser och aktiviteter. Utgångspunkten är vad barnet gör eller vad det kan och inte kan, och bilden innehåller ofta resonemang kring samband mellan olika förmågor. Det är en bild skapad av en betraktare som bedömer barnets funktionsförmåga, och där barnet framträder som ett objekt för betraktarens blick.

Denna bild förekommer i samtliga fall. Det konkreta innehållet i de beskrivna förmågorna och funktionerna varierar naturligtvis. När det gäller Christoffer finns en variant på bilden i form av en speciell bild av en ”elev”. Funktionerna beskrivs då i en speciell kontext, där eleven bedöms utifrån förmågan att vara arbetsorienterad i och hantera skolsituationen. Eftersom bilden endast förekommer som en egen kategori i ett av fallen, är det emellertid rimligt att i den här undersökningen betrakta den som ett specialfall av det funktionella barnet.

Medicinskt barn

En typ av beskrivningar som delvis liknar det funktionella barnet är det jag kallat ”medicinskt barn”. Här är det också ett bedömande av barnet som är betraktarens perspektiv, men med lite annorlunda förtecken. En läkare berättar så här om sin erfarenhet av Doris:

... hon blev lite bättre i kontakten då i början men avvikande kontakt /.../ ja hon blev ju en gåta för mig kan man säga, jag funderade mycket på vad det var hon hade /.../ och då vet jag att när hennes forskolekonsulent satt på en teamträff vi hade och sa du måste titta på Doris för det är nåt konstigt med henne, [beskrivning av symptom] och då tänkte jag [syndromnamn], så va, så det blev lite så, oj, och så ringde jag hem till [mamman] och pratade med henne och fick napp på det ena symptomet efter det andra, och det kändes väldigt skönt, så det har jag kopplat till Doris det här att vi lyckades hitta vad det var för nånting och att det var hemskt skönt ... (E 921)

Barnet framstår som en gåta för berättaren, som funderade mycket på ”vad det var hon hade”. Gåtan handlar om att berättaren vill kunna förstå och beskriva det som barnet har, i betydelsen sjukdom eller syndrom. Olika aspekter av barnet och hennes agerande noteras i ett sökande efter svar. Slutligen kan läkaren formulera en lösning och också få den bekräftad i ett samtal med mamman.

Perspektivet på barnet är här delvis annorlunda än det funktionella barnet. Det handlar inte bara om barnets förmågor, utan om ”symptom” som kan innefatta mycket mer. Gåtans innebörd är snarast medicinsk. Vokabulären kännetecknas av fackmässiga och medicinska uttryck, som ”avvikande kontakt”, ”symptom” mm, samt vissa mer specifika facktermer som strukits här av anonymitetsskäl. Liksom när det gäller det funktionella barnet är det en bedömning som görs, men innehållet är här annorlunda, och bedömningen mer explicit.

Detta medicinska barn finns på samma sätt som det funktionella barnet i flera olika sammanhang, och i flera intervjupersoner berättelser. Här berättar t ex mamman:

... jag ringde nu förra veckan /.../ om tandläkaren, så att inte hon gör nånting för att, man kan ju inte bara sätta in grejer heller för det kan störa deras utveckling i hjärnan så man får väga för och emot, vilket är bra, det är likadant, med [fysiskt problem], så där har vi ju [annan specialist] också. Och det är likadant, han vill röntga henne väldigt mycket men då menar läkaren där att det finns ingen anledning att utsätta henne för det, man kan se med blotta ögat om det blir en radikal förändring, för då ska dom operera de här barnen väldigt tidigt... (E 573)

Barnet kännetecknas här av organiska funktioner i form av ”utveckling i hjärnan” och andra fysiska problem. Visserligen finns färre fackuttryck för detta här, men det är samma medicinska perspektiv. Doris kategoriseras också som tillhörig en viss grupp av barn. Man ska operera ”de här barnen” väldigt tidigt. Implicit kan detta förstås som barn med den här typen av diagnos eller symptom, vilket gör det till en medicinsk kategorisering.

Det som framträder här är vad Mishler (1984, s. 14) kallat ”medicinens röst” (“the voice of medicine”), som innebär att en medicinsk tolkningsram framträder i berättelser om sjukdom etc. Det är en tolkningsram som förvärvats

från kontakter med sjukvård men som (åtminstone delvis) finns tillgänglig i ett allmänt kulturellt medvetande, som ett sätt att tala om och begripliggöra sjukdomsrelaterade aspekter av egen och andras erfarenheter.

På ett mer generell plan illustrerar exemplet med "medicinens röst" det faktum att olika sätt att begripliggöra erfarenheter och intentioner träder fram på olika ställen. Samma person kan ge uttryck för flera olika bilder, och samma bild och tolkningsram kan framträda i olika personers beskrivningar.

Bilden av det medicinska barnet är betydligt mer framträdande när det gäller Anders. Där finns flera medicinska problem som ofta beskrivs just som aspekter av ett medicinskt barn, och där en medicinsk terminologi kommer till användning. Det finns också i viss utsträckning i övriga två fall, även om omfattningen är mer begränsad.

Socialt barn

Likartade beteenden eller egenskaper hos barnet kan ingå i olika bilder genom att sättas i olika sammanhang. Olika bilder kan också förekomma i nära anslutning till varandra, där samma fenomen beskrivs ur olika perspektiv. Ett exempel på detta är när en logoped beskriver hur Doris' kommunikationsförmåga utvecklats:

... hon har gått framåt i kommunikation /.../ nu har hon ju en pekning som till och med hennes assistent får hejda, när dom sitter i skolan nu och tar fram sitt, sina sångbilder /.../ och då skulle kompisen välja men då var hon där och ville peka, men nu ska vi sjunga den, och då, assistenten vänta nu, vänta nu, nu får du liksom ligga lågt här, och det är ju, det är ju väldigt bra för henne att ha kommit så, så det är ju jättekul ... (E 550)

Här framträder ett barn i en aktivitet tillsammans med andra barn, och hennes förmåga och vilja att kommunicera blir till ett socialt handlande. Det är "kompisen" som ska välja sång, men Doris ger honom inte det utrymme, utan vill själv peka. Hon tränger sig på, och assistenten får intervensera i det sociala skeendet, "nu får du liksom ligga lågt här". Doris agerar på ett sätt som inte stämmer med det sociala sammanhanget, och assistenten hjälper till att moderera handlandet.

Berättelsen om en utveckling av kommunicerandet blir till en berättelse om ett socialt handlande, och om en assistent som relaterar till Doris från detta perspektiv. Hon bör "ligga lågt", inte för att det är bra ur ett kommunikationsperspektiv, utan för att det är ett bättre socialt handlande. Berättelsen handlar om ett socialt barn som ingår i och konfronteras med ett socialt sammanhang.

Detta sociala barn framträder i en beskrivning av hur hennes kommunikation utvecklats, vilket är en bild av ett funktionellt barn. Perspektivbytet åstadkoms bland annat med en viss förändring i vokabulären. Det funktionella barnet har ”en pekning”, dvs. ett objektifierat beteende, men det sociala barnet agerar intentionellt och ”ville peka”. Vidare har formuleringarna ”kompisen” och ”då var hon där och ville peka” en mera informell ton, än till exempel det tidigare ”gått framåt i kommunikation”.

Doris som social varelse framstår här som någon som inte riktigt följer ordningen, och som gör något som kan vara störande. I andra sammanhang är det snarare hennes möjlighet att på ett konstruktivt sätt agera självständigt som är i fokus. Självständighet kan då ges många olika innebörder, från att kunna utföra handlingar utan hjälp, till att kunna välja, och till att ha en egen identitet och integritet. Hennes personliga assistent formulerar en bild av Doris som socialt barn där ”egna villkor” är viktigt:

... hon kommer ju antagligen alltid att ha personlig assistent i vilket fall som men då bara en sån grej att säga ifrån vad som passar och vad som inte passar, för annars kunde hon liksom varit som ett litet skåp i hela sitt liv, hon bara hänger på, hon har ingenting att säga till om för hon vet inte vad det innebär, bara få vara sig själv, vara en egen person, en egen individ i stället för att vara det här lilla paketet som folk slänger hit och dit och gör som man vill med, och att hon också ska ha möjligheten att komma ut och göra saker som andra barn gör. Och den möjligheten får hon inte på samma sätt om hon inte har assistent, till exempel, som då att vi har börjat med att hon ska gå på konserter, alltså barnkonserter, gå på bio, åka och snoozla³ och såna grejer, liksom mycket som ändå blir en träningsgrej men som ändå är, ja, det vardagliga livet, kunna handla, alltså lära sig att klara av det vardagliga livet på ett helt annat sätt, på andra, vad ska jag säga, vad heter det, på andra villkor, att hon kan leva livet lite mer på sina egna villkor i stället för endast behöva leva efter andras, nä, men så att hon får bli en egen person, att jag är jag, och jag har en egen vilja ... (E 623)

Att kunna säga ifrån om vad som ”passar och vad som inte passar” innebär att inte vara ett ”litet skåp” utan att ha nånting att säga till om. Det handlar om att få vara sig själv på ”egna villkor”. Här kontrasteras ett träningsperspektiv på aktiviteter med detta sociala perspektiv. Att ta del av ”det vardagliga livet” på egna villkor blir ett egenvärde för det sociala barnet.

Assistenten formulerar något som ligger nära ett medborgarrättsperspektiv eller en social handikappmodell (Barnes & Mercer, 2000), där fokus ligger på alla individers rättigheter att ta del i samhällslivet på lika villkor, oavsett funktionshinder eller kategoritillhörighet. Samtidigt görs detta utan en politiskt färgad retorik eller ideologiska slogans, utan istället med ett informellt språkbruk med ”ett litet skåp” som en central metafor.

---

³ Snoozel är ett slags upplevelserum som i det här fallet finns tillgängligt via barnhabiliteringen.

Psykologiskt barn

Att vara en egen person kan också vara en del i en annan bild. Fokus kan läggas på barnets eget perspektiv på världen och på barnet som kännande och erfaren individ. Bilden blir då psykologiskt snarare än socialt orienterad. Med ett sådant fokus berättar en av Doris' assistenter om hennes ridning:

... framförallt det här att ridningen är bra dels för henne motoriskt sett men sen samtidigt att det är det bästa hon vet, för det har man märkt liksom att hästar, wow, det är ju jätteroligt, det hade man inte klarat sig utan, så där ser man ju ett behov hos henne, det är hennes hobby, det är hennes favorithobby, då kan man inte ta bort det för det är liksom vad hon själv tycker om, så det får man ju verkligen, man får ju vara väldigt öppen mot henne på det sättet att, det är klart att man ska få göra de grejerna som man verkligen tycker om, och det är också ett steg i att bli en egen person, att hon verkligen visar det här, wow, gud vad glad jag blir, det räckte att jag satt och pratade med hennes ridskollärare i telefon en dag, nämnde hästarnas namn, då sken hon upp, satt hon och skrattade, det räckte att nämna hästarnas namn sen så, ojoj, komma och rida, jättebra...

(E 634)

Här är det ett barn som har en hobby och ett intresse, som betyder något viktigt. Det är det bästa hon vet, och hon framställs som engagerad och passionerad. Det är ett barn som är på väg att bli en individ, en "egen person".

Barnet är här ett subjekt i den meningen att det har lustar och engagemang. Detta engagemang framstår inte som instrumentellt och syftande till att uppnå något annat, som t ex bättre motorisk funktion. Det handlar mer om att ha lust till något för att det i sig är roligt och tillfredsställande, eller med andra ord en genuin lust för dess egen skull. Det är ett aktivt, lustfyllt, och engagerat barn. Fokus ligger på det sättet på en upplevelsemässig dimension och på barnets inre värld.

När det gäller handlingen i den korta historia som utspelas i citatet intar Doris även där en aktiv roll. Det är tack vare hennes egen aktivitet, hennes lyssnande och reagerande, som historien rör sig framåt. Det sociala skeendet är emellertid inte historiens poäng, utan fungerar som ett sätt att begripliggöra den psykologiska bilden och konkretisera den. En fysisk och funktionell aspekt finns också med (det är bra för hennes fysik att rida), men enbart i förbigående. Doris framträder som ett psykologiskt, snarare än socialt eller funktionellt, barn.

Vokabulären och tonläget skiljer sig från bilderna av det medicinska och funktionella barnet. Här är det en empatisk berättare som talar med en informell och dramatiserande stil. Hästar är "wow, det är ju jätteroligt". Berättaren identifierar sig också explicit med barnet något senare i citatet där reaktionen på att få höra hästarnas namn är "vad glad jag blir". Barnets

egna erfarenheter får röst genom berättarens identifikation och genom den dramatiserande stilen.

Bilden av det psykologiska barnet framträder i mycket varierande sammanhang. Just när det gäller Doris handlar det ofta om hennes glädje och om ett barn som håller på att bli en individ. Det finns då en stark koppling till ett utvecklingsperspektiv i bilderna.

... det är som att se ett mycket litet barn det här och börja att hitta sig själv, det är helt underbart, igår satt vi och jobbade inne i det lilla rummet hon och jag och där har hon en lite karta med bilder av familjen som hon pekar på och så säger vi att det är mamma då /.../ och pappa och syskonen och så sa vi var är Doris, och då var det liksom ingen effekt riktigt, då tog jag hennes hand och pekade och sa här är Doris, här är jag, och då, då fick hon ett riktigt fnitterutbrott, det var, det kändes som att det var lycka på nåt sätt, det är jag här, det är det som tycker jag är härligt med Doris och det är det som är viktigt just nu, att få göra och få vara med, att hon blir bejakad och att man lyssnar på henne ... (E 905)

Doris liknas här vid ett mycket litet barn. Med denna metafor fångas både en utsatthet, skörhet, sårbarhet, och en känsla av utveckling, upptäckande, och nyfikenhet. Barnet håller på att utveckla en medvetenhet om sig själv. Det är en process som berör barnets inre, men som i hög grad utspelas i relationen. Barnet är engagerat i ett upptäckande, med svårigheter och förvirring, och med glädje när det finner "sig själv".

Utvecklingsperspektivet gestaltas i själva metaforen, men också i beskrivningen av att hon "börjat" hitta sig själv. I den sista satsen om vad som är viktigt just nu, kan man också förstå det implicita antagandet att det är för att stödja denna utveckling som det är viktigt. Även här gestaltas barnets perspektiv genom en identifikation av berättaren ("här är jag"). Stilen är mindre dramatiserande än i det tidigare citatet, men bilden förmedlas även här med en informell och emotionellt färgad vokabulär.

I de här två citaten framträder det psykologiska barnet som ett subjekt och som någon som har ett inre, med känslor, egna upplevelser och egna erfarenheter. Det är ett barn med ett eget perspektiv på sig och sin omvärld. I kontrast mot detta är barnet i andra bilder ofta ett objekt för berättarens blick. Många gånger är också denna objektsposition kombinerad med en jämförelse, antingen med sig själv i ett utvecklingsperspektiv, med andra barn eller med ett normaltillstånd. Bilderna av det psykologiska barnet domineras istället av den empatiska inlevelsen, och av språksättandet av barnets subjektiva erfande.

När man ser på alla fyra fallen är innehållet i bilderna av det psykologiska barnet lite varierande. Medan det här handlat om att bli en egen individ och positiva upplevelser av sin egen subjektivitet, handlar det i övriga fall ibland om sådant som att barnet är ledset, frustrerat och "grinigt". Det kan också vara ett barn som "busar" och som "retas", där det då finns en lust med i

beskrivningen. Samtidigt finns temat med att bli en egen individ, att kunna välja och ta initiativ, och att kunna göra det som känns tillfredsställande, i någon form med i alla fyra fallen.

Förklaring och legitimering

Dessa olika bilder av barnet konstrueras av olika aktörer i en rad olika sammanhang. Så här långt har det handlat om deras innehåll och särdrag. Det är nu dags att beskriva de sätt de kommer till användning i berättelser och beskrivningar. Bilderna skapas och utgör en resurs för det talaren vill säga och åstadkomma med sin berättelse, och kan användas både för att begripliggöra saker och för att tillföra betydelser och innebörder.

Bilden av barnet används ofta i samband med beskrivningar av det arbete och de insatser talaren är engagerad i. Detta har redan antytts i citaten ovan. De språkliga förpackningar som beskriver projekt och insatser är ofta intimt sammanvävda med bilder av barnet. Bilderna kan då bidra till att både beskriva, förklara och legitimera den verksamhet som beskrivs. Ett exempel från förskoleassistentens arbete med Anders kan belysa hur det vanligen ser ut.

... det är alltså då så att få honom att se sambandet mellan att han trycker och att den rör sig, och det är lite grand samma sak som det här att han sparkar, varje gång han sparkade till så rörde han sig så tittade han, oh, vad var det, måste det ju hända många gånger tills det blir en medveten handling, så man kan säga att han trycker när han vill att den ska gå och släpper när han vill att den inte, och det är det vi hoppas att vi ska kunna få så småningom, så det ska vara en stimulans att styra sina händer och styra, så han ser att det händer nåt ...

(E 1715)

Beskrivningen handlar om arbetet med att stimulera och träna Anders. I fokus är ett arbete med hans förmåga att koppla samman saker. Den aktivitet som beskrivs formuleras just i termer av vad barnet gör, han ”trycker”, ”sparkar”, ”tittar” osv. Aktiviteten består i hög grad av det barnet gör. I beskrivningen av den finns då en specifik bild av barnet invävd. Det som sker ska hända många gånger, ”tills det blir en medveten handling”. På liknande sätt beskrivs det som sker på sista raden vara en ”stimulans att styra sina händer och styra, så han ser att det händer nåt”. Den som gör dessa saker är ett barn som ska utveckla en funktion (medvetna handlingar) och som stimuleras till att kunna styra sina händer.

Här framträder med andra ord ett funktionellt barn, som håller på att utveckla vissa förmågor. Här är dessa närmast av kognitiv art, dvs förmåga att styra handlingar och bli medveten om vad som sker. I andra beskrivningar handlar det om att utveckla stabilitet i t ex huvud och bål, att kunna motoriskt kontrollera sina händer, eller att utveckla sin förmåga att peka och kommunicera etc. Det gemensamma är att denna bild framträder invävd i själva beskrivningen av aktiviteten.

Bilden av barnet fungerar här som en resurs för att beskriva själva arbetet och insatsen. Men den fyller också en annan funktion. Genom att vävas samman med bilden av barnet blir insatsen inte bara beskriven, utan också förklarad och begripliggjord. I citatet ovan fungerar beskrivningen av att det ska ”få honom att se sambandet” som en förklaring till varför arbetet sker. Att ha en leksak som rör sig när man trycker på en knapp, är en begriplig och rimlig insats i relation till ett barn som håller på att utveckla en ”medvetenhet” och en förmåga att koppla samman saker.

Samma funktion fyller ibland bilderna av Berit. I följande exempel har förskoleassistenten och föräldrarna sedan en tid arbetat med att försöka få Berit att äta på vanligt sätt, istället för att delvis ge henne mat via en sond. Detta arbete innebär att man behöver vara envis och hålla ut, och ibland stå emot barnets försök att komma ifrån svårigheterna. Assistenten berättar så här:

Ass: ... och det är ju, menar, jag försöker ju hålla stilen så mycket som möjligt mot Berit, låter det ju inte gå, alltså hon får ju inte lida på nåt sätt men vi känner varandra rätt så väl

I: Mm

Ass: Hon får visst det vinna ibland men just med maten har jag känt det att, eftersom det då hände så mycket, dels att hon slutade att ulka, hon kunde plötsligt gå på toaletten själv och hon fick en massa ljud och bara den här sociala biten att se henne när dom andra ber om mjölk att ohh, alltså ...
(E 1934)

Här är det ett barn som kämpar om matsituationen medan assistenten kämpar emot, vilket innebär att hon är envis med att vilja att Berit äter. Assistenten känner att det är konstruktivt, för det har hänt så mycket med Berit i och med detta arbete med maten. Det tonar fram en bild av ett barn där vissa funktioner utvecklas, och som kunnat delta mer i det sociala samspelet. Beskrivningen av denna utveckling bidrar till att arbetet framstår som konstruktivt och rimligt. Det assistenten gör är till för Berit och för hennes bästa. Bilden av den funktionella barnets utveckling förklarar och ger legitimitet.

Beskrivningen av projekt och insatser görs alltså delvis i termer av barnet. En viss bild av barnet vävs in i och används för att beskriva det man gör. Bilden förklarar vad aktiviteten innebär och går ut på. Den bidrar till tydliggöra konsekvenserna och betydelsen av det man gör, så att det framstår som något rimligt och legitimt att göra. Detta görs med en bild där vissa utvalda aspekter av barnet och dess komplexa verklighet finns med. Det sätt denna bild skapas och fungerar kan beskrivas med hjälp av begreppet ”extracted cues” (fokuserade nyckelelement, Weick, 1995). Uppmärksamheten fokuseras mot element av barnet som relaterar till den aktivitet man är engagerad i eller som man förespråkar. Kring dessa nyckelelement byggs en viss större bild av barnet upp. Komplexiteten och mångtydigheten hos barnet och i dess vardag kommer i bakgrunden. En begriplig situation med relativt tydliga handlingsmöjligheter skapas.

Nyckelelementen fungerar som "frön" kring vilka en begriplig situation "växer fram" (Weick, 1995, s. 50). Det som är värt att notera är då att det som utgör frön för att begripliggöra aktiviteter och insatser är nyckelelement av barnet. Bilderna av barnet har därmed en konstruktiv sida. Vissa nyckelelement väljs ut, genom att uppmärksamheten fokuserats utifrån insatsen. Bilden konstrueras genom aktiviteterna. Olika aktiviteter innebär att olika nyckelelement fokuseras, och utifrån dessa byggs olika bilder av barnet upp i samspel med den aktivitet man själv är engagerad i. Det handlar om att en begriplig situation skapas ur en mångfacetterad och mångtydig ström av möjligheter.

Ett av de tidigare citaten om Doris kan illustrera denna konstruktiva sida. En av illustrationerna till beskrivningen av det "psykologiska barnet", s. 111, är en berättelse om när Doris rider. En assistent beskriver ridningen som nyttigt motoriskt men också att det är det bästa Doris vet. Det är jätteroligt och detta har också lett till "ett behov hos henne". Bilden av Doris som den som har ett "behov" av en viss hobby, som är ett barn som behöver ha en rolig och stimulerande fritidssysselsättning, länkas till ridningen. Bilden av henne som ett barn som har hobby, snarare än som ett barn som har motoriska problem och behöver träna, verkar träda fram i och genom ridningen. Bilden är inte bara legitimerande för, utan också konstruerad genom, aktiviteten.

Bilderna av barnet fyller ytterligare en funktion, nämligen att naturalisera (Goffman, 1974) insatserna. Bilderna av barnet framställs som objektiva faktum som finns oberoende av den beskrivna aktiviteten eller av talarens berättelse. När de vävs in i och används för beskrivningen av insatser, får då även insatserna en objektiv karaktär. De framstår som naturliga responser på objektivt existerande aspekter av barnet. Funktionen blir tydlig när Christoffers sjukgymnast berättar om sitt arbete:

I: Hur ser din kontakt med Christoffer ut idag?

Sjg: Jag har egentligen intensifierat den lite grand därför att jag ser att han behöver det, styrkemässigt framförallt, han rörde sig mindre och mindre och blev stelare och svagare

I: Mm

Sjg: Så jag har honom både i ridning, styrketräning och simning
(E 1095)

Sjukgymnasten har intensifierat sitt arbete med Christoffer, eftersom han rörde sig mindre och blev stelare och stelare. Beskrivningen är enkel och oproblematiserad. Bilden av barnet är okomplicerad och lättförståelig, utan fackuttryck eller jargong. Den står i en direkt och intuitivt symmetrisk relation till insatsen. Insatsen naturaliseras, och framstår just som en närmast självklar respons på barnets tillstånd. Den blir både omedelbart förklarad och får en stark legitimering.

Att bilder av barnet fungerar som resurser för att beskriva, förklara och legitimera olika aktiviteter innebär ett urval av vilka aspekter av barnet och dess komplexa värld som kommer i fokus. De aspekter som vävs in i faktiska insatser ges en större tyngd, helt enkelt genom att vara knutna till en konkret praktik och dess språkliga förpackning. Andra aspekter av barnet och dess vardag blir inte lika betonade. Även om de kan upplevas som viktiga och betonas av olika aktörer, får de inte samma gestaltning i praktik och diskurs. Verksamheten innebär därmed att en viss version av det funktionshinderade barnet kommer att formas och ta gestalt (jfr Priestley, 1998).

Kombination av olika bilder

I vissa sammanhang finns flera olika bilder av barnet i nära relation till varandra. I träningsituationer spelar det till exempel stor roll hur barnet upplever uppgifterna. Träningen går lättare om barnet tycker det är roligt och är motiverat. Här finns då bilden av ett psykologiskt barn i nära relation till det funktionella barnet. I intervjuerna kan detta se ut som i följande berättelse av Doris sjukgymnast:

- I: Jag tänkte så här också, vad har hänt under den här tiden nu som du har träffat Doris, vad finns det för tillfällen eller situationer som varit stimulerande eller roliga, eller det här var kul, nåt sånt tillfälle, det har känts bra?
- Sjg: Ja, alltså när vi använder musik, och man känner att hon skrattar och tycker det är roligt och man kan få henne att springa och röra på sig lite ledigare, /.../
- I: Hur mycket, alltså, finns det nåt tillfälle när det har varit särskilt starkt eller när du upptäckt det första gången eller nåt sånt?
- Sjg: ... Ja, nä men det var väl kanske då när vi tog in musiken första gången, framförallt då när [en assistent] spelade kända melodier för Doris på synten, och hon liksom bara skiner upp, det är mycket lättare att få henne med i rörelse
(E 697)

Här är det ett barn som gillar musik, och som uppskattar det under träningstillfället. Barnet lyser upp, skrattar och tycker det är roligt. Det är ett känslomässigt barn, som beskrivs med inlevelse och värme. Detta psykologiska barn relateras samtidigt till ett funktionellt barn, som kan ”springa och röra sig lite ledigare”. De båda bilderna är vidare relaterade på ett visst sätt. Det psykologiska barnets glädje påverkar dess funktioner. Det blir lättare att få med barnet i rörelse, och hon rör sig ledigare. Lusten underlättar rörelsen och träningen.

Det psykologiska barnet underordnas i den här beskrivningen träningsaktiviteten, och fyller en instrumentell funktion inom denna. Samtidigt är barnets lust och glädje i sig värderad av sjukgymnasten, och träningstillfället

blir en stimulerande situation även för henne. I relation till den andra bilden, det funktionella barnet, är dock det psykologiska barnet underordnat och instrumentellt.

På likartade sätt kan varianter av ett psykologiskt barn spela roll för andra träningsituationer. Nedan berättar en logoped om sitt arbete med att kartlägga Christoffers svårigheter med talet.

... i det lilla jag har lärt känna Christoffer så är det ju att han, han kommer, han har aldrig sett mig, öppnar dörren och jätteglad att jag kommer, vet vad jag heter då, föräldrarna har förberett honom, och nu kommer du, oh vad glad jag blir och så kramar han om mig och så, aldrig sett mig, är lite distanslös i detta, men det är ju väldigt tacksamt för mig, för då får man ju omedelbar kontakt och man får barnet med sig, man börjar prata om nånting och, informera och säga att ja, och här i väskan har jag det och det, jag tänkte vi skulle gå och titta i den och leka [ohörbart] så är han med, så det är väldigt tacksamt ... (E 1002)

Logopeden beskriver här Christoffer som ett socialt och psykologiskt barn, genom att både fokusera hans inre (jätteglad, jättespännande, rastlös etc.) och hans sätt att relatera till en social omgivning (lite distanslös, omedelbar kontakt osv). Dessa bilder är emellertid inte direkt relaterade till det projekt som logopeden är engagerad i, som har att göra med kartläggning av och eventuellt arbete med Christoffers talsvårigheter. Däremot relateras de till konsten att få kontakt med barnet, för att kunna utföra detta. Logopeden beskriver det som ”då får man ju omedelbar kontakt och man får barnet med sig”. Bilden av det psykologiska och sociala barnet relateras till en teknisk aspekt av aktiviteten som krävs för att den ska kunna utföras, nämligen att få kontakt med barnet och motivera det till att utföra övningarna.

Här används med andra ord en psykologisk och social bild av barnet som ett led i beskrivningen av en delaktivitet. Själva huvudaktiviteten knyts i stället till bilden av det funktionella barnet. I andra sammanhang kan emellertid det psykologiska och sociala barnet fylla nästan rakt motsatt funktion, nämligen att gestalta en övergripande målsättning. Funktioner och utveckling förstås då som verktyg för att nå sociala och psykologiska mål.

Som målsättning för Doris motoriska träning formuleras till exempel att hon ska finna lusten i att röra sig, och utveckla sin förmåga att ta initiativ. Detta fungerar då som övergripande syften för de mer näraliggande funktionsorienterade målen, som fokuserar hennes rörlighet och förmåga att använda händerna, resa sig, sätta sig etc. På ett liknande sätt förknippas en del av träningen och stimuleringen av Anders motorik och sinnen med bilden av ett barn som kan vilja olika saker, och som ska kunna välja att göra sådant han vill. Vidare finns en social sida av detta. Syftet är då att han i högre grad ska kunna delta i samspel och lek.

Även hos Berit är det sociala barnet ofta förknippat med det funktionella. Det är hennes motorik som är hindret för att kunna delta i lek och samspel, och det övergripande målet med träning är då att möjliggöra detta i större utsträckning. Hos alla barnen är också ett övergripande mål för mycket av insatserna att kunna leva så självständigt som möjligt både i fysisk och social mening.

Bilderna kan alltså på ett ganska flexibelt sätt fungera som resurser för att beskriva och begripliggöra olika aspekter av projekten. Olika bilder kan relateras till förutsättningar, huvudsakligt innehåll och övergripande mål. Därigenom knyts olika bilder av barnet samman genom och med hjälp av aktörernas handlingar. Insatser och projekt utgör den ram inom vilken en kombination av bilderna eller en ”helhetsbild” sätts samman.

Utveckling, hopp och förväntningar

Ofta finns ett utvecklingsperspektiv med i bilderna av barnet. Man talar om att barnet ska utvecklas, eller att det är på väg och har blivit bättre på olika saker. Detta är ganska naturligt, eftersom barn ofta förstås just som individer i vardande, på väg att bli vuxna. Samtidigt är detta perspektiv inte helt okomplicerat när det gäller barn med funktionshinder. Frågan om på vilket sätt dessa barn kommer att bli vuxna är ofta öppen. För flera av barnen i denna studie var det redan i tidig ålder klart att de inte kommer att kunna leva ett självständigt vuxenliv på det sätt som uppfattas som ”det normala”.

Utvecklingsperspektivet i beskrivningarna av barnet kan ibland förstås som en argumentation (Billig, 1996) i just den här frågan. En av Doris assistenter berättar till exempel på följande sätt om en övning i skolan.

...vi skulle göra fyra i rad idag, när man stoppar ner dom här blå, och jag satte den där framför Doris och så satte jag fram den här skålen och hon visste precis hur hon skulle göra /.../ ok, det gick ju inte riktigt, hon fick inte i den men hon visste precis att där skulle den i, men sen att den hamnade utanför, det var ju bara till att kämpa vidare, och det har, säkert jättebra, men det får man se hur det utvecklas, bara att man skulle vilja försöka få henne att verkligen förstå att där finns faktiskt hopp för Doris och hon kommer att bli jätteduktig, hon kommer att bli en kanonduktig tjej om man bara håller träningen uppe då på olika grejer, alltså då alla möjliga plan... (E 664)

Här är det assistenten till Doris som berättar om hur hon nästan lyckades med en övning i skolan, som hon inte sett henne göra och inte heller själv gjort med henne tidigare. Hon beskriver detta som ett framsteg och ett tecken på Doris utveckling och lärande, och hon framstår som ett barn som lär, som försöker, som tar steg framåt på en väg mot allt större kompetens och förmåga.

Samtidigt som detta är en historia om ett barn i utveckling säger beskrivningen också något annat om barnets förmågor. Assistenten framstår som (positivt) överraskad, och händelsen som betydelsefull. Det som tar form är en bild av

ett barn med bristande förmågor, som inte självklart förväntas klara den här uppgiften. Berättelsen om att hon tagit ett steg och utvecklats blir på så sätt samtidigt en berättelse om ett barn på en lägre utvecklingsnivå än normalt.

Händelsen fungerar som argument för att man ska kunna förvänta sig saker av Doris, för att det ”finns faktiskt hopp” för henne. Argumentationen sker gentemot en implicit position där hon istället uppfattas som ett barn som man inte kan förvänta sig någon utveckling eller kompetens av. Historien berör frågan om förväntningar och hopp, och utgör en argumentation för en positiv syn på utvecklingsmöjligheterna. Den handlar om en praktik där frågan om förväntningar och hopp är öppen, och där insatserna innebär ett ställningstagande och en argumentation i frågan.

Denna funktion hos bilder med ett positivt färgat utvecklingsperspektiv framträder i många fall mer subtielt. Till skillnad mot i exemplet ovan är Anders förskoleassistent inte lika argumenterande i följande illustration:

Ass: ... har han nånting, ett sånt här litet rum som han ligger i

I: Mm

Ass: Med fullt av prylar

I: Alltså ett sånt här Nielsen

Ass: Ja, en avgränsad litet utrymme, där det hänger saker på väggarna och det är lampor in och så är det saker som glittrar allting för att stimulera då känsel och att han ska få ljudintryck och synintryck och så

I: Mm

Ass: Och det har han varit väldigt aktiv i, där har han liksom legat och viftat med armarna och lärt sig att där sitter en nyckelknippa som han kan slå med den handen och lärt sig att hitta vissa grejer, för vi bytte sen för att se hur han reagerade

I: Ja

Ass: Och då blev han jättearg när inte den där grejen [skratt] fanns där så det märkte han så att, och då kan man liksom testa såna saker också hur pass medveten han är

(E 1968)

Anders beskrivs här som aktiv i det lilla rummet där det hänger saker som ska stimulera hans sinnen. Han viftar och slår med sina händer, och han har lärt sig hitta saker. Det är ett aktivt barn som lär, utvecklas och relaterar till en stimulerande miljö (i form av det speciellt utformade lilla utrymmet). Samtidigt finns det oklarheter kring hans förmågor. Att han är ”väldigt” aktiv kan på liknande sätt som i det tidigare citatet förstås som en kontrast mot möjligheten att han skulle vara passiv eller i varje fall mindre aktiv. Det finns också mer explicita frågor om hans förmågor. Assistenten bytte vissa saker för att se hur han reagerade och för att se hur pass medveten han var. Hans medvetenhetsgrad och förmåga att uppfatta sin omgivning är med andra ord något som är oklart, och där det kan finnas både mer positiva och

mer pessimistiska möjligheter. Resultatet av provandet leder till en positiv beskrivning, ”så det märkte han”.

Anders aktivitet avtecknar sig alltså mot en bakgrund av oklarheter kring hans förmågor. Vanliga föreställningar om barns förmågor och om hur barn utvecklas gäller inte här. På samma sätt som med Doris tidigare, är det också här ett barn med begränsade förmågor som tonar fram. Mot denna bakgrund framstår beskrivningen det Anders gör just som framsteg och utveckling, och till en subtil argumentation: jodå, han utvecklas faktiskt. En positiv bild lyfts fram, som blir positiv just genom bakgrunden av oklarhet, att ”normala” förväntningar inte gäller här, och av bilden av hans funktionsnivå som begränsad.

De positiva bilderna av ett utvecklande barn fokuserar alltså ofta barnets funktionsnivå på ett specifikt sätt. Bilderna kan användas för att åstadkomma tre saker samtidigt:

- En beskrivning av insatsen och barnets aktivitet
- Barnets funktionella nivå beskrivs eller impliceras som låg eller begränsad
- En argumentation förs för att förvänta sig utveckling, och för en positiv syn på barnets förmågor. Utveckling och möjligheter lyfts fram utan att svårigheterna förnekas.

På detta sätt bidrar bilderna av barnet till att ge insatserna en optimistisk karaktär. De blir till aktiviteter som gestaltar, värnar om, och kanske till och med fördjupar, hoppet om och förväntningarna på en positiv utveckling för barnet.

Utveckling är emellertid inte bara en fråga om funktioner och förmågor. Frågan har också en social sida. Funktionsnivå och utveckling är förknippade med möjligheter till gemenskap och delaktighet. Det handlar om den ”kroppens politik” (Foucault, 1976/1980; Högberg, 1996; Swartling, 1989) som reglerar vem som tillhör respektive inte tillhör en samhällelig gemenskap, och som kan räkna med ett empatiskt och respektfullt bemötande. Gemenskapens gräns definieras bland annat av kroppsliga frågor som förmågor och funktioner, men också utseende, lukt etc. Kroppens politik handlar om frågan om vad som krävs inom dessa områden för att få tillhöra gemenskapen, och vilka avvikelser som innebär att man hamnar på andra sidan gränsen.

I intervjumaterialet antyds frågor om tillhörighet i sammanhang som ofta är mycket vardagliga och praktiska. Ofta handlar det om lek och samspel med andra barn i skolan eller förskolan. Ett exempel ges av den situation som Berits assistent ovan berättade om. Hon arbetade med att lära Berit äta på ”vanligt” vis. I fortsättningen av samma intervju berättar assistenten:

- Ass: ...plötsligt var hon med i det att hon ville inte ha det och det att äta, så det har ju gett henne, hon har fått en fantastisk medvetenhet alltså, jag tror faktiskt, så tror jag att maten är, det är ju så viktigt för alla oss andra människor så varför skulle den inte vara viktig för henne, det är ju hela vår sociala kultur på nåt vis är det väldigt mycket mat ju
- I: [ohörbart]
- Ass: Ja, man umgås och så ska man ha god mat och så, så varför ska man missunna henne det
- I: Mm
- Ass: Jag, för mig, jag tror att det gjorde nästan lika mycket som gymnastiken det att hon började äta ...
(E 1993)

Berättelsen handlar om att matsituationen betytt mycket för Berit, men även för assistentens tankar om henne. Bilden utvidgas på ett sätt som fördjupar och lägger fler dimensioner till det funktionella barnet och till projektets funktion. Berättelsen tar sin utgångspunkt i att Berit fått en "fantastisk medvetenhet", vilket kan förstås som en funktion och ingå i den breda kategorin som ovan beskrivits som det funktionella och utvecklande barnet. Men i fortsättningen övergår assistenten till en helt annan kontext. Hon talar om att mat är så viktigt för "alla oss andra människor" så varför då inte också för Berit? Frågan är retorisk, och Berit framställs som en av "oss andra". Detta faktum konkretiseras genom att maten är viktig för henne, och genom att hon får äta som alla vi andra och delta i det sociala spelet kring maten (t ex genom att inte vilja ha det ena eller andra). Barnet inkluderas i "vår sociala kultur" genom att dela gemenskapen kring maten.

Barnet ses alltså här som en social varelse, som kan vara lik oss andra. Genom den retoriska frågan "så varför skulle den inte vara viktig för henne" får denna positionering av barnet en argumenterande dimension. På ytan handlar argumentationen om huruvida maten är viktig eller inte för henne. På ett annat plan är det snarare denna positionering av henne som lik oss andra som står på spel. Frågan som implicit tar gestalt handlar om på vilka sätt hon är som "oss andra" eller är annorlunda. Likheten eller olikheten är betydelsefull, och kopplas till gränsen för social gemenskap. Är hon tillräckligt lik oss för att delta i vår sociala kultur, på lika villkor? Arbetet med maten är ett projekt där denna fråga blir aktuell och hanteras. Projektet innebär ett ställningstagande: Berit ingår (naturligtvis) i gemenskapen, i "vår sociala kultur".

På liknande sätt finns i samtliga fall exempel på engagemang i att barnet ska vara med i olika gemenskaper. Det kan handla om att på ett enkelt sätt kunna vara medveten om och delta i enkla lekar, eller om att inte alltid vara sist när kamraterna rör sig utomhus. Vidare finns explicita funderingar kring barnens framtid. Ibland finns en oro för att dessa barn ska bli socialt isolerade och varken ha kamrater, vänner eller fritidssysselsättningar. I de flesta fall kopplas också funderingarna just till barnets utveckling och förmågor. Att stimulera,

träna, motivera etc., får i dessa situationer sin djupaste innebörd genom att vara dels argument för att barnet faktiskt tillhör en gemenskap, och dels ett arbete för att göra detta anspråk mera rimligt.

Bilderna av barnet kan således beröra viktiga sociala och existentiella frågor, och därmed tillföra insatser och projekt viktiga dimensioner. Verksamheten är inte bara en fråga om vad som praktiskt ska göras, utan här förhandlas också andra frågor. Insatser och projekt utgör den arena där den sociala betydelsen av funktionshindret förhandlas. Verksamheten kring det funktionshindrade barnet framstår som ett tolkande system, som producerar en viss innebörd i funktionshindret, där frågor om förväntningar, tillhörighet och utanförskap subtilt hanteras.

Sammanfattning

I beskrivningen av de aktiviteter och projekt som existerar ingår bilder av det funktionshindrade barnet som en viktig del. Bilderna kommer till användning i beskrivningen av verksamheten, och formas på ett sätt som är funktionellt för att begripliggöra det som sker. Variationsrikedomen är stor när det gäller innehållet, men det är möjligt att särskilja några olika förståelseramar inom vilka de konstrueras. Det finns bilder av ett funktionellt, ett medicinskt, ett socialt, och ett psykologiskt barn.

Förutom att bidra till beskrivningen av det som sker, är bilderna funktionella för att förklara och skapa legitimitet åt insatser. Med hjälp av bilder av positiva konsekvenser för barnets förmågor och utveckling framställs insatser som begripliga och konstruktiva. Det kan då handla om både fysiska och mentala funktioner. Vidare kan insatser motiveras på lång sikt med bilder av barnet som social varelse.

Olika bilder av barnet kan också relateras till olika aspekter av praktiken, och knyts samman på flera sätt. Bilderna kan på ett flexibelt sätt komma till användning för att beskriva och begripliggöra olika aspekter av aktiviteten och skapa en nyanserad bild av det som sker. Projekten fungerar därmed också som den ram inom vilken mer komplexa bilder av barnet konstrueras.

Bilden av barnets positiva utveckling av olika funktioner innebär möjlighet att hantera frågor om förväntningar på barnet. Det handlar både om förväntningar på utveckling och funktionsnivå, och om tillhörighet och gemenskap i familj och andra sociala sammanhang. Därmed framstår också själva projekten som praktik där dessa frågor ligger i dagen, förhandlas och hanteras.

Samtidigt som bilden av barnet framträder som en språklig konstruktion existerar projekt och insatser som en praktik även utanför den språkliga interaktionen. Därmed ges de bilder av barnet som konstrueras en

stabilitet genom den konkreta verksamheten, och konstruktionen av det funktionshindrede barnet får också en materiell sida.

Aktörpositioner

Samtidigt som beteckningar används och kontextualiseras, och bilder av barnet konstrueras i beskrivningen av vad det är som sker, skapas också en viss position för berättaren själv. Man talar om det som sker på ett visst vis, som ger det en subjektiv innebörd. Det handlar om det berättande, observerande och agerande subjektet, som träder fram i intervjuerna. Subjektet träder fram inom olika aktörpositioner i intervjuerna.

Aktörpositioner handlar alltså om det sätt som talaren relaterar till verksamheten, och därmed om hur den ges en subjektiv innebörd. Här är intresset inte på det individuella och personliga, utan på hur dessa positioner kan förstås utifrån den beskrivna verksamheten. Positionerna handlar om det sätt som individerna själva träder in i verksamheten och servicen. I de flesta sammanhang framställer sig talare på ett i någon mening fördelaktigt sätt (Goffman, 1959; Hochschild, 1983; Hosking & Fineman, 1990; Sacks, 1992; Sarbin, 1986). Här handlar det om att man intar, eller försöker inta, en position som är förenad med positiva värderingar. I den version av praktiken som skapas i intervusituationen, finns normalt utrymme för en sådan positiv framtoning.

Utifrån organiserandet av servicen är framförallt två frågor intressanta när det gäller dessa aktörpositioner. För det första handlar det om vad det är för positivt värderade positioner som man faktiskt kommer att inta. Utrymme för positionerna ges av den verksamhet som pågår och den version av verksamheten som begripliggör den som service. Vissa positioner blir möjliga och attraktiva genom det sätt som organiserandet gestaltas. För det andra gäller också det omvända. Konstruerandet av aktörpositionerna utgör en viktig aspekt av begripliggörandet av verksamheten. Därför är det av intresse att undersöka hur det går till när positioner konstrueras och intas av aktörer. Det handlar om vilka resurser och strategier som används, och vad det är för svårigheter som kan behöva hanteras.

Positionerande på en språklig arena innebär att foga in sig i en kategori med vissa associerade egenskaper eller drag (Antaki & Widdicombe, 1998). Man använder vissa specifika uttryck, associationer och konnotationer, metaforer och språkliga figurer, som blir betydelsebärande i det här sammanhanget. Positioneringen blir synlig genom en relativt närgången läsning av materialet där intresset mer ligger på *hur* saker sägs än *vad* som sägs, vilket skiljer sig från ett mer vardagligt förhållningssätt.

Att intressera sig för det språkliga positionerandet innebär emellertid inte att påstå att det man berättar om inte skulle vara "sant". Det är emellertid

inte sanningshalten, eller över huvud taget själva innehållet, som är i fokus. Det är istället det sätt som berättelsen och beskrivningen framställs på som lyfts fram. Intresset ligger på den språkliga interaktionen som arena för intervjupersonerna som aktörer.

I materialet framträder en mängd olika sätt som aktörerna positionerar sig på, och flera olika positioner de talar utifrån. Genom en tematisk granskning går det emellertid att särskilja fyra huvudsakliga kategorier som finns kring alla fyra barnen:

- Professionell och kompetent
- Kompetent förälder
- Värnande om barnet
- Familjeallierad

Nedan kommer dessa att exemplifieras och diskuteras i viss detalj, och samtidigt kommer eventuella skillnader mellan fallen att tas upp. De två första är de vanligaste i materialet, och de behandlas därför mer utförligt.

Professionell och kompetent

En position som kan betecknas som ”professionell” eller ”kompetent” förekommer i så gott som alla intervjuer, med många variationer och i en mängd olika sammanhang. Att vara professionell innebär att vara någon som dels tillhör en professionell grupp, och dels gör ett professionellt arbete, baserat på kunskap och som tillför något gott. Ibland innebär det också att ingå i en professionell verksamhet. Positionen tar till exempel gestalt så här i början av den första intervjun med en arbetsterapeut som arbetade med Anders och hans familj:

- 1 I: Var, när träffar du [Anders och hans föräldrar] först, hur har du kommit i kontakt med dom
- 2 At: Jag har väl träffat Anders under, jag vet inte utan mina anteckningar när det var första gången men ... det är ett bra tag nu [I: ja] det måste vara, det är nog snart ett år
- 3 I: Nånting sånt
- 4 At: Snart ett år sen tror jag, och det har ju varit mycket eftersom han är en kille som är ganska så gravt utvecklingsstörd så har det varit mycket praktiska grejer [I: mm] och så det är ju, det har ju handlat om, det brukar börja med typ nån matstol eller nåt, nån form av sittande /.../
- 5 I: Hur och var träffar du Anders och så, i vilka sammanhang?
- 6 At: Det brukar vara hembesök för det mesta,
- 7 I: Ja
- 8 At: I alla fall i början, de första gångerna brukar det vara i och med att det oftast är där det är nånting praktiskt man ska lösa
- 9 I: Mm

- 10 At: Då åker man hem och kanske har nåt förslag med sig, tar med, så man vet lite, antingen förmedlas kontakten då kanske via sjukgymnasten eller logopeden
- 11 I: Mm
- 12 At: Om dom har regelbunden kontakt
- 13 I: Mm
- 14 At: Brukar bli så att man tar telefonkontakt och åker hem och tittar lite och kanske har nåt förslag med mig om jag vet, sen så rullar det vidare så, kanske behöver göra nåt mer tillägg eller så, jag har ingen regelrätt träning
- 15 I: Mm
- 16 At: Med Anders i och med att han, dels är han på låg nivå så han har inget specifikt finmotoriskt problem utan det är liksom hela han
- 17 I: Mm
- 18 At: Och då är det sjukgymnasten mer som jobbar med den biten, det kan hända mycket väl att jag är med, att man pratar med mamman om nåt annat medan sjukgymnasten jobbar med honom
- 19 I: Mm
- 20 At: Sen är specialpedagogen inne också när det gäller stimulering och så (E 1929)

Detta utsnitt innehåller en historia om den kontakt arbetsterapeuten haft med Anders och hans föräldrar. I berättelsen positionerar sig arbetsterapeuten som professionell genom att använda flera olika resurser och strategier, och illustrerar då också innebörden i denna mycket vanliga position.

Det första positionerandet finns i inledningen till svaret på intervjuarens första fråga. Här finns till att börja med en osäkerhet. Arbetsterapeuten vet inte när hon såg Anders första gången utan stöd av sina anteckningar (tur 2). ”Anteckningarna” fungerar här som ett tecken på vad det är för typ av kontakt hon har. De kontakter där man gör anteckningar är vanligen i en professionell och möjlig medicinsk verksamhet (anteckningar - journal). På ett subtilt sätt antyds alltså att kontakten är av professionell natur, och att arbetsterapeuten själv är en professionell aktör.

Efter detta omnämnande av anteckningarna fortsätter berättelsen om första kontakten. Det var länge sen, snart ett år sen. Här är det alltså fullt möjligt för arbetsterapeuten att konstruera en rimlig beskrivning av hur länge sen kontakten inleddes, även utan anteckningarna. Omnämnandet av dem får än tydligare en symbolisk funktion.

Hon fortsätter efter detta (tur 4) med att beskriva att det har varit mycket ”praktiska grejer”. Detta motiveras med hjälp av en beskrivning av barnet, ”en kille som är ganska så gravt utvecklingsstörd”. Bilden innebär en kategorisering av barnet utifrån utvecklingsnivå. Till barnkategorin knyts en handlingskategori, ”praktiska grejer”. Sammanlänkningen av dessa båda kategorier innebär att ett ”fall” konstrueras (Molander, 1996). I fall som ”dessa” gör en professionell aktör ”så här”.

I det fortsatta specificeras att det handlar om stolar och sittande. Samtidigt beskrivs detta som något som ”brukar” ske (tur 4 och 6). Berättelsen fortsätter med en beskrivning av att arbetsterapeuten åker hem till familjen och ”kanske har nåt förslag med sig” (tur 10), och att verksamheten är något som ”rullar vidare” (tur 14). Det som beskrivs är närmast rutiner i en pågående verksamhet.

Arbetsterapeuten är någon som har erfarenhet av hur det brukar gå till, och hur man brukar göra. Hon ingår i denna pågående verksamhet, och är erfaren och kunnig. Verksamhetsrutinerna utgör med andra ord här en resurs för henne för att konstruera en position som professionell.

Kontakten mellan henne och hemmet förmedlas av andra aktörer, som betecknas som ”sjukgymnasten” eller ”logopeden” (tur 10). Användandet av yrkesbeteckningar i bestämd form ger dessa en specifik identitet, och antyder att talaren själv är att förstå som ”arbetsterapeuten”. Yrkesbeteckningarna ger ett sammanhang i form av ett professionellt samarbete, men ger också var och en en specifik plats inom detta, som definieras av yrket.

Vidare specificeras arbetsterapeutens egen aktivitet genom att påpekandet ”jag har ingen regelrätt träning” (tur 14). Detta antyder att det vore att vänta av henne, men av skäl som följer är det inte så i nuläget. Att detta behöver förklaras och påpekas antyder att det förväntade här vore just ”regelrätt träning”. I motivet ges också en ytterligare specificering av positionen genom att skälet består i att barnet saknar ”specifikt finmotoriskt problem”. Det är sådant som en ”arbetsterapeut” skulle ha arbetat med, om det funnits. Att det inte finns den typen av problem beror på barnets utvecklingsnivå. På motsvarande sätt förknippas också andra yrkesbeteckningar med andra aktiviteter eller aspekter av barnet. ”Sjukgymnasten” jobbar med ”den biten” (vilket refererar till ”hela han” i kontrast till ”finmotoriska problem”; tur 18) och ”specialpedagogen” med ”stimulering” (tur 20).

I detta utsnitt har talaren sammanfattningsvis positionerat sig som en professionell aktör, vilket också getts en specifik innebörd. Hon arbetar inom en verksamhet som regelmässigt arbetar med barn med grav utvecklingsstörning, och där hennes roll är att syssla med sittande och praktiska grejer, samtidigt som hon arbetar med finmotorisk träning med andra barn. Med hjälp av kunskapen om hennes yrkestillhörighet och utifrån en symmetri med övriga aktörer som nämns kan detta förstås som en position som professionell arbetsterapeut.

För att gestalta denna position använder hon sammanfattningsvis i huvudsak fyra olika resurser:

- Hjälpmedelsprojektets språkliga förpackning, som tillhandahåller ett antal sammanlänkade begrepp ("praktiska saker", "stolar", "sittande") och en association till yrkesbeteckningen "arbetsterapeut".
- Vidare gestaltas en verksamhet där det finns rutin och erfarenhet när det gäller att arbeta med denna typ av barn, och som talaren är en del i. Att vara en del i verksamheten innebär samtidigt behovet av att definiera det specifika professionella området. Yrkesbenämningar, ofta i bestämd form, är en resurs för detta.
- En viss beskrivning av barnet. Barnet beskrivs utifrån sina funktioner och sin utvecklingsnivå. Barnets funktioner knyts till specifika yrkesbeteckningar, och hjälper därmed till att specificera den egna professionella domänen.
- I beskrivningen kommer en viss vokabulär till användning, som antyder en kunskapsdomän och en professionell diskurs, och skiljer sig något från ett vardagsspråk. Här används till exempel beteckningarna "finmotorik", "grav utvecklingsstörning".

Med hjälp av dessa resurser kan arbetsterapeuten gestalta sig på ett speciellt sätt, "som" professionell. Det är med andra ord resurser för att inta en professionell position, som finns tillgängliga i intervjusituationen. Liknande resurser används på likartade sätt av andra aktörer när de intar andra varianter av professionella positioner. Resurserna kan beskrivas som delar i en språklig gemenskap inom verksamhetsfältet, där den professionella positionen fungerar som ett vanligt och viktigt sätt för personal att begripliggöra sitt engagemang och arbete kring de enskilda barnen och familjerna.

Efter att en professionell aktörposition skisserats kan nu en kort utveckling kring själva begreppet och analysättet vara på sin plats. Diskussionen om professionella aktörpositioner i detta avsnitt har en viss släktskap med den konversationsanalytiskt orienterade forskningen som berör "institutionell dialog" (Drew & Sorjonen, 1997) och "professionell diskurs" (Gunnarsson, Linell, & Nordberg, 1997). Analysen och positionsbegreppet har inspirerats av denna tradition. Samtidigt finns vissa skillnader när det gäller forskningsfråga, diskursbegrepp och typ av empiriskt material.

Frågeställningen inom konversationsanalytiskt orienterad forskning om institutionell och professionell dialog handlar om interaktion i specifika organisatoriska sammanhang, där organisatoriska roller och beteckningar används och synliggörs i interaktionen. Intresset ligger på hur organisatoriska identiteter kommer att spela roll (görs relevanta) i interaktionen. Den organisation som dessa identiteter refererar till utgör då en del i en existerande kontext.

I mitt arbete ligger intresset istället på hur en organiserad verksamhet över huvud taget skapas. En professionell position förstås som något som aktörerna

konstruerar och intar som en aspekt av ett begripliggörande och organiserande av en verksamhet. I fokus är frågan om hur en sådan position kan etableras och hur den kan bidra till att begripliggöra verksamheten. Detta hör samman med nivån på diskursbegreppet. Medan den konversationsanalytiska forskningen fokuserar en mikronivå ligger intresset här på en mesonivå (se s. 50). Interaktion existerar och organiseras på en mikronivå, men organiserande av en verksamhet som sträcker sig utöver den pågående interaktionen hör hemma på en något abstraktare nivå.

Ytterligare en skillnad utgör det faktum att det empiriska materialet här är intervjuer, medan man i den konversationsanalytiska traditionen företrädesvis studerar ordinär interaktion i organisationens vardag. De möten som observerats här skulle kunna utgöra ett sådant material, men har inte analyserats på det viset.

Positionen som professionell gestaltas på likartade sätt i ett flertal situationer i alla fyra fallen. Oftast intas den av personal från barnhabiliteringen, men även i vissa fall från barnomsorgen. Ibland används emellertid ett vardagsspråk snarare än facktermer, samtidigt som de professionella referenserna är mindre framträdande. Det är då rimligare att tala om en ”kompetent” variant av positioneringen. Det sätt man intar positionen och dess funktioner är dock likartade.

Bilden av barnet utgör som nämnts en viktig del i gestaltandet av positionen. Ett engagemang i och ansvar för barnet och dess utveckling är en viktig del i att vara professionell och kompetent. Beskrivningarna kan vara mycket detaljerade, och fokuserar i huvudsak olika funktioner och förmågor hos barnet. Det förekommer viss fackjargong som ”luxuera” (om en sorts ledskada), ”skolios” (om förskjutningar etc. t ex i ryggraden), ”kramper” (om epileptiska anfall). Ofta kan även bilden av en positiv utveckling eller respons hos barnet vara en resurs för positionen. Insatser kan då beskrivas med hjälp av deras positiva (förväntade) effekt. Talaren framstår som kompetent, med både kunskap om och ansvar för ett arbete med barnet, som utförs på ett sätt som stödjer dess utveckling.

Fokuseringen på barnet förekommer bland alla yrkeskategorierna i undersökningen. Anders förskoleassistent berättar t ex om när han leker med andra barn på förskolan:

- Ass: Det är ju att kunna förstå lite signaler från andra, och det är ju det lite jag tycker, är man där nere och börjar som dom andra så eftersom dom, dom har ju en kommunikation med varandra, då får man kanske inte bryta den utan låt det då, det kan ju leda till nåt himla bra
- I: Just det, att det är viktigt att se den och vara varsam med den

Ass: Mm, och att han kanske kan höra av deras röster och ljud och ja, kroppsrörelser och allting och lära sig signaler och att det händer när detta ljudet kommer och den rörelsen fläktar förbi mig eller jag känner luftdraget och är det nåt som kommer i luften eller så är det nån som springer förbi eller vad som helst, men att han kanske kan få in dom signalerna
(E 1630)

Assistenten berättar om interaktion mellan Anders och andra barn på förskolan, och menar att man ska ”kanske inte bryta den” för det kan ”leda till nåt himla bra”. Att låta barnen leka med varandra är en medveten handling från assistenten, som syftar till att stimulera Anders utveckling. Assistenten försöker också leva sig in i hans situation på golvet bland de andra barnen, och identifierar sig med honom för att gestalta detta. Hon skapar en bild av hur det kan vara för Anders att vara där på golvet bland de andra barnen, som är upplevelsenära och empatisk (”rörelsen fläktar förbi mig”). Samtidigt har hon ett syfte med det hon gör med Anders, som går utöver och motiverar denna inlevelsebaserade bild. Syftet träder fram med hjälp av en förändring av perspektivet i den sista satsen till ett utanförstående betraktande. Bilden av det funktionella barnet lyfts fram och interaktionen motiveras med att han ”kanske kan få in dom signalerna”. Assistenten själv positioneras som någon som engagerar sig i och arbetar med detta funktionella barn, med utveckling av sinnesfunktioner.

Beskrivningen av en större verksamhet som man är del i, eller ett ”team”, är en aspekt av positionerandet som förekommer i många former, och ibland också ensam, utan bilden av det funktionella barnet. Man kan explicit referera till att ”vi i teamet” gör saker, eller man kan tala om specificerade personer (yrkesbeteckningar) som tillsammans gör något. Vidare framträder denna aspekt som ett mer ospecificerat ”vi” i vissa sammanhang.

At: ... sen så när jag lärde känna honom då så /.../ ville jag att han skulle vara med i någon form av behandling /.../och då är det rätt lämpligt att ha handträningsgrupper tycker vi, dels för att man får in den sociala förmågan

I: Mm

At: Dels för att vi har så pass många barn att man minskar väntelistan
(E 252)

Arbetsterapeuten ville att barnet skulle vara med i någon behandling. Det ”jag” som tycker detta byts emellertid ut i berättelsen mot ett ”vi” som tycker det är ”rätt lämpligt” att ha handträningsgrupper. Detta ”vi” kan förstås som ”vi arbetsterapeuter”, som också är den grupp som har många barn på väntelistan. Arbetsterapeutens position tar träder fram som tillhörighet i en professionell grupp, i en pågående verksamhet, som har dels pågående behandling (handträningsgrupper) och dels många barn på väntelistan. Samtidigt gestaltas en professionell pågående verksamhet, redo att ta hand om denna typ av ärenden.

Svårigheter i en professionell och kompetent position

Ibland utsätts den professionella och kompetenta positionen för svårigheter och utmaningar. På olika sätt kan en situation gestaltas där talaren motvilligt hamnar i andra positioner, eller där man utmanas och blir ifrågasatt som professionell och kompetent. Svårigheterna innebär att mer resurser behöver mobiliseras och tas i bruk, och att intentioner och handlingar behöver förklaras utförligare. Det innebär emellertid normalt inte att man misslyckas, utan med hjälp av en viss utveckling av berättelsen upprättas och återtas den önskade positionen.

I huvudsak finns tre typer av svårigheter. Det handlar om sådant som blir problematiskt på grund av den organisatoriska miljön och dess struktur, att den position man intar inte bekräftas (eller utmanas och ifrågasätts), eller att det kan vara svårt i kontakten med barnet.

Den organisatoriska miljön är det större sammanhang där verksamheten etableras. Ibland kan miljön framträda som en resurs, som t ex när man kan beteckna andra med yrkestillhörighet och därmed gestalta en ”professionell verksamhet”. Vid andra tillfällen kan den emellertid snarare föra med sig svårigheter. Det kan dels handla om att miljön och strukturen implicerar positioner som är svåra att förena med det man uppfattar som ”professionellt”, och dels kan graden av (bristen på) samordning och ”täthet” utgöra en svårighet.

Framförallt inom de projekt som har att göra med hjälpmedel tenderar barnhabiliteringspersonalen att hamna i en ”klämd” position. Man befinner sig mellan familjen och barnet å ena sidan, och hjälpmedelscentralen och en leveranskedja å andra sidan. En del arbete går ofta åt till att argumentera gentemot hjälpmedelscentralen, och hantera en byråkratisk process för att få de hjälpmedel man vill ha. Det egna handlingsutrymmet begränsas av detta beroende av hjälpmedelscentralen, och ramar som sätts av regelverk, ekonomi och tradition.

Här finns också en risk att mera bli ”byråkrat” eller ”tekniker” än det som man uppfattar som ”professionell”. Man riskerar att lägga energi på att hantera leveranskedjan och därmed fokusera barnet i lägre grad än vad som är vanligt i en professionell position. Risken framträder i följande beskrivning som Anders arbetsterapeut gör:

I: Vad finns det i detta som är svårt?

At: ... Det kan vara vårt när det inte finns några standardlösningar och man har svårt att, ja är det saker man kan anpassa som är kanske utformade på ett sätt så det går att göra nånting åt, så går det ju an /.../ men annars kan det vara saker som är, ja det finns ingetbra utbud av det, man får det inte att funka, det stämmer inte med hans förutsättningar, och så är man kanske inte, man kanske vill ha en annan variant från hjälpmedelscentralen som

man vet finns men så är dom motvilliga till att ta in det, ja, det är många såna här byråkratiska grejer som kan vara besvärligt däremellan, men annars är ju inte /.../ och som vi jobbar i teamet så är det ju den biten som är, som ligger rätt mycket på mig då, det brukar vara så att när barnen blir större så och kommer en bit till så brukar vi titta lite mer på handfunktion och så, men så här långt så är det, man ser ju det också, men det är ju inne så mycket i vad specialpedagogerna gör också, dom har kollat och tittar lite grand på hur greppet utvecklas och så, så det är ju mycket hjälpmedel och anpassning av miljön som ligger på vår ...
(E 1829)

Frågan om vad som är svårt blir en utgångspunkt för arbetsterapeuten att tala om arbetet med hjälpmedel. En typ av svårighet är att anpassa hjälpmedel, och en annan att hantera en annan aktörs ("hjälpmedelscentralen") eventuella tveksamhet till att skaffa de saker hon vill ha. Det är "många såna här byråkratiska grejer". Beskrivningen "byråkratiska" kan förstås som ett sätt att kontrastera dessa "grejer" mot det som är mer entydigt professionellt. Denna aspekt av arbetet framställs som något som egentligen inte tillhör hennes professionella domän. Genom beskrivningen av detta arbete riskerar hon emellertid att framstå som "fixare" eller "byråkrat" snarare än "professionell".

Det är emellertid den professionella positionen som är den eftersträvade. Beskrivningen av de praktiska svårigheterna innebär en utmaning mot denna position, som bemöts i nästa sats. Här kommer "teamet" till användning som en diskursiv resurs. I "teamet" är arbetet med svårigheterna "den biten" som ligger på arbetsterapeuten. Med hjälp av "teamet" framställs de "byråkratiska grejerna" som en del i en större professionell verksamhet. Även om hon sysslar med sådant som inte tillhör hennes professionella domän kan positionen som professionell upprättas genom att vara en del i denna verksamhet.

Men de praktiska svårigheterna är inte allt hon sysslar med. När barnen blir lite större brukar "vi titta lite mer på handfunktion". Den mer typiska professionella positionen gestaltas i termer av en yrkesgrupp ("vi"), och i termer av funktioner hos barnet ("handfunktion"). Denna uppgift ligger emellertid något längre fram i tiden. Att den lyfts fram just här kan tolkas som ett sätt att säkerställa den professionella position som utmanats av beskrivningen av de praktiska svårigheterna och de "byråkratiska" aspekterna av arbetet. Genom att mer resurser mobiliseras (den professionella verksamheten och arbetet med barnets funktioner) går det att hantera den svårighet som den organisatoriska miljön skapade för positioneringen som professionell.

Kring Doris förekommer samma risk i ett annat sammanhang. Det handlar då inte om hjälpmedel, utan om relationen mellan en specialinstitution och barnhabiliteringspersonalen. Inom kommunikationsprojektet var denna specialinstitution en viktig och drivande aktör. Logopeden på barnhabiliteringen

riskerade då att hamna i en mellanposition, som kan vara svår att förena med ett självständigt professionellt agerande.

Verksamheten kan också bli problematisk genom dess grad av samordning. Den bristande samordningen mellan barnhabiliteringspersonalen kring Anders, som framförallt förskoleassistenten klagade på (se fallhistorien s. 70), innebar en svårighet för henne att agera i en professionell position på förskolan. Hon riskerade att enrulleras i flera sins emellan svärförenliga projekt. Genom att de inte var samordnade fungerade de inte som resurser för hennes kompetenta agerande, utan blev snarare en belastning. Likartade situationer förekommer även kring Berit och Doris.

Även för barnhabiliteringspersonal kan i vissa fall den lösa strukturen mellan projekten vara en svårighet. Möjligheten att differentiera sig från varandra, att skilja ut olika professionella domäner och samtidigt skapa en bild av hur de hänger samman, försvåras av en låg grad av kännedom om och kontakt med andra projekt än det egna. Också för Christoffers och Doris lärare innebar lösheten en svårighet i det egna professionella agerandet, genom att det fanns en osäkerhet om vilket samarbete med habiliteringspersonal som var möjligt.

Att ingå i en verksamhet med begränsade resurser och en ständig tillströmning av barn och familjer innebär också svårigheten att hantera sin egen arbetssituation. Här handlar det om sådant som att prioritera vad man ska göra med vilka barn, och hitta effektiva arbetssätt för att hantera väntelistor etc. (jfr citatet s.129, E 252). Detta är en praktiskt svårighet och upplevs av vissa som en svårighet att realisera de professionella ideal man har för hur arbetet borde utföras (jfr Lipsky, 1980).

Den andra typen av svårighet handlar om *obekräftade positioneringar*, eller att de försök man gör att positionera sig inte ”kvitteras” av övriga aktörer. Detta inträffar när aktörer inom samma eller närliggande projekt inte bekräftar eller direkt ifrågasätter varandras tankar, idéer och förslag. Framförallt är detta ett problem när det finns beroenderelationer, som mellan förskoleassistent och habiliteringspersonal. Detta framträdde kring Berit, där det fanns en konflikt kring den motoriska träningen. Assistenten var beroende av stöd, råd, kritisk granskning, hjälpmedel och expertkunskap. Habiliteringspersonalen var beroende av assistenten för att få förtrogenhet med barnet, för att få information, och för att vissa saker skulle utföras, provas eller användas. När dessa saker inte fungerade som man tänkt uteblev också bekräftelsen av de ömsesidiga positionerna och beroendet dem emellan.

Olika resurscentra och specialinstitut kan innebära en likartad utmaning mot en professionell position, framförallt för barnhabiliteringspersonal. Sådana centra fanns i tre av fallen, och utgjorde någon form av svårighet i alla tre. Svårigheten kan emellertid se lite olika ut. I verksamheten runt Doris handlade

den huvudsakligen om den redan nämnda ”klämda” positionen som uppstod när ett specialcentra var en viktig aktör inom ett projekt. När det gäller Anders och Berit däremot, innebar föräldrarnas efterfrågan på centrats eller institutets tjänster ett implicit ifrågasättande av habiliteringspersonalens kompetens, som resulterade i argumentation och mobilisering av strategier för att återställa en positiv arbetsrelation.

En lite annorlunda situation uppstår när två projekt kommer i konflikt med varandra. Även detta innebär emellertid ifrågasättande av professionella och kompetenta positioner. Konflikten innebär att de båda projekten engagerar barnet på sätt som inte är förenliga med varandra, och som heller inte kan separeras och lösas från varandra. Till exempel kan en sjukgymnast vilja att ett barn ska sitta på ett visst sätt, som är bra ur ett motoriskt perspektiv, medan en pedagog eller förälder vill att han/hon ska sitta på ett annat sätt, för att kunna leka eller undersöka sin omgivning. Situationer som dessa tolkas och beskrivs normalt som olikheter mellan professionella synsätt, och får lätt en karaktär av professionella domänstrider, om än mycket odramatiska och förda med vänlig ton. Den position som upprättats inom och med hjälp av det egna projektet försvaras mot det ifrågasättande som det andra projektets anspråk på barnet utgör. Projekt som på detta sätt är oförenliga förekom i tre av fallen, och blev mest framträdande i Doris fall. Skol- och kommunikationsprojekten kom i Doris första klass i öppen konflikt, med påföljden att både de personliga assistenterna och skolpersonalen utmanades i sitt kompetenta agerande.

Själva *kontakten med barnet* kan också utgöra en utmaning eller svårighet för en professionell och kompetent position. Positionen formas som nämnts bland annat med hjälp av specifika bilder av barnet. Ofta beskrivs de egna insatserna delvis i termer av barnets (förväntade) positiva utveckling inom ett visst område. När barnet inte samspelar eller utvecklas som man hoppats på blir det emellertid svårare att konstruera och använda sådana bilder. Barnet ger s a s inte “positiv feedback”. I den grad som den professionella positionen baseras på sådan feedback, blir den då utmanad.

Denna svårighet blir tydlig i vissa situationer kring Berit och Doris. Samtidigt finns den antydd i många andra sammanhang som ett behov av att skaffa sig förtrogenhet med det enskilda barnet, för att möjliggöra ett professionellt problemlösande.

Sammantaget finns en rad olika svårigheter för och hot mot professionella och kompetenta positioner. Tabell 4 ger en översikt över vilka svårigheter och hot som identifierats inom de olika projekten, och en kort antydning om vad svårigheterna består i. Både typ av svårighet och den grad av utmaning de innebär varierar avsevärt. Vissa projekt är mer dominerade av svårigheter, medan de är i stort sett frånvarande i andra. Det har naturligtvis delvis att göra med intensiteten i projekten. Ett projekt med större aktivitet möter rimligen

fler svårigheter. Tabellen visar emellertid att svårigheter och utmaningar är något som existerar inom de flesta projekt, vid åtminstone något tillfälle. Det är med andra ord en aspekt av organiserandet som snarast är att uppfatta som normal, än som undantagsfall.

Någon mekanisk eller enkel relation mellan olika projekt och olika svårigheter är inte möjlig att se. Svårigheterna i den professionella positionen varierar naturligtvis också över tid. Vissa utmaningar förändras snabbt, medan andra både återkommer och förblir över längre tidsintervaller. Till exempel tenderar de svårigheter som har att göra med liten grad av positiv respons från barnet att förbli relativt konstanta.

Detta innebär att de professionella och kompetenta positionerna inte på något sätt är konstanta, eller att etablerandet av ett projekt avslutar organiserandet. Tvärtom är aktörpositioner något som upprätthålls i ett konstant organiserande. Medlen för att åstadkomma det, och de svårigheter som måste hanteras, kan variera avsevärt. Att agera professionellt och kompetent är inte på något sätt en oproblematisk eller självklar process. Tvärtom kan det möta komplexa svårigheter och vara synnerligen komplicerat. Det är en aktiv handling som kräver skicklighet i att på ett trovärdigt sätt knyta an till beteckningar, deras kontextualiseringar, och till möjliga bilder av barnet, vilket förutsätter förtroendet med situationen och dess förutsättningar.

Tabell 4. Svårigheter i en professionell och kompetent position inom de identifierade projekten

Projekt	Den organisatoriska miljön	Obekräftade positioneringar	Kontakten med barnet
Anders			
Förskolestart			
Matning			Lite positiv respons
Medicinska problem			
Hjälpmiddel	Begränsat handlingsutr., byråkratiskt ordnande		
Träning och stimulans	Lös samordning	Specialenhet	
Berit			
Motorisk träning		Konflikt, fristående institut utebliven bekräftelse	Lite positiv respons
Matning	Lös samordning (oklart stöd)		
Operation			
Hjälpmiddel	Begränsat handlingsutr.		
“Permobil”			
Kommunikations- träning			Lite positiv respons
Christoffer			
Rörlighet och styrka	Svårförenliga projekt		
Skolarbete med läs- och skrivinlärning	Begränsat handlingsutr., byråkratiskt ordnande Begränsade resurser och oklart om stöd Lös samordning		
Stärka självkänsla		Svårförenliga projekt	
Utveckla talet	Begränsade resurser		
Doris			
Kommunikation	Lös samordning (oklart stöd) ”Klämd” Begränsade resurser	Konflikt mellan projekt (med nedanstående)	
Motorisk träning			Oklar respons, oklar utvecklingsnivå
Forma skolarbetet		Konflikt mellan projekt (med ovanstående)	Oklar respons, oklar utvecklingsnivå

Kompetent förälder

På motsvarande sätt som personal gestaltar positioner, framställs också föräldrarna på specifika sätt. Här är det emellertid motiverat med några ord om det sätt föräldrars upplevelser och erfarenheter förstås inom ramen för denna studie. Föräldrarna betraktas här, i linje med forskningsfrågans perspektiv, som aktörer i organiserandet av den verksamhet som utgörs av service och stöd med andledning av barnets funktionshinder.

Till skillnad mot mycket av tidigare forskning ligger fokus inte på frågor om vad existensen av ett funktionshinder hos barnet får för konsekvenser för föräldraskap eller familjedynamik, eller hur nöjd man är med servicen etc. Inte heller har familjen som eget system och med egen dynamik fokuserats, eller genusfrågor och könsroller. Intresset ligger enbart på hur föräldrarna intar positioner *inom* verksamheten. Positioneringsperspektivet här skiljer sig vidare från t ex Baruch (1981), Silverman (1987) och Maynard (1991), där det är ett möte mellan en medicinsk verksamhet och enskilda familjer som studerats. Här betraktas föräldrarna som aktörer som deltar i ett system, som definieras utifrån de projekt som existerar, snarare än utifrån formella organisatoriska gränser. Synen på kontexten är med andra ord något annorlunda än i dessa studier medan själva positioneringen förstås på likartade sätt.

I huvudsak gestaltar föräldrarna i sina berättelser engagemang, omsorg om barnet och en stark vilja att göra vad som behövs för sitt barn. På motsvarande sätt som för personalens professionalitet gestaltas detta ofta med hjälp av de befintliga projekten. Jag har kallat denna position ”kompetent förälder”. Det handlar om att framställa ett föräldraskap i linje med egna och andras normer och förväntningar på hur en ”god” förälder agerar. Det är en version av föräldraskap som stämmer med de egna värderingarna och den egna livsstilen, men som också är förenlig med kulturella föreställningar om föräldraskap (Zetterqvist Nelson, 2000). Föräldrarna till Berit berättar till exempel så här om ett tillfälle tillsammans med barnet:

- P: Jag kommer inte ihåg hur länge vi hade varit där uppe men det var väl en vecka i alla fall, jag skulle lägga henne, så rätt vad det är så ... kurar tösen ihop sig på sidan, det är väl lite så
- I: Mm
- P: Typ fosterställning, hon har alltid somnat i givakt och vaknat i givakt ... helt plötsligt så kurar hon ihop sig som en [ohörbart] och det var nånting mer ... va fasan var det det var, kommer du ihåg det [mamman] nåt jag ringde dig och berättade, jag ringde hem
- M: Hon hade stoppade handen i munnen
- P: Jaa, hon låg, och vi, jag låg och grejade med henne, sa kan du stoppa handen i munnen, och hon fick in sin hand i munnen själv för första gången
- I: Mm
- P: Och inte en utan femton gånger, tre gånger gick det lätt och resten fick hon

- kämpa som satan men den skulle in där
- I: Mm
- P: Alltså så här verkligen viljestyrda grejerna började komma, har aldrig sett nånting sånt innan, och för hennes del var det, och för min del var det en jättegrej
- I: Det måste vara oändligt häftigt alltså att vara med om det
- P: Usch ja, det är så man blir, nästan gråta
- M: Ja jag satt
- I: Just det
- M: Ja, jag satt ju här hemma och jag skulle ju kunna suttit i luren med [pappan] hela dagen ju, men
(E 92)

Historien handlar om en situation där Berit tillsammans med pappan gör några saker som hon inte gjort tidigare. Tonen är känslösam, och berör en stark upplevelse av närhet, hopp och kontakt mellan pappan och barnet, som också via telefon delades med mamman. Utgångspunkten för hela händelsen, den arena som den utspelas på, är en vistelse på det fristående träningsinstitut som familjen hade kontakt med.

Pappan intar en position som förälder i första turen, där han berättar att han skulle lägga barnet. Barnet kurar ihop sig, och pappan benämner det som ”tösen”, ett familjärt och kärleksfullt uttryck. Det ger berättelsen en intim och varm ton, som förstärks med kontrasten mellan att lägga sig i ”fosterställning” och ”i givakt”, som antyder stelhet och distans. En närhet och intimitet har skapats, men inte hur och när som helst, utan under denna vistelse (”där uppe”).

Pappan engagerar därefter mamman i det fortsatta berättandet. Hon träder in som medberättare, och som med-förälder, och delar närheten och intimiteten i föräldrarollen. Hon bidrar med berättelsen om att barnet stoppade in handen i munnen för första gången, och blir därmed också delaktig i detta ögonblick, som framstår som speciellt och fyllt av utveckling, framsteg och hopp. Det är ”första gången”, vilket antyder en framtid av fler gånger. Detta besannas också i nästa mening. Framsteget förtydligas ytterligare i pappans tolkning av det som skedde som ”de viljestyrda grejerna” som börjar komma fram.

Termen ”viljestyrda grejer” vidgar emellertid ögonblicket och fördjupar pappans position. Med denna term vidgas framsteget till att också andra ”viljestyrda grejer” är på väg att utvecklas och bli synliga. Ögonblicket får en botten av hopp som inte är begränsat till den specifika handlingen. Den blir istället en symbol för en bredare utveckling av barnets viljestyrda funktioner.

Begreppet ”viljestyrda” står emellertid med sin distanserande och objektiverande ton i kontrast till historiens övriga ton av närhet och informalitet. Det är ett element i en bild av det funktionella barnet som träder fram, och som tillför associationer om träning och utveckling. Begreppet kan förstås som

ett element i träningsprojektets språklig förpackning. Ögonblicket associeras med träningsprojektet, och pappan framstår som någon som är involverad och engagerad i detta projekt.

Genom att använda begrepp som kan associeras med träningsprojektets språkliga förpackning ger pappan alltså berättelsen en fördjupad betydelse, och positionerar sig på ett specifikt sätt. Han utvecklar sin och mammans positioner som varma och medkännande föräldrar, och som engagerade i barnets utveckling med hopp om en framtid med mindre grad av handikapp. Föräldrarna positionerar sig alltså med hjälp av projektet både som arena (det som gör berättelsen möjlig) och som språklig förpackning (som resurs för att berätta historien).

På liknande sätt använder också andra föräldrar projekt och funktionellt orienterade bilder av barnet i en positionering av sig själv som ”kompetenta föräldrar”. Ett kort exempel från Christoffers föräldrar får exemplifiera hur det sker på ett subtilt sätt:

... och dessinnan när han var en riktigt liten bebis var jag och en tjej som kan babysim var och badade jättemycket, så han är väldigt vattenvan om man säger så, han har ett lock som han kan [ohörbart] känns det som, när han var liten, nu är det inte samma sak, men när han var liten var det nästan så att man ville dra upp honom, andas nu, och sen försvann han under igen (skratt) (E 1179)

Mamman berättar om att Christoffer badar på barnhabiliteringen, och beskriver honom som vattenvan och som om han kan stänga luftstrupen med ett lock. Det är samma funktionella beskrivning som andra ger, men här lägger mamman till ”känns det som”. Detta kan tolkas som ett användande av och refererande till det emotionella språkbruk, som ofta utmärker föräldrapspositionen (Baruch, 1981). Här skiljer sig alltså en föräldrapsposition från en professionell position på en mycket subtilt sätt. Den professionella versionen av samma fenomen formas i termer av barnet och dess funktioner, medan föräldraskapet etableras genom tillägg av en emotionalitet.

Mamman utvecklar vidare sitt omsorgstagande och ansvar för att inget ont ska hända honom. Hans vattenvana väckte impulser hos henne att dra upp honom för att han skulle kunna andas. På så sätt berättar historien inte bara om den aktivitet som badet utgör och om barnets förmåga att trivas i vattnet, utan också om en aspekt av moderns föräldraskap. Projektet ger här utrymme för henne att gestalta en position som kompetent förälder på ett positivt och tillfredsställande sätt.

Projektet utgör alltså en viktig resurs för föräldrarna att gestalta ett engagemang i barnets utveckling och framtid. Att vara en kompetent förälder innebär då i många fall att använda en funktionellt orienterad och ibland relativt professionellt färgad vokabulär. ”Kompetens” i det här sammanhanget betyder

emellertid inte att besitta en ”professionell kompetens”, utan berör en moralisk dimension. Det handlar om att gestalta ett deltagande och engagemang i insatserna, och där utgör språkliga förpackningar och professionellt färgade vokabulärer en resurs. Samtidigt handlar föräldraskapet om att finna utrymme för en mer emotionell och omhändertagande relation. Engagemanget i service och insatser sker inte av yrkesmässiga skäl, utan som en del i ett omhändertagande av och omsorg om barnet. Det handlar om att vara en ”god förälder” och inte ”professionell specialist”.

Även om projekten utgör en resurs för att gestalta en position som kompetent förälder, sker detta också i en rad andra sammanhang. Det finns också en variation både i hur det görs och vad som kommer till användning. Naturligtvis kan variationen delvis bero på hur intervjuerna gestaltats. Det som är av intresse är emellertid att skissera hur den position föräldrarna intar ser ut, och att åtminstone några av de existerande projekten kan ge detta utrymme.

Svårigheter i en föräldrposition

Erfarenheten som förälder innebär emellertid inte bara att ett tillfredsställande kompetent föräldraskap enkelt etableras och gestaltas. Föräldraskap är komplicerat, och än mer så med närvaron av ett funktionshinder (Gustavsson, 1989; Zetterqvist Nelson, 2000). Det finns en mängd osäkerhetsfaktorer och skäl till oro kring dessa barn. Den generella bilden av barns utveckling och föräldraskapets innebörd stämmer i många stycken inte här. Att gestalta en kompetent föräldrposition innebär ofta ett hanterande av dessa faktorer, som annars riskerar att undergräva eller utmana positionen. Ett sätt som det kan ta gestalt på illustreras av Anders föräldrar, i ett avsnitt ur en berättelse om en träff med andra barn med samma syndrom.

- M ... och sen fick man lite, vi hade ju, man kanske hade en viss förhoppning om att han kommer att kunna sitta eller kommer att kunna gå, för det sa dom ju [på barnhabiliteringen] att det kommer han säkert att göra
- I: Dom var rätt så, positiva
- M: Ja
- P: Ja
- M: Men nu har vi inte den förhoppningen längre
- I: Det har ni inte alls?
- M: Nej, inte efter att ha sett dom, där var två stycken som gick, men dom, ja den ene killen som var tre, var han va?
- P: Ja
- M: [ohörbart] syndrom, det syntes inte liksom mer än...
- (E 1864)

Mötet med andra barn med liknande funktionshinder som det egna barnet, innebär ofta att de egna föreställningar om barnet förändras. Här handlar det om att förväntningarna på barnet sänktes. Föräldrarna har inte kvar förhoppningen om att han kommer att kunna sitta eller gå själv (dvs utan

hjälpmedel). Denna nyare bild är tragisk, men innehåller också en antydning om en svårighet i föräldrarollen. Att ha en bild av barnets förmågor som inte är realistisk skulle kunna uppfattas som att man brister i sin förtrogenhet med barnet, och därmed i sin föräldrakompetens (Baruch, 1981).

Här finns emellertid en förklaring till hands till den förväntan man tidigare haft. Föräldrarna har haft rimliga skäl eftersom personal på barnhabiliteringen sagt att ”det kommer han säkert att göra”. Föräldrarna har förlitat sig på den tillgängliga sakkunskapen. Att göra detta inom ett fält där vardagserfarenheten inte räcker till är snarast ett kompetent agerande som förälder. Föräldrakompetensen rör en normativ, emotionell och vardaglig sfär, medan det här handlar om svåra sakbedömningar inom professionella domäner (från medicin och psykologi) (Silverman, 1987).

Hotet mot det kompetenta föräldraskapet kan då avvärjas. Den förändrade förväntan på barnets utveckling innebär inte att föräldrarna skulle ha brustit i sin förtrogenhet med barnet. Istället är det ett kompetent föräldraskap som gestaltas. Man har sett gränsen för den egna kunskapen och förlitat sig på tillgängliga experter. Är det någon som brustit i sin kompetens är det barnhabiliteringspersonalen, och inte föräldrarna.

Denna illustration handlar inte om någon aktivitet eller något projekt inom den service som finns runt familjen och barnet. Episoden hör visserligen ihop med denna, men ingår inte i något pågående projekt. Däremot handlar det om en bild av barnet som hör samman med träning och stimulans av Anders förmågor och funktioner. Förväntningarna på hans utveckling utgör en viktig aspekt av denna bild, och därmed för utformningen av det projekt som handlar om träning och stimulans.

Den utmaning mot föräldrpositionen som mötet med service- och medicinska verksamheter kan innebära, hanteras ofta genom s. k. ”atrocities”-historier (Baruch, 1981; Dingwall, 1977; se även s. 19). Berättelserna fyller enligt Baruch en moralisk funktion i att återupprätta föräldrarna som moraliskt adekvata subjekt genom att lyfta fram det orimliga i experters agerande och deras (implicita) förväntningar och ifrågasättanden. Med andra ord kan de förstås som både ett sätt att berätta om och att hantera ett moraliskt hot mot föräldrpositionen.

Denna typ av historier finns i alla fyra fallen. Ett exempel är Berits pappas berättelse om möten där både föräldrar och personal deltagit:

- P: Tidigare var det då i princip, vi har kommit in och satt oss där, och jaha, vad tycker ni, vad vill ni göra
- I: Ja
- P: Och hur fan ska vi veta det, visst har vi mycket idéer men det man söker på ett sånt möte, det tycker jag är att dom har en handlingsplan vad man kan

tänkas att göra för att sen diskutera det, om det liksom är i linje med vad vi tycker är rätt och riktigt, och vi behöver ju inte ha rätt alltid, det är inte det jag menar men det bör vara lite mer initiativkraft ifrån dom som jobbar med det här och ska kunna det, vi är bara stackars föräldrar, vi kan ingenting
(E 176)

På de möten det handlar om har pappan upplevt att man kommit in och satt sig, och sen har initiativet legat på dem som föräldrar. Detta agerande från den personal som hållit i mötena har då försatt pappan i en komplicerad och riskabel position. Den innebär att det ställs krav på honom som han inte kan motsvara ("hur fan ska vi veta det"). Som "stackars föräldrar" kan de "ingenting", och har då inte möjlighet att svara upp mot förväntningarna på denna position. De som "ska kunna" något är i stället "dom som jobbar med det här", dvs personalen.

Pappan beskriver alltså att han hamnar i en position där han förväntas agera med en sakkunskap som han inte har, vilket leder till en känsla av inkompetens ("vi kan ingenting"). I detta läge är det svårt för pappan att agera som kompetent förälder. När initiativet förläggs på föräldrarna aktualiseras med andra ord ett hot mot föräldraskapet. De riskerar att blottlägga en mindre grad av sakkunskap och mindre generell erfarenhet av funktionshinder än övriga närvarande.

Detta hot hanteras emellertid i själva berättelsen och den version av händelsen som den utgör. Personalens agerande tonar fram som orimligt, och de förväntningar som ställs på föräldrarna som inadekvata. Det verkar orimligt att föräldrarna ska kunna det som "de som jobbar med det" kan, för de är ju bara "stackars" föräldrar. Situationen innebär att orimliga krav ställs på dem, och pappan framstår mer som utsatt för detta, än som bristande i sin föräldrakompetens.

Svårigheten kan beskrivas i termer av skillnaden mellan en "vardagsverklighet" och en "medicinsk verklighet" (Baruch, 1981; Silverman, 1987) eller kanske "professionell verklighet". Det är inom en vardagssfär som den kompetenta föräldrapositionen hör hemma. Vad som sker i mötet med medicinska och serviceinstitutioner är emellertid att föräldrarna också tvingas agera inom en professionell verklighet. Inom denna har man emellertid inte samma sakkunskap som de experter man möter, och hamnar lätt i en position där en känsla av inkompetens hotar. Atrocity-historien skulle kunna förstås som en argumentation för att det är orättvist och moraliskt inadekvat att kräva kompetens av föräldrar inom en professionell sfär.

Argumentationen i historien ovan förs också genom att pappan är tydlig med sin förväntan att personalen ska agera med mer initiativ inom sin professionella sfär. Detta skulle möjliggöra ett mer tillfredsställande agerande för honom, i en

kompetent föräldrposition. När personalen inte gjorde detta, var det också de som brast i sitt agerande.

Många av de atrocity-historier som förekommer i det empiriska materialet berör annat än den service som omfattas av de här beskrivna projekten. Till exempel förekommer kring Anders flera historier som berör försäkringskassan. Detta är en viktig del i det stöd som familjer med funktionshindrade barn erhåller, men faller utanför ramen för det som här är i fokus. Dessa kontakter med myndigheter ingår knappast i en pågående verksamhet, eller syftar till ett visst mål. Däremot skulle man kunna beskriva vissa familjers kamp mot dessa myndigheter som ”projekt”.

Andra än föräldrarna själv formulerar också föräldrpositioner på olika sätt. Vid flera tillfällen sker det relativt explicit. I huvudsak ges föräldrarna positioner som kännetecknas av en positiv inställning till det som sker, och som några som fokuserar barnets funktioner och utveckling. I denna position förväntas man då engagera sig i träning och stimulans av barnet. Samtidigt finns en annan variant, där föräldrpositionen formuleras i kontrast till ”träning”. Man är ”bara förälder” när man inte tränar, och förväntas ha en önskan om att vara just detta. I båda fallen är emellertid barnets träning en central orienteringspunkt för bilden av föräldrskapet. En annan version ges som den symmetriska motpolen till den familjeallierade position som beskrivs nedan. Här är föräldrarna aktörer som har ansvar för vad som sker, och som är ”med” och som ”styr” de insatser som görs.

Värnande om barnet

En position som kan intas av både föräldrar och personal från olika verksamheter, handlar om en speciell relation till barnet. På liknande sätt som när det gäller positionen som professionell och kompetent är bilden av barnet viktig, men i det här fallet är det en något annorlunda bild som kommer till användning. Här är det bilden av ett utsatt barn, som befinner sig i en omgivning som möjligen inte ser eller kan värna om barnet i tillräcklig grad, eller som inte (ännu) uppmärksammat barnets förmågor. Talaren kan då inta en position som någon som förmår se barnet på ett särskilt sätt. Man agerar för att synliggöra, skydda och värna om barnet.

Positionen kan till exempel gestaltas genom att en viss förmåga uppmärksammas, samtidigt som omgivningen inte ser eller tvivlar på den. Christoffers sjukgymnast berättar om när de badar tillsammans:

Sjg: ... han är i behov, han är i mycket större behov tror jag /.../ av att känna att han klarar av [saker] /.../ och storebror blev duktigare och duktigare på att simma, Christoffer tog inget [simmärke] /.../ nähä tänkte jag, nu är det Christoffers tur, så jag mer eller mindre bar honom över bassängen för jag tänkte han ska ha märke om det så ska kosta mig vad som helst, han tog

sitt märke och han var så lycklig, och han gick runt och visade det överallt /.../ då var jag väldigt nöjd, för han simmade ju själv till slut alltså, men jag fick lägga på fem kol extra för att han skulle tro att han kunde

I: Alltså, vilken roll tänker du att det spelar för Christoffer, att göra sånt som att ta märke, hur skulle du formulera..

Sjg: Ja, det gjorde honom ännu mer motiverad, vi tror ju ofta att dom barnen, eller jag tror att många av dom utvecklingsstörda barnen dom deltar inte i tävlingar, känner inte tävlingsmomentet när vi har såna här tafattlekar till exempel, och detta är också en sorts tafattlek gentemot syskonen, och då tror man att dom bryr sig inte om det, men det gör dom ju

I: Just det

Sjg: Men dom har aldrig fått prova på riktigt, dom har inte fått känna effekten riktigt, det gjorde ju Christoffer alldeles tydligt nu...

(E 1102)

Här berättar sjukgymnasten om när Christoffer lyckades simma över bassängen och ta ett simmärke. Hon lyckas övertyga Christoffer om att han kunde klara av det, och att han kunde ta ett märke. Samtidigt finns det i berättelsen en ton av att även omgivningen behövde få se hur viktigt det var för honom att lyckas. Det behov och den förmåga som sjukgymnasten lyfter fram är nånting som omgivningen inte självklart har uppfattat. Hon blir den som ser detta och lyckas påvisa även för omgivningen det som inte varit tydligt tidigare. Därigenom positionerar hon sig som nån som värnar om något som är viktigt för barnet, och som är utsatt i den meningen att det inte är uppmärksammat.

Positionen som värnande om barnet finns ofta som ett subtilt element i nära anslutning till den professionella och kompetenta positionen, men även i andra sammanhang. Den kan förknippas med bilden av ett funktionellt, men också ett socialt barn. Till exempel kan den position Doris assistent talar ifrån i citatet på s. 110 (E 623) beskrivas som värnande om barnet, samtidigt som det är bilden av ett socialt barn som målas upp.

Familjeallierad

Personal kan ibland inta en mer service- än expertorienterad position. Den skiljer sig från de tidigare beskrivna genom att man snarare fokuserar föräldrarnas önskemål och vilja än barnets funktioner och behov, och den betecknas här som ”familjeallierad”⁴. Positionen formuleras ofta med en retorik som står väl i samklang med formuleringar i formella dokument och i officiella sammanhang. Till exempel förklarar arbetsterapeuten i fall A varför man startade ISP-team kring just Anders familj på följande sätt:

⁴ Begreppet ”family allied” används inom amerikansk litteratur (t ex Brinker, 1992; Trivette, Dunst, Boyd & Hamby, 1995) på ett sätt som skiljer sig från innebörden i ”familjeallierad position” här. Det betecknar då en av fyra typer av serviceideologi, där föräldrar enrulleras för att utföra träningsprogram etc. Denna användning har dock inte något större genomslag i Sverige. Begreppet har valts här för att ”allians” väl fångar en kvalitet i positionen, så som den tar gestalt i det empiriska materialet.

- I: Vad tänker du är vinsten, poängen så att säga, varför tänker du är bra så att säga med den familjen?
- At: Mm med ISP, jag tycker att det är det, alltså att familjen blir mycket mer delaktig och känner att dom styr våra insatser, att dom kan vara med och välja vad vi ska lägga tyngden på
- I: Mm
- At: Och känner att det är dom som håller i ansvaret verkligen, alltså att det inte är då en habilitering som grejar och fixar runt om och dom inte riktigt vet vad som händer
(E 1959)

Syftet med arbetsformen är att familjen ska bli mer delaktig och känna att de styr. En spänning målas upp, med familjen på ena sidan och ”en habilitering som grejar och fixar runt om” på andra sidan. Arbetsterapeuten tar ställning i detta, och menar att det ska vara familjen som styr.

Positionen formuleras till skillnad mot de tidigare varianterna utan att någon viss bild av det funktionshindrade barnet konstrueras. Vidare framträder inte heller arbetsterapeuten ”som” arbetsterapeut. Den professionella tillhörigheten förefaller inte relevant här. I stället är det inom ramen för spänningen mellan en habilitering som ”grejar och fixar” å ena sidan, och familjen å andra sidan, som dynamiken finns. Habiliteringen som fixar utan att familjen vet vad som händer blir den pol som står för det mindre goda, och att solidarisera sig med familjen framträder som det som man ”bör göra”. Man väljer sida, och allierar sig med familjen (dvs den antagna föräldrpositionen).

Den familjeallierade positionen finns i många fall just i samband med ISP. Ideologin om familjecentrering verkar utgöra en central del av motivet till att arbeta med denna form. En användbar retorik finns tillgänglig och förknippad med ISP, och kan fungera som en resurs för att inta en familjeallierad position. Liknande positioneringar framträder emellertid även i andra sammanhang där denna form inte finns (kring Christoffer och Doris). Här beskriver till exempel Doris klasslärare sina tankar kring arbetet med kommunikationshjälpmedel i skolan:

...jag har ju funderingar själv för vi har ju pratat kring det men det är rätt så bra tycker jag att göra det i samarbete med [logopeden] också och det känns väldigt bra för mamma om vi gör det, för dom har ju stora förväntningar /... / på habiliteringen och det är viktigt att föräldrarna känner att habiliteringen är med i det som vi gör i skolan eftersom /.../ det finns ett samarbete med familjen och då vill dom att det ska följas upp här i skolan också så att det blir nån sorts kontinuitet... (E 903)

Ett skäl att samarbeta med logopeden, förutom det sakorienterade att hon har särskilda kunskaper, är att det skulle kännas bra för mamman. Här träder med andra ord föräldern (i det här som i de flesta fall mamman) in som någon som

läraren förhåller sig till på ett positivt sätt. Läraren värnar om att föräldrarna känner att dom är "med" i det man gör i skolan. Föräldrarna har åsikter om vad som bör ske i skolan ("det ska följas upp här i skolan") som läraren respekterar. Läraren intar en familjeallierad position genom att motivera och förstå detta som ett sätt för föräldrarna att känna att de är med, snarare än att från en professionell position fokusera åsikterna i sig, på ett sakorienterat plan. Berättelsen om samarbete med logopeden är möjlig ur båda positionerna, men det är den första som läraren väljer.

Som nämnts bygger denna position på en dimension där det finns en verksamhet som gör saker å ena sidan, och å andra sidan föräldrar som i större eller mindre utsträckning kan vara "med", känna att dom "styr" och "ha ansvaret" osv. Familjealliansen innebär att man inom denna dimension tar ställning för att föräldrarna ska vara "med" och känna att de "styr". Samtidigt ges föräldrarna en viss position som några som både kan och vill styra och ha ansvaret.

Sammanfattning

Organiserandets mikronivå handlar om hur det som sker kring barnet och familjen organiseras så att det framträder som service, ordnad som projekt. Det handlar om hur det begripliggörs på ett sätt som etablerar och upprätthåller handlingsmöjligheter, relationer och samverkan. Organiserande innefattar fyra centrala aspekter. För det första skapas en beteckning genom att insatser och problem namnges. För det andra får beteckningen innebörder och konsekvenser genom att sättas in i en språklig kontext bestående av en tolkningsrepertoar. Tillsammans utgör beteckningen och kontextualiseringen de centrala delarna av en språklig förpackning, som är en viktig resurs i skapandet av begriplighet. Med hjälp av förpackningen blir projektet synligt och begripligt för de aktörer som är närmast involverade kring barnet.

För det tredje knyts bilder av barnet till den språkliga förpackningen. De formas utifrån olika sätt att betrakta och förstå det, och vävs in i beskrivningen av aktiviteter och insatser på ett sätt som både förklarar och motiverar dem. Bilderna utgör en flexibel resurs, som kommer till användning för att tala om olika aspekter av ett projekt, och också att ge det olika innebörder.

För det fjärde intar de involverade aktörerna egna positioner i relation till det som sker. Aktörpositionerna består av olika sätt att relatera till det som pågår, och ge mening åt engagemang och insatser. Positionerandet sker på ett språkligt plan, där både projektens språkliga förpackningar och bilderna av barnet utgör viktiga resurser.

Dessa fyra aspekter av organiserandet vävs samman i det konkreta språkliga handlandet på ett sätt som begripliggör det som sker som service till barn med funktionshinder och dess familj. Begripliggörandet skapar en relativ stabilitet och förutsägbarhet i det som sker, och möjliggör det samarbete som krävs för verksamhetens forskridande.

7. Organiserandets förutsättningar

Så här långt har fokus legat på det konkreta forandet av service och stöd. Analysen har lyft fram hur skeendet organiseras och begripliggörs. De olika aktörernas handlande framställs som service och insatser för ett funktionshindrat barn och dess familj, och aktörerna själv får funktioner och intar olika positioner. Interaktionen och praktiken organiseras och får därmed en viss stabilitet. Men det konkreta organiserandet sker också i ett speciellt sammanhang med vissa givna förutsättningar.

Det är denna nivå som är i fokus i det här kapitlet. Det är i förutsättningarna svaret kan sökas på frågor om vad det är som gör att projekt gestaltas på just det sätt de gör och varför vissa projekt etableras medan andra inte gör det. Det handlar också om vad det är som gör att verksamheten kring de olika barnen och familjerna har tydliga gemensamma drag, trots ganska olika situationer.

Organiserandets förutsättningar är emellertid något som inte är direkt synligt i det empiriska materialet, utan som kräver en viss tolkning. Det är en innebörd och mening som uppstår av att materialet läses på ett visst sätt och sätts in i en specifik kontext (Ricoeur, 1988). Arbetssättet blir därför något annorlunda här. Tolkningen innebär att vissa aspekter av det tidigare beskrivna sätts i fokus, och att det görs en mer abstrakt teoretisering (jfr Alvesson och Sköldberg, 1994; Fairclough, 1995). Tolkningen innebär ett större samspel med teorin för att med dess hjälp skapa formuleringar som konfronteras med empirin.

Institutionaliserade element

Organiserandet av den konkreta verksamheten är ett meningsskapande, som i hög grad sker med symboliska medel. Dessa medel får sin betydelse och sitt innehåll från fältets institutionella ordning. Med hjälp av denna ordning får vardagsverkligheten sin innebörd. Fenomenen ges betydelse, aktörerna identitet och deras handlingar mening.

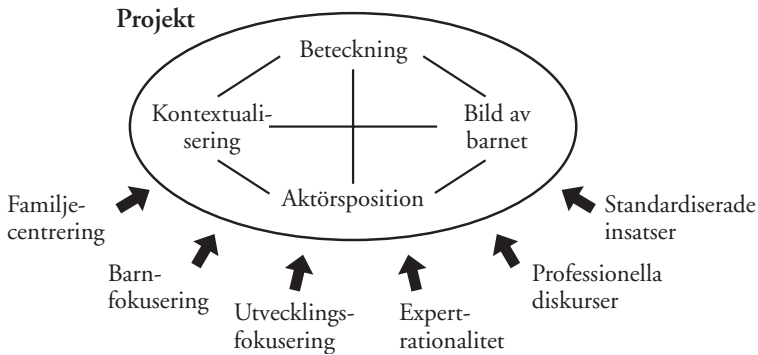
Servicens leveranspunkt betraktas alltså som ett område där det finns en gemensam institutionell ordning, även om denna punkt inte är formellt och entydigt organiserad. Ordningen fungerar som en del i den gemensamma kultur (Smirchich, 1983/1992) som finns i och kring de aktuella barnrelaterade verksamheterna. Det är inom denna kultur de olika formella organisationerna etablerar sig, definierar sina gränser och etablerar samarbete etc, och också

bygger upp särskilda delkulturer. Den institutionella ordningen utgör resurser för aktörerna i form av värderingar, handlingsmönster och förväntningar, både inom och mellan de involverade verksamheterna (Zucker, 1987).

Denna ordning avspeglar sig i intervjumaterialet som ett antal mönster och gemensamma drag. Det är dels mönster i hur insatser och projekt skapas och beskrivs, och dels några värden som man orienterar sig kring. Dessa drag kan konkretiseras i några punkter:

- Det finns en ideologi och starkt uttalad värdering som handlar om *familjecentrering*, som innebär att familjer ska vara med och bestämma, och att det som sker ska vara anpassat till och gjort tillsammans med familjerna. Denna ideologi ges många uttryck i intervjuerna och finns även i officiell retorik, lagtexter mm.
- Verksamheten kännetecknas av att insatser konstrueras med *barnet i centrum*.
- Det är barnets *utveckling* som framförallt står i fokus. Undantag finns, men detta är oftast den gemensamma utgångspunkten.
- Verksamheten känneteckas också av *expertrationalitet*, vilket bland annat innebär särskiljande av problem och lösning, med en tilltro till vetenskap och specialiserad kunskap som resurs för att analysera problem och konstruera lösningar, osv.
- Användande av *professionsspecifika diskurser* är vanligt. Projekt formuleras och motiveras med hjälp av professionsspecifika diskurser, i hög grad av de olika professionerna själva. Professionsspecifika verktyg (test, instrument, träningsredskap) är ofta viktiga ingredienser i projekten.
- Insatser tenderar att vara *standardiserade* när det gäller formen. "Träning en gång i veckan" är en norm för hur insatser ser ut.

Punkterna är avsedda att fånga några centrala aspekter i den institutionella ordningen. De beskriver symboliska resurser som finns tillhands i systemet, och uppfattas som självklara och i stort oproblematiska. De kan därmed beskrivas som *institutionaliserade element*, och förstås (i enlighet med institutionsdefinitionen i teoriavsnittet) som väl etablerade, värdebaserade handlingsmönster (dvs som något mer abstrakta än konkreta handlingar). De fungerar som den bas på vilken projekten skapas (se figur 3).

Figur 3. Förutsättningar för och aspekter av organiserandet av service.

Den institutionaliserade karaktären i elementen framträder i intervjumaterialet på några olika sätt. Ett vanligt sätt är att handlingar beskrivs som generaliserade, och att det är ett generaliserat subjekt som agerar. Man beskriver att man gör något som en typisk rollinnehavare i den här typiska verksamheten gör i den här typiska situationen.

... sen så kom han hit och träffade mig här och vi gjorde ett standardiserat test på honom, som vi gör inför datorutprovning ... (E 323)

Testet är något man rutinemässigt gör. Den som gör det är ett "vi", som får ersätta det tidigare subjektet "mig". Talaren positionerar sig som en del i en grupp. Genom detta "vi" etableras ett mer generaliserat subjekt som står i samklang med rutinkaraktären i användandet av testet. Det är inte enbart förknippat med den enskilda personen utan är något som denne gör i sin roll (Zucker, 1977/1991). Handlingen avpersonaliseras och får en mer institutionell karaktär.

Att referera till "teamet" och positionera sig själv både som medlem i en professionell organisation, och som en specifik yrkeskategori, har tidigare beskrivits som sätt att inta en professionell position. Här kan alltså en annan funktion i detta positionerande lyftas fram. Den professionella positionen, konstruerad med hjälp av ett generaliserat subjekt, bidrar till att ge verksamheten en mer institutionell prägel.

Ett annat sätt som institutionaliteten blir synlig på i det empiriska materialet har att göra med hur förklaringar används. De används nämligen spontant i vissa speciella situationer, men inte i andra. Inom konversationsanalys betecknar begreppet "dis-preferred alternative" det svarsalternativ på en fråga som upplevs som "icke förväntat" (Antaki, 1994; Potter & Wetherell, 1987). När detta alternativ ges åtföljs det normalt av en motivering eller förklaring. Om i stället det förväntade alternativet ges, behövs ingen motivering. På det sättet finns en asymmetri i förekomsten av förklaringar som pekar på vad som är

förväntat respektive vad som inte är förväntat. I konversationsanalys är fokus på den språkliga interaktionen. Här kan emellertid samma fenomen användas med en annan förklaringsambition, för att peka på en institutionaliserad ordning (jfr Fairclough, 1995). Institutionaliserade element är just förgivettagna och förväntade handlingsmönster. Det förväntade alternativet i samtalet kan då belysa innehållet i dessa element.

I ett konkret exempel kan det se ut enligt nedan. Här beskriver en specialpedagog som arbetar med Berit vad hon gör:

- I: Jag tänkte, det du gör, vad gör du?
 Spc: Jag jobbar ju inte med Berit, om man säger nu kommer jag och tränar med henne
 I: Jaa
 Spc: Det är liksom ingen effekt att jag kommer ... vi pratar runt Berit, vad kan vi hjälpa henne med och vi är ett team, alltså måste det gå in i vart annat, pedagogen går in i sjukgymnastiken
 (E 1916)

Specialpedagogen arbetar inte direkt med Berit i betydelsen att hon kommer och tränar henne. Detta förklarar hon i nästa mening med att ”det är liksom ingen effekt att jag kommer”. Hennes agerande avviker från det barnfokuserade handlingsmönstret. Det hon gör beskrivs i kontrast mot det förväntade (”kommer och tränar med henne”) och behöver då förklaras.

Gör man däremot det förväntade krävs ingen förklaring:

- I: ... vad har du gjort tillsammans med Anders och familjen?
 Sjg: Jaa, det jag gjorde ibörjan då var att först titta på vad han hade för bekymmer så att säga
 I: Mm
 Sjg: Motoriskt
 I: Mm
 Sjg: Och vad han behövde för typ av hjälpmedel
 I: Mm
 Sjg: Och sen ganska snart så, det var, han hade ju stora problem motoriskt, han behövde rätt mycket av både sithjälpmiddel och olika stödanordningar, så därför blev det naturligt att arbetsterapeuten kom in tidigt, att vi hjälptes åt att titta på sittställningar
 I: Mm
 Sjg: Och det gör vi ofta tillsammans, arbetsterapeuterna tar ofta den sista biten och skickar efter och har kontakt med hjälpmedelscentralen och så, men ofta tittar vi på sittställning tillsammans, så att man kan diskutera vad som är bra och vad man ska kunna tänka på att göra
 (E 1787)

Sjukgymnasten har från början analyserat vad Anders hade för bekymmer motoriskt, och vad han behövde för hjälpmedel. Berättelsen fortsätter utan att vare sig fokuseringen på barnet eller på hans motoriska problem behöver

förklaras eller motiveras; det är det naturliga och förväntade. Sjukgymnasten begränsar också sin aktivitet till sin egen professionella domän.

Resonemanget så här långt föranleder en kort utvikning om sättet att tolka intervjumaterialet. Man kan argumentera för att förekomsten av dessa förklaringar också skulle kunna tolkas utifrån intervjuerna som interaktion (Mishler, 1997; Silverman 1993). De skulle då förstås som responser på det sätt som frågan ställs av intervjuaren, eller som en konsekvens av den tidigare interaktionen i intervjun. Den här formulerade tolkningen, som relaterar förklaringarna till en institutionell ordning, kan emellertid motiveras på två sätt. För det första förekommer denna typ av förklaringar och motiveringar vid mycket olika tillfällen och i flera av intervjuerna. Det är svårt att se något i den enskilda intervjun som motiverar dem. Det är också svårt att identifiera något likartat i alla dessa intervjuer, som de skulle vara responser på. För det andra kan de förstås som responser på upplevda förväntningar i intervjusituationen. Intervjuaren tillskrivs implicit vissa förväntningar om svaret, och det är dessa förväntningar förklaringarna relaterar till. Detta utgör just det som institutionalitet avser (förväntade handlingsmönster), vilket för tillbaka till tolkningen av dem som uttryck för en institutionell ordning.

Standardiseringen av insatser som ”träning en gång i veckan” utgör ett mönster för många insatser, men fungerar också som en norm. Den framträder då på samma sätt som ovan, genom förklaringar. Texten beskriver en sjukgymnast sitt arbete med Berit så här:

Sjg: ... jag har tyckt var 14:e dag blir ganska lagom eftersom hon har en mycket bra assistent, fungerar väldigt bra dagligdags [I: mm] och hon och jag går ju igenom då när vi ses, vad tycker hon och hon har egna idéer och vi pratar om dom [I: mm] och jag vet ju att hon får sin ståträning, hon får sin gångträning, hon får [I: mm] rörelseträning och kontrakturprofylax [I: mm] och, så därför har jag tyckt att var 14:e dag var rätt så lagom för Berit är inte så där helglad när jag träffar henne

I: Alltså när du träffar henne?

Sjg: Mm, hon tycker det är rätt tråkigt

I: Ok

Sjg: Hon är, det är ju det jag menar, hon har ju mycket mer kapacitet, eller hon är inte dum Berit, hon, hon vill ju att det ska hända roliga saker, och ibland är det ju inte roligt det jag gör och då blir det mycket gnäll och, då tycker jag att en gång i veckan är för mycket ...

(E 1970)

Sjukgymnasten beskriver sitt arbete med Berit, som hon träffar varannan vecka. Utdraget ur intervjun handlar om hennes motivering av varför detta intervall är lagom. Argumentationen går ut på att ”en gång i veckan” inte behövs (han får sin träning och kontrakturprofylax) och dessutom skulle det bli mindre konstruktivt (det blir mycket gnäll när sjukgymnasten kommer). Normen ”en

gång i veckan” har inte följts, men det finns skäl för detta, och det är de som förklaringen framställer.

Detta exempel är ovanligt utförligt, men samma typ av förklarande och motiverande återkommer vid många beskrivningar av insatser som har en form annan än ”en gång i veckan”. Motsvarande argumentation för ett upplägg på en gång i veckan, där argumentationen går ut på att ”var 14:e dag är för sällan” skulle vara meningslös och svårbegriplig. Det finns heller inga exempel på detta i materialet. En gång i veckan är normen, och det är avvikelser från denna som behöver motiveras.

En insats som är ”en gång i veckan” bygger på en standardiserad form och intensitet. Samtidigt är det en form som bygger på en pågående aktivitet, under en relativt lång tidsperiod. Vissa insatser sker emellertid med andra former. Hjälpmedelsanskaffningar och -utprovningar har mer karaktären av att vara tillfälligt arbete. Förskolepersonalens och skolpersonalens arbete med barnen sker vidare ofta på daglig basis, snarare än en gång i veckan. Kontakterna mellan olika aktörer, som när barnhabiliteringspersonal kommer till förskolan för handledning och konsultation, har emellertid ofta någon variant av denna standardiserade form. Tidsintervallet kan variera från flera gånger i veckan till en gång i månaden eller mer, beroende på om det handlar om direkt träning av barnet eller konsultation.

De institutionaliserade elementen framträder alltså i intervjuerna som stabila och stabiliserande drag i konstruktionen av verksamheten. De blir tydliga som mönster, genom generaliserade subjekt, och i det sätt som förklaringar används. De är gemensamma drag, men utgör också en norm. De gestaltar något som man ”bör” göra för att åstadkomma begriplig, rationell och konstruktiv service. De fungerar därmed som konstruktiva byggstenar för verksamheten. De institutionella elementen har emellertid också en annan sida, vilket är ämnet för nästa avsnitt.

Institutionella paradoxer

Konstellationen av institutionaliserade element utgör en central del av organiserandets förutsättningar. Det finns emellertid inget skäl att anta att dessa element skulle vara samstämmiga eller fria från motsättningar (Brunson & Olsen, 1990). Tvärtom innehåller de motsättningar och paradoxer och får motsägelsefulla konsekvenser. Denna paradoxala karaktär spelar roll för hur verksamheten formas, och bidrar till några av dess särdrag.

Som förutsättningar utgör elementen något som aktörerna måste förhålla sig till i sin praktik. Motsägelserna innebär då att den enskilde aktören lätt hamnar i olika dilemman (Billig et al, 1988; Fairclough, 1995). Förutom att dilemman kan vara frustrerande känslomässigt är de också handlingsförlamande

(Czarniawska, 1997). Handlandets nödvändiga säkerhet kollapsar inför mångtydigheten i en paradox. Men verksamheten bygger på handlande. Olika de-paradoxifierande verktyg och strategier kan användas för att åter- och säkerställa handlingsmöjligheterna. Paradoxerna kan också resultera i tvetydigt språkligt och praktisk handlande.

Paradoxerna framträder i det empiriska materialet i hög grad genom de språkliga sätten att hantera dem. Speciella talesätt fungerar som diskursiva verktyg för att på ett praktiskt sätt sammanjämka en motsägelsefull institutionell bas med en komplex verklighet. Omvänt kan man säga att de institutionaliserade elementen är ett sätt att begripliggöra och tolka några av de talesätt som förekommer i materialet.

Utifrån det empiriska materialet har fyra paradoxer kunnat formuleras:

- Hot om fragmentering av servicen på grund av professionella diskurser
- Barnfokuseringens motsägelsefulla praktik
- Spänning mellan expertrationalitet och familjecentrering
- Motsättning mellan institutionaliserade projekt och en lokal verklighet

Dessa paradoxer kommer att utvecklas och diskuteras nedan, tillsammans med de språkliga sätten att hantera dem.

Fragmentering genom professionella diskurser

Ett vanligt uttryck i intervjuerna är ordet ”bit”. I många fall används det i sammanhang som handlar om att definiera det egna eller andras arbete, och att relatera olika projekt till varandra. Ofta kan uttrycket ses i relation till paradoxer och motsättningar som uppstår som konsekvenser av expertrationaliteten och de professionsspecifika perspektiven. Det kan då fungera som ett diskursivt verktyg för att hantera dessa.

Ett sätt som uttrycket ”bit” kommer till användning på är för att beskriva olika personers engagemang och ansvar. Det handlar ofta om att differentiera mellan olika områden och olika aspekter av arbetet. Uttrycket tydliggör skillnader och upprättar gränser:

OK, jag kan ju träna Doris, men vissa bitar kan jag inte ta för jag har ju inte det kunnandet (E 621)

.. och när det då blir dåligt med tid så tänker man nu är det faktiskt det motoriska som är min bit, nu är det faktiskt det som jag ska koncentrera mig på ... (E 1115)

Här är det två personer som i olika sammanhang resonerar om sin aktivitet. Med hjälp av uttrycket ”bit” åstadkoms en avgränsning av vad det är man ska syssla med, vad man har för uppgift och ansvar. Det man ska syssla med och engagera sig i utgör den egna ”biten”. Andra ”bitar” ingår inte i det man gör

och har ansvar för, till exempel för att man inte har rätt sakkunskap. Samtidigt definieras andras områden:

... och så vet jag vilka bitar du, det är dina bitar, dom ska inte jag trampa in på ... (E 1443)

Positioner fördelas och gränser dras mellan olika projekt och uppgifter. Här handlar det mindre om att gränsa av det egna, än om att vara överens om gränsen och därmed undvika att ”trampa in på” och agera inom någon annans territorium.

I avgränsandet tydliggörs också det egna arbetet. När man står för en tydlig ”bit” är ens bidrag tydligt, både för en själv och för andra.

... det är svårt att få en ordentlig identitet, vad är nu vår yrkesidentitet i det här, och att då känna liksom att här är min bit, som jag är expert på, och den där biten och den där biten och den där biten är jag inte expert på men jag tillför den här biten ... (E 1673)

En tydligt ”bit” som man är ”expert på” ger en ”identitet”, eller som det betecknats här, position. Att ha en ”bit” är också att vara professionell eller expert, och tryggheten i detta står i proportion till hur tydlig ens bit är. Uttrycket relaterar alltså till ett positionerande. I denna verksamhet är ett sätt att vara professionell att ha en egen ”bit”. I avsnittet om Aktörspositioner beskrevs strategin att differentiera sig med hjälp av yrkesbeteckningar. Här kompletteras detta alltså med differentiering genom att definiera en domän i form av en ”bit”.

På ett lite annorlunda sätt används ibland begreppet ”bit” om aspekter på barnet eller vardagen:

I: ...vad tänker ni känns viktigt för Christoffer och för er?

Lär: Jag tycker det är det här mycket att han blir lite snabbare, vid förflyttningar och påklädning och hela den biten för den är en jätte viktig bit
(E 1373)

Olika aspekter av barnet utgör olika ”bitar” som man kan vilja förändra, utveckla eller stimulera. Dessa bitar kan länkas till professionella domäner, men behöver inte nödvändigtvis göra det. Däremot görs på detta sätt en aspekt av barnet tillgänglig för konstruktionen av ett projekt. Man kan vilja se en utveckling när det gäller en viss ”bit” och man kan bedöma hur den förändrats över tid. ”Bit” blir med andra ord ett användbart verktyg för att namnge ett fenomen som ett viktigt steg i att konstruera en insats (Molander, 1996).

Båda dessa sätt att använda begreppet leder till frågan om hur de olika ”bitarna” relaterar till varandra. Grundfunktionen i att beskriva aspekter som ”bitar” är att dela upp och skilja ut. Drivs detta tillräckligt långt riskerar servicen att fragmenteras, och dess rationalitet hotas. Det är trots allt ett och samma barn

(även om det är olika bilder av det) som är i fokus för insatserna. Själva ordet ”bit” bär emellertid också bilden av en möjlig helhet, genom att olika bitar kan fogas samman.

... man samlas i resursgruppen och ser lite grand vad det är sjukgymnasten gör och så vidare och man får inblick i varandras områden och att det inte då egentligen ska ses som att det är den biten utan att man kopplar samman allting ... (E 799)

... så gör vi det här målet och så väver vi in varandras bitar i målet ... (E 1610)

Tillsammans utgör olika bitar en helhet. Helheten kan gestaltas genom att man samlas och får inblick i varandras områden, eller att man t ex gör mål där olika bitar kan vävas in. Bitarna skapar en helhet genom processer som här beskrivs med metaforerna ”får inblick i” och ”väver in”. Andra metaforer som används är att bitarna ”fogas ihop” och att vad som behövs är ”limmet mellan bitarna”. Metaforerna antyder att bitarna i sig är relativt konstanta men tillsammans bildar större helhet, och som också kan bli relativt komplex (”väv”). Hopfogningen framstår som en i princip konfliktfri process, där det handlar om att hitta rätt sätt, hitta tiden, och kunna prata med varandra och få inblick i varandras områden.

Den helhet som på detta sätt skapas bygger på en ”additiv” eller ”administrativ” uppfattning (Högberg, 1996, s. 199, 207), där olika delar läggs samman. Denna syn på ”helhet” kännetecknar enligt Högberg verksamhetens ideologi på förvaltningsnivå men även hos personal. Som en kontrast till denna uppfattning talar hon om att helhetssyn också kan förstås som ett relationellt begrepp, inom en värdedimension. Det handlar då om ett förhållningssätt i mötet mellan två subjekt, där förståelse sätts in i en kontext av ett mellanmänniskt möte.

Resonemanget kan utvecklas med hjälp av de olika subjektivitetsnivåerna i skapandet av begriplighet. ”Bitar” refererar till professionella domäner och definieras utifrån professionella diskurser, som hör hemma på en extrasubjektiv, övergripande och generell, nivå. Den additiva helhetssynen baserar sig alltså på att arbetet begripliggörs utifrån generella principer och förståelseformer. I kontrast till detta relaterar begreppet i Högbergs relationella tolkning till den intersubjektiva nivån. Helhet blir något som skapas och förstås utifrån det konkreta mötet. Det handlar om att vara beredd att sätta in fenomen i hela den kontext som mötet och personernas livsvärldar utgör, snarare än den kontext som utgörs av professionella domäner. Utifrån detta kan en specifik förståelse delas av de närvarande personerna, men som inte är principiell eller formulerbar i generella termer. Det handlar mer om en upplevelse av kontakt och förståelse, än om ”bitar” som fogas samman.

Uttrycket ”bit” är alltså svårt att förena med en uppfattning om helhet som en kvalitet i interpersonella relationer. Den additiva helhetssyn som gestaltas i användandet av ordet ”bit” är emellertid inte någon tillfällig egenskap i

verksamheten. Via expertrationalitet och professionella diskurser är de på ett grundläggande sätt förankrade i verksamhetens institutionella förutsättningar.

Det konkreta gestaltandet av helheter förknippas ofta med ”teamet”. ”Bitar” fogas samman i teamet:

Sjg: ... så att teamet är inte fullkomligt på något sätt ännu men att vi arbetar i rätt riktning, så att alla liksom vet vad dom andra gör

I: Just det

Sjg: Och att man känner att vi har en gemensam planering med föräldrarna

I: Ja

/.../

Sjg: Men framför allt att man vet mer hur alla andra i teamet jobbar och att man, ja, jag känner att jag, arbetsterapeuterna och vi har vår lilla hörna där borta och jobbar bra ihop och vi pratar väldigt mycket med varandra, vi har regelbundna träffar och vi följer upp och så, men det kan man utveckla så man blir fler och att man inom, i teamet har ungefär samma grej

(E 1566)

Man stämmer av, planerar gemensamt och har gemensamma målsättningar i och med hjälp av teamet. Teamet är ett verktyg för att åstadkomma denna samordning, genom av att vara den plats det sker på eller den ram inom vilket det sker. Teamet är samtidigt en symbolisk gestaltning av samarbetet, dvs när man samarbetar bra är man ett ”bra team”.

Betecknandet av detta forum för samarbete som ett ”team” innebär att en kraftfull diskursiv resurs tas i bruk. Föreställningen om ”team” är förknippad sådant som effektivitet, samordning och framgång. Vanliga metaforer för att tala om team är ”fotbollslag” eller ”båtbesättning”. Att beteckna ett samarbetsforum som ett team innebär att dessa associerade föreställningar och metaforer görs tillgängliga. Den kanske mest centrala associationen, som bärs både av metaforerna och i de flesta beskrivningar i forskningslitteraturen, är idén om att man i ett team har en gemensam och konkret uppgift. Fotbollslaget ska gemensamt vinna, och båtbesättningen ska ro åt samma håll. Denna antagna gemensamma uppgift blir den helhet som de olika ”bitarna” ska skapa. Med begreppet ”team” kan alltså föreställningen om helhet som skapas genom att lägga samman bitar ges en kondenserad men mycket kraftfull symbolisk gestaltning.

Dessa sätt att använda begreppen ”team” och ”bit” hör med andra ord nära samman. Samtidigt adresserar de lite olika aspekter av frågan om hur man hör samman. Med hjälp av ”bit” definieras roller och domäner, och samtidigt antyds på vilket sätt man relaterar till varandra (genom att vara bitar i en helhet). Man adresserar frågan om differentiering utan att överge eller fragmentera det gemensamma. Med hjälp av ”team”-begreppet hanteras den andra sidan av frågan, om hur dessa bitar blir till en helhet. Systemet framställs som en helhet. Systemet är också rationellt, genom att olika ”bitar” responderar på

olika aspekter av den problematik som man möter. Bitarna kan fogas ihop till gemensamma bilder och gemensam förståelse, och till mål och planer. Ideologin med den additiva helhetssynen konkretiseras i teamet.

Det som hanteras med dessa verktyg är en paradoxal konsekvens av den institutionaliserade utgångspunkten i professionella diskurser. De professionella diskurserna innebär och bygger på en differentiering mellan olika domäner. Man blir professionell genom att skilja ut sig, samtidigt som helheten då riskerar att splittras. Med fragmenteringen hotas också verksamhetens övergripande expertstatus och rationalitet. ”Bit”-begreppet fungerar som ett verktyg för att undanröja detta hot, och gestaltar tillsammans med ”team”-begreppet en rationell och i princip konfliktfri relation mellan de egna projekten och det större systemet kring barnet och familjen.

Att gränsa av som ”bitar” fungerar också som ett sätt att hantera och begränsa komplexitet. Begreppet antyder en relativt enkel relation mellan det som ingår i en ”bit” och den kontext som den avgränsats ifrån. Bitar ”fogas ihop”, medan möjligheten till mer komplexa relationer skjuts undan. På så sätt försvinner en hel del av den möjliga mångfalden och motsägelsefullheten i den gemensamma uppgiften. Aktörernas ansvar begränsas också till det som finns inom den egna biten. Begreppet fungerar som en osäkerhetsreducerare (March & Simon, 1958) som minskar mångtydighet och komplexitet i uppgiften och dess sammanhang. Därmed frigörs energi till ett fokuserat arbete inom gränserna för den ”bit” man definierat åt sig. Ett utrymme uppstår där professionell handling blir möjlig. Några av motsättningarna och svårigheterna i arbetet kan lyftas av den enskildes axlar, och möjligheten till professionell självkänsla ökas.

Log: ... är man som ett team också, och mer, inser att man är ju ett team, det är inte jag som ska gå in, det är inte mitt ansvar att känna att det är jag som ska förändra Berits livssituation

I: Mm

Log: Det är ju nästan där det kan komma lite snedvidna ambitioner också

I: Mm, alltså snedvidna, när man själv tar ett sånt ansvar, eller?

Log: Ja om man, man, man skulle ju, då vilja, man skulle vilja kanske mycket mer än vad man vill, och så vill man liksom [knäpper med fingrarna] se till att, ja men nu ska vi, nu ska det bli sådär va

(E 305)

Logopeden beskriver i citatet den känsla av lättnad som det innebär att uppleva och ”inse” att man är ett ”team”. Det som sker då är att hon befrias från känslan av ansvar för barnets hela livssituation, och också för förändring av den. Ansvaret för detta förläggs snarare till ”teamet” än till den enskilde. Tyngden och komplexiteten skjuts undan med hjälp av föreställningen om ”teamet”, och utrymmet för handling för ökar för den enskilde aktören.

Själva funktionen i dessa diskursiva verktyg kan förstås utifrån det sätt som de refererar till professionella roller, och därmed till föreställningar om ansvarsfullt

agerande. ”Bitar” utgör färdigförpackade förklaringar för de uppgifter man tar på sig och det sätt som man tar sig an sitt arbete, just genom att referera till en professionell roll (Edwards & Potter, 1992). Här utnyttjas expertrationalitet och professionella diskurser som den institutionella grunden för denna rolltolkning, och ger den stadga och legitimitet. Man gör det som ligger i rollen, och agerar då ansvarsfullt även om det innebär att det finns vissa goda saker man inte gör. Att ta ansvar för ”sin bit” och respektera andras är ett rimligt sätt att agera i den professionella rollen. Föreställningen kan också bidra till att legitimera professionella strävanden och revirstrider. När man försvarar och tar ansvar för sin ”bit” agerar man ansvarsfullt, och risken att uppfattas som driven av egen- eller särintressen minskas.

Sammantaget framstår ”bit” och ”team” som språkliga resurser, som kan användas för att gestalta servicen som samordnad, heltäckande och rationell. Några av de paradoxer som uppstår i konkretionen av de institutionaliserade elementen kan oskadliggöras. Handling underlättas och rationaliteten försvaras. Det är med andra ord resurser för att hantera frågan om legitimitet, både för de agerande själva och för deras samarbetspartners. Varje expert som ansvarar för en ”bit” är också en del i en större rationell och sund verksamhet, som är beredd att ta itu med problematiken i sin helhet.

Det är värt att notera att dessa funktioner hos begreppen ”team” och ”bit” är oberoende av vad som sker i de konstellationer som benämns som olika former av team. Hur väl verktygen fungerar diskursivt har inte att göra med vad man de facto sysslar med när man träffas, annat än i den grad som trovärdigheten i påståenden som att ”vi arbetar i team” påverkas. De fyller istället funktioner i samtal och interaktioner i många sammanhang, kanske mest utanför de arenor som betecknas som ”team”. Diskussionen av denna funktion innebär heller inte på något sätt att det som sker på dessa arenor skulle vara mindre konstruktivt eller irrelevant. Däremot innebär det observationen att den funktion de har i samtal av olika slag kan vara mycket löst kopplad till de uppgifter man faktiskt sysslar med när man ses på ”teamen”.

Barnfokuseringens motsägelsefulla praktik

Barnfokuseringen framstår vid första påseendet som självklar och oproblematisk i en verksamhet som handlar om barn med funktionshinder. Det är barnet man arbetar med, både i praktiken och så som verksamhetens uppgift beskrivs i lagar och förordningar.

I praktiken får emellertid institutionaliseringen av denna fokusering motsägelsefulla konsekvenser. Institutionaliseringen innebär att det uppfattas som en självklar anvisning om vad man kan och bör göra. Barnfokuseringen blir en central referenspunkt i de positioner man intar. Ett antal projekt skapas

där de flesta tillgängliga, legitima och begripliga positioner relaterar direkt till barnet. Detta leder lätt till problem.

Ett ganska vanligt sätt som barnfokuseringens motsägelsefullhet framträder kan illustreras av historien om Anders förskolestart. Barnhabiliteringspersonal besökte då förskolan försedda med goda råd, träningstips, leksaker och hjälpmedel av olika slag. Efter ett tag ledde detta till en splittrad och förvirrande situation för förskoleassistenten:

Ass: ... och då menar jag lite så här att så kommer dom med en massa grejer /.../ men lite så, jag menar det vi kan göra spontant utan hjälpmedel tycker inte jag vi behöver ha, det är dom lite bra på, var och en kommer med sitt, men det ska ju ... vara i tiden där vi är, nu har vi äntligen fått en vagn som Anders får plats i

I: Mm

Ass: Och då menar jag lite så här att strunt i alla de här leksakerna som ni kommer med, ge oss en vagn, det är det vi vill ha, vi vill inte ha nånting annat, det andra klarar vi, vi vill ha en vagn idag

I: Mm

Ass: Och då förstår jag inte deras roll här om dom inte ska vara här för att det ska vara nåt funktionsdugligt, dom måste ju vara här för att förbättra ...

(E 1978)

Flera personer från barnhabiliteringen kom välvilligt med sådant som kunde vara bra för Anders. Samtidigt skapades en oöverblickbar situation för förskoleassistenten, som var den som praktiskt skulle utföra arbetet med honom. Barnfokuseringen ledde till att hennes arbete snarast försvårades, och en viss del av hennes energi gick åt till att hantera den situation som uppstod, i stället för att fokuseras på barnet.

Barnfokuseringen leder på detta sätt till svårigheter när flera aktörer agerar på likartat sätt, och andra perspektiv, som t ex konsten att samordna aktörer och insatser, eller foga in insatser i en existerande kontext, lämnas därhän. I viljan att göra något gott uppstår snarare trängsel än en konstruktiv interaktion.

En mer komplicerad svårighet tog gestalt i samband med Berits motoriska träning och familjens engagemang i ett fristående träningsinstitut. En konflikt uppstod som hade många rötter och som kan beskrivas och förstås på flera sätt. Barnfokuseringens dynamik utgör en aspekt av denna situation.

Berit tillbringade sina dagar på en förskola, och det var förskoleassistenten som stod för den mesta konkreta träningen. Flera av barnhabiliteringens personal beskrev sin funktion som att man (åtminstone delvis) skulle vara "handledare" åt förskoleassistenten. Detta komplicerades av att Berit uppfattades som ett "svårt barn", vilket innebar en utmaning för känslan av kompetens i arbetet med henne. Specialpedagogen från barnhabiliteringen berättar om svårigheten:

- Sp: Helt klart är hon det ... tycker hon är en mycket svår tjej att få ... jag kan känna mig osäker i min handledarsituation till [förskoleassistenten]
- I: Mm
- Sp: Och egentligen tycker jag att hon, hon känner Berit så väl så ibland kan jag känna mig lite dum i mina sätt att fråga henne och sätt att lägga fram har du provat det, kanske kan göra det
- I: Mm
- Sp: Det har hon ju naturligtvis provat några gånger [skratt]
(E 1919)

Att Berit uppfattas som en ”svår tjej” innebär att det blir svårt för specialpedagogen att handleda förskoleassistenten. Vad hon än kommer med för idéer, så har assistenten redan provat dem. De förslag specialpedagogen kommer med i den här berättelsen är alltså sådant som rör Berit, och det sätt som assistenten arbetar och samspelar med henne. Utifrån den barnfokuserade professionella positionen är detta hennes naturliga fokus.

Här kommer emellertid förskoleassistentens egna höga grad av förtrogenhet med Berit in. ”Hon känner Berit så väl” så att det är svårt för specialpedagogen att bidra. Hennes sak- och expertkunskap är inte heller till mycket hjälp här, eftersom Berit är en ”svår tjej” och utmanar denna kunskap. Den professionella positionen blir svår att inta, och känslan av inkompetens hotar.

Svårigheten här bestod alltså både i begränsningar i den professionella sakkunskapen när det gäller ett barn som Berit, och den höga grad av förtrogenhet som assistenten hade. Skulle specialpedagogen kunna bidra med något som var direkt fokuserat på Berit, måste det överträffa assistentens kunskaps- och förtrogenhetsnivå. Detta innebar emellertid en stor utmaning för den professionella sakkunskapen, särskilt i relation till ett ”svårt barn”, där svårigheten oftare består i att få saker att fungera, än i att ha generell kunskap om dem. Utmaningen är inte specifik för varken specialpedagogen som person eller specialpedagogik som kunskapsdomän. Liknande svårigheter berättar också annan barnhabiliteringspersonal om i relation till Berit, och motsvarande situationer förekommer också i viss utsträckning kring andra barn.

Svårigheten uppstår alltså genom att både de som arbetar direkt med barnet och annan personal är just barnfokuserade. Det är i relation till barnet man formulerar sin professionella position och sin uppgift. Vidare är det i en barnrelaterad kunskapsmassa man försöker hämta expertkunskap som är användbar i det praktiska arbetet. Konsekvenserna kan bli trängsel och förvirring, men också konflikt och konkurrens. Motsägelsefullheten består i att barnfokuseringen orsakar problem och leder till att energi måste fokuseras på områden som varken berör barnet eller bidrar till arbetet med det.

Expertrationalitet och familjecentrering

Ideologin om familjecentrering står i en viss motsättning till expertrationaliteten. Familjecentrering utgör basen för den ”familjeallierade” aktörpositionen, som kännetecknas av ett engagemang i att föräldrarna ska vara delaktiga i det som sker. Positionen beskrevs tidigare som argumenterande, där motpolen bestod av en verksamhet som håller på och ”grejar” medan föräldrarna inte vet vad som händer. Expertrationaliteten å andra sidan, handlar om en betoning på kunskap och objektivt och rationellt handlande. Blicken är riktad mot sakfrågan, dvs barnet, och den kunskapsdomän som är relevant.

Motsättningen mellan familjecentreringen och expertrationaliteten innebär att den familjeallierade aktörpositionen är riskabel. Positionen kan ställas i motsats till expertrationaliteten, och riskerar då att nedvärdera eller underminera ett centralt institutionaliserat element. Motsättningen leder till en inneboende konflikt i agerandet i denna position. Hur kan man vara familjeallierad och samtidigt expert?

Ett vanligt sätt att hantera motsättningen är genom att tala om team på ett visst vis. Detta refererar då till den särskilda teamform som ISP-team utgör:

... vi kände det att det säkert är jättebra för familjerna att man startar ett ISP-team, att man, att dom får vara med och bestämma mer vad dom vill ha av oss så att säga då ... (E 1593)

Teamet relateras till att familjerna ska få vara med och bestämma och få mer att säga till om. På ett sätt som liknar den funktion som teambegreppet har när det gäller att foga samman olika bitar, hanteras här frågan om föräldrarnas inflytande och delaktighet. Det är något som sker i ”teamet”, utan att man behöver gå närmare in på hur det går till. Motsättningens båda poler kan fördelas på så sätt att familjecentreringen förläggs till ”teamet”, medan man själv kan agera utifrån expertrationaliteten. Båda polerna får samtidigt plats inom föreställningen om ”teamet”.

Detta innebär naturligtvis inte att inte föräldrar kan uppleva ett större inflytande i dessa ISP-team. Tvärtom pekar en tidigare enkätundersökning (Larsson, 2000) på att man faktiskt tenderar att göra det. Poängen här är en annan. Det handlar snarare om hur man pratar om ISP-team, än om modellens konsekvenser på andra plan. I fokus är de motsättningar och paradoxer som den institutionella grunden till verksamheten innehåller. En viss sorts prat om ISP-team kan fungera som ett sätt att hantera en sådan motsättning, och befria den individuella aktören för stunden från att brottas med paradoxen. Det innebär inte på något sätt att arbetet i ISP-team skulle vara enkelt, utan tvärtom återuppträffar paradoxen lätt i den konkreta interaktionen där.

Hittills har diskussionen handlat om diskursiva verktyg med ett eller ett par begrepp i centrum. Paradoxen med familjecentrering kontra expertrationalitet kan emellertid också hanteras genom strategier som inte direkt baseras på enskilda begrepp. Två sådana strategier är partikularisering och inklusion.

Partikularisering (Billig, 1996; Billig et al, 1988) innebär att skillnader skapas mellan likartade fall eller situationer, i motsats till kategorisering, där olika fall sammanförs och hanteras lika. Professionellt och byråkratiskt arbete beskrivs oftast som något som bygger på kategorisering, där individuella livssituationer kategoriseras som ett begränsat antal fall, och som erbjuds likartad service eller hantering. Partikularisering utgör emellertid en viktig resurs som möjliggör ett flexibelt agerande. Till exempel kan ”specialfall” skapas, som hanteras annorlunda (Billig 1996, s. 161). Den princip som gäller för kategorin, gäller av något skäl inte för specialfallet, och det finns argument för att hantera detta annorlunda.

På detta sätt hanteras i några intervjuer frågan om familjens inflytande i relation till den professionella autonomin. Det kan här handla om att man för in kriteriet ”svaga familjer”, eller om att det familjen vill inte är förenligt med professionell kunskap. Argumentationen skulle kunna formuleras så här: Familjecentrering är den övergripande normen, såvida inte familjen är ”svag” eller det familjen vill inte är acceptabelt. Inträffar detta är det expertrationaliteten och det professionella handlandet som blir normen.

Partikulariseringen skapar alltså möjlighet att hålla familjecentrering och expertrationalitet åtskilda, och därmed undvika konflikten mellan dem. Gränsen mellan dem dras av kriterierna för specialfallen. Konstruktionen av specialfall (om än högst temporärt och informellt) innebär att populationen av familjer delas upp (Lipsky, 1980, ss. 151-152). I relation till de båda delarna agerar man på olika sätt, motiverat utifrån de kriterier som uppdelningen skedde på. Partikulariseringen möjliggör ett flexibelt arbetssätt, utan att det innebär avkall på något av de två idealen. Den kan fungera som en viktig strategi för den enskilde att hantera sin arbetssituation och dess paradoxer.

I kontrast mot detta innebär den *inklusive* strategin att den ena av de två motsatta polerna definieras in under den andra. Det handlar om att göra en tolkning av polerna som ger en möjlighet att se att de ”egentligen” inte är i motsättning. Det kan handla om att man menar att föräldrarnas delaktighet är viktig för att de ska klara av träningen av barnet. Deras medverkan är en strategi för att kunna genomföra den professionella verksamheten, men innebär i sig inte något avsteg från en expertrationalitet. Vidare kan man mena att eftersom föräldrarna känner sitt barn bäst är deras medverkan viktig när det gäller att identifiera barnets behov. Familjecentrering förstås som ett rationellt sätt att formulera dessa behov, och göra dem tillgängliga för professionell insatskonstruktion.

Som i så många andra sammanhang där det handlar om diskursiva strategier är dessa aspekter på ett sakligt plan riktiga. Betydelsen av delaktighet för genomförandet av olika behandlingsprogram är väl dokumenterad i litteraturen (t ex Cadman, Shurvell, Davies & Bradfield, 1984; Law & King, 1993), och i många fall kan föräldrarnas kännedom om barnets fungerande vara av central betydelse för konstruktionen av rimliga insatser. Det är aspekter där familjecentrering och expertrationalitet inte nödvändigtvis måste stå i motsättning. Däremot kan fokuserandet av dessa aspekter fungera som en möjlig strategi för att bortse från andra sidor av frågan, där en verklig motsättning kan existera och bli kännbar. Ett riktigt och "sant" faktum kan mycket väl också fungera väl som diskursiv de-paradoxifierande strategi.

De sätt som paradoxerna hanteras innebär att verksamheten får en viss inriktning. Varje paradox innebär möjligheten att agera på en rad olika sätt. Det vi sett här är att i spänningen mellan expertrationalitet och familjecentrering är den första polen den som sammantaget får störst tyngd. Familjecentrering ges ett utrymme inom en ram som ges av expertrationaliteten.

Institutionaliserade projekt och lokal verklighet

De institutionaliserade elementens funktion som centrala förutsättningar för organiserandet av servicen innebär att den har en struktur redan innan barnet och familjen kommer in på scenen. Servicen finns tillgänglig som en uppsättning "skisser" eller "skelett", som har att justeras, konkretiseras och omsättas i handling när kontakten med barnet blir aktuell. Å andra sidan är den verklighet som det specifika barnet och familjen lever i speciell och konkret. Den är lokal, i motsats till generell. Föreställningen om att servicen ska anpassas till och svara mot individuella behov och förutsättningar, för att kunna fungera som ett stöd i just individens och familjens eget liv, har också ett starkt stöd i en officiell retorik. Beskrivningen öppnar för bilden av en spänning mellan de institutionellt formade "projektskisserna" och en lokal verklighet.

Denna spänning kan beskrivas som en paradox som varje servicegivande institution har att hantera (Lipsky, 1980): samtidigt som institutionen ska tillfredsställa och vara konform i relation till samhälleliga mål och intentioner och till en dominerande kultur, ska den vara responsiv gentemot den mångfacetterade och ofta konflikt- och motsättningsfyllda verkligheten där individer och familjer existerar.

Formulerad på detta sätt kan spänningen belysa ett speciellt sätt att använda begreppet "behov". Man talar om barnets situation bland annat så här:

... det är föräldrarna som ska begära dom insatserna, så därför är gången så att läraren vid nåt utvecklingssamtal eller på annat sätt diskuterar med föräldrarna och tycker att barnet har behov av mer sjukgymnastik eller annorlunda typ av motorisk träning eller nånting... (E 860)

... läkaren kunde /.../ berätta att det här kom fram, det är behov av logoped, och dom har verkligen uttalat det ... (E 797)

Här används konstruktionen ”behov av [projekt eller yrke]”. Detta är ett ganska vanligt talesätt i intervjumaterialet, samtidigt som ordet behov naturligtvis kan användas i många andra sammansättningar och med andra funktioner. Det som är speciellt med den här konstruktionen är att formuleringen av ”behovet” är sammansmält med servicens projekt eller befintliga yrkeskategorier. Den ger en anledning till att efterfråga, erbjuda eller skapa någon form av insats. Konstruktionen, som jag kallar ”behovsverktyget”, är användbar för att hantera och minska spänningen mellan institutionella aspekter av servicen och den variationsrika lokala vardagsverkligheten, där olika perspektiv och verklighetskonstruktioner skulle kunna bli synlig. Det är ett verktyg som så att säga omfattar denna spänning och potentiella mångfald. I huvudsak åstadkommer det två relaterade saker:

- En specifik bild av barnet/familjen konstrueras i termer av den servicegivande verksamheten. Denna bild innebär, som tidigare visats, en specifik tolkning och ett urval från en mängd möjliga bilder. Bilden som skapas får vidare en karaktär av oberoende objektiv verklighet. ”Behov” är något som finns hos barnet/familjen, och som existerar oberoende av den servicegivande verksamheten. De får en ”fakticitet” (Edwards & Potter, 1992). Dessutom sker formuleringen av behoven i termer av projekt och ”projektskisser” eller yrkeskategorier. Med andra ord, det sker en konstruktion av barnet (eller familjen) med delar av en organisation och de institutionaliserade elementen som språk.
- Den servicegivande verksamhetens framstår som responsiv. Barnets/familjens behov har formulerats i termer av projekt och yrken, vilket innebär att de på ett självklart sätt är just de fenomen som motsvarar behoven. Samtidigt har incitamentet till insatser förlagts hos barnet eller familjen. Insatserna riktas mot någon för dess egen skull, vilket ger ett starkt moraliskt stöd åt verksamheten.

Att en viss konstruktion av barnet ingår som ett viktigt element i beskrivningen av ett projekt har redan diskuterats. Vad som är i centrum här är hur detta kan ha en stark institutionell prägel och funktion. ”Behovet” får en objektiv status, och det projekt och den yrkesspecifika verksamhet som är dess ursprung får en omedelbar legitimitet. Verksamheten framställs med detta redskap som något som responderar på objektiva behov med väl matchande insatser. Det som sker skulle kunna beskrivas som att en viss bild av barnet eller familjen enrolleras för ett institutionellt projekts räkning.

Att fokusera och att respondera på behov beskrivs ofta som ett flexibelt och responsivt arbetssätt. Behovsverktyget ger en möjlighet att samtidigt ha institutionellt formade utkast till projekt och vara behovsfokuserad och

responsiv. Det är då inte bara projekten kan anpassas till behoven, utan även att bilden av barnet, dvs själva ”behoven”, kan konstrueras på ett sätt som motsvarar de befintliga projekten. Därmed elimineras den möjliga spänningen mellan å ena sidan en variationsrik vardagsverkligheten som barnet och familjen existerar i, och å andra sidan det begränsade utbudet av tänkbara projekt.

Behovsverktyget fyller en viktig funktion i att sammanlänka en varierad vardagsverklighet med en expertorienterad institutionell bas. Det möjliggör handlande i situationer där komplexiteten skulle kunna vara förlamande, och den institutionella paradoxen skulle kunna skapa känslor av inkompetens. Behovsverktyget är användbart som ett sätt att skapa handlingsmöjligheter där en paradox hotar att bli synlig. Samtidigt får det sin enkelhet och smidighet genom att knyta an till andra aspekter av de institutionaliserade elementen.

Institutionell ordning och projektnät

Den institutionella ordningen utgör verksamhetens förutsättningar och formar den på ett specifikt sätt. Genom den dynamik som paradoxerna ger upphov till pekas möjliga handlingar ut på ett mer precist sätt än vad beskrivningen av sex fristående element antyder. Med elementen antyds vad som är begripligt och rimligt att göra, medan paradoxerna och de de-paradoxifierade verktygen också specificerar en del av hur detta bör göras. Det existerar därigenom ett relativt stabilt mönster för hur projekten i princip bör se ut.

Detta institutionellt baserade mönster kan beskrivas med hjälp av en variant av begreppet handlingsnät (Czarniawska, 1997; se även s. 45). Genom att istället tala om *projektnät* beskrivs också hur insatser kring det enskilda barnet ordnas och struktureras. Projektnätet utgör då ett knippe tänkbara och rimliga projekt kring enskilda barn, som existerar som ett generellt och principiellt mönster. Begreppet knyter samman både den lösa strukturen i projekt och den stabilitet som den institutionella ordningen ger. Projektnätet är det sätt som aktörerna förväntar sig att servicen till ett barn i princip ska se ut, utifrån deras förtrogenhet med fältets institutionella ordning och dynamik. Det ger en möjlighet att beteckna servicens organisation, utan att konstruera entiteter av typen ”team”.

Det sätt som projektnätet innebär ett mönster för servicen kan emellertid utvecklas ytterligare något utifrån det sätt som de institutionaliserade elementen ger servicen legitimitet. Legitimitet handlar om att verksamheten ska uppfattas som rimlig, möjlig och ”bra” (Meyer & Rowan, 1977/1991). Detta är något som åstadkoms av de institutionella elementens värdekomponent, och som har skyttat fram i det tidigare, men inte särskilt kommenterats. Att bygga upp ett konkret projektnät med hjälp av alla sex elementen innebär att det i sin helhet vinner omedelbar legitimitet. De olika projekten kan då förväntas få nödvändigt stöd och drivas utan att ifrågasättas. Om man istället gör något

som avviker från elementens handlingsmönster uppstår ett ständigt behov av förklaring och argumentation för det goda med ett projekt. Avsaknaden av omedelbar legitimitet orsakar friktion (Erlingsdottir, 1999).

Utifrån elementen barnfokusering och utvecklingsorientering bör projektnätet till exempel innehålla något element av träning av barnet. Vidare bör insatserna enligt expertrationaliteten utföras av eller ske under överinseende av en "expert" etc. I annat fall kommer legitimiteten att brista, och både de deltagande själva och omgivningen att ifrågasätta dem.

Legitimitet handlar vidare om att hantera frågan om i vems intresse saker utförs. Det handlar då om det som i diskursanalytisk litteratur betecknats som "intressedilemman" ("dilemmas of stake", Edwards & Potter, 1992; Potter & Wetherell, 1987). Denna typ av dilemma innebär att förtroendet och tilltron till en argumentationslinje eller ett förslaget handlingsalternativ minskar om man uppfattar det som ett egenintresse för talaren. För att effektivt argumentera för att något ska göras är det därför praktiskt att framställa som i någons annan intresse (i klientens/patientens, eller i "svaga grupper", etc) eller i ett allmänintresse. Omvänt är en vanlig strategi för att undergräva någons argumentation att just påvisa eller implicera att talaren agerar i egen sak.

För att vinna legitimitet för projektnätet är det då viktigt att insatser som föreslås och som genomförs inte uppfattas som (i huvudsak) drivna av egna behov eller till exempel professionella ambitioner och anspråk. Här är institutionalisering en resurs genom att tillhandahålla en karaktär av opersonlighet och objektivitet. Det som görs är något som man "normalt" gör i den här verksamheten snarare än ett uttryck för en enskild individs personliga behov eller ambitioner. Med hjälp av barnfokuseringen lyfts till exempel den positiva funktionen för barnet fram, tillsammans med den objektivitet och rationalitet som tillhandahålls av expertrationalitet och professionella diskurser.

Projektnätet fungerar vidare som den arena där aktörerna träder fram. Som tidigare nämnts behöver personal kunna inta professionella positioner för att kunna agera professionellt, och föräldrar inta positioner som kompetenta föräldrar för att kunna vara tillfreds i verksamheten. Dessa positioner gestaltas både diskursivt, i pratet om verksamheten, och i praktiskt handlande. De institutionella elementen ger förutsättningarna för hur detta gestaltande går till. De pekar så att säga ut vad man i princip behöver göra för att inta en professionell och kompetent position etc. Detta tar också form i de principiella mönster för projekten som ett projektnät består av. Genom knippet av tänkbara projekt "erbjuder" projektnätet vissa positioner till aktörerna.

Projektnätet består alltså av både tänkbara och verkliga projekt, som kännetecknas av att de bygger på de institutionaliserade elementen och därmed uppfyller kraven på begriplighet, legitimitet, och möjlighet att gestalta vissa

positioner. Genom de konkreta individerna och interaktionen dem emellan formas emellertid en specifik verksamhet kring de enskilda barnen och familjerna. Projektnätet realiseras och fylls med konkret innehåll i mötet mellan de institutionellt grundade ”projektskisserna” och de konkreta aktörernas olika särdrag och livsprojekt. Den institutionella ordningen ”levandegörs” på specifika och kreativa sätt.

Sammanfattning

Organiserandet av service och stöd runt enskilda barn och familjer skapas inom en institutionaliserad ordning och tar gestalt som projektnät. Centralt i denna ordning är sex institutionaliserade element, i form av handlingsmönster och värderingar som finns tillgängliga i servicens leveranspunkt. Elementen framträder som förväntade och ”självklara” sätt att agera och tolka situationer, och att konstruera och beskriva verksamheten. De bidrar på det sättet till att ge servicen stabilitet och förutsägbarhet.

Samtidigt innehåller dessa förutsättningar paradoxer och motsättningar. Motsättningarna ger sig till känna som dilemman för aktörerna och utgör en del av den motsägelsefulla vardag i vilken de strävar efter att realisera en god verksamhet. Olika sätt att de-paradoxifiera verksamheten och återställa en entydighet och handlingsmöjlighet framträder i intervjuerna som diskursiva verktyg, dvs speciella talesätt (”bit”, ”behov av [projekt/yrke]”, etc) och språkliga strategier (partikularisering, inklusion).

Projektnätet tar därmed gestalt utifrån den institutionella basen och på ett sätt så dess inneboende motsättningar i huvudsak hanteras. De institutionella elementen bidrar till skapandet av begriplighet, men också till att handlandet blir legitimt. Samtidigt innebär detta att aktörernas positioner struktureras på ett särskilt sätt. Den konkreta servicen tar form när konkreta individer fyller projektnätet på sitt speciella sätt och utifrån sina livsprojekt.

8. Fyra projektnät

De fyra fallen i studien har hittills använts för att formulera en antal begrepp och en beskrivning av organiserandets dynamik. I det här kapitlet återvänder jag istället till fallen ett och ett, och försöker beskriva organiserandet i vart och ett av dem, med hjälp av med dessa begrepp. Detta innebär att pröva hur användbara begreppen är, och att försöka tydliggöra den speciella situationen i vart och ett av fallen.

Anders

Kring Anders fanns en verksamhet som var relativt smidig och där organiserandet skedde utan större konflikter eller svårigheter. Aktörerna lyckades i huvudsak inta positioner som kompetenta och professionella, och insatser och projekt förhandlades fram i dialog. Samtidigt fanns det punkter där organiserandet blev mer problematiskt, och där processen också blev tydligare.

I projektet som handlade om Anders förskolestart tydliggjordes både smidigheten och behovet av omkonstruktion och förhandling. Både föräldrar och habiliteringspersonal beskrev förskolestarten ur två perspektiv: dels att föräldrarna ska arbeta (avlastning, barnpassning), och dels att barnet är känsligt och utsatt (medicinskt barn, psykologiskt barn). När själva starten var över förespråkade emellertid förskoleassistenten en allmän träningsorientering som övergripande förståelseram, och utgick då från bilden av ett funktionellt barn. Hon ville ha ett samordnat träningsprogram för arbetet med honom, där habiliteringspersonalens olika bidrag fogades in. Här fanns en möjlig kompetent position för assistenten, baserad på av utvecklingsinriktningen och bilden av det funktionella barnet.

Hennes position försvarades emellertid av att de habiliteringsexperter som skulle konstruera träningsprogrammets inriktning och generella innehåll, hade svårt att samordna sig. Detta diskuterades tidigare som ett exempel på barnfokuseringens paradoxala konsekvenser. Man drev något olika linjer, och hade svårt att på möten förhandla fram en gemensam linje. Dels höll man fram något olika aktiviteter (med olika beteckningar), och dels sattes de in i olika sammanhang i form av olika professionella diskurser. För barnhabiliteringspersonalens del framstår detta som ett resultat av deras strävanden för att inta olika professionella positioner. Samtliga linjer baserades på olika varianter av ett funktionellt barn (motoriskt eller kognitivt-perceptuellt),

vilket också bidrog till en viss konkurrens. Uppfattningen av de olika aktörernas bidrag som ”bitar” gjorde situationen legitim och begriplig, men innebar att en helhet behövde konstrueras. Här kom då familjecentreringen in som en resurs. Med hjälp av detta element skapades plats för kompromisslösningar, både genom att skapa arenor (ISP-möten) och genom att fungera som ett balanserande värde.

Både matningsprojektet och hanterandet av Anders medicinska problem berördes av förskolestarten. Båda dessa projekt utgick från varianter av en bild av ett funktionellt barn. Framförallt matningsprojektet sattes emellertid av föräldrar och assistenter också in i en vardaglig och social förståelseram. Dessa olika sätt att förstå projektet gav aktörerna utrymme för positioner, där både bilder av ett funktionellt och ett socialt barn kom till användning. På liknande sätt innebar hanterandet av Anders medicinska problem ett praktiskt hanterande för föräldrar och assistent och delvis habiliteringspersonal. Samtidigt var den medicinska personalens expertposition en nödvändig förutsättning för detta hanterande. Båda projekten gav i stort sett utrymme för något olika kontextualiseringar, som kunde fungera som grund för de olika aktörernas positioner.

Även hjälpmedelsprojektet kunde sättas in i olika sammanhang. Här fanns samtidigt både ett tränings- och utvecklingsperspektiv och ett socialt och vardagligt perspektiv. Det första perspektivet knöt nära an till Anders träning och stimulans, medan det andra mer handlade om att underlätta vardagslivet för honom och familjen.

Mycket samarbete baserades på två av de institutionaliserade elementen, nämligen barnfokusering och utvecklingsorientering. Eftersom många insatser tydligt byggde på expertrationalitet och professionella diskurser uppstod emellertid, som ovan beskrivits, i vissa lägen en låg grad av samordning. Vid ett tillfälle misslyckades också ett försök att skapa ett gemensamt träningsprogram, baserat på ett kartläggningsinstrument, på grund av svårigheter i relation till de olika professionella diskurserna. I ett annat sammanhang kunde emellertid familjecentreringen användas som en resurs för en lyckad samordning, framförallt inom projektet träning och stimulans.

Samtidigt som barnfokuseringen och utvecklingsorienteringen var element som man kunde enas kring och som fungerade som bas för en samordnad verksamhet ledde de till att vissa aktiviteter fick en mindre framträdande roll. Till exempel tog vissa hjälpmedel, som mer relaterade till barnet som socialt än funktionellt, tid och ledde till viss frustration.

Det var också med hjälp av barnfokuseringen och utvecklingsorienteringen som aktörernas olika positioner stabiliserades. Man kunde driva och etablera projekt som baseras på dessa element, och då inta motsvarande positioner.

Samtidigt strävade emellertid föräldrarna i viss mån efter saker som inte på ett självklart sätt kunde fogas in dels i barnfokuseringen, och dels i relaterandet till barnhabiliteringspersonalen som experter. Det handlar om vissa hjälpmedel och om möjligheten att få åka på särskilda träffar på ett specialinstitut. De försökte inta en position, som inte helt överensstämde med den som erbjuds av projektnätet, och mötte då olika former av motstånd.

Sammantaget fanns emellertid i huvudsak en samstämmighet mellan de aktörspositioner och aktiviteter som projektnätet erbjuder, och det som aktörerna strävade efter och försökte åstadkomma. Habiliteringspersonal och förskoleassistent var fokuserade på barnet och dess utvecklingspotential, eller på barnet som ett medicinskt subjekt. Föräldrarna engagerade sig i dessa projekt, och relaterade till personalen som kompetenta och bidragande.

Berit

Verksamheten kring Berit kännetecknades av större svårigheter än kring Anders. Den dominerades av projektet motorisk träning, som innehöll två olika riktningar. Dels fanns den barnhabiliteringsbaserade sjukgymnastiken, och dels etablerades efter hand en version inspirerad att det fristående träningsinstitut som familjen vände sig till.

Inom de två riktningarna relaterade man ofta till något olika bilder av barnet. I den habiliteringsorienterade versionen dominerar beskrivningen av det funktionella barnet. Inom den andra riktningen uppstod ett utrymme för att också inkludera andra bilder. Assistenten berättar till exempel om en händelse under vistelsen på träningsinstitutet:

Ass: Ja, alltså det var det här, jag hade aldrig bara tänkt att hon kunde sitta på en stol, alltså bara det, att hon som slängde sig så, hon slängde sig bakåt så det var oerhört alltså, hon pressade sig ju alltid bakåt i alla lägen ... att hon då plötsligt genom att inte få nåt nackstöd ... sitta och hålla sig uppe och

I: Hur gick det till?

Ass: Ja men, den dan, när vi kom dit första gången då, så tänkte vi då bära in barnen till stolarna, nå nå, stopp stopp, sa dom, vi går in, jaha, så fick vi hålla, för då kunde vi ju inte dom här gårdörelserna, så gick jag och höll henne i armarna och så gick [tränare] bakom och fick hennes fötter att flytta sig ända till stolen, och så skulle hon då sitta på en vanlig stol, och så fick man sitta där krampaktigt då, och det går, alltså, det var bara det att jag hade aldrig provat, det var inte svårt, så kollade hon några gånger så att det, liksom testade så ...

(E 26)

I denna berättelse kategoriseras Berit på några olika sätt av assistenten, som belyser hur olika bilder av barnet aktualiseras och ges utrymme. Assistenten berättar att hon aldrig tänkt sig att Berit skulle kunna sitta på en ”vanlig stol”. Berit tillhör för assistenten en viss kategori som inte är förknippad med

detta. Beteckningen ”vanlig” antyder att den kategori som gör detta är ”vanliga barn”. Med andra ord uppfattas Berit här av assistenten inte som någon som tillhör kategorin ”vanliga barn”.

På institutet får hon emellertid sitta på en ”vanlig stol” och det ”går bra”. Hon behandlas hon *som om* hon tillhörde kategorin ’barn som sitter på vanliga stolar’. Möjligheten öppnas att Berit kan vara en som kan göra detta, och på det sättet vara ett ”vanligt barn”. Därmed skapas en något annorlunda bild av henne. Med möjligheten att kategorisera henne som ”vanligt barn” antyds också en öppning för annat som associeras med denna kategori. Hit hör utveckling, social delaktighet etc. Förväntningarna på hennes utvecklingsmöjligheter stärks, liksom hoppet om hennes möjligheter till tillhörighet i en social gemenskap. Därmed kunde denna version av den motoriska träningen ge utrymme för och knyta an till bilder av det sociala barnet, och ge utrymme för hopp på flera nivåer.

De båda riktningarna inom projektet gav också utrymme för något olika aktörspositioner. För föräldrarna gav träningen som tidigare visats möjligheter att gestalta ett omhändertagande och en intimitet, förutom att relatera till ett funktionellt barn. De fann möjligheter att relatera till ett emotionellt barn även inom träningens ram, och därmed för en föräldrposition inom projektet.

Samtidigt kom de olika försöken att inta kompetenta och professionella positioner i konflikt, eftersom de utgick från olika bilder av barnet. Detta hade rimligen i ett annat sammanhang varit möjligt att hantera genom att definiera ”bitar” utifrån de olika professionella perspektiven. Här var det emellertid en och samma beteckning som låg till grund för detta, och utrymmet för losskoppling mellan perspektiven alltför litet. De olika aktörspositionerna utmanades också av att Berit var ett ”svårt barn”. Avsaknaden av positiv respons från henne innebar en utmaning som aktörerna försökte hantera bland annat genom en allt större betoning av expertrationalitet och professionella diskurser, vilket emellertid snarast ökade spänningen. Konflikt kom då att innebära en utmaning av dessa grundläggande värden i projektnätet.

Projektet hjälpmiddel och det speciella delprojektet Permobil påverkades av de positioner som etablerades kring projektet motorisk träning. Dessa projekt var trots detta mer kännetecknade av samarbete. De ömsesidiga positionerna fick bekräftelse, inte minst genom konstruktiva resultat i flera fall. Samtidigt fanns även här en skillnad i kontextualiseringar. Föräldrarna delade visserligen värderingen av barnfokuseringen, men satte samtidigt familjelivet och den gemensamma vardagens fungerande på en mer framträdande plats.

Kring ortopediska operationer intog medicinsk personal en expertposition, som både förväntades och uppskattades av övriga. Samtidigt försökte föräldrarna hävda sin egen föräldrposition, vilket ledde till en viss kluvenhet i projektet.

När operationen slutligen fick ett sämre resultat än väntat, och fler operationer hotade framöver, blev detta till en svårighet både för trovärdigheten i expertstatusen, och för föräldrarnas positiva medverkan.

Projektet kring Berits mat kan betraktas som ett projekt som var svårt att riktigt etablera. Det konceptualiserades av assistent och föräldrar, utan habiliteringspersonals aktiva medverkan. Det var svårt för dem att enrollera denna personal i projektet, inte minst eftersom det inte föll inom någons tydliga kunskapsdomän och kunde ges mening där. Resultatet blev att assistent och föräldrar i hög grad drev projektet, och kämpade med den utmaning mot tilltron till den egna kompetens som de praktiska svårigheterna innebar.

Två andra projekt hade svårt att riktigt etableras kring Berit. Det handlar om ett arbete med videofilm som verktyg för samordning, och om kommunikationsträning, delvis med datorhjälp. Dessa båda projekt utgick från expertrationaliteten och de professionella diskurserna, och antagandet om att ”bitar” går att foga ihop till en helhet. I detta sammanhang, när både expertrationalitet och de professionella diskurserna hade svårt att vinna gehör (bl a eftersom Berit var ett ”svårt” barn), återstod i huvudsak familjecentrering och utvecklingsfokusering som bas för projekten. Dessa element var emellertid redan inkorporerade av andra projekt (motorisk träning, matprojektet), vilket gjorde att attraktionskraften ändå inte blev så stor.

Sammantaget dominerades skeendet av den dynamik som trädde fram tydligast inom projektet motorisk träning. Aktörerna intog positioner som kom i konflikt med varandra, och där man hade svårt att enas kring innebörden och betydelsen av de olika institutionella elementen. Kampen utspelades mest kring barnfokuseringen, men ledde också till att expertrationalitet och professionella diskurser blev ifrågasatta. Barnfokuseringen var det element de flesta aktörpositionerna byggde på, men expertrationalitet och professionella diskurser spelade också en viktig roll. Föräldrar och assistent försökte emellertid inta positioner där dessa senare element fick en annan betydelse, vilket ledde både till motstånd och svårigheter.

Christoffer

Verksamheten kring Christoffer var liksom kring Anders i huvudsak smidig. Insatser kom till stånd och positioner intogs på ett sätt som föreföll konstruktivt för aktörerna, och som i huvudsak motsvarade förväntningar och värderingar. Det fanns mindre aktivitet än kring Berit, vilket verkar vara en ganska vanlig skillnad mellan hur det ser för barn i förskola respektive skola.

De två dominerande projekten utgjordes av skolarbetet med läs- och skrivinläring, och träning av rörlighet och styrka. I båda projekten användes i huvudsak bilder av barnet som funktionellt. Inom skolprojektet fanns även

bilden av Christoffer som socialt barn med, och det var då också skolan som social miljö som var i centrum, snarare än skolan som en inlärningsmiljö och utvecklingen av hans läs- och skrivfärdigheter.

Inom båda projekten intog aktörerna sina professionella positioner genom att relatera till det funktionella barnet. För föräldrarna fanns också en föräldrposition som relaterade till ett socialt barn (i nuet och i framtiden). Även med bilden av ett funktionellt barn kunde de emellertid gestalta en specifik föräldrposition, och gestalta omsorg och ansvarstagande också på ett emotionellt och socialt plan.

Ett tredje projekt handlade om att utveckla Christoffers tal. Detta projekt kom emellertid inte riktigt till stånd. En central aktör var logopeden, som med en professionell diskurs i huvudsak relaterade till det funktionella barnet. Design och utförande av projektet låg i hög grad hos denna logoped, baserat på en tydlig expertrationalitet som alla parter gav uttryck för. Själva beteckningen ”logopedinsatser” ger en antydning om att såväl innehåll som mer specifik inriktning överlämnades till experten. Samtidigt kan man spekulera i om inte det gemensamma förlitandet på experten i det här fallet bidrog till att projektet hade svårt att etableras, genom att både incitament och handlingsmöjligheter i så hög grad förlades till en enda aktör.

Det fjärde projektet, att stärka Christoffers självkänsla, fanns mer som invävt i andra aktiviteter, än som separata och urskiljbara insatser. Det gav en möjlighet för flera aktörer att engagera sig i ett psykologiskt barn. Denna bild av barnet framträdde här i två olika relationer till den funktionellt orienterade bilden. De kunde vara i konflikt, och det psykologiska barnet blev något som man var tvungen att hantera för att kunna åstadkomma nödvändig träning mm. Det kunde emellertid också vara så att goda prestationer ledde till stolthet, och det funktionella och det psykologiska barnet då framstod som ömsesidigt stärkande. Båda formerna gav aktörer möjlighet att inta positioner som värnande om barnet.

I huvudsak verkade aktörerna värdera de institutionella elementen ganska likartat. Det fanns en hög grad av samsyn kring verksamhetens bas, och därmed förutsättningar för samarbete och konstruktiv förhandling. Samtliga projekt baserades på en barnfokusering, ofta tydligt förknippat med en utvecklingsorientering. Skolpersonal respektive habiliteringspersonal gav emellertid uttryck för något olika versioner med något olika betoning av klassen som inlärningsmiljö å ena sidan, och Christoffers individuella funktioner å andra sidan. Mellan skola och habilitering fanns också ett dilemma utifrån expertrationaliteten. Båda parter erkände den andres expertposition, samtidigt som detta snarast minskade kontakterna dem emellan. Expertrationaliteten framträdde annars tydligast i talprojektet, där möjligen också ett av detta elements inneboende dilemmor kom att ta gestalt.

Den punkt där en viss olikhet visade sig var kring familjecentrering. I och med Christoffers skolstart minskade kontakten mellan familjen och servicegivarna, och den centrala funktion som förskolepedagogen haft försvann. Denna funktion kan beskrivas som delvis familjecentrerad, och när den försvann minskade också detta elements betydelse i den konkreta verksamheten. Detta kunde delvis kompenseras genom ad hoc-organisering av möten inom de former som fanns tillgängliga (från behandlingskonferenser på barnhabiliteringsinitiativ).

Sammantaget ger verksamheten kring Christoffer en bild av ett i huvudsak oproblematiskt organisering. De positioner som erbjöds av projektnätet fungerade i stort sett väl för de olika aktörerna. De hade i hög grad ett gemensamt förhållningssätt till de institutionaliserade elementen och deras dynamik, och kunde på ett smidigt sätt förhandla fram praktiska lösningar på de frågor som successivt uppstod.

Doris

Det centrala projektet kring Doris var förandet av skolarbetet. Projektet förändrades en hel del under den studerade tiden. I Doris första klass använde läraren och föräldrarna olika bilder av barnet för att ge mening åt skolaktiviteten. För föräldrarna tillsammans med assistenterna handlade det om Doris som en individ i emotionell och social utveckling, där sådant som att utveckla en egen vilja och egen integritet var viktigt. För skolpersonalen däremot var det ett funktionellt barn som stod i fokus, där utveckling mer handlade om kognitiva förmågor, och att finna en plats som elev bland de andra eleverna på lika villkor.

De olika parterna intog positioner som professionella och kompetenta utifrån dessa bilder. För skolpersonalen formulerades den professionella positionen från ett pedagogiskt och kognitivt orienterat kunskapsfält, medan föräldrar och assistenter formade sina positioner utifrån omtanken om Doris som psykologisk och social individ. Skolpersonalens position baserades på expertrationalitet och gränsades av med hjälp av en professionell tolkningsrepertoar. Elementet familjecentrering innebar en utmaning av dessa positioner, och elementet användes av föräldrar och assistenter för att ifrågasätta skolans orientering. Spänningen mellan de institutionella elementen kom då att träda fram som en konflikt mellan parterna.

I den senare klassen förändrades situationen. Den nya läraren satte in skoldagen i ett sammanhang som mer liknade det som föräldrar och assistenter redan använde, och delade också i större utsträckning bilden av barnet med mer psykologiska och sociala kvaliteter. Professionella kunskaps- och erfarenhetsområden var fortfarande en viktig resurs även om det nu var med ett något annorlunda fokus. Vidare utnyttjade båda parter familjecentrering som

ett värde för att begripliggöra och legitimera samarbetet. Genom tolkningen av barnet som socialt och emotionellt minskade klyftan mellan det professionella perspektivet och familjesammanhanget. Båda parter relaterade till ett ”barn i familjen”, som var både psykologiskt och socialt. Därigenom kunde också positioner av värnande om barnet uppfattas som rimliga och legitima.

Assistenterna intar här en intressant position. Den blev en nyckelposition, där all verksamhet knöt an. Samtidigt var detta en position utan anspråk på särskild expertstatus. Assistenterna arbetade visserligen med ”bitar” men framförallt med att foga ihop dem, och relatera till olika bilder av barnet i flera olika kontexter.

Assistenternas funktion blev inte minst tydlig i kommunikationsprojektet, som i hög grad berördes av skolprojektet. I det första skedet stod dessa två projekt i motsats, vilket sen förändrades. I det senare skedet var kommunikationsprojektet snarast en resurs för att etablera ett samarbete inom skolprojektet. Kommunikationsprojektet erbjöd en konkret samsarbetsarena kring Doris mellan lärare, barnhabiliteringspersonal, föräldrar och assistenter. Mycket av arbetet med kommunikationshjälpmedel och tolkning av Doris kommunikation gjordes av eller med hjälp av assistenterna. Därmed var det ofta i eller i relation till deras arbete som samverkan tog konkret gestalt.

Kommunikationsprojektet fungerade som en samsarbetsarena bland annat genom att flera olika bilder av barnet kom till användning. Det handlade både om ett funktionellt, socialt och psykologiskt barn. Projektet sattes också in i olika sammanhang, och gav utrymme för flera aktörer att inta olika positioner utan att dessa kom i konflikt. Föräldrarna kunde finna en legitim position för att driva sitt engagemang, och ett utrymme för ett tillfredsställande agerande i en föräldraroll. Samtidigt fanns tekniska och funktionella aspekter som bas för olika professionella positioner.

Projektet formulerades i hög grad i vardagliga termer, men också delvis med hjälp av professionella tolkningsrepertoarer. Framförallt är det senare fallet när den det gäller den teknologi som kom till användning för kommunikationshjälpmedlet. Samtidigt innebar detta att den professionella positionen blev sårbar, genom beroendet av teknologin. Det fanns också flera professionella aktörer (barnhabiliteringens logoped och ett specialinstitut) vilket innebar ett behov att definiera olika roller och ”bitar” inom vilka professionella positioner kunde etableras.

Projektet motorisk träning betecknades ofta med sin form, och ofta i ett ganska vardagligt språk (”jympa”). Inriktningen och syftet kunde lämnas ganska öppet, vilket gav utrymme för ett experimenterande inom projektets ram. Det uppstod ett utrymme för en framväxande förtrogenhet, baserat på den interpersonella interaktionen i själva träningen. Trots den vardagliga beteckningen och fokus

på en vardaglig kontext (sådant som är bra och praktiskt i vardagen) gav projektet utrymme för professionell position för sjukgymnasten som den som designade och höll i träningen. Samtidigt fanns utrymme för assistenterna att bidra och därmed inta kompetenta positioner.

I fokus för detta projekt stod fler aspekter av barnet än funktionell motorisk förmåga. Psykologiska aspekter och mentalt fungerande (som att kunna ta initiativ, eller känna sig trygg) gavs stort utrymme. Detta gällde både som målsättningar, och som mer tekniska aspekter av träningen (t ex känna sig trygg nog att träna). Senare inkluderades också kommunikationsaspekter i träningsituationen, som konsekvens av den habiliteringskonferens som hölls.

Samtliga projekt baserades på tydlig barnfokusering och utvecklingsorientering. Verksamheten utvecklades under den studerade tiden från en tydlig konflikt och fragmentering, till ett aktivt organiserande och en ökande samverkan. I det tidiga skedet framträdde en stark expertrationalitet och därmed också några av dess inneboende svårigheter. Konflikten mellan detta element och familjecentreringen tog öppen gestalt inom skolprojektet. I den första klassen försökte med andra ord läraren positionera sig på ett sätt som stod i strid med projektnätets institutionella grund, vilket ledde till motstånd och konflikt. Efter skolbytet kunde en större samsyn nås genom en mer balanserad utgångspunkt i båda elementen expertrationalitet och familjecentrering, med barnfokuseringen som samverkans främsta kärna.

Struktur och institutionell ordning

De fyra fallen är olika på flera sätt: det finns olika samarbetsstrukturer, barnen har olika typer av funktionshinder, två barn går i förskola och två i särskola. Allt detta spelar roll för hur verksamheten konkret tag gestalt. Samtidigt är det samma institutionella grund som samarbetet byggs på, vilket ger en möjlighet att resonera kring hur relationen mellan samarbetsstrukturer och institutionalitet framträder i studien.

Kring Anders och Berit finns ISP-team, som kan beskrivas som en struktur för bland annat samordning och hanterande av servicen i sin helhet. Det sätt som verksamheten kring Christoffer strukturerades kan i de tidigare skedena beskrivas som centrerat kring en länk-person (specialpedagogen), som agerade som en primär och övergripande kontakt mellan familjen och övriga systemet. När specialpedagogens försvann i samband med skolstarten försvann emellertid denna struktur. Kring Doris, slutligen, fanns inga formella eller överenskomna strukturer. Assistenterna agerade som centrala länkar, men utan den initierande eller övergripande funktion som en länk-person eller "case-manager" har.

De två fallen med ISP-team visar ganska olika dynamik. I båda fallen finns vissa spänningar mellan potentiella projekt och de projekt som etableras, och mellan de positioner som aktörerna försöker inta och de positioner som tar gestalt. Spänningen är emellertid avsevärt mycket större kring Berit än kring Anders. I det senare fallet fungerar familjecentrering och ISP-strukturen som resurser för att skapa kreativa lösningar. Kring Berit är det emellertid svårt att se hur de kommer till användning som resurser. Skillnaden kan beskrivas mer som en skillnad mellan graden av spänning och konflikt kring de institutionella elementen, än som ett uttryck för något i själva samarbetsstrukturen som sådan.

Annorlunda uttryckt kan samarbetet kring Anders och Berit illustrera det faktum att strukturer som ISP kan fungera som resurser om den grundläggande ordningen i projektnätet är någorlunda stabil. Här ses alltså projektnätets institutionella ordning som en förutsättning för hur strukturen ska etableras och kunna vara en resurs.

Verksamheten kring Christoffer och Doris byggs upp med något annorlunda strukturella förutsättningar. Kring Christoffer etableras en i huvudsak smidig verksamhet, även om samordningsbehovet efterhand gör sig kännbart. Samordningsbehovet fungerade då som incitament för att ta tillgängliga strukturella element (möten) i bruk för ett ad hoc-organisering.

Kring Doris fanns först en spänning mellan familjen och skolan. Möjligheterna att förhandla och utveckla olika konstruktioner (av barnet, den egna positionen, och befintliga och tänkta aktiviteter) var relativt liten. Det fanns inte någon tydlig eller given arena där detta kunde ske. Varken någon länk-person eller återkommande möten som skulle kunnat fylla denna funktion fanns tillgängliga. Den intersubjektiva nivån i begripliggörandet var med andra ord relativt liten. Det organiserande som skedde baserades i huvudsak på att schematiska generella tolkningar kom till användning. Samtidigt blev de öppna motsättningarna möjligen färre och mindre genom att de olika aktörerna möttes så sällan. Verksamheten förlöpte därmed på ytan relativt konfliktfritt, även om frustrationsgraden kunde vara hög hos vissa aktörer.

Med den förändrade skolsituationen uppstod emellertid större och fler arenor för förhandling och organiserande. Dels blev kontakten mellan föräldrar och assistenter å ena sidan och skolpersonal å andra sidan betydligt tätare, och dels hölls möten på barnhabiliteringens initiativ.

Spänningen mellan skolan och familjen har beskrivits utifrån olikheter i betoning av olika institutionella element, och konsekvenserna för de tillgängliga positionerna. Genom en förändring av det sätt som elementen värderades och användes uppstod nya möjligheter till samarbete. Samarbetet fungerade därefter relativt väl utan formella strukturer (annat än sporadiska möten).

Det relativt gemensamma sättet att relatera till och använda de institutionella elementen bäddade för ett samarbete, och för att längs vägen skapa tillfälliga strukturer eller ta redan tillgängliga arenor i bruk.

Sammanfattning

De begrepp som tidigare genererats ur det empiriska materialet har i detta kapitel använts på de fyra fallen ett och ett. Därmed har begreppens förmåga att lyfta fram organiserandets dynamik prövats, samtidigt som särarten i fallen har lyfts fram. De fyra fallen tar gestalt i något olika situationer, som då också ger en möjlighet att diskutera betydelsen av dessa situationer i organiserandet. Olika samarbetsstrukturer har funnits tillgängliga, och analysen visar att de tas i bruk i projektnäten utifrån hur de kan knyta an till dels den aktuella dynamiken, och dels den institutionella ordningens element. Det konkreta organiserandet framstår som en varierande process, där en verksamhet byggs med den institutionella ordningen som fundament.

9. Diskussion

Organiserandet av service till barn med funktionshinder och deras familjer är en komplex process, som sker i och genom skapandet av den konkreta servicen. Granskningen av det empiriska materialet i studien har lyft fram en dynamik som ger skeendet innebörder och funktioner bortom det rent instrumentella syftet med insatserna. Det som sker är ett skapande av en begriplig verksamhet, konstruerad i ett samspel mellan personal från olika verksamheter och professioner och den berörda familjen. Innebörden i detta skeende behöver nu utvecklas och fördjupas. I detta kapitel kommer jag därför att sammanfatta och diskutera resonemanget, samt sätta det i relation till litteratur både inom det organisationsteoretiska fältet och inom det specifika området service till barn med funktionshinder.

Organiserandets mikronivå

Organiserandets mikronivå omfattar en mängd olika fenomen. Den service som tillhandahålls skapas med syfte att bidra till en familjs vardag och ett barns utveckling. Samtidigt görs det på ett sätt som är begripligt för de involverade. Det tar gestalt just som rimliga och konstruktiva insatser och service.

Detta begripliggörande sker i hög grad i och genom språket. Det är också på detta sätt som det har blivit tillgängligt i det empiriska materialet. Beskrivningen av det som sker tjänar syftet att göra den begriplig just som service. Det är därför en känslig uppgift att se bakom dessa beskrivningar, och skapa ett begreppsverk som kan lyfta fram denna funktion tydligare. Här har det gjorts genom att utgå från beskrivningar av vad man konkret gör, och granska dessa upprepat och på flera olika sätt.

Kring de enskilda barnen och familjerna beskrivs en rad olika aktiviteter. Mellan dessa finns olika former av kopplingar, på så sätt att vissa saker hänger tätt samman, medan andra förefaller vara mer oberoende av varandra. De aktiviteter som är beroende av varandra bildar kluster eller helheter som har beskrivits som projekt. Dessa projekt bildar basen för organiserandet av verksamheten. Här ordnas och begripliggörs aktiviteter, det barn som är objektet för dem, och de aktörer som engageras i arbetet.

Servicen framstår på flera sätt som lågt strukturerad. Tillsammans utgör projekten runt ett barn och en familj ett löst sammanhållet knippe, som inte har någon tydlig gräns när det gäller vad och vem som ingår. De flesta

aktörerna har heller inte någon överblick över alla pågående projekt. Vidare finns det överordnade syftet främst som allmänna inriktningar och värderingar. Samtidigt finns en starkare inre struktur på så sätt att de olika aktörerna gör saker som är relativt väl differentierade.

De projekt som utgör verksamheten formas vidare kring olika sätt att förstå situationen och att betrakta barnet. Den service som tar form framträder fristående från de involverade verksamheternas formella gränser och relationer. Det blir då rimligt och begripligt att man som förälder kan vara väl förtrogen med verksamheten runt det egna barnet, utan att för den skull vara orienterad i hela det formella servicesystemet (Wesley, Buysse & Tyndall, 1997).

Denna beskrivning av systemets struktur stämmer i viss mån med det som brukar betecknas som servicens fragmentering (t ex Harbin, 1996; se även s 29). Servicen framställs som bestående av ett antal element som är bristfälligt samordnade och integrerade. Här kan emellertid denna fragmentering sättas i ett lite annorlunda ljus. Visserligen är servicen inte integrerad till en solid helhet, och det finns inget gemensamt mål för alla ingående projekt. Detta innebär emellertid inte att servicen inte är organiserad, utan tvärtom. Knippet av projekt uppstår inte som en brist på organisation, utan som en frukt av det sätt som organiserandet går till på. Losskopplingen mellan olika projekt kan till och med förstås som ett aktivt organiserande, utifrån de förutsättningar som utgörs av en paradoxal institutionell ordning.

Den vidare analysen av mikronivån handlar om hur enskilda aktiviteter tar gestalt och knyts samman. Detta har visats ske genom skapandet av språkliga förpackningar kring den konkreta praktiken. Genom dessa blir den variationsrika praktiken sammanfattad och kommunicerbar på en lagom abstrakt nivå. Det som sker görs begripligt och synligt. Samtidigt knyts aktiviteter samman, aktörer relateras till dem, och slutligen skapas både ansvar och handlingsmöjligheter.

Detaljerna i detta organiserande har analyserats i termer av de fyra aspekterna beteckning, kontextualisering, konstruktion av bilder av barnet, och aktörernas positionerande. Beteckning innebär ett namngivande av en aktivitet eller en situation, och uppstår ofta som del i en professionell problemlösning eller insatskonstruktion. Den sätts in i ett språkligt sammanhang, varigenom dess innebörd och betydelse utvecklas. Lösningar och insatser impliceras, och ansvar för att genomföra dessa fördelas. En och samma beteckning kan emellertid kontextualiseras på olika sätt, vilket ger utrymme för en viss variation i innebörder och konsekvenser. På detta sätt är verksamheten löst kopplad (Orton & Weick, 1990). Samtidigt som en koppling skapas genom att flera aktörer använder en och samma beteckning finns en löshet genom de flexibla sätten att kontextualisera den och ge den betydelse. Denna lösa koppling är ett viktigt för att skapa utrymme för samarbete.

Beteckningar och kontextualiseringar utgör därför centrala delar av de språkliga förpackningar som gör aktiviteterna kommunicerbara och ordnade. Till förpackningarna knyts också specifika bilder av det funktionshindrade barnet. Dessa bidrar bland annat till att motivera och legitimera olika insatser. De utgör ytterligare en flexibel resurs för skapandet av begriplighet. Av den mängd olika bilder av barnet som existerar, är det emellertid ett begränsat antal som knyts till insatser och projekt. Dessa bilder får därmed större tyngd och stabilitet.

Inom ramen för projekten intar också aktörerna runt barnet olika positioner. Positionerandet sker ofta med hjälp av de resurser som beteckningar, kontexter och bilder av barnet utgör. En central roll spelar positioner som ”professionell” och ”kompetent” personal respektive som ”kompetent” förälder. Det är utifrån dessa positioner de flesta insatser konstrueras och genomförs.

Den professionella karaktären i mycket av verksamheten baseras på en rationalitetsretorik, där det man gör motiveras och förklaras i termer av sina positiva konsekvenser i allmänhet och barnets utveckling i synnerhet. Med perspektivet i den här studien kompletteras denna instrumentella logik med en annan nivå, nämligen en retorisk och symbolisk. På denna nivå hanteras ett nödvändigt meningsskapande och organiserande, som inte är synligt i de instrumentellt orienterade beskrivningarna. Hur rationella insatsförslag och interventioner än är, behöver de ordnas och ramas in i ett kontinuerligt organiserande för att kunna bli verklighet. Rationella och rimliga insatser blir ibland inte av, och vissa projekt orsakar turbulens och skakar om hela verksamheten. Det är inte den instrumentella eller tekniska aspekten av dem som i sig åstadkommer detta. Det har istället att göra med det sätt som de fogas in i, eller bryter mot, den existerande ordningen.

Organiserandets mikroprocesser är alltså inte något som sker utöver det professionella barn- och familjeinriktade arbetet eller något utöver föräldrarnas engagemang i barnet och dess service. Tvärtom är det en aspekt av detta, något som sker i och genom det sätt som just dessa aktiviteter tar form. Behovet att begripliggöra och organisera är också något som spelar en viktig roll för hur den mer instrumentella aspekten kommer att ta gestalt. Insatser organiseras på ett sätt som gör dem begripliga, där positioner som professionell och kompetent personal och som kompetenta föräldrar är av största vikt.

I litteraturen om teamsamspel beskrivs denna dynamik ofta som kommunikationssvårigheter i flerdisciplinära team (t ex Granlund, Stéenson, Sundin & Philipsson, 1992; Martinson, 1982). Svårigheten skulle då bestå i att olika professionella aktörer pratar olika ”språk” och har svårt att förstå varandra. Med beskrivningen av den professionella positionens beroende av beteckningar och professionella tolkningsrepertoarer blir frågan emellertid annorlunda. ”Kommunikationssvårigheterna” framstår snarare som en resurs för den professionella positionen, eftersom det bland annat är med hjälp av den

specifika diskursen som den etableras. Snarare än att vara en brist i teamarbetet, bör de förstås som en konsekvens av det sätt organiserandet av servicen går till på. Jag menar att det är bland annat just i det dagliga nötrandet mellan de olika professionernas språk som vi kan se organiserandet i verksamhet och under bildande.

Organiserandets dynamik och betydelsen av olika aktörspositioner påverkar även hur mötet mellan föräldrar och personal gestaltas. I litteraturen förespråkas vanligen det som kallas en familjecentrerad praktik. Denna beskrivs i termer av personlig ideologi och individuellt beteende (t ex av McWilliam, Tocci, & Harbin, 1998; se även s. 21). Intresset ligger på vilka kunskaper, inställningar och erfarenheter som är befrämjande för en sådan praktik. Vad som emellertid inte berörs är hur dessa resurser kan komma till användning i praktiken. En viktig förutsättning för detta är att interaktionen framställs just som service. Att handla i linje med den familjecentrerade ideologin innebär vidare att inta det jag kallat en familjeallierad aktörsposition. Det är från denna position som aktörerna kan dra nytta av de ovan nämnda resurserna. Servicen begripliggörs emellertid i hög grad med hjälp av en annan aktörsposition, den professionella. Frågan blir då hur dessa förutsättningar konkret formar handlandet i de sammanhang där en familjecentrerad praktik är tänkt att ta gestalt.

Ett sådant sammanhang är möten med både personal och föräldrar närvarande. Studier har emellertid pekat på att möten av detta slag kännetecknas av ett motsägelsefullt agerande, som är svårt att förklara utifrån fokus på individuella resurser. Minke och Scott noterade t ex att personal på IFSP-möten¹ i USA emellanåt agerade ”för protokollet” eller för att få sin professionella åsikt dokumenterad, snarare än att gestalta ett intresse gentemot föräldrarna (Minke & Scott, 1993, s. 98). Ett liknande fenomen inom ett något annorlunda område har beskrivits av Heritage och Sefi (1992), i en av de få studier som finns av hembesök. I detta fallet var det hembesökande sjuksköterskor (”Health Visitors”, som gör något som liknar svenska BVC-sköterskors hembesök) som träffade nyblivna mammor. I sina hembesök tenderade de att ge en stor mängd råd, varav de flesta inte var efterfrågade. Dessa råd kunde avvisas och till och med leda till en argumentation, där mödrarna hävdade sin egen kompetens gentemot besökarens implicita anspråk på bättre vetande.

I båda dessa fall handlar det om ett agerande som motverkar det uttalade syftet och den officiella ideologin. Agerandet kan emellertid förstås utifrån behovet att organisera och begripliggöra det som sker just som professionell service. Interaktionen blir till möten inom en professionell verksamhet bland annat när protokollet ges en framträdande plats, och när personal gör sin

---

¹ Individualized Family Service Plan, se även s. 21

professionella röst hörd och framställer sig som experter. Visserligen blir råden och informationen inte mottagna och använda, men själva interaktionen blir i alla fall begriplig, som insatser i en professionell praktik.

Nödvändigheten av att begripliggöra det som sker utgör med andra ord förutsättningar för agerandet, som kan leda till ett motsägelsefullt handlande. Interaktionen blir begriplig genom att man intar en professionell position, även om detta kan motverka själva syftet med mötet. Genom detta resonemang problematiseras förutsättningarna för aktörernas handlande, på ett sätt som går utöver den tidigare refererade litteraturen. Servicen behöver organiseras och framställas just som service, oavsett vilket innehåll den konkret ska ha. Det är utifrån detta organiserande som individers resurser i form av kunskap, inställningar och erfarenheter kan få konkret uttryck i situationen.

Ett skickligt sätt att hantera situationen innebär då att kunna smidigt byta mellan en professionell och en familjeallierad position, eller åtminstone agera i den professionella positionen på ett sätt som inte motverkar en familjecentrerad praktik. Det handlar alltså snarare om ett skickligt sätt att hantera förutsättningarna, än om mängden av individuella resurser.

Förutom positionerandet sker även en konstruktion av uppgifter (i form av beteckningar och contextualiseringar) och av ett objekt för arbetet (bilder av barnet) i organiserandet och skapandet av gemensam begriplighet. Genom att betrakta dessa aspekter av verksamheten som konstruktioner öppnas för en flerdimensionell analys av organiserandets vardag. Anderson-Gough, Grey och Robson (2000) granskade till exempel socialisations- och maktdimensioner, i en studie av konsult- och revisionsbyråer. Genom en viss konstruktion av ”klienten” framställdes hårt arbetstempo, övertid mm, som något som klienten ”kräver”, medan villkoren för arbetet i själva verket skapades av den egna organisationens ledning och ägare.

Perspektivet i Anderson-Gough et als studie synliggör maktdimensioner i konstruktionen av objektet för arbetet på ett sätt som går utöver ramen för denna studie. Däremot tas själva organisationen för given. I kontrast mot detta har mitt intresse riktats just mot hur en verksamhet skapas och upprätthålls. Maktperspektivet har mindre att säga om hur denna arena begripliggörs som verksamhet, än om vad som sker när den etablerats. Här är fokus istället på hur konstruktionen av objektet för arbetet fungerar som en resurs för att över huvud taget kunna organisera det som sker som en verksamhet.

Både med ett maktperspektiv och ett organiserandeperspektiv knyts olika aspekter av en verksamhet samman i det dynamiska skapandet av en organisatorisk vardag. Med ett annat perspektiv försöker McGrath och Argote (2001) åstadkomma något liknande genom att vidga gruppbegreppet till att

omfatta både individer, uppgifter och teknologi. Den gemensamma centrala insikten handlar om hur man ser på relationer och interaktion. Istället för att vara en dimension som är oberoende av eller möjligen diffust länkad till uppgiften (som ”processförluster”, Steiner, 1976) flyttas de till centrum och uppfattas som centrala för hur både uppgifter och den som arbetet riktas mot (barnet, klienten, etc) kommer att konstrueras.

En institutionaliserad ordning

Konstruerandet av servicen sker utifrån förutsättningar i form av en institutionaliserad ordning. Projekt etableras och ordnas, insatser skapas, begripliggörs och får kontinuitet, inom denna. I ordningen finns sex centrala element: familjecentrering, barncentrering, utvecklingsfokusering, expertrationalitet, användande av professionsspecifika diskurser, standardisering av insatser. Dessa element fungerar som värdebaserade och generella handlingsmönster, som pekar ut både hur saker bör göras, och vad som förväntas bli gjort. Med hjälp av elementen får det som görs legitimitet och status som institutionellt sanktionerat, oproblemiskt och ”naturligt”. Samtidigt innebär det emellertid en begränsning. För att göra annat, eller göra på andra sätt, krävs större arbete med att motivera, förklara och förankra hos olika aktörer. Vissa aktörpositioner blir lättare att inta genom att de stämmer med den institutionella ordningen, medan andra blir mer problematiska. Ordningen både underlättar organiserandet av servicen och begränsar dess variationsmöjligheter och situationsanpassning.

Ordningen är emellertid också paradoxal. Mellan olika element finns motsättningar, och några element innehåller i sig paradoxer som framträder när de konkretiseras i handling. Aktörerna hamnar i olika dilemman, som måste hanteras för att ett smidigt och skickligt handlande ska bli möjligt. I den löpande verksamheten hanteras de med hjälp av flera olika strategier. Här har några språkliga verktyg identifierats i form av standardiserade uttryck och retoriska figurer, som finns som resurser i verksamhetens kultur (Smirchich, 1983/1992). Vardagliga begrepp som ”behov”, ”bit” och ”team” kan användas som symboliska resurser för att hantera motsättningar mellan expertrationalitet och familjecentrering, mellan standardiserade resurser och handlingsmönster å ena sidan och en variationsrik familjevärld å den andra, mellan den professionella avgränsningen av domäner och servicens anspråk på ”helhetssyn”, etc. På ett flexibelt sätt hjälper dessa verktyg till med att framställa verksamheten som rationell och rimlig, och skapa trovärdighet och därmed handlingsmöjligheter.

Det är med denna institutionella ordning som förutsättning som det konkreta organiserandet sker. Elementen fungerar som byggstenar för konstruerandet av en gemensam begriplighet, och möjliggör att servicen skapas. Inom denna

ordning skapas det kring varje enskilt barn och dess familj en tillfällig organisation, utan att någon stabil formell struktur varken kan eller behöver etableras. Servicens leveranspunkt kännetecknas av ett intensivt organiserande med förtrogenheten med den institutionella ordningen som en gemensam karta och färdplan. Aktörer från olika organisationer agerar utanför dessas formella gränser (i barnens hem, inom fritidsverksamheter, barnhabiliteringspersonal i förskolan, personliga assistenter i skolan, etc), och försöker där etablera situationer och omgivning där en rationell och professionell verksamhet blir möjlig.

Den institutionella ordningen ger inte bara servicen stabilitet och möjliggör ett pågående organiserande, utan ger den också karaktär eller identitet. Den ger de involverade organisationerna karaktär som värnande om expertkunskap, professionalitet, barndom som en utvecklingsperiod, men också brukardelaktighet och demokratisk jämlikhet. Att det finns en spänning mellan dessa element innebär att det är möjligt att forma lite olika organisatoriska identiteter. Å ena sidan kan en bild av en expert- och specialistorganisation skönjas, och å andra sidan en mer socialt eller politiskt orienterad organisation som motiverar sin existens mer i termer av värderingar (som delaktighet och jämlikhet), än med vetenskaplig kunskap. Frågan om vad service till funktionshindrade barn och deras familjer är för nånting har flera principiellt olika svar.

Oklarhet och mångtydighet när det gäller den organisatoriska identiteten kan å ena sidan vara förvirrande, men samtidigt å den andra vara funktionell för verksamhetens legitimitet. Brunson och Olsen (1990) pekar på att tillgången till flera olika institutionaliserade värderingar gör det möjligt att vinna legitimitet hos olika intressenter, som ställer sina emellan oförenliga krav på verksamheten. Man kan vinna legitimitet i olika "läger" och inom olika kretsar i samhället, med hjälp av olika delar av den institutionella grunden. I min undersökning kan det handla om å ena sidan professionella och akademiska kretsar, och å andra sidan olika politiska sammanhang. I relation professioner och akademi ger expertrationaliteten och de professionella diskurserna möjlighet att gestalta en identitet som specialiserad och vetenskapsbaserad verksamhet. Samtidigt kan familjecentreringen som institutionaliserad värdering knyta an till politiska värderingar som medborgarrätt, delaktighet och individualisering, och därigenom ge verksamheten legitimitet i kretsar där detta framhävs. Existensen av dessa motsägelsefulla element avspeglar med andra ord verksamhetens samhälleliga position, med ett beroende av flera olika kulturella sfärer med sinsemellan olika värderingar och anspråk. Service och stöd till barn med funktionshinder och deras barn är i grunden en politisk, och politiskt komplicerad, fråga.

Handlingens logik

Att handla i en professionell position innebär att agera i enlighet med en logik som fokuserar mål och utfall. Den målrationella logiken bygger på föreställningen att individen väljer det handlingsalternativ som ger bäst konsekvenser, givet de alternativ som finns och de målpreferenser man har (March & Olsen, 1989). I sammanhanget med funktionshindrade barn skulle dessa preferenser kunna vara sådant som att minska graden av funktionshinder så långt möjligt, eller att bidra till en hanterlig vardag i familjen.

Samtidigt måste handlingar utformas på ett visst vis, som också tar hänsyn till de värden och handlingsmönster som en institutionell ordning innebär. Handlandet ska gestalta en version av det professionella handlandet, i linje med den institutionella ordningens element. Det handlar om att skickligt använda dessa element som resurser, samtidigt som man hanterar deras begränsningar och motsägelsefullhet smidigt.

Handlingen följer i ett sådant sammanhang närmast en lämplighetslogik (March & Olsen, 1989). Enligt denna är handlandet inte i första hand fokuserat på mål och utfall, utan på vad som är ett lämpligt, givet vad det är för situation man befinner sig i och vem man själv är (vilken roll eller funktion man fyller). T ex kan man som kurator göra det som är lämpligt just som kurator i den situation man befinner sig i. Situationen kan t ex karaktäriseras av föräldrars emotionella krisreaktioner, vilket innebär att krishantering är ett lämpligt handlingsalternativ för en kurator (medan det för t ex en sjukgymnast kanske hade varit mer lämpligt att försöka koppla in en kurator). I aktörens bedömning av lämpligheten i ett visst handlingsalternativ fokuseras alltså identitetsfrågan och begripliggörandet av situationen, snarare än en kalkylering av utfall av olika alternativ.

Lämpligheten i handlandet har att göra med hur väl det knyter an till den existerande institutionella ordningen. Som handlingsmönster pekar de sex institutionaliserade elementen ut vad som ”bör” göras. Kring varje barn och familj erbjuder projektnäten, med hjälp av dessa element, vissa handlingar som det är lämpligt att utföra. När de utförs intar också aktörerna specifika positioner.

På ett paradoxalt sätt återuppstår då den målrationella logiken som ett lämpligt sätt att handla. Att göra det som är lämpligt innebär att följa elementens påbud om barncentrering och expertrationalitet. Ett intresse för insatsernas konsekvenser för barnets utveckling blir då följden, precis som enligt den målrationella logiken. På en punkt blir emellertid lämplighetslogiken åter tydlig. Utifrån elementet ”användande av professionsspecifika diskurser” fokuseras intresset för konsekvenser till den egna kunskapsdomänen. På samma sätt innebär barncentreringen att det är konsekvenser för barnet som primärt är

i fokus, och inte för familjen i stort. En strikt målrational logik innehåller emellertid inte alls dessa begränsningar av intresset för konsekvenser, utan skulle lika väl kunna gälla barnets och familjens hela livssituation och livsprojekt. Lämplighetslogiken, och inte den målrationala logiken, kan förklara hur intresset för konsekvenser begränsas och specificeras. Det är lämpligt, men inte målrationalt, att fokusera intresset för utfall till en viss professionell domän.

Det är emellertid en målrational (och inte en lämplighetsorienterad) handlingslogik som är den vanligaste utgångspunkten i litteraturen om service till barn med funktionshinder. Man intresserar sig för personalens kompetens och erfarenhet (t ex McWilliam, Tocci & Harbin, 1998; Winton & DiVenere, 1995) eller attityder och ”stilar” (t ex Minke & Scott, 1993; SOU 1998:16). I termer av målrationalitet ligger intresset både på preferensordningar (attityder) och handlingsalternativ (kompetens och erfarenhet). Med detta antagande blir det å ena sidan lättare att föreslå åtgärder som ska utveckla praktiken (vanligen utbildning), och å andra sidan svårare att förstå och förklara varför sådan förändring så sällan förverkligas i någon större omfattning, och leder till så begränsade resultat.

En åtgärd som både baseras på ett målrationalt antagande och som visat sig svår att realisera, är t ex individuella planer enligt Lag om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS). En individuell plan är något som den enskilde brukaren kan begära. Den ska upprättas tillsammans med henne eller honom, och vara övergripande för aktuella och framtida insatser. Syftet är att stärka den enskildes inflytande (Socialstyrelsen, 2000, s. 5). Rätten till en sådan individuell plan har funnits sedan LSS-lagen infördes 1993, och både Socialstyrelsen och Föreningen Sveriges Habiliteringschefer m fl har aktivt förespråkats skapandet av dem (och även andra planer, som t ex habiliteringsplaner).

De individuella planerna ska alltså fungera som rationella verktyg för att åstadkomma ett gemensamt värderat mål, nämligen att stärka brukarens inflytande. Genom att förordningen är ganska öppen lämnas det till den rationelle aktören att ta vara på de lokala förutsättningarna och utforma detaljerna på ett optimalt sätt. Emellertid är det endast ett begränsat antal individuella planer som upprättas i praktiken.

Flyttas fokus från den tänkte rationelle aktören till relationen mellan planen och den institutionella ordningen, blir en annan dynamik synlig som kan öka förståelsen av det begränsade förverkligandet. Både målet (delaktighet) och verktygen (själva planen) knyter an till ett enda av de sex institutionaliserade element som beskrivits ovan, nämligen familjecentrering. Familjecentrering står emellertid i ett spänningsfyllt förhållande till elementen expertrationalitet och professionella diskurser. Det uppstår då ett problem med att identifiera hur, när och för vem det är lämpligt att driva skapandet av en plan. Flera av de problem som beskrivs när det gäller skapandet av planer (oklara regler för hur man ska

göra, försvarande attityder, begränsade resurser mm), kan också förstås just som svårigheter med att klargöra för vem (både bland personal och brukare) och i vilken situation det är lämpligt.

Den position som är mest förenlig med skapandet av planer är den familjeallierade, som baseras just på familjecentrering som institutionaliserad värdering. Möjligheten att agera i denna position är emellertid beroende av att konflikten mellan de institutionella elementen hanteras, så att agerandet inte står i motsats till en professionell position. Vanligen hanteras spänningen med olika strategier som bevarar expertrationaliteten och samtidigt ger familjecentreringen ett visst utrymme, som antingen är underordnat, ligger på en särskild arena ("team"), eller begränsas till vissa familjer. Agerande i en familjeallierad position kan då uppfattas som lämpligt och i bästa fall till och med bidragande till en professionell position.

Med den individuella planens ensidiga anknytning till ett enda av de sex elementen, och med den starka betoningen på verktyget (själva planen), är emellertid dessa strategier mindre användbara. Spänningen mellan de institutionaliserade elementen återuppstår, och därmed problemet med när, hur och för vem det är ett lämpligt agerande. En större användning av planer förutsätter enligt detta perspektiv att de kan fås att knyta an till expertrationalitet och professionella diskurser, och därmed till den så viktiga professionella positionen. När planen kan hjälpa enskilda aktörer att uppfatta sig själva som professionella öppnas också vägen för handling. Detta förutsätter ett nytt kreativt sätt att de-paradoxifiera motsättningen mellan de motstridiga institutionella elementen, eller, som det mer storskaliga alternativet, en förändring av den institutionella ordningen.

Organiserandets teori

Avhandlingen utgör en empirisk undersökning av ett praktiskt fält, från en organisationsteoretisk utgångspunkt. Organiserandet i en pågående verksamhet har analyserats och dynamiken inom fältet belysts. Samtidigt har det teoretisk relevans genom det perspektiv som anlagts, och de sätt begrepp formulerats och använts. I detta avsnitt sammanfattar och diskuterar jag detta teoretiska perspektiv.

I arbetet finns två huvudsakliga teoretiska utgångspunkter. För det första har organiserande betraktats som en process, där samarbete och organiserad interaktion skapas ur en mångtydig och ständigt föränderlig vardagsverklighet. I denna process ses begripliggörande som centralt (Weick, 1995). För det andra har detta skapande av begriplighet undersökts som ett diskursivt fenomen, till skillnad mot den mer kognitiva innebörd som Weick ger begreppet. Ett diskursivt perspektiv, framförallt i form av organisationsforskning med denna inriktning, har alltså varit en andra central teoretisk influens.

Dessa teoretiska perspektiv har preciserats i två steg. Först har begripliggörandet specificerats med hjälp av tre subjektivitetsnivåer: intersubjektiv, generiskt subjektiv, respektive extrasubjektiv nivå (Weick, 1995; se även s. 42). Organiserande har då förståtts som *generiskt subjektivt begripliggörande*. Det handlar om att en gemensam förståelse etableras hos de som är involverade, som knyter samman det var och en gör till en begriplig och rimlig verksamhet, och enskilda individers agerande ges en plats i en social gemenskap.

För det andra har begreppet tolkningsrepertoar hämtats från Potter och Wetherells (1987) socialpsykologiskt orienterade variant av diskursanalys (se även s. 52). Begreppet avser språkliga repertoarer, i form av en viss vokabulär, vissa språkliga figurer, osv, som finns tillgängliga i en social omgivning. Ur ett organiserandeperspektiv är det intressanta med begreppet att det antyder en social språkgemenskap. De som tillhör gemenskapen delar och har tillgång till repertoaren, och tvärtom, genom att använda en viss repertoar deltar man i en viss gemenskap. Så som begreppet formulerats och använts av Wetherell och Potter har det emellertid syftat mer till att undersöka hur individer konstruerar förklaringar och hanterar en språklig interaktion, än till att utforska den sociala sidan av det. Det förefaller också vara alltför brett formulerat för att ge denna sida någon precision.

Med hjälp av att kombinera begreppet tolkningsrepertoar med föreställningen om en generiskt subjektiv nivå, kan emellertid en mer begränsad och preciserad version av en repertoar definieras. Det handlar då om den repertoar inom vilken de språkliga redskap finns, som kommer till användning för att skapa en generiskt subjektiv begriplighet. Här finns den språkgemenskap som möjliggör för individer att knyta an till, acceptera, stödja etc, vad andra gör, så att ett samarbete kan etableras.

I avhandlingen har begreppet *språkliga förpackningar* definierats som en sådan repertoar. En språklig förpackning är ett något schematiskt och abstraherat sätt att tala om en konkret praktik. Förpackningen beskriver det konkreta handlandet tillräckligt väl för att andra ska kunna acceptera det. Dessutom görs det på ett sätt så handlandet blir begripligt och rimligt. Därigenom skapas en grund för det samarbete och samordning som behövs för att praktiken ska kunna upprätthållas. Förpackningen fyller funktionen av att begripliggöra praktiken, och ge den en plats inom en något större verksamhet. Den utgör en ram för, eller abstraherad version av, det språk som hör hemma i själva den konkreta praktiken, där de närvarande individernas specifika erfarenheter kan formuleras och delas.

Som antyds av detta begrepp rör sig analysen huvudsakligen på en diskursiv mesonivå (Alvesson & Kärreman, 2000). Det är på denna nivå som organiserande av en verksamhet framträder som fenomen. Organiserandet i denna tappning handlar om hur situationer knyts samman, hur förväntningar

och åtaganden etableras, och hur ett servicesystem får en viss stabilitet. Allt detta är sådant som sträcker sig utöver den omedelbara interaktionen och därmed utöver en mikronivå. Visserligen syns detta på mikronivån. Projekt och insatser framträder och fungerar som resurser för aktörerna i den konkreta interaktionen. De skapas emellertid på ett något vidare plan. Organiserandet av verksamheten utgör med andra ord en del av mikronivåns kontext, i form av en mesonivå. Samtidigt befinner sig analysen på en mer konkret nivå än de makronivåer där institutionella ordningar eller diskursiva formationer existerar. Organiserandet här är knutet till en bestämd praktik, och begränsad till servicen kring det enskilda barnet.

Språkliga förpackningar länkar mellan den konkreta praktiken och mer generaliserande nivåer (tolkningsrepertoarer, institutionell ordning) på ett liknande sätt som det mer kognitiva orienterade begreppet "scripts" i Barley och Tolberts (1997) försök att knyta samman en institutionell nivå med en handlingsnivå. Scripts avser då observerbara handlings- och interaktionsmönster i en viss setting (ibid., s. 98). Med de båda begreppen fokuseras något olika aspekter av praktikens organiserande. I denna studie har språkliga förpackningar t ex kunnat lyfta fram det starka inflytandet från en extrasubjektiv nivå, i form av professionella tolkningsrepertoarer, på organiserandet och begripliggörandet på en generiskt subjektiv nivå.

I fokus för analysen står alltså de sätt delade språkliga resurser skapas och används, för att skapa begriplighet på en generiskt subjektiv nivå. Det som utgör denna språkgemenskap kan förstås på flera olika sätt. Weick talar t ex om betydelsen av historieberättande. Ett narrativt perspektiv i studier av organiserande är också relativt vanligt (t ex Duford & Jones, 2000; Gabriel, 1998; O'Connor, 2000). Här är det emellertid något annorlunda resurser som varit i fokus. Intresset har legat på språkliga repertoarer, specifika beteckningar, metaforer etc. I det empiriska materialet har sådana resurser identifierats med hjälp av språkliga förpackningar som ett analytiskt redskap. Centrala aspekter av organiserandet har formulerats och fått ett innehåll. Formuleringen utgör en begreppslig modell för hur språkliga resurser (i form av språkliga förpackningar och bilder av arbetets "objekt") skapas och används (bl a för att inta aktörpositioner). Just detta skapande och användande innebär att praktiken begripliggörs och organiseras som service och insatser. Modellen konkretiserar det diskursiva organiserandet av en temporär verksamhet. Den utgör därmed ett försök att precisera vad organiserandet och speciellt en diskursiv analys av begripliggörande kan innebära.

Mitt intresse för organiserande har alltså kommit att konkretiseras till hur språkliga resurser skapas och används. Samtidigt sker detta i bredare kontext, som inte synliggörs med ett diskursbegrepp på denna nivå. Här har istället redskap och begrepp hämtats från nyinstitutionell teori, som

då utgör avhandlingens tredje teoretiska referens. Med hjälp av dessa har kontexten i form av de symboliska förutsättningarna för organiserandet kunnat konceptualiseras. Det centrala begreppet har varit *institutionaliserade element*, dvs värdebaserade handlingsmönster inom ett visst kulturellt fält. Vidare har *projektnät* formulerats som en övergripande beskrivning av servicen. Med dessa begrepp har två saker åstadkommit.

För det första har begreppet institutionaliserade element möjliggjort en analys och tolkning av paradoxer och hanterande av paradoxer som något som formar det konkreta organiserandet och begripliggörandet. Detta är ett sätt som en större kontext konkret avspeglas i språket, och där en konceptualisering av kontexten krävs för att synliggöra detta.

För det andra har de bidragit till att frigöra organisationsfenomen för analys. Något antagande om en kontext i form av existerande organisatoriska strukturer etc, som är vanligt i mer mikrodiskursiva studier (t ex Drew & Heritage, 1992; Woodilla, 1998), har inte behövts här. Med hjälp av begreppet projektnät har också servicen kunnat betecknas på ett sätt som snarare fokuserar handlingar och möjliga insatser, än organisatoriska entiteter.

Sammantaget innebär det teoretiska perspektivet att tre olika forskningsriktningar (Weicks sensemaking, organisatorisk diskurs, nyinstitutionell teori) kommit till användning och kombinerats för en undersökning av organiserande som fenomen. Arbetet går utöver Weicks diskussion genom det diskursiva perspektivet, och bidrar till det framväxande fältet organisatorisk diskurs genom preciseringen av ett diskursbegrepp på mesonivå och en begreppslig modell för organiserande av service.

Organiserandets praktik

Att utveckla organiserandet av servicen kan i princip ske längs två olika linjer. För det första kan man formulera standardiserade modeller och typifieringar av handlingsvägar, och därmed försöka etablera en synlig och generell struktur för servicens leveranspunkt. Detta är i princip den väg som följs av de olika modellerna för servicens integration som beskrivs i litteraturen. Dessa modeller är ofta formulerade av andra än de som arbetar i själva servicen, och utgår som nämnts i hög grad från ett lednings- och myndighetsperspektiv.

För det andra kan man sträva efter att öka de involverade aktörernas möjligheter och kompetens att aktivt engagera sig i servicens organiserande. Det är denna andra väg som kommer att kort utvecklas här. Skälet för detta är att det är i aktörernas arbete och dagliga möten med varandra som modeller och arbetssätt realiserar. Här finns de konkreta förutsättningarna för de mer övergripande modellerna. För att generella utvecklingsidéer ska fungera konstruktivt, och som något annat än pålagor ovanpå allt annat som föräldrar och personal

redan är engagerade i, krävs en konkret interaktionsnivå som kännetecknas av flexibilitet, kreativitet och reflektion.

I studien kan åtminstone tre strategiskt intressanta områden eller ”platser” för detta aktiva organiserande urskiljas. Det handlar om de punkter i systemet där olika aspekter av servicen knyts samman. Organiserandet kommer där till ytan och blir synligt, och kan också bli mer påverkbart.

För det första gäller det möten där personal och föräldrar deltar. Sådana möten har förekommit i tre av fallen, och spelat en konstruktiv roll i organiserandet av servicen. Mötena har fungerat som arena och resurs dels för att skapa överblick över de olika projekten i arbetet med barnet, dels för en gemensam konstruktion av den fortsatta verksamheten. För det andra har både förskoleassistenter och personliga assistenter agerat som sammanhållande nyckelpersoner. De har haft kontakt med i stort sett all pågående verksamhet, och också fått stor förtrogenhet med det funktionshindrade barnet. I deras vardagliga praktik har det ingått att jämkna och knyta ihop, att konstruera nya lösningar och att samverka med både föräldrar och personal. För det tredje finns en tendens att mycken aktivitet samlas kring vissa hjälpmedel och träningsredskap (som datorer och elektriska rullstolar t ex). Flera aktörer engageras, och det fysiska tinget blir en knutpunkt för olika sätt att förstå och kontextualisera både barnet, dess behov och den vardagliga situation där redskapet ska komma till användning. Situationerna har stor potential för förhandling och utbyte mellan olika perspektiv, med en direkt anknytning till den praktiska verksamheten med redskapet i centrum.

I dessa tre strategiska ”punkter” har ett aktivt organiserande visat sig. Det är här språkliga förpackningar konstrueras och kontextualiseras, positioner förhandlas i relation till varandra, och bilder av barnet traderas. Det är här som aktörernas förmåga att medvetet och reflekterat engagera sig i detta har möjligheter att spela stor roll. Ett vidgat handlingsutrymme för aktörerna i dessa punkter handlar då om att aktivt knyta an till mångfalden av perspektiv, och aktivt konstruera projekt och positioner som knyter an till de resurser som finns inom det specifika mötet. Att ge det interpersonella mötet större inflytande på organiserandet innebär att bygga förtrogenhet med den specifika konstellationen av aktörer och deras förutsättningar, värderingar etc, och utifrån allt detta finna kreativa, snarare än standardiserade, projekt och aktörspositioner. Konstruktionen av servicen sker då på grundval av en gemensamt uppbyggd förståelse och delad erfarenhet, mellan ett fåtal individer.

Möjligheterna att använda dessa strategiska ”punkter” är emellertid också beroende av aktörernas kompetens. Som Minke och Scott (1993) visat är det till exempel inte nog med möten som form. Risken finns att de enbart tas i bruk för ett gestaltande av organisatoriska rutiner eller professionella positioner. Detta leder snarast till en mindre flexibel praktik. Det är inte i mötets formella

aspekter utan istället i det interpersonella samspelet inom mötets ram som ett konstruktivt organiserande kan uppstå. Det handlar om att mötet kan tas i bruk som resurs för ett interpersonellt skapande av begriplighet, för ömsesidigt utbyte och gemensam konstruktion av verksamheten utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet.

Den kompetens det i grunden handlar om är förmågan att reflektera över det som skapas och de positioner som intas, och aktivt kunna pröva annorlunda vinklar och perspektiv. Schön (1983) talar om "frame reflection", vilket innebär ett självkritiskt granskande av den egna praktiken och en aktiv reflektion över andra förståelseramar. Därigenom ökar möjligheten att byta perspektiv, och kunna se situationen från ett nytt och annorlunda håll.

Reflektionsförmåga och möjlighet att byta perspektiv är emellertid beroende av flera faktorer. Två av dessa kan studien bidra till att belysa. För det första underlättar det om man har en klar föreställning om de egna uppgifterna. Det är lättare att byta perspektiv om det är någorlunda klart vad det är man byter från och till. En utveckling och formulering av möjliga uppgifter kan utgöra en viktig resurs i det avseendet. För det andra handlar det om förtroendet med villkoren för det egna agerandet. Det är en ökad medvetenhet om och förtroendet med de specifika villkoren man arbetar under som tillsammans med reflektion och perspektivbyten kan synliggöra realistiska handlingsalternativ. Ett vidgat och tydligt handlingsutrymme kan ge större möjlighet för interpersonella möten kring den konkreta situationen och de konkreta livsprojekten i en specifik familj.

Samtidigt är en ständig nykonstruktion av lösningar i den dagliga verksamheten varken ett rimligt sätt att se på servicen eller en möjlig väg för utveckling. Vad man istället kan och bör tala om är en utökad repertoar av arbets-, service- och samordningsmodeller. Dessa kan variera allt från utpräglat standardiserade och rutiniserade modeller, till en hög grad av individualisering, flexibilitet och gemensam konstruktion. Organiserande, i betydelsen val och eventuellt anpassning av modell, blir då på ett tydligare sätt varje professionell aktörs uppgift. Snarare än att positionera sig som kompetent och professionell inom en viss modell, kan själva möjligheten och nödvändigheten att ta ställning till och aktivt välja modell för det enskilda fallet vara ett konstruktivt sätt att stimulera "frame reflection".

Detta antyder en generell inriktning för hur det praktiska organiserandet kan utvecklas. Det är inte möjligt att här gå närmare in på hur det kan konkret kan åstadkommas. Vägar behöver prövas och utarbetas i ett mycket nära samarbete med de som är engagerade i den praktiska servicen.

Tillämpbarhet och kvalitet

Denna studie har inneburit att verksamheten kring fyra barn och familjer beskrivits, analyserats och tolkats. Tolkningens kvalitet handlar dels om hur det arbetet genomförts, dels om den lyckas förmedla intressanta insikter. Denna sista fråga kan inte avgöras av forskaren ensam, utan handlar snarare om hur studien kommer att uppfattas i ett vetenskapligt och praktiskt sammanhang. För de övriga aspekterna kan emellertid ett resonemang om kriterierna vara till nytta.

Beskrivningens kvalitet handlar om i vilken grad den överensstämmer med faktiska förhållanden och är rimlig. Som nämndes i metodkapitlet (s.67) har flera strategier använts för att få grepp om detta (validering av intervjuer med hjälp av Cognitive Mapping-teknik, prövning av delar av analys i intervjuer, skiftliga fallbeskrivningar, och speciella återföringstillfällen). I forskningsprocessen har vidare tolknings- och analysansatserna konsekvent granskats kritiskt. De har systematiskt konfronterats med empiriskt material i form av transkriberade intervjuer. Både överensstämmelser och avvikelser har noterats. Material som inte kunnat fogas in i en analysansats har systematiskt undersökts för att pröva och utveckla analysen. Tolkningar har vidare både speglats i själva det empiriska materialet, och i det sätt olika analysnivåer gradvis tagit form.

Den begreppsliga modell som successivt skapades i analysen har i ett slutskede av analysarbetet åter använts på de empiriska fallen ett och ett. Fallen har rekonstruerats och begreppen har då visat sig vara användbara för att lyfta fram organiserandets konkreta dynamik i de olika fallen. Både en principiell likhet i dynamiken och olikheter utifrån de skiftande situationerna har kunnat synliggöras. Rekonstruktion har med andra ord inneburit en prövning av analysarbetet i sin helhet.

Resultatens tillämpbarhet handlar om inom vilka områden de kan anses ha giltighet eller relevans. Det går då att skilja ut tre olika områden, där tillämpbarheten måste bedömas på olika grunder. För det första handlar det om beskrivningen av servicen och i vilken mening den är generell, för det andra handlar det om den begreppsliga modell som genererats i studien, och för det tredje gäller det de teoretiska begrepp som formulerats för arbetet.

Beskrivningen baseras på fyra fall av stöd och service till barn med funktionshinder. Det konkreta innehållet i dessa fall är specifikt, samtidigt som beskrivningen av dem som knippen av projekt har generella drag. Ingenting pekar mot att de studerade fallen skulle vara principiellt annorlunda inbördes eller skilja sig principiellt från ett normalfall av service till barn med funktionshinder. Beskrivningen av servicen som projekt är därför rimligen användbar även för andra liknande fall. Detta är emellertid en diffus och vag bestämning. Någon tydligare generalisering av beskrivningen av

servicesystemet, till en viss population barn eller servicesystem, är emellertid inte möjlig med det sätt som studien designats (jfr s. 68).

Den intressanta tillämpbarheten gäller istället på begreppsliga och teoretiska nivåer. Här handlar det om den formulerade modellen för organiserandet, med fyra aspekter som bygger på en institutionaliserad grund bestående av sex element. Modellen innebär en precisering av vad skapande av begriplighet på en generiskt subjektiv nivå innebär. Den är tillämplig för att analysera organiserande i verksamheter som liknar den studerade, i den meningen att de har samma, eller åtminstone likartad institutionell ordning. Denna ordning är genererad ur en analys av det organiserande som varit synligt i mitt empiriska material, och har då en viss bundenhet till detta material. Samma institutionella ordning torde emellertid finnas dels inom system som ger service till barn med funktionshinder, dels generellt inom offentlig, barnorienterad verksamhet.

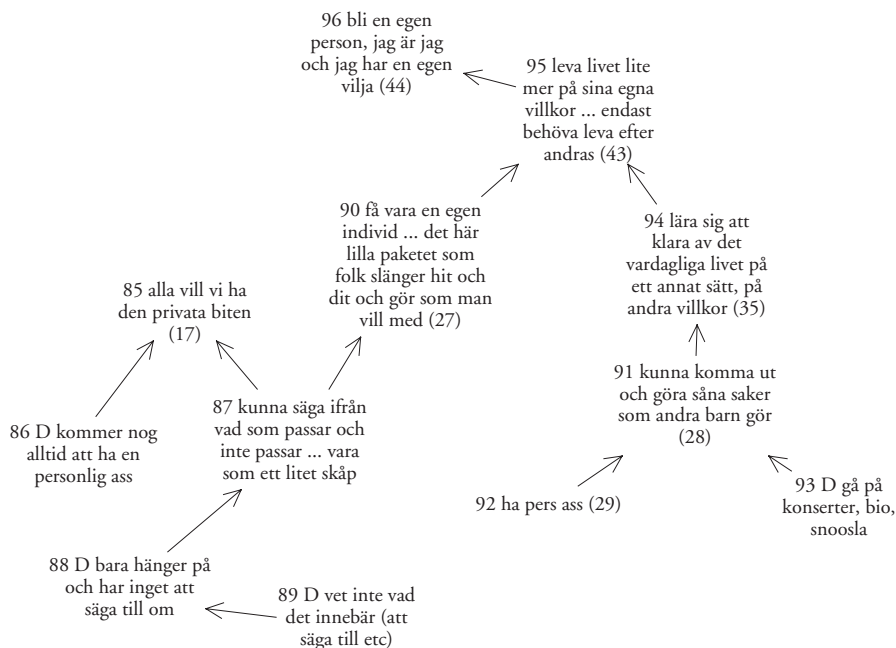
Modellen kan emellertid också formuleras på ett allmännare sätt. ”Bilder av barnet” kan ersättas med ”arbetets objekt”, och den institutionella ordningens element därefter preciseras utifrån det då studerade institutionella sammanhanget. I denna formulering har modellen en betydligt vidare tillämpbarhet. Den berör då organiserande som fenomen, och är rimligen prövbar som en generell modell för att teoretiskt analysera organiserande, oavsett vad verksamheten handlar om. Man måste dock hålla i minnet det sammanhang där modellen skapats. Den är kanske speciellt användbar som analysverktyg i situationer som kännetecknas av samverkan över formella organisations- och professionsgränser, av projektliknande verksamhet, av möjligheter till ad-hoc lösningar och tillfälligt organiserande och liknande

Än bredare tillämpbarhet har de analytiska begrepp som använts: språkliga förpackningar och projektnät. Det senare begreppet är en version av Czarniawskas (1997) ”action net”, där handlingar som utgångspunkt ersatts av kluster av relaterade handlingar. Begreppet språkliga förpackningar formulerades som ett försök att knyta samman Weicks ”sensemaking” på generiskt subjektiv nivå, med socialpsykologisk diskursanalys. Med begreppet specificeras en analysnivå där organiserande av en verksamhet kan undersökas. Det fungerar som ett försök att synliggöra det undflyende fenomen organiserande utgör. Tillsammans med projektnät hör begreppet hemma på en teoretisk nivå, inom de breda fält som handlar om organiserande som fenomen och organisatorisk diskurs.

Appendix A: Cognitive Mapping

Tekniken Cognitive Mapping (Eden, 1988; Eden, Ackerman & Cropper, 1992) har utvecklats i Storbritannien mot bakgrund av George Kellys Personal Construct Psychology. Cognitive Mapping (i fortsättningen CM) är ett sätt att representera begreppssystem, för att öka möjligheten att förstå och kommunicera kring komplexa sammanhang. En grundidé, hämtad från Kelly (1955), är att varje individ använder begrepp för att orientera sig i sin omvärld. Dessa begrepp är enligt Kelly bipolära, dvs de formuleras som motsatspar eller kontraster. Till exempel utgör kontrasten ”att leva på egna villkor snarare än att leva efter andras villkor” ett begrepp. Vidare antas att begreppen är ordnade hierarkiskt.

CM-tekniken innebär att representera dessa begrepp och deras relationer grafiskt, i form av en ”karta” där begreppen och deras relationer gestaltas. Ett exempel på en sådan begreppskarta ges i figur 4.

Figur 4. Konceptuell karta med Cognitive Mapping-teknik.

Kartan är konstruerad utifrån följande textavsnitt (citat på s. 110):

... hon kommer ju antagligen alltid att ha personlig assistent i vilket fall som men då bara en sån grej att säga ifrån vad som passa och vad som inte passar, för annars kunde hon liksom varit som ett litet skåp i hela sitt liv, hon bara hänger på, hon har ingenting att säga till om för hon vet inte vad det innebär, bara få vara sig själv, vara en egen person, en egen individ i stället för att vara det här lilla paketet som folk slänger hit och dit och gör som man vill med, och att hon också ska ha möjligheten att komma ut och göra saker som andra barn gör. Och den möjligheten får hon inte på samma sätt om hon inte har assistent, till exempel, som då att vi har börjat med att hon ska gå på konserter, alltså barnkonserter, gå på bio, åka och snoosla och såna grejer, liksom mycket som ändå blir en träningsgrej men som ändå är, ja, det vardagliga livet, kunna handla, alltså lära sig att klara av det vardagliga livet på ett helt annat sätt, på andra, vad ska jag säga, vad heter det, på andra villkor, att hon kan leva livet lite mer på sina egna villkor i stället för endast behöva leva efter andras, nä, men så att hon får bli en egen person, att jag är jag, och jag har en egen vilja ... (E 623)

I kartan representeras begrepp i form av korta textsnuttar, ordagranna eller närmast ordagranna utskrifter från samtalet. I praktiken är begreppen inte alltid bipolära, och skapandet av kartan mer pragmatiskt än teoriorienterat. Vidare representeras relationen mellan begreppen av pilar. De anger sammanhanget så som det formuleras av intervjupersonen (ett psykologiskt, inte logiskt, samband, Eden, 1988). En pil från ett begrepp innebär alltså att detta ”leder till” eller ”syftar till” nästa begrepp. Det som finns ”ovanför” ett visst begrepp förstås som konsekvenser eller syften och mål. Här är alltså en hierarki i form av att mer abstrakta syften, värderingar och inriktningar, finns i kartans eller modellens högre delar. Det som finns ”under” ett begrepp förstås då som förklaringar, influenser, exemplifieringar, eller konkretiseringar av det aktuella begreppet. I nedre delar av en karta finns då konkreta handlingsalternativ etc. Siffrorna i kartorna fyller en rent teknisk funktion; det första talet anger begreppets nummer i kartan (för identifikation av begreppet), och den andra siffran inom parentes refererar till var på bandet som begreppet finns. D refererar till barnet Doris.

Beteckningen Cognitive Mapping kan synas olycklig i den grad den för tankarna till kartläggning av ”kognitiva strukturer” etc. Begreppskartorna är konstruktioner och ska inte tolkas som avspeglningar av en kognitiv struktur ”i huvudet” på någon person (Cossette & Audet, 1992; Eden, 1993). Både begreppen, i form av textsnuttar, och relationerna mellan dem, konstrueras av forskaren. Däremot tänks kartorna avspegla en det sätt man psykologiskt uppfattar begreppens relationer till varandra. De utgör en representation (och därmed en tolkning) av hur en viss individ eller grupp tänker kring ett visst fenomen eller sammanhang (Cossette & Audet, 1992; Eden, Ackerman & Cropper, 1992; Eden & Jones, 1984). En mer riktig benämning vore konceptuell kartläggning, vilket också är den term som Eden m fl använder i vissa sammanhang (t ex Eden, 1993; Eden, Ackerman & Cropper 1992).

Detta sätt att betrakta och använda sig av begreppet "cognitive mapping" har alltså inte så mycket att göra med den tradition inom kognitiv psykologi som också använt begreppet "kognitiva kartor". Det finns också varianter av kognitiv kartläggning, där fokus läggs på beräkning av variabler som begreppstäthet, komplexitet etc. Även om den här använda formen tillåter en del beräkningar, är dock fokus mer på kommunikerbarhet och överblickbarhet, än skapande av underlag för beräkningar i sin egen rätt.

Intervjuer med Cognitive Mapping

Med CM-tekniken har möjligheten att med den grafiska representationens hjälp dels dokumentera intervjuerna, och dels återknyta från en intervju till en nästa kommit till användning. I dessa fall har intervjuer gjorts parvis med samma intervjuperson. Vid första tillfället har den traditionella intervjun, beskriven ovan, genomförts.

Detta första samtal (och bandinspelningen) har legat till grund för konstruktionen av en bereppskarta, där hela intervjun representerats. Dessa kartor innehåller mellan ca 100 och 250 begrepp, och normalt något fler länkar än begrepp. Centrala delar av begreppskartan (framtagna delvis med hjälp av de analysredskap tekniken medger, t ex klusteranalys av begreppens relationer) har därefter skrivits ut, och legat till grund för en andra intervju. Denna andra intervju har lagts så nära den första i tiden som det varit praktiskt möjligt, för att underlätta återknytandet till temata från första intervjun. I denna intervju har kartan gått igenom, och dels därigenom validerats eller korrigerats, dels vidareutvecklats. Ofta sker en naturlig elaborering på så sätt att intervjupersonen återknyter till de tankar som finns representerade, och vidareutvecklar dem. Kartan ger också intervjuaren möjlighet att ställa specifika frågor om vissa begrepp eller deras relationer.

Erfarenheterna av CM-tekniken har varit mycket goda. De utskrivna kartorna ger möjlighet att återföra vad som sades under den första intervjun enkelt och lättbegripligt. Bilderna förmår representera en tankekedja och ett tankesammanhang, som därigenom blir lättare att återknyta till.

En särskild aspekt av denna typ av återföring och validering är att intervjuaren och dennes sätt att förstå och tolka samtalet framstår som relativt klart och genomskinligt för intervjupersonen. Intervjuaren kan lägga fram sin förståelse av vad intervjupersonen sagt på ett sätt som ger denne möjlighet att dels känna ingen sig och bekräfta förståelsen, och dels korrigera det som inte upplevs förstått eller uttryckt på rätt sätt. Intervjun blir därmed mer symmetrisk i till sin karaktär än vad fallet kanske normalt är i öppna ostrukturerade intervjuer, där intervjuaren håller sin egen förståelse mer dold. Flera intervjupersoner har också uttryckt att detta sätt att få återkoppling på sina tankar (dvs med minimal bearbetning) har varit givande, och har utvecklat tankarna vidare.

Appendix B: Studiens databasapplikation

För hanterandet och analysen av det empiriska materialet har en databasapplikation i Lotus Notes utvecklats. Lotus Notes är en form av dokumentdatabas, utvecklad bland annat med syfte att vara stöd för samarbete och delande av information. Här är det systemets möjligheter till enkel och samtidigt kontinuerligt pågående design varit centralt. Vidare har möjligheterna att arbeta med både text och bilder, flexibla möjligheter att skapa länkar mellan dokument, samt en avancerad fritextsökning varit viktiga.

För studien har en applikation i databasen utvecklats som innehåller möjligheter att lagra rådata, bearbeta dessa i olika steg, koda avsnitt och bygga hierarkiska kodningsystem, skriva memon etc, och att skriva färdig text. Centralt är några olika typer av *dokument*, som fyller olika funktioner. De viktigaste dokumenten är:

1. Intervju/observation. Här dokumenteras grundläggande data om varje enskilt tillfälle (intervju eller observation) som vem det handlar om, tidpunkt, beteckning, administrativa uppgifter (adress och telefon mm) etc. Till detta dokument kopplas andra som relaterar till detta tillfälle.
2. Rådata. Utskrift av bandinspelade intervjuer och möten görs och sparas här.
3. Element (figur 5). Här finns utsnitt av utskrift från intervjuer och möten (i textform eller som delar av konceptuella kartor). Samma utsnitt kan förekomma på flera Element-dokument. Förutom själva utsnittet finns här kodningar, administrativ information samt ett textfält för kommentarer, reflexioner, förklaringar av hur kodning skett mm.
4. Fallaspekt. Detta är ett textdokument som används för att sammanfatta och samläsa ihop aspekter av analysen, framförallt från vyn Analystråd (se nedan). Det har använts för att sammanfatta aspekter som relaterar till enskilda personer, enskilda projekt, aspekter av flera projekt, samt hela fall. Det består i huvudsak av ett textfält samt länkar till Element-dokument och andra Fallaspekter.
5. Tolkning. Ett textdokument för formulering av tolkningar och tolkningsansatser, som i sin design är mycket likt Fallaspekt.
6. Memo. Ett enkelt textdokument som kan kopplas till vilket annat dokument som helst. Här formuleras reflektioner och ansatser till konceptuell utveckling mm.

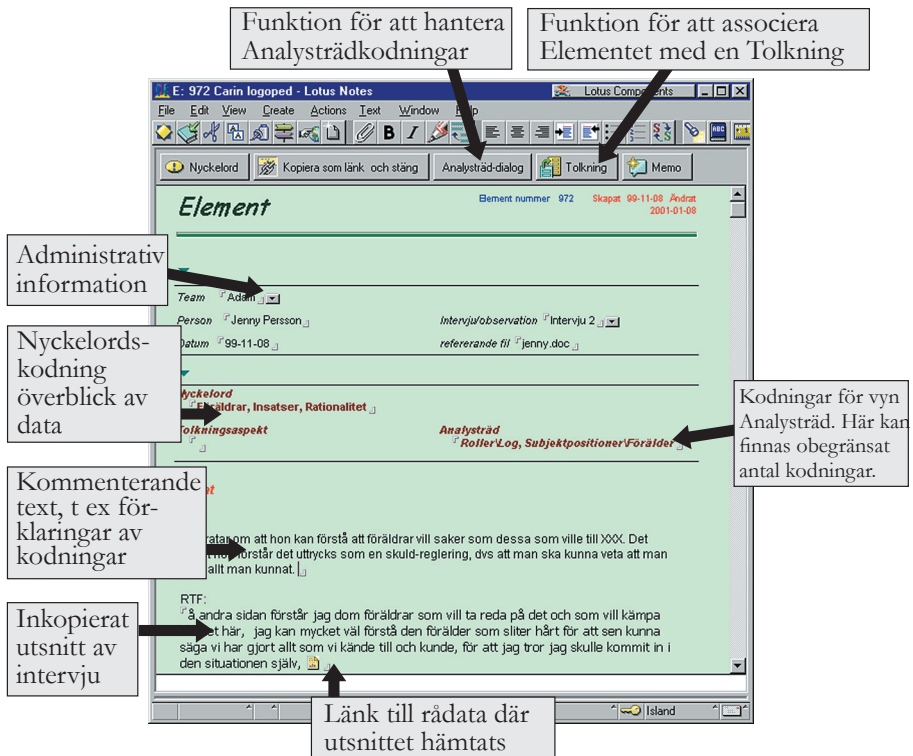

7. Text. Detta dokument ger möjlighet att skriva text till rapport och avhandling direkt i databasen, och därmed bibehålla en nära koppling till data (t ex genom länkar) långt fram i processen.

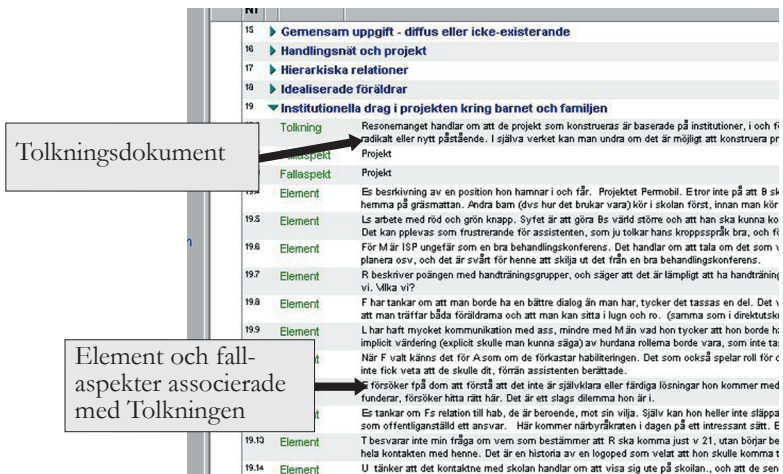
Förutom själva dokumenten är *vyer* det andra centrala designelementet i Lotus Notes-systemet. I en vy visas och samlas dokument. Dokumenten kan väljas ut, sorteras och ordnas på en rad olika sätt. Varje dokument kan visas i flera vyer. De viktigaste av de vyer som utvecklats här har varit:

1. Fall. En central vy där alla dokument som rör empirin samlas under personer och tillfällen. Här har den första granskningen och skapandet av ”nyckelord” utförts.
1. Nyckelordsvy. Alla element ordnade efter nyckelord. Här har den överblick som nyckelorden gett kunnat utvecklas och vidareutvecklas.
2. Analysträd. En vy där separata kodningar (”Analysträd”) använts för att skapa hierarkiska kodningar. Varje element representeras en gång för varje kodning. En variant av denna (”Analysträd korsad”) möjliggör en undersökning och bearbetning av interaktion mellan olika kategorier och kodningar.
3. Fallaspekter. Här samlas dokumenten Fallaspekt.
4. Tolkning (se figur 6). En vy som baseras på dokumenten ”Tolkning”, och de element som kopplas till dessa tolkingsdokument. Här konfronteras tentativa tolkningar med ett empiriskt material.
5. Text. En vy för textdokument, där en sammanhängande större textmassa kan konstrueras.

Förutom dessa vyer har en funktion som innebär en mer tillfällig och flexibel struktur använts (”mappar”) under vissa analysfaser. Mappar skapas och ändras under arbetets gång. När en struktur etablerats med mappar och blivit stabil, har den överförts till Analysträdet.

Figur 5. Dokumentet Element i databasen.

Figur 6. Vyn Tolkning i databasen. Under varje Tolkningsdokument, där tolkningsansatser formuleras, samlas empiri som berör det.

English summary

Background

This study explores the organising of services for disabled children and their families in Sweden. The services to be provided are in a formal sense largely defined by laws regulating general health care (Hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), HSL) and a law of more specific character regulating services for persons with disabilities (Lag (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS). These regulations have been put into practice in a number of organisations, such as the following: habilitation centres; technical aid centres; schools, pre-schools and special schools for intellectually disabled children; national insurance offices; and other specialised institutes such as SIH (Swedish National Agency for Special Needs Education). In a variety of ways, service and support for these children is highly complex. Disabilities and related functional conditions are multifaceted and complex in themselves. A number of different professions from a variety of formal organisations are normally involved. The situation for a given family can also be affected by factors other than the disability, factors that can influence not only the relations within the family, but also relations between the family and the service providers.

Most literature on the organisation of services in this area concerns two basic issues. One of them is that of intra-organisational teamwork. Teams can be considered as being engaged in co-ordinating practice that is differentiated horizontally (Donaldson, 1996b; Robbins, 1986). They allocate cases and establish the co-ordination mechanisms needed. Teams tend to be discussed in the literature in terms such as dynamics and effectiveness, interdisciplinary co-operation, and difficulties of communication between different professions.

In the broader social psychological and organisational literature, various trends in the discussion of teams are also evident. The heterogeneity of teams has been increasingly emphasised. Teams exist in a wide variety of settings and are highly diverse in terms of their structure, the tasks involved, and the technology employed, for example. The importance of the tasks to be performed, the specific organisational context, and the contextual relations of a particular team are other topics of interest. Trends of this sort however, have not had any significant influence on the services provided for disabled children.

A second basic issue concerns integration of various services. Services are frequently described as being fragmented, and the burden of relating, co-ordinating and integrating differing matters involved often being left to the family (Haylock, Johnson & Harpin, 1993; Janson, 1995; Kagan, Goffin, Golub & Pritchard, 1995). The situation here can be described as being differentiated horizontally, applying the structural concept of horizontal differentiation to the point of service delivery rather than to any single, formal organisation. Service providers from different organisations and from different professions frequently act side by side, with little co-ordination and only limited communication between them. Different models for achieving greater integration have been proposed in the literature (e.g. Kagan et al, 1995; Roberts, Behl & Akers, 1996; Sjögren, 1996; Sloper, 1999). These models concern in part integration between the different formal organisations involved, and in part integration at the point of actual delivery of services, where a particular child and its family are affected.

It is the latter which is focused upon in the present study. The actors engaged at the point of service delivery are considered being engaged in organising processes that produce the services in question, as well as their limitations and shortcomings. Moreover, these organising processes create the basis for the operation and functionality of the various proposed models for service integration. Organisation theory is drawn upon for construction of a analytical framework. Organising is to be conceived as the ongoing ordering of action (Hosking & Morley, 1991; Weick, 1979). Sensemaking (Weick, 1995), through which situations, actions and actors become sensible and predictable, is viewed as a process of central importance.

Sensemaking is seen as occurring at different levels of abstraction. The most concrete level is that of interpersonal subjectivity, interacting individuals creating a variety of interlocking actions and interpretations. Generic subjective sensemaking can be regarded as occurring at an intermediate level, a level at which individuals act in roles and can thus be exchanged. Personal experience is here less important than routines and shared patterns of interpretation. Actions and situations can be seen as being more typified and as making sense in a somewhat broader context, making this the level at which organisations and organisational phenomena are found. At a still more general level, the extra subjective level, sense and action are not connected to individuals at all but are available as general typifications and cultural understandings.

The step from the theoretical conception of sensemaking to concrete empirical reality can be taken through discursively oriented analysis. Two concepts can serve as useful tools here. One is that of “interpretative repertoires” (Potter & Wetherell, 1987). These are summary units of discursive resources that can be drawn upon by actors in conversations. By connecting these resources with

actual practice directed at a specific child and its family, a more restricted version of the repertoires can be obtained. A *discursive packaging* can be defined as a shared repertoire of resources, one that is available within the limited social environment consisting of those actually involved with a particular disabled child. The applicability of a discursive packaging is restricted by being connected to (and “enclosing”) concrete practices. Resources of this kind function at the level of generic subjective sensemaking, and can be considered as elements of a shared language used by those participating in the organising activities concerned with a particular child and its family.

The second tool for analysis here is positioning. This is to be understood as the way in which “identities” are displayed and constructed in discourse (Alvesson & Kärreman, 2000; Antaki & Widdicombe, 1998; Wetherell & Potter, 1988). This involves categorisation, and with it the various discursive resources available in the interaction. As compared with a Foucauldian tradition, in which subjectivities are seen as determined and shaped within discourse (Alvesson & Kärreman, 2000), the view taken here of the relation between discourse and subjectivity is more moderate. The thesis concerns both the positions that are constructed and how construction of them takes place. Positions are seen as possibilities available to the actors involved within the specific context of the services which a disabled child and its family are provided.

Method

The empirical material consists of four cases, each involving a disabled child, its family and personnel concerned with the case, coming from child habilitation centres, schools, pre-schools, assistance organisations and the like. Repeated interviews were conducted in each case with parents and staff and to the extent possible, meetings between parents and personnel were also attended and observed. The children were between 3 and 10 years old, each of them having some kind of complex disability, ranging from severe cerebral palsy to genetic disorders and intellectual disability.

Two different interview methods were employed. Some interviews were traditional semi-structured research interviews. Others were conducted in the form of two separate interviews, in which the content of the first was represented in the form of a conceptual map, by means of Cognitive Mapping (Eden, 1988; Eden, Ackerman & Cropper, 1992). This conceptual map was used to facilitate a subsequent interview, in which the material from the first was returned to both to validate the content and for further exploration. The conceptual maps obtained were also useful for organising the empirical material and for preliminary coding of it.

The interviews with personnel concerned a number of themes, including those of the concrete activities in which the subjects were engaged in connection

with the child and family in question, as well as the purpose of these activities, co-operation and interaction with family and personnel, and how the work itself and the context of the child and family was understood. In interviews with the parents, slightly different themes were covered. These concerned the contacts the family had with different service providers, how they experienced these contacts and reflected on them, and the everyday family life with the disabled child.

Interviews were audio-taped and transcribed, either verbatim or using the Cognitive Mapping technique. As work proceeded, relevant parts of interviews represented as conceptual maps were transcribed verbatim.

Data analysis

The material was analysed using a mixture of strategies and techniques. An overview of the material and a preliminary structure was established through thematic analysis of a rather traditional type (cf. Strauss & Corbin, 1990). Further analysis was conducted by exploration of the way in which activities were described, resulting finally in a limited number of themes (naming, contextualisation, constructions of the child, and positioning by the actors). A more theoretically based line of work, conducted simultaneously, involved formulating interpretations and linking them to the empirical material. The analysis of the data progressed as an interplay between interaction with the empirical material and involvement at a more theoretical level. The resulting balance between emerging themes and theoretical interpretations also varied from one part of the work to another. A description of organising at the micro-level emerged through thematic analysis of the material, using “projects” as unit of analysis, whereas the description of the foundations of organising was based more on theoretically inspired interpretations that were constantly confronted with the empirical material.

The organising of services

Analysis of the empirical material involved using the activities engaged in as the basis for describing the organising of services. The various ongoing activities formed loosely linked “projects” that emerged as rather coherent clusters. Activities that were rather closely linked were seen as constituting a project. Within a project, activities were normally sequentially interdependent and less frequently mutually interdependent (Thompson, 1967/1971), whereas dependencies between projects were less obvious. In each of the cases studied, 3 to 6 projects could be identified.

Close scrutiny of the activities and services these projects involved revealed four aspects of the organising and sensemaking that were of central importance.

These were the naming of activities, the contextualising of them in ways that provided specific meaning, use of specific constructions of the child, and the actors' positioning of themselves.

Naming (Schön, 1983; Molander, 1996) occurs mostly as a part of a professional problem-solving process, or of the construction of professional service. It involves labelling some aspect of a current situation, through use of professional discourse and a repertoire of "cases" as a resource. In the interviews, however, labels do not simply concern "problems" or situations. Activities, such as "training" can be used for naming as well.

The label used to name an activity is *contextualised* in a way that gives it specific meaning. Professional discursive repertoires often form the immediate context in constructing a label. Within this context, a label acquires particular meaning and important associations to it are formed, such as explanations, responsibilities for actions, recipes for intervention, etc. Normally, however, a label is loosely connected with some specific context. Other contextualisations which give the label somewhat different meanings are also possible. This looseness is an important aspect of the organisation of the system in question. It facilitates co-operation by allowing the different actors within a given project to pursue slightly different ends or hold to values that differ, but it can also make projects vulnerable. If the contextualisations used are too different or have paradoxical implications, co-operation and sensemaking easily become threatened.

A label and its contextualisation form a discursive packaging, one which functions as a central sensemaking device. This facilitates sense being made of the various activities that occur as being interventions and as representing "service". A packing is thus an important tool and resource for the actors involved with a particular child and its family. It helps them carry out the organising needed to establish a working system.

In the stories and descriptions given in the interviews, a number of images or *constructions of the child* takes form and come to be used. Categorising these constructions resulted in four broad categories:

- The functional child. Here it is motor functions or mental functions that are of concern, the child being conceived as someone who can do things, is developing its capabilities, or is having difficulties in connection with various functions.
- The medical child. Less frequently an image of a child is constructed in which the child's organic status and functions are highlighted. The child is talked about in terms of its physical status and its possible or actual organic conditions.
- The social child. In the interviews, many situations were described in which how a child related to its social environment was of concern. This relating

could be to the family, to the adult staff of the habilitation centre, the pre-school or the school, or to other children. The social child was sometimes also projected into the future, its relation to the social environment as an adolescent or adult being speculated on.

- The psychological child. This is a construction of the child in its subjective world, involving emotions such as joy or pride. Such a construction is often made in an emphatic way that contrasts with the more objective relationships normally associated with the functional and with the medical child.

These four types of constructions were found in stories about each of the four children in the study, although the specific content and the relative balance between various elements differed. The constructions were used in order to explain and legitimatise the services and activities provided. They were embedded in the descriptions of interventions and projects in a way that made the latter seem natural and logical. It is often constructions of the functional child, and more specifically a functional child who responds (or is expected to respond) to intervention, that is used in this way.

The constructions arrived at function as flexible devices for relating and describing different aspects of service. For instance, the psychological and the social child are both important for obtaining or motivating the child's participation in training that has the ultimate goal of developing various functional capacities. On the other hand, functional training sometimes aims ultimately instead at social goals, with a construction of the social child projected into the future.

The developmental perspective used in many constructions can further be understood as having a specific function. By describing a child in positive ways, emphasising development and responses to intervention, an optimistic image can be maintained. This functions as a defence against despair, and against fears of social exclusion because of disability. By using the construction of the developing child in this way, hope is affirmed and training and intervention are given a more profound social and existential meaning.

As already indicated the naming of activities and interventions allocates responsibilities. The way in which these responsibilities are handled is a question of taking and forming positions. In the interviews, the actors constructed and negotiated what are primarily four different categories of positions:

- Being *professional and competent*. This is a position staff members take through use of the discursive packings of projects, and through various constructions made of the child. Additional resources that are employed are professional discourse and rhetorics depicting one's own organisation as being "professional".

- *Being a competent parent.* Parents tend to construct a position of being a responsible and morally adequate parent. In all four of the cases, there was some project at least that served this end, although a wide range of other resources were employed to this end as well, such as temporary interactions with various societal agencies, for example. The parental position often involves an emotional component in the relation to the child, that can be interpreted as reflecting a moral dimension of parenthood (Baruch, 1981).
- *Safeguarding the child.* Both the parents and staff members can take this position. This involves the child being seen as vulnerable and its needs being emphasised, and sometimes voicing also the needs present in a situation in which they might otherwise go unnoticed.
- *Allied with the family.* This is a position is taken by the staff in emphasising its relations with the family and the possibilities the family has of exercising influence over the services provided. This position is often used as an argument against service providers' doing things without the family being asked, possibly even without the family knowing about them at all, an approach that results in a loss of parental control.

The paradoxical foundations of organising

The foundations of organising emerged in the study as recurrent patterns in the services offered, and were interpreted in institutional terms. Six elements were identified as characterising the organising processes:

- An ideology of *family centring*, expressed both verbally and in formal documents. This was also an element in a particular method for case management and family participation (Individualised Service Programs, ISP) that was formally implemented in two of the four cases.
- *A focus on the child* being the basis for most service construction.
- Services generally having a *developmental orientation*.
- Reliance on *expert rationality*, which included a separation of problems from solutions, and a trust in specialised and “scientific” knowledge for the analysis of problems and the construction of solutions.
- Use of *professional discourse* for the formulation and legitimising of interventions and services. This included the extensive use of professional tools such as tests as well as instruments of other types.
- *Standardisation of the forms of interventions* to be employed. “Ongoing training given once a week”, for example, being used as a norm for service.

These characteristics can be interpreted as institutionalised elements (Zucker, 1987) which means that they are conceived as value-based paradigms for action. They can be regarded as building blocks in the continuously ongoing process of organising services (Figure 7).

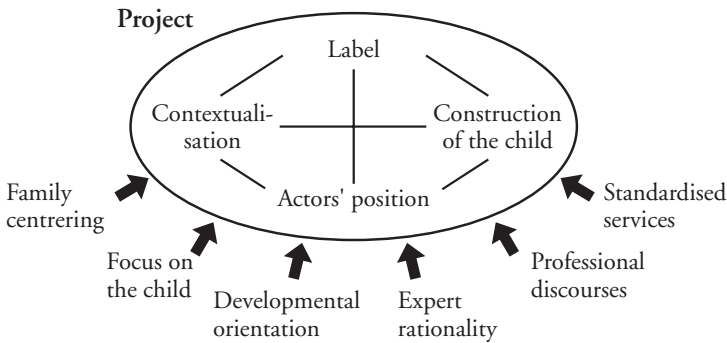

Figure 7. Four aspects of the organising of services, and the basis of these in six institutional elements.

Together, these elements form an institutional order. There are paradoxes and contradictions, however, concerning these elements and how they relate to practice. The paradoxes play an important role in the actual organising of services, by presenting the actors involved with various dilemmas. However, they can be de-paradoxified by the use of specific discursive strategies and devices. With the help of these, situations become less equivocal and the door is opened for action.

One of these discursive devices relates to the risk of fragmentation due to the use of a variety of professional discourses. Services tended then to be cut up into what were described as “pieces” (“bitar”). Using the discursive device of “pieces”, positioning as discrete professional actors can be accomplished, while at the same time maintaining the idea of providing unitary and comprehensive service. The concept of “pieces” implies the possibility of adding them together to form a whole, counterbalancing the threat of fragmentation. The adding together of pieces were further frequently attributed to “teams”. The “team” concept thus functions as a shorthand for the complex process of actually relating and combining different aspects of services.

Focusing on the child has paradoxical consequences when it is implemented in practice. With several professionals focusing exclusively on the child, issues such as managing the integration of different aspects of training, dealing with problems of day-by-day character, co-ordinating the service system, etc, are left unattended to. As a consequence, in some cases individuals who are close to the child have had to devote much time and energy to these tasks, directly counteracting a focus on the child itself. It also leads to services easily becoming impossible to implement, their being constructed without full attention to the complexity of the situation.

In addition, there is tension between expert rationality and family centring. Leaving important decision-making to the family is difficult to combine with the status of being an expert who has the specialised knowledge needed for the making of those decisions, and who should be the one who prescribes certain solutions. The tension involved can be managed in any of three different ways. First, the discursive device “team” is again a useful one. Family centring is sometimes said to readily be implemented by the use of individualised teams, the existence of such teams serving as a symbol for family centring, and as a repository for practices that are understood as being “family centred”.

Two other related strategies for reducing tensions between expert rationality and family centring are particularisation and inclusion. Through particularisation, family centring can be valued in some cases, at the same time as in certain cases it has to give way to considering expert rationality as being primary value. Inclusion, in contrast, is virtually the opposite strategy, family centring there being understood as being fully consistent with expert rationality. Compliance with a training program is described as being enhanced, for example, if the family has participated in construction of the program.

Projects constructed on the basis of this institutional order, finally, are in a sense conceived already before either the child or the family enters the stage. Interventions and projects exist as blueprints or skeletons, that become realised and fleshed out in the concrete case. This results in there being a potential tension between institutionally conceived and partly standardised, projects of the sort just discussed, and the complex and idiosyncratic everyday life of the child and the family. Tension of this sort can shed light on the way the concept “need” is sometimes used. Occasionally, children are talked about as being “in need of speech therapy” or “in need of a physiotherapist”. A child is constructed as having “needs” which in turn are formulated in terms of ready-made projects and of professions that exist within specific organisations. The “need” concept links these institutionally constructed projects and professions with the state of the individual child. Services acquire the status of being neutral and rational, and as being for the benefit of the child.

The image of services which emerges here can be summarised in terms of a modified version of the concept “action net” (Czarniawska, 1997), referred to here as a *project net*. A project net is to be understood as an existing pattern of projects based on (and serving as an embodiment of) a specific institutional order. It affords actors specific positions through the action alternatives it provides. Through and connected with these action alternatives, a version of the disabled child is afforded, where it is viewed as an object for intervention and to which hopes of future social inclusion are connected.

Discussion

Describing services from the perspective of organising has certain features in common with earlier research, while at the same time adding certain largely neglected earlier. One point made here in considering the foundations of organising concerns the logic of actions taken within the system. March and Olsen (1989) have contrasted action logic in an institutional setting, which is a “logic of appropriateness”, with a rational goal-oriented action logic. According to the logic of appropriateness, an actor considers available action alternatives in terms of which of these is most appropriate for an actor in his/her role, in a situation “like this”. In contrast, rational action logic considers an actor’s deliberating over the merits of various action alternatives in terms of their anticipated consequences, and optimising these in relation to his/her preferences.

The logic of appropriateness comes close to the way organising is described in the present study. Institutional order, based on the paradoxical dynamics of a number of different elements, forms the basis for judging the appropriateness of action. This perspective contrasts with a more rational analysis, concerned with issues of experience and competence (McWilliam, Tocci & Harbin, 1998; Granlund et al, 1999) or attitudes and “styles” (Minke & Scott, 1993, 1995; SOU 1998:16). It can also shed light on some of the problems connected with the implementation of individualised plans for providing official help to an individual in the Swedish context (Socialstyrelsen, 2000). Many of these problems, such as a lack of clarity in the laws and regulations concerning how plans to provide service should be conceived, the attitudes of the staff members involved, how resources within the organisations in question should be used, and the like, can be described as being problems with appropriateness, of identity and of rule-adherence, rather than as problems with a goal-related rationality.

The system of services for disabled children and their families is organised in an arena between various formal organisations, and is constructed upon common institutional elements rather than on specific organisational structures. Organising in this context is a difficult task, demanding the a simultaneous consideration of a paradoxical institutional order and of what is a complex situation at any given point in time. Juggling the available elements and using them flexibly, in efforts to make sense of situations and to establish a common understanding of ongoing service, is an activity requiring both competence and practical knowledge of the specific field.

The situation just described is not specific or limited to the practical field considered here. There is a wide variety of situations and circumstances in which organising takes place under such premises. Projects in many organisational fields are established across existing routines and structures or alongside them. Moreover, organising of this sort is what is commonly exhibited during

organisational change. Creating an understanding of new approaches and making sense of new routes to action requires the establishing of new identities or positions, and of new conceptions of the work to be carried out, as well as of the “object” these activities are directed at (clients, products, markets, or whatever). The organising perspective, here specified through a conceptual model (involving four different aspects of organising, based on an institutional order) can be extended to any situation in which reliance on a particular institutional order is more salient than reliance on structures and routines.

Referenser

- Adelswärd, V., & Nilholm, C. (1998). Discourse about children with mental disablement: An analysis of teacher-parent conferences in special education schools. *Language and Education*, 12, 81-98.
- Alderfer, C. P. (1987). An intergroup perspective on group dynamics. I J. W. Lorsch (Red.), *Handbook of organisational behavior*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Alvesson, M., & Kärreman, D. (2000). Varieties of discourse: On the study of organizations through discourse analysis. *Human Relations*, 53, 1125-1150.
- Alvesson, M., & Sköldböck, K. (1994). *Tolkning och reflektion*. Lund: Studentlitteratur.
- Anderson-Gough, F., Grey, C., & Robson, K. (2000). In the name of the client: The service ethic in two professional service firms. *Human Relations*, 53, 1151-1175.
- Antaki, C. (1994). *Explaining and arguing*. London: Sage.
- Antaki, C., & Widdicombe, S. (1998). *Identities in talk*. London: Sage.
- Antoniadis, A., & Videlock, J. L. (1991). In search of teamwork: A transactional approach to team functioning. *Infant-Toddler Intervention*, 1, 157-167.
- Appleton, P. L., & Minchom, P. E. (1991). Models of parent partnership and child development centres. *Child: Care, Health and Development* 17, 27-38.
- Bailey, D. B. (1984). A triaxial model of the interdisciplinary team and group process. *Exceptional Children*, 51, 17-25.
- Bakk, A., & Grunewald, K. (1986). *Omsorgsboken*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Barley, S. R., & Tolbert, P. S. (1997). Institutionalization and structuration: Studying the links between action and institution. *Organization Studies*, 18, 93-117.
- Barnes, C., & Mercer, G. (2000). Granskning av den sociala handikappmodellen. I M. Tideman (Red.), *Handikapp. Synsätt, principer, perspektiv*. Lund: Studentlitteratur
- Baruch, G. (1981). Moral tales: Parents' stories of encounters with the health profession. *Sociology of health and illness*, 3, 275-296.
- Behl, D. D., Akers, A. L., & Roberts, R. N. (1997). Addressing parent priorities through state-level policies. *Infants and Young Children*, 1, 36-45.
- Beresford, B. A. (1994). Resources and strategies: How parents cope with the care of a disabled child. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35, 171-209.
- Berger, P., & Luckmann, T. L. (1967). *The social construction of reality*. London: Penguin.
- Berteotti, C. R., & Seibold, D. R. (1994). Coordination and role-definition problems in health-care teams: A hospice case study. I L. R. Frey (Red.), *Group communication in context*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Bille, B., & Olow, I. (1992). *Barnhabilitering vid rörelsehinder*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Billig, M. (1996). *Arguing and thinking: A rhetorical approach to social psychology*, 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press.
- Billig, M., Condor S., Edwards, D., Gane, M., Middleton, D., & Radley, A. (1988). *Ideological dilemmas. A social psychology of everyday thinking*. London: Sage.
- Björck-Åkesson, E., & Granlund, M. (1995). Family involvement in assessment and intervention: Perceptions of professionals and parents in Sweden. *Exceptional Children*, 61, 520-535.
- Blomqvist, C. (1996). *I marknadens namn*. Akademisk avhandling. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag.
- Boden, D. (1994). *The business of talk: Organizations in action*. Cambridge: Cambridge Polity Press.

- Brinker, R. P. (1992). Family involvement in early intervention: Accepting the un-changeable, changing the changeable, and knowing the difference. *Topics in Early Childhood Special Education, 12*, 307-333.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Cambridge, Mass.: Harvard Univ. Press.
- Bruder, M. B., & Staff, I. (1997). Toddlers receiving early intervention in childcare centers: A description of a service delivery system. *Topics in Early Childhood Special Education, 17*, 2, 185-209.
- Brunson, N., & Olsen, J. P. (Red.). (1990). *Makten att reformera*. Stockholm: Carlsson.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Burr, V. (1998). Overview: Realism, relativism, social constructionism and discourse. I I. Parker (Red.), *Social constructionism, discourse and realism*. London: Sage.
- Buttny, R., & Jensen, A. D. (1995). Telling problems in an initial family therapy session: The hierarchical organization of problem-talk. I G. H. Morris, & R. J. Chenail (Red.), *The talk of the clinic: Explorations in the analysis of medical and therapeutic discourse*. Hillsdale, N.J.: L. Erlbaum Associates.
- Börjesson, M. (1997). *Om skolbarns olikheter*. Stockholm: Skolverket.
- Cadman, D., Shurvell, B., Davies, P., & Bradfield, S. (1984). Compliance in the community with consultants' recommendations for developmentally handicapped children. *Developmental Medicine and Child Neurology, 26*, 40-46.
- Clair, R. P. (1993). The use of framing devices to sequester organizational narratives: Hegemony and harassment. *Communication Monographs, 60*, 113-136.
- Coffey, A., & Atkinson, P. (1996). *Making sense of qualitative data*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cohen, M. D., March, J. G., & Olsen J. P. (1972). A garbage can model of organizational choice. *Administrative Science Quarterly, 17*, 1-25.
- Collier, A. (1998). Language, practice and realism. I I. Parker (Red.), *Social constructionism, discourse and realism*. London: Sage.
- Cossette, P., & Audet, M. (1992). Mapping of an idiosyncratic schema. *Journal of Management Studies, 29*, 325-347.
- Crowe, T. K. (1993). Time use of mothers with young children: The impact of a child's disability. *Developmental Medicine and Child Neurology, 35*, 621-630.
- Cunningham, C., & Davis, H. (1985). *Working with parents: Frameworks for collaboration*. Milton Keynes, England: Open University Press.
- Czarniawska, B. (1997). *Narrating the organization: Dramas of institutional identity*. Chicago: University of Chicago Press.
- Czarniawska Joerges, B. (1998). *Narrative approach to organization studies*. London: Sage.
- Davies, B. (1997). The subject of post-structuralism: A reply to Allison Jones. *Gender and Education, 9*, 271-283.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review, 48*, 147-160.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1991). Introduction. I W. W. Powell, & P. J. DiMaggio (Red.), *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dingwall, R. (1977). "Atrocity stories" and professional relationships. *Sociology of Work and Occupations, 4*, 371-396.
- Dingwall, R. (1980). Problems of teamwork in primary care. I S. Lonsdale, A. Webb, & T. L. Briggs (Red.), *Teamwork in the personal social services and health care*. Syracuse, New York: Syracuse University School of Social Work.
- Dinnebeil, L. A., & Hale, L. (1999). Early intervention program practices that support collaboration. *Topics in Early Childhood Special Education, 19*, 4, 225-236.
- Donaldson, L. (1996a). *For positivist organization theory: Proving the hard core*. London: Sage.

- Donaldson, L. (1996b). The normal science of structural contingency theory. I S. R. Clegg, C. Hardy, & W. R. Nord (Red.), *Handbook of organization studies*. London: Sage.
- Drew, P., Heritage, J. (Red.). (1992). *Talk at work: Interaction in institutional settings*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Drew, P., & Sorjonen, M.-L. (1997). Institutional dialogue. I T. van Dijk (Red.), *Discourse studies. Discourse as social interaction*. London: Sage.
- Duford, R., & Jones, D. (2000). Narrative in strategic change. *Human Relations*, 53, 9, 1207-1226.
- Eden, C. (1988). Cognitive mapping. *European Journal of Operational Research*, 36, 1-13.
- Eden, C. (1993). Strategy development and implementation - Cognitive mapping for group support. I J. Hendry, G. Johnson, & J. Newton (Red.), *Strategic thinking: Leadership and the management of change*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.
- Eden, C., Ackerman, F., & Cropper, S. (1992). The analysis of cause maps. *Journal of Management Studies*, 29, 309-324.
- Eden, C., & Jones, S. (1984). Using repertory grids for problem construction. *Journal of Operational Research*, 35, 9, 779-790.
- Edwards, D., & Potter, J. (1992). *Discursive psychology*. London: Sage.
- Erlingsdottir, G. (1999). *Förförande idéer - kvalitetsssäkring i hälso- och sjukvården*. Akademisk avhandling. Lund: Företagsekonomiska Institutionen, Lunds Universitet.
- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge, UK: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis*. Harlow, England: Longman.
- Folkow, B., Lindblom, M., Möller, A., Nordholm, L., & Westerberg, B. (1996). Livssituationen för barn och ungdomar med grava handikapp och deras familjer. *Socialmedicinsk Tidskrift*, 172-176.
- Foucault, M. (1980). *Sexualitetens Historia. 1. Viljan att veta*. Södertälje: Gidlunds. Originalt publicerat av Editions Gallimard, Paris, 1976.
- Foucault, M. (1987). *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv. Originalt publicerat av Editions Gallimard, Paris, 1975.
- Foucault, M. (1994). *The order of things. An archaeology of the human sciences*. New York: Random House Vintage Books. Originalt publicerat av Edition Gallimard, Paris, 1966.
- Fougeyrollas, P., St-Michel, G., & Blouin, M. (1989). Consultation: Proposal for the revision of the third level of the ICIDH: the Handicap. *International IDICH Network*. s 8-32.
- Fournier, V. (1998). Stories of development and exploitation: Militant voices in enterprise culture. *Organization*, 5, 55-80.
- Föreningen Sveriges Habiliteringschefer (2000). *Policy för svensk barn- och ungdomshabilitering*. Opublicerad dokumentation från Svensk barn- och ungdomshabiliteringsdag 20 oktober 2000, Stockholm.
- Gabriel, Y. (1998). Same old story or changing stories? Folkloric, modern and postmodern mutations. I D. Grant, T. Keenoy, & C. Oswick (Red.), *Discourse and organization*. London: Sage.
- Goffman, E. (1959). *The presentation of self in everyday life*. New York: Doubleday Anchor.
- Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. Cambridge, Mass.: Harvard U. P.
- Granlund, M., & Olsson, C. (1994). *En god start i livet. Barnet med flera funktionsnedsättningar, familjen och den service som erhålls*. Stockholm: Stiftelsen Ala.
- Granlund, M., Stéenson, A.-L., Roll-Pettersson, L., Björk-Åkesson, E., Sundin, M., & Kylén, A. (1999). *Elever med flera funktionsnedsättningar i särskolan - utbildningens effekter och effektivitet*. Stockholm: Stiftelsen Ala.
- Granlund, M., Stéenson, A.-L., Sundin, M., & Philipsson, E. (1992). *Teamsamspel. Studier av upplevelse, process och utfall när habiliteringsexperten arbetar i team runt flerhandikappade barn*. Stockholm: Stiftelsen Ala.

- Granström, K. (2000). *Dynamik i arbetsgrupper*. Lund: Studentlitteratur.
- Grant, D., Keenoy, T., & Osrick, C. (1998). *Discourse and organization*. Sage: London.
- Griffiths, L. (1997). Accomplishing team: Teamwork and categorisation in two community mental health teams. *The Sociological Review*, 1997, 59-78.
- Gunnarsson, B.-L., Linell, P., & Nordberg, B. (Red.). (1997). *The construction of professional discourse*. London: Longman.
- Guralnick, M. J. (1993). Second generation research on the effectiveness of early intervention. *Early Education and Development*, 4, 366-378.
- Guralnick, M. J. (1997). *The effectiveness of early intervention for at-risk and handicapped children*. Baltimore, MD: Brookes.
- Gustavsson, A. (1989). *Sambällsideal och föräldransvar*. Stockholm: Liber Utbildning.
- Guzzo, R. A., & Dickson, M. W. (1996). Teams in organizations: Recent research on performance and effectiveness. *Annual Review of Psychology*, 47, 585-634.
- Guzzo, R. A., & Shea, G. P. (1992). Group performance and intergroup relations in organizations. I M. D. Dunnette, & L. M. Hough (Red.), *Handbook of industrial and organizational psychology, vol. 3*. Palo Alto, CA: Palo Alto Consulting Psychologists Press.
- Harbin, G. L. (1996). The challenge of coordination. *Infants and Young Children*, 8, 68-76.
- Harbin, G. L., McWilliam, R. A., & Gallagher, J. J. (2000). Services for young children with disabilities and their families. I J. P. Shonkoff, & S. J. Meisels (Red.), *Handbook of early childhood intervention (second edition)*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hardy, C., Palmer, I., & Philips, N. (2000). Discourse as a strategic resource. *Human Relations*, 53, 1227-1269.
- Hasselbladh, H., & Kallinikos, J. (2000). The project of rationalization: A critique and reappraisal of neo-institutionalism in organization studies. *Organization Studies*, 21, 4, 697-720.
- Haylock, C. L., Johnson, M. A., & Harpin, V. A. (1993). Parents' views of community care for children with motor disabilities. *Child: Care, Health and Development*, 19, 209-220.
- Heritage, J., & Roth, A. L. (1995). Grammar and institution: Questions and questioning in broadcast media. *Research on Language and Social Interaction*, 28, 1-60.
- Heritage, J., & Sefi, S. (1992). Dilemmas of advice: Aspects of the delivery and reception of advice in interactions between health visitors and first-time mothers. I P. Drew, & J. Heritage (Red.), *Talk at work. Interaction in institutional settings*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Hochschild, A. (1983). *The managed heart*. Berkeley, Cal.: University of California Press.
- Hosking, D., & Fineman, S. (1990). Organizing processes. *Journal of Management Studies*, 27, 583-604.
- Hosking, D.-M., & Morley, I. E. (1991). *A social psychology of organizing*. London: Harvester Wheatsheaf.
- Huberman, A. M., & Miles, M. B. (1994). Data management and analysis methods. I N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Red.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.
- Högberg, B. (1996). *Det handikappade barnet i vuxenvärlden. Om möjligheterna att mötas*. Akademisk avhandling, Stockholm: Univ.
- Janson, U. (1995). Familjen som resurs för barn med funktionshinder. *Socialmedicinska tidskrift*, 8, 325-331.
- Jepperson, R. L. (1991). Institutions, institutional effects, and institutionalism. I W. W. Powell, & P. J. DiMaggio (Red.), *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Jern, S., & Hempel, A. (1999). The rise and decline of groups. I G. Colnerud, K. Granström, G. Guvå, A. Hempel, S. Jern, & M. Rosander (Red.), *Smågruppsprocesser. FOG samlingsvolym 2*. Linköping: FOG, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings Universitet.
- Johnson, H. W., McLaughlin, J. A., & Christensen, M. (1982). Interagency collaboration: Driving and restraining forces. *Exceptional Children*, 48, 395-399.

- Jones, A. (1997). Teaching post-structuralist feminist theory in education: Student resistances. *Gender and Education, 9*, 3, 261-269.
- Kagan, S. L.; Goffin, S. G.; Golub, S. A. & Pritchard, E. (1995). *Toward systemic service integration for young children and their families*. Falls Church, VA: National Center for Service Integration.
- Kelly, G. A. (1955). *The psychology of personal constructs*. New York.
- King, S., Rosenbaum, P., & King, G. (1996). Parents perception of caregiving: Development and validation of a process measure. *Developmental Medicine and Child Neurology, 38*, 757-772.
- Kvale, S. (1996). *Interviews*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Larsson, M. (1996). *Familjecentrerad habilitering - arbete i ISP-team. Preliminär rapport från en pilotstudie*. Opublicerad rapport till Rådet för hälso- och sjukvårdsforskning.
- Larsson, M. (2000). Organising habilitation services: Team structures and family participation. *Child: Care, Health and Development, 26*, 501-514.
- Larsson, M., Nilsson, M., & Ödlund, K. (1997). *Utveckling av individualiserade serviceprogramISP*. Opublicerad rapport från Barn- och ungdomshabiliteringen, Malmö.
- Law, M., & King, G. (1993). Parent compliance with therapeutic interventions for children with cerebral palsy. *Developmental Medicine and Child Neurology, 35*, 983-990.
- Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Lichtenstein, R., Alexander, J. A., Jinnett, K., & Ullman, E. (1997). Embedded intergroup relations in interdisciplinary teams. Effects on perception of level of team integration. *Journal of Applied Behavioral Science, 33*, 413-434.
- Lind, J.-I., & Skärvad, P.-H. (1998). *Nya team i organisationernas värld*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Lipsky, M. (1980). *Street-level bureaucracy. Dilemmas of the individual in public services*. New York: Russel Sage Foundation.
- Lundin, R. A. (1998). Temporära organisationer - några perspektivbyten. I B. Czarniawska (Red.), *Organisationsteori på svenska*. Malmö: Liber Ekonomi.
- Lynch, E. W., Jackson, J. A., Mendoza, J., & English, K. (1991). The merging of best practices and state policy in the IFSP process in California. *Topics in Early Childhood Special Education, 11*, 32-53.
- Mallander, O. (1999). De hjälper oss tillrätta. *Meddelanden från Socialhögskolan 1999:2*. Akademisk avhandling. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering institutions. The organizational basis of politics*. New York: The Free Press.
- March, J. G., & Simon, H. A. (1958). *Organizations*. New York: John Wiley & Sons.
- Martinson, M. C. (1982). Interagency services: A new era for an old idea. *Exceptional Children, 48*, 389-394.
- Maynard, D. W. (1991). The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news. I D. Boden, & D. H. Zimmerman (Red.), *Talk and social structure*. Cambridge: Polity Press.
- McGrath, J. E. (1984). *Groups: Interaction and performance*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall.
- McGrath, J. E., & Argote, L. (2001). Group processes in organizational contexts. I M. A. Hogg, & R. S. Tindale (Red.), *Blackwell handbook of social psychology: Group processes*. Malden, MA: Blackwell Publishers.
- McKay, M., & Hensey, O. (1990). From the other side: Parents' views of their early contacts with health professionals. *Child: Care, Health and Development, 16*, 373-381.
- McWilliam, R. A., Tocci, L., & Harbin, G. (1998). Family-centered services: Service providers' discourse and behavior. *Topics in Early Childhood Special Education, 18*, 206-222.
- Meyer, J. W., Boli, J., & Thomas, G. M. (1987). Ontology and rationalization in the western cultural account. I G. M. Thomas, J. W. Meyer, F. O. Ramirez, & J. Boli (Red.), *Institutional structure. Constituting state, society, and the individual*. Newbury Park, CA: Sage.
- Meyer, J. W., & Rowan, B. (1977/1991). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. I W. W. Powell, & P. J. DiMaggio (Red.), *The new institutionalism*

- in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press. Originalt publicerat i American Journal of Sociology 82 (3), 340 - 63.
- Miller, J., & Glassner, B. (1997). The 'Inside' and the 'Outside'. Finding realities in interviews. I D. Silverman (Red.), *Qualitative Research*. London: Sage.
- Minke, K. M., & Scott, M. M. (1993). The development of individualized family service plans: Roles for parents and staff. *The Journal of Special Education*, 27, 82-106.
- Minke, K. M., & Scott, M. M. (1995). Parent-professional relationships in early intervention: A qualitative investigation. *Topics in Early Childhood Special Education*, 15, 335-352.
- Mintzberg, H. (1983). *Structure in fives: Designing effective organizations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Mishler, E. (1984). *The discourse of medicine. Dialectics of medical interviews*. Norwood, N. J: Ablex Publishing Corporation.
- Mishler, E. (1997). The interactional construction of narratives in medical and life-history interviews. I B.-L. Gunnarsson, P. Linell, & B. Nordberg (Red.), *The construction of professional discourse*. London: Longman
- Molander, B. (1996). *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Mumby, D. K., & Clair, R. P. (1997). Organizational discourse. I T. van Dijk (Red.), *Discourse studies: Discourse as social interaction*. London: Sage.
- Myrtle, R. C., & Wilber, K. H. (1994). Designing service delivery systems: Lessons from the development of community-based systems of care for the elderly. *Public Administration Review*, 54, 245-252.
- O'Connor, E. S. (2000). Plotting the organization: The embedded narrative as a construct for studying change. *The Journal of Applied Behavioral Science*, 36, 2, 174-192.
- Orton, J. D., & Weick, K. E. (1990). Loosely coupled systems: A reconceptualization. *Academy of Management Review*, 15, 203-223.
- Oswick, C., Keenoy, T. W., & Grant, D. (2000). Discourse, organizations and organizing: Concepts, objects and subjects. *Human Relations*, 53, 1115-1123.
- Parker, I. (Red.). (1998). *Social construction, discourse and realism*. London: Sage.
- Patton, M. Q. (1980). *Qualitative evaluation methods*. Beverly Hills, Calif.: Sage.
- Pearson, P. H. (1983). The interdisciplinary team process, or the professionals' Tower of Babel. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 25, 390-395.
- Polkinghorne, D. E. (1988). *Narrative knowing and the human sciences*. Albany: SUNY Press.
- Polkinghorne, D. E. (1992). Postmodern epistemology of practice. I S. Kvale (Red.), *Psychology and postmodernism*. London: Sage.
- Potter, J., & Wetherell, M. (1987). *Discourse and social psychology*. London: Sage.
- Powell, W. W., & DiMaggio, P. J. (Red.). (1991). *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press.
- Priestley, M. (1998). Childhood disability and disabled childhoods. Agendas for research. *Childhood*, 5, 2, 207-223.
- Prismas engelsk-svenska ordbok* (1988). Stockholm: Prisma.
- Psathas, G. (1995). *Conversation analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ricoeur, P. (1988). *Från text till handling. En antologi om hermeneutik*. Stockholm: Symposion.
- Robards, M. F. (1994). *Running a team for disabled children and their families*. London: Mac Keith Press.
- Robbins, S. P. (1986). *Organizational behavior: Concepts, controversies, and applications*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.
- Roberts, R. N., Akers, A. L., & Behl, D. D. (1996). Family-level service coordination within home visiting programs. *Topics in Early Childhood Special Education*, 16, 279-301.
- Roberts, R. N., Behl, D. D., & Akers, A. L. (1996). Community-level service integration within home visiting programs. *Topics in early childhood special education*, 16, 302-321.

- Roll-Pettersson, L. (1992). *Barnets funktionsnedsättning - familjens bebon*. Stockholm: Stiftelsen Ala.
- Rosenbaum, P. L., King, S. M., & Cadman, D. T. (1992). Measuring processes of caregiving to physically disabled children and their families. I: Identifying relevant components of care. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 34, 103-114.
- Sacks, H. (1992). *Lectures on conversation*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Sarbin, T. (1986). Emotion and act: roles and rhetoric. I R. Harré (Red.), *The social construction of emotions*. Oxford: Blackwell.
- Schegloff, E. A. (1997). Whose text? Whose context? *Discourse and society*, 8, 165-187.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner*. New York: Basic Books.
- Schön, D. A. (1987). *Educating the reflective practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Scott, R. W. (1995). *Institutions and organizations*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Scott, R. W., & Meyer, J. W. (1994). *Institutional environments and organizations: Structural complexity and individualism*. Thousand Oaks: Sage.
- Sebrant, U. (2000). *Organiserande och identitet*. Akademisk avhandling, Stockholm: Univ.
- Selznick, P. (1949/1980). *TV/A and the grass roots: A study of politics and organization*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Silverman, D. (1987). *Communication and medical practice*. London: Sage.
- Silverman, D. (1993). *Interpreting qualitative data: Methods for analysing talk, text and interaction*. London: Sage.
- Silverman, D., & Jones, J. (1976). *Organizational work*. London: Collier Macmillan.
- Simeonsson, R. J., Edmondson, R., Smith, T., Carnahan, S., & Bury, J. E. (1995). Family involvement in multidisciplinary team evaluation: Professional and parent perspectives. *Child: Care, Health and Development*, 21, 1-16.
- Simeonsson, R. J., & Bailey, D. B. Jr. (1990). Family dimensions in early intervention. I S. Meisels, & J. Shonkoff (Red.), *Handbook of early childhood intervention*. New York: Cambridge University Press.
- Simon, H. A. (1946/1992). The proverbs of administration. I J. M. Shafritz, & J. S. Ott (Red.), *Classics of organization theory*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Corporation. Originalt publicerat i *Public Administration Review*, 6 (Winter 1946), 53-67.
- Sims, D., Fineman, S., & Gabriel, Y. (1993). *Organizing & organizations*. An introduction. London: Sage.
- Sjögren, O. (1996). *Individualiserade serviceprogram*. Nacka: Sjögren.
- Sloper, P. (1999). Models of service support for parents of disabled children. What do we know? What do we need to know? *Child: Care, Health and Development*, 25, 2, 85-99.
- Sloper, P., & Turner, S. (1992). Service needs of children with severe physical disability. *Child: Care, Health and Development*, 18, 259-282.
- Smirchich, L. (1983/1992). Organizations as shared meanings. I Jay M. Shafritz; & J. Steven Ott (Red.), *Classics of organization theory*. Belmont, CA: Wadsworth Publishing Company. Originalt publicerat i Louis R. Pondy, *Organizational Symbolism*, Greenwich, Conn: JAI Press.
- Socialstyrelsen (1997). *Klassifikation funktionsbegränsning - på organnivå, begränsning av förmåga - på personnivå, handikapp - konsekvenser på social nivå*. Stockholm: Socialstyrelsen. Originallets titel: International classification of impairments, disabilities and handicaps, WHO 1993.
- Socialstyrelsen (1998a). *God kvalitet i barn- och ungdomshabilitering*. Stimulansbidrag för habilitering och rehabilitering. 1998:8. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (1998b). *Hur får vi det vi behöver? Föräldrar och habiliterare berättar om möten, strukturer och förutsättningar inom barn- och ungdomshabiliteringen*. Stimulansbidrag för habilitering och rehabilitering. 1998:2. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2000). *Individuell plan på den enskildes villkor. En probleminventering om individuell plan enligt L.S.S.* Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOFS 1993:9. *Kvalitetssäkring i hälso- och sjukvård inklusive tandvård*.

- SOFS 1996:24. *Kvalitetssystem i hälso- och sjukvård.*
- SOU 1998:16. *När åsikter blir handling - en kunskapsöversikt om bemötandet av personer med funktionshinder.* Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer
- Stake, R. E. (1994). Case Studies. I N. K. Denzin, & Y. S. Lincoln (Red.), *Handbook of qualitative research.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- Steiner, I. D. (1976). Task-performing groups. I J. W. Thibaut, J. T. Spence, & R. C. Carson (Red.), *Contemporary topics in social psychology.* Morristown, N. J.: General Learning Press.
- Stenberg, R. (1999). *Organisationslogik i samverkan.* Akademisk avhandling. Stockholm: Psykologiska institutionen, Stockholms Universitet.
- Stivne, D. (1998). Vad är en grupp? Om att definiera gruppbegreppet. I: *Grupper och gruppforskning. FOG samlingsvolym 1.* Linköping: FOG, Institutionen för pedagogik och psykologi, Linköpings Universitet.
- Strauss, A., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research.* Newbury Park, CA: Sage.
- Summers, J. A., Steeples, T., Peterson, C., Naig, L., McBride, S., Wall, S., Liebow, H., Swanson, & M., Stowitschek, J. (2001). Policy and management supports for effective service integration in early head start and Part C programs. *Topics in Early Childhood Special Education, 21, 1, 16-30.*
- Swain, J., Finkelstein, V., French, S., & Oliver, F. (Red.). (1993). *Disabling barriers - enabling environments.* London: Sage.
- Swartling, J.-A. (1989). *Vad är du för en? Om kroppens politik.* Stockholm: Akademeja.
- Tannenbaum, S. I., Salas, E., & Cannon-Bowers, J. A. (1996). Promoting team effectiveness. I M. A. West (Red.), *Handbook of work group psychology.* Chichester, England: John Wiley & Sons.
- Thompson, J. D. (1971). *Hur organisationer fungerar.* Stockholm: Prisma. [Organizations in action] Originalet publicerat av Mc Graw Hill, New York, 1967.
- Tideman, M. (2000). *Normalisering och kategorisering.* Stockholm: Johansson & Skyttmo förlag AB.
- Tolbert, P. S., & Zucker, L. G. (1996). The institutionalization of institutional theory. I S. R. Clegg, C. Hardy, & W. R. Nord (Red.), *Handbook of organization studies.* London: Sage.
- Trivette, C. M., Dunst, C. J., Boyd, K., & Hamby, D. W. (1995). Family-oriented program models, helping practices, and parental control appraisals. *Exceptional Children, 62, 237-248.*
- van Dijk, T. A. (Red.). (1997a). *Discourse studies: Discourse as structure and process.* London: Sage.
- van Dijk, T. A. (Red.). (1997b). *Discourse studies: Discourse as social interaction.* London: Sage.
- Warren, R. L., Rose, S. M., & Bergunder, A. F. (1974). *The structure of urbanreform: Community decision organizations in stability and change.* Lexington, Mass.: D. C. Heath.
- Webb, A. L., & Hobdell, M. (1980). Co-ordination and teamwork in the health and personal social services. I S. Lonsdale, A. Webb, & T. L. Briggs (Red.), *Teamwork in the personal social services and health care.* London: Croom Helm.
- Webb, B., & Stimson, G. (1976). Peoples accounts of medical encounters. I M. Wadsworth, & D. Robinson (Red.), *Studies in everyday medical life.* London: Martin Robertson.
- Weick, K. E. (1979). *The social psychology of organizing, 2nd ed.* Reading: Addison-Wesley.
- Weick, K. E. (1982). Management of organizational change among loosely coupled elements. I P. S. Goodman & Associates (Red.), *Change in organizations.* San Fransisco, CA: Jossey-Bass.
- Weick, K. E. (1993). The collapse of sensemaking in organizations: The Mann Gulch disaster. *Administrative Science Quarterly, 38, 628 - 652.*
- Weick, K. E. (1995). *Sensemaking in organizations.* Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Wesley, P. W., Buysse, V., & Tyndall, S. (1997). Family and professional perspectives on early intervention: An exploration using focus groups. *Topics in Early Childhood Special Education, 17, 4, 434-456.*
- West, M. A. (1996). *Handbook of work group psychology.* Chichester, England: John Wiley & Sons.

- Weston, D. R, Ivins, B., Heffron, M. C., & Sweet, N. (1997). Formulating the centrality of relationships in Early Intervention. *Infants and Young Children, 9*, 3, 1-12.
- Wetherell, M. (1998). Positioning and interpretative repertoires: Conversation analysis and post-structuralism in dialogue. *Discourse and Society, 9*, 387-412.
- Wetherell, M., & Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretative repertoires. I C. Antaki (Red.), *Analyzing everyday explanation*. London: Sage.
- Widdicombe, S. (1993). Autobiography and change: Rhetoric and authenticity of 'Gothic' style. I E. Burman, & I. Parker (Red.), *Discourse analytic research: Repertoires and readings of texts in action*. London: Routledge.
- Winther Jørgensen, M., & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Winton, P., & DiVenere, N. (1995). Family-professional partnerships in early intervention personell preparation: Guidelines and strategies. *Topics in Early Childhood Special Education, 15*, 298-316.
- Wolcott, H. F. (1994). *Transforming qualitative data: Description, analysis, and interpretation*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Woodilla, J. (1998). Workplace conversations: The text of organizing. I D. Grant, T. Keenoy, & C. Oswick (Red.), *Discourse and organization*. London: Sage.
- Yerbury, M. (1997). Issues in multidisciplinary teamwork for children with disabilities. *Child: Care, Health and Development, 23*, 77-86.
- Yin, R. K. (1994). *Case study research: Design and methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Zetterqvist Nelson, K. (2000). *På tal om dyslexi*. Akademisk avhandling. Linköping: Tema Barn, Linköpings Universitet.
- Zucker, L. G. (1977/1991). The role of institutionalization in cultural persistence. I W. W. Powell, & P. J. DiMaggio (Red.), *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press. Originalt publicerat i *American Sociological Review* 42 (5), 726-43.
- Zucker, L. G. (1987). Institutional theories of organization. *Annual Review of Sociology, 13*, 443-64.